

40.

vilenica

mednarodni literarni festival
INTERNATIONAL LITERARY FESTIVAL

Nova pravila bivanja
New Rules of Living

2025

40. Mednarodni literarni festival Vilenica

40th Vilenica International Literary Festival

Vilenica 2025

© Nosilci avtorskih pravic so avtorji sami, če ni navedeno drugače.

© The authors are the copyright holders of the text unless otherwise stated.

Založilo in izdalo / Issued and published by
Društvo slovenskih pisateljev / Slovene Writers' Association

Uredil / Edited by
Aleš Učakar

Brez pisnega dovoljenja Društva slovenskih pisateljev je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna objava, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem, javnim interaktivnim dostopom ali shranitvijo v elektronski obliki.

Zbornik je izšel s finančno podporo Javne agencije za knjigo RS.
The almanac was published with the financial support
of the Slovenian Book Agency.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821(4)-82
7.079:82(497.4)''2025''(082)

VILENICA (festival) (40 ; 2025 ; Slovenija)

Nova pravila bivanja = New rules of living : 40. Vilenica : mednarodni literarni festival = international literary festival / [uredil Aleš Učakar]. – Ljubljana : Društvo slovenskih pisateljev = Slovene Writers' Association, 2025

ISBN 978-961-7217-22-3
COBISS.SI-ID 245899267

Kazalo

Contents

Ob štirideseti obletnici festivala Vilenica / On the 40th anniversary of the Vilenica Festival	5
Nagrajenec Vilenice 2025 / Vilenica Prize Winner 2025	
Georgi Gospodinov	21
Slovenska avtorica v središču 2025 / Slovenian Author in Focus 2025	
Maja Haderlap	61
Gostje Vilenice 2025 / Vilenica Guests 2025	
Mila Haugová	107
László Krasznahorkai	151
Ilma Rakusa	205
Dragan Velikić	239
Miha Obit	281
Veronika Simoniti	297
Dosedanji udeleženci in nagrajenci Vilenice / Previous Participants and Vilenica Prize Winners	309
Člani žirije / Jury Members	333
Konzultanti / Advisory Panel	335

**Ob štirideseti obletnici
festivala Vilenica**

**On the 40th anniversary
of the Vilenica festival**

Prihodnost je zdaj

Ob štirideseti obletnici festivala Vilenica

Festival Vilenica je eden najstarejših neprekinjeno delujočih mednarodnih literarnih festivalov v Evropi. Festival z veliko in komajda predstavljlivo dediščino je skozi čas premogel energijo, dinamiko in atmosfero, ki so se spreminjale glede na družbenopolitično dogajanje pa tudi glede na usmeritve posameznic in posameznikov, ki so festival vodili. V nasprotju z nekaterimi drugimi, zelo znanimi evropskimi literarnimi festivali, kot so Berlinski mednarodni literarni festival, Edinburški mednarodni knjižni festival, Festival literature in umetnosti v Hayu, Pesniški mednarodni festival v Rotterdamu ali PordenoneLegge, če latinskoameriških ter azijskih sploh ne omenjam, Vilenica nikoli ni imela veliko zunanjega občinstva. Vilenica je bila vedno *insajderski* festival. V tem je bil ta festival poseben, saj je stavil na povezanost povabljenecv, na medsebojna osebna srečanja avtoric in avtorjev, na spontano formiranje literarne skupnosti, ki zaživi na festivalu in se ohranja še pozneje. Kdor je bil kdaj del te festivalske skupnosti, to ve. V večini izvedb je v času festivala namreč nastala spontana družčina, skupnost avtorjev, prevajalcev, urednikov, kritikov, promotorjev, založnikov, teoretikov idr., ki je nekaj dni bivala na Krasu in poslušala, razpravljala ter spoznavala literarne svetove, hkrati pa širila glas literature navznoter in navzven: na desetine avtoric in avtorjev je bilo prevedenih v slovenščino, tudi knjižno, in obratno, na desetine slovenskih avtoric in avtorjev je bilo prevedenih v tuje jezike. Zato ima beseda *srečanje*, ki je v uporabi že od nastanka festivala, ključno mesto znotraj festivala, je njegovo vezivno tkivo.

A vzgib za nastanek festivala Vilenica leta 1986 je bil – kar je vedno treba gledati v kontekstu tedanjega časa – *svobodno* širjenje literature srednjeevropskega prostora ter povezovanje in spoznavanje literatur tega prostora. Venó Taufer, oče Vilenice, je v zborniku *Odprta okna, odprta vrata* (2015), ki je izšel ob

tridesetletnici festivala in v katerem je ponovno predstavljenih vseh trideset nagrajenk in nagrajencev, pomenljivo zapisal, da je navdih za Vilenico pognal iz starih in travmatskih izkušenj, »globljih in kompleksnejših od oporečništva, ki je zaradi časovnih okoliščin opredeljevalo nastanek in prva leta festivala«. K razumevanju nastanka festivala je dobro dodati še navedek iz Statuta festivala, ki je bil leta 1986 objavljen v prvem zborniku, nanaša pa se na nagrado vilenica, a hkrati opredeljuje njegovo tematsko usmeritev. V njem je zapisano, da »Vilenica opozarja na duhovno bogastvo in uveljavlja življenjsko moč integracijskega principa različnosti v evropskem kulturnem občestvu, ki se je oblikoval in se še oblikuje v umetnosti tega srednjeevropskega kulturnega prostora kot njegova posebej prepoznavna izkušnja in kulturno sporočilo«. Bogastvo različnosti in posebna, prepoznavna izkušnja srednjeevropskosti – to sta bili predvsem v prvih nekaj letih vodili festivala. Pojem Srednje Evrope se je namreč kmalu po padcu berlinskega zidu vse bolj kazal le kot skupen literarni prostor, kot »literarna domovina«, kot utopični prostor, ki vseskozi išče samega sebe in se nikoli dokončno ne definira. A s tem ni nič narobe. Ob tem se namreč vedno spomnim Marcusejeve misli, da »če se izsušijo utopične oaze, se razširja puščava plehkosti in zbeganosti«.

Vilenice ni mogoče primerjati z nobenim drugim literarnim festivalom tudi zaradi okolja, v katerem poteka. Kraška pokrajina s travniki in grmičevjem, tu in tam kakšen bor, tudi hrast, vmes sive skale, obdane z rdečo zemljo. Povsod diha njena skrivnostnost. V zraku je Mediteran, ki ga skozi september – festival je namreč vsa leta potekal v začetku tega meseca – raznaša zvok škržatov. In tu so še Kosovelovo sonce, ki »razgoreva v zlato«, in številne kraške jame, ena najbolj znanih med njimi, po kateri se festival imenuje, pa je Vilenica, jama z mitičnim imenom in fantastičnim pridihom. V preteklosti so domačini namreč verjeli, da v njej prebivajo dobre vile, in po njih je jama dobila ime. Nedaleč sta vasi Lokev in Lipica, zibelka vseh lipicanskih konj, samo 11 kilometrov oddaljena od Trsta. Vse to ni le odmevalo v nekaterih slovenskih

literarnih delih, največkrat v pesmih Srečka Kosovela in pozneje, na primer v pesmi ›Lipicanci‹ Edvarda Kocbeka, temveč tudi med festivalskimi avtoricami in avtorji – marsikateri od njih je v kraškem okolju ustvaril pesem, esej, zgodbo ali kakšen drugačen literarni zapis.

Z začetki festivala, Krasom in Trstom je povezan tudi prvi nagrajenec festivala Vilenica, Fulvio Tomizza (1935–1999). Kar neverjetno je, kako se nekateri dogodki vračajo in v sedanjosti znova pridobivajo zelo podobne razsežnosti, kot so jih že imeli v preteklosti. Prav literatura to dobro zaznava. Njegov kratki roman *Mladoporočenca iz ulice Rossetti* (1986, slovenski prevod 1987), ki pripoveduje zgodbo o Stanku Vuku in njegovi ženi Dani, ki so ju leta 1944 v Trstu pokosili strelji neznanih morilcev, je v luči sedanjega družbenopolitičnega dogajanja na Tržaškem spet aktualen, saj govori predvsem o tem, da to mesto nikakor ne more sprejeti tudi svojih slovanških korenin. Podobne zgodbe iz različnih evropskih krajev in obdobj se v različnih literarnih formah pojavljajo tudi pri drugih nagrajenkah in nagrajencih, vse do letošnjega, štiridesetega nagrajenca Vilenice, Georgija Gospodinova. Mnoga njihova literarna dela ustvarjajo posebno atmosfero, ki jo opredeljujejo na primer smisel za ironijo ali geografska določenost Srednje Evrope ali pa njena zgodovinska razsežnost, če omenim le nekatere karakteristike. A s poudarjanjem podobnosti med pisavami in njihovimi tematikami ne kaže pretiravati. Vsaka poetika je avtorska, vsaka dobra literatura najde svoj edinstven glas, vsako prihajanje k jeziku, svetu, družbi, človeku je v literaturi individualno. In to je bilo tudi vseskozi vodilo pri nagrajevanju avtoric in avtorjev.

Mnogih literarnih ustvarjalk in ustvarjalcev, ki so bili v preteklosti del festivala Vilenica, danes ni več med nami. Ko zdaj prebiram festivalske zbornike, ugotavljam, da se nabor avtoric in avtorjev bere kot odlična literarna antologija evropske književnosti s konca 20. in začetka 21. stoletja. Med nagrajenci festivala sta tudi nobelovca Peter Handke in Olga Tokarczuk, pa sodobni klasiki, kot so Zbigniew Herbert, Jan

Skácel, Mirko Kovač, Péter Esterházy, Milan Kundera, Libuše Moníková, Adam Zagajewski, Dubravka Ugrešić idr., pa številna vodilna imena v sodobnem literarnem svetu, kot so Claudio Magris, Mircea Cărtărescu, Andrzej Stasiuk, Jáchym Topol, Ilija Trojanow idr. K njim se vračam, njihova dela niso le pomembni literarni dosežki, so tudi vpogled v dogajanje v določenem prostoru in preteklem ter sedanjem času.

Skozi leta pa sem se vračal tudi na festival. Ko je potekala prva izvedba Vilenice, sem dopolnil komaj dvanajst let. Prvič sem bil na festivalu šele v novem tisočletju, leta 2003, in sicer kot avtor. Takrat si je festival že ustvaril svojo zgodovino in je že deloval v novi, bolj globalni usmerjenosti, saj so na festivalu gostovali na primer ameriški pesnik James Tate, britanska pesnica Fiona Sampson, kanadska pesnica Nicole Brossard in novozelandska pesnica Vivienne Plumb. Bil sem navdušen nad tem, da si kot mlad pesnik podij za nastope delim s Tatom, ki sem ga leto prej spoznal v Ameriki, in navdušen nad tem, da je na festivalu ves svet, avtorice in avtorji, katerih knjige so bile na mojih knjižnih policah. Prejšnje izvedbe festivala pa sem poznal le iz zbornikov in iz pripovedovanja ljudi, ki so ga obiskovali že leta prej. Pozneje, po letu 2003, sem bil s festivalom tesno povezan, na njem sem bil v različnih vlogah, ali kot moderator katerega od dogodkov ali kot hišni DJ na zaključni zabavi festivala. A v letih, odkar ta obstaja, se je zgodilo nekaj ključnega. V času prve izvedbe festivala je bil namreč način delovanja družbe in način komuniciranja med ljudmi bližji času po koncu druge svetovne vojne kot pa današnjemu času. Svet se je v štiridesetih letih strahovito spremenil. Mnogo bolj zapleten je, ne deluje kot celota, njegova prihodnost je negotova, spremenila se je družba. Spremenila sta se tudi vloga in mesto literature v družbi. Medtem ko je v sredini osemdesetih let 20. stoletja literatura še imela družbeni ugled med ljudmi, ki se z njo niso neposredno ali posredno ukvarjali, še je imela tudi precej večjo medijsko pozornost, je danes povsem drugače – literatura se je umaknila na družbeni rob, njena družbena vloga je majhna, domala nikakršna,

ustvarjalke in ustvarjalci pa so mnogokrat postavljeni v težak gmotni položaj. Zavladali so digitalni svet in z njim družbena omrežja, vse bolj tudi umetna inteligenca. Edino, kar je ostalo enako, je literatura sama: njena moč se ni spremenila.

O spremembah znotraj literature in družbe ob štirideseti obletnici festivala razmišljamo s preteklima nagrajenkama Milo Haugovo in Ilmo Rakusa ter nagrajencema Lászlóm Krasznahorkaijem in Draganom Velikićem. Žal se Andrzej Stasiuk, tudi pretekli nagrajenec, ki je bil povabljen k razmišljanju, ni utegnil odzvati, zato v teh razmišljanjih sodelujejo samo omenjeni štirje. Razmisleki ne gredo vedno v isto smer. Pet samosvojih odgovorov na pet istih vprašanj. V tem zborniku jih soočamo, kot da bi sogovornici in sogovornika sedeli v isti kavarni, tisti, značilni za Srednjo Evropo. Saj veste, tisto, kar manjka v današnji družbi, predvsem pa manjka na spletu, je nivo soočanj mnenj, pogledov, razmislekov. In to je bilo tudi tisto, kar je Vilenico krasilo štiri desetletja.

Ob visokem jubileju je prav, da se spomnimo tistih, ki so festival vodili, saj je na njem vsakdo na svoj način pustil pečat. Najprej in najdlje je Vilenico vodil Veno Taufer, in sicer od njenega nastanka leta 1986 pa vse do leta 1997, ko je vodenje festivala prevzel Iztok Osojnik; ta je to funkcijo opravljal do leta 2004, pozneje pa se je zvrstilo še več programskih vodij: od leta 2005 do 2009 je bila to Miljana Cunta, med letoma 2010 in 2012 Gašper Troha, v letih 2013 in 2014 Maja Kavzar Hudej, leta 2015 Nana Vogrin, potem v letih 2016 in 2017 spet Maja Kavzar Hudej, med letoma 2018 in 2024 znova Nana Vogrin, z letom 2025 pa je novi programski vodja festivala postal Miha Maurič.

Ob tem je pomembno poudariti, da festival nikoli ne bi (za)živel, če ne bi bilo podpore lokalnega okolja, predvsem mnogih Kraševcev, ki niso bili kaj dosti v soju žarometov, a so k festivalu prispevali temelje in močno organizacijsko podporo, pa še številnih drugih podpornikov, prostovoljcev in zaposlenih na Društvu slovenskih pisateljev – društvu, pod okriljem katerega je ta festival vedno nastajal – ter tudi njegovih

honorarnih sodelavk in sodelavcev. Ko sem bil na indijskem literarnem festivalu The Mumbai LitFest, sem bil presenečen nad gesto, ki jo je na izjemno dobro obiskani otvoritveni prireditvi izvedel direktor festivala: po svojem kratkem in zabavnem nagovoru je na oder povabil vse, ki so pomagali pri izvedbi festivala, in jih predstavil občinstvu. Česa podobnega, pa literarne festivale po svetu obiskujem že skoraj tri desetletja, še nisem doživel. Za vsako izvedbo festivala so ljudje, njihove ideje, energija, trud, sodelovanje idr. Tako je vedno bilo in tako bo tudi v prihodnje, tudi z Vilenico.

In kako po štiridesetih letih naprej? Festival bo moral v prihodnje še najprej odkrivati odlično literaturo, zanimive avtorice in avtorje, to je bilo vedno njegovo prvo poslanstvo in mora kot vodilo ostati tudi v prihodnje. Ob tem mora festival ohranjati in gojiti svojo literarno skupnost, ki je med drugim obrodila pomembne sadove v mednarodnem prostoru. Kot rečeno, ob mnogih prevodih mednarodno uveljavljenih avtoric in avtorjev pri nas je prek festivala Vilenica prišlo do številnih objav slovenskih avtoric in avtorjev v tujini, tako posamezno s knjižnimi objavami v Ameriki, Evropi, celo Aziji, kot skupno, antologijsko, na primer prva večja predstavitev slovenske literature v Indiji v literarni reviji *Sampark* in pozneje v antologiji, ki jo je izdala indijska književna akademija Sahitya, potem prva objava v ugledni britanski reviji *Edinburgh Review* ter izid obsežne slovenske antologije *Dva* na Irskem, ob naštetem pa še zbirka slovenske književnosti pri založbi Dalkey Archive Press v Ameriki. Hkrati bo moral festival poiskati prave načine odzivanja na globalne družbenopolitične spremembe in probleme, ki še zdaleč niso povezani samo s Srednjo Evropo in ki so morda bolj pereči kakor tisti, s katerimi so se ukvarjali organizatorji in povabljeni ob ustanovitvi festivala. In še: poiskati bo treba tudi načine za odzivanje na vse večjo prisotnost digitalnega sveta, novih medijev in umetne inteligence. Prihodnost je zdaj.

Gregor Podlogar,
predsednik žirije festivala Vilenica

The Future Is Now

On the 40th anniversary of the Vilenica Festival

The Vilenica Festival is one of Europe's oldest continuously running international literary festivals. Over the years the festival, with its great and almost inconceivable heritage, has retained its energy, dynamism, and atmosphere, even if these have changed alongside the socio-political events, but also alongside the aims of the individuals who have led the festival. Unlike such illustrious European literary festivals as the Berlin International Literature Festival, the Edinburgh International Book Festival, the Hay Festival of Literature & Arts, the Poetry International Festival Rotterdam or Porde-noneLegge – not to mention leading Latin American and Asian festivals – Vilenica has never had a large audience beyond the region. Vilenica has always been an *insider's* festival. And that's what has made this festival special, for it has always been geared towards connections between invitees, towards personal meetings between authors, and towards the spontaneous formation of a literary community that comes to life at Vilenica and continues beyond. Anyone who has ever been part of the Vilenica community is aware of this. Almost every year, the Vilenica Festival has spawned a spontaneous group, a community of authors, translators, editors, critics and reviewers, promoters, publishers, literary critics, etc., who spent a few days in the Karst, listening, discussing and learning about literary worlds, while also helping make literature known both in and beyond the region. Thanks to Vilenica, dozens of authors' works have been translated into Slovenian, including entire books, and dozens of Slovenian authors have been translated into other languages. That is why "meeting," a crucial festival word since the first Vilenica, remains as its connective tissue.

But back in 1986, the stimulus for creating the Vilenica Festival was – and this must be regarded in the context of

that time – to encourage the *free* dissemination of literature from Central Europe, as well as the linking and discovering of literature from these parts. In the anthology *Odprta okna, odprta vrata* (Open windows, open doors; 2015), which was published to mark the festival's 30th anniversary and featured all 30 Prize winners up to then, Veno Taufer, the father of Vilenica, wrote notably that the inspiration for Vilenica sprouted from old and traumatic experiences. These experiences were “deeper and more complex than the dissidence that, due to the circumstances of the time, defined the festival's creation and early years.” In order to help understand the festival's roots, it is useful to quote from its Statute, which were published in the first anthology in 1986 and which pertain to the Vilenica Prize and also outline its thematic focus. Written there is that “the Vilenica Award would underline the intellectual wealth and assert the vital force of the principle of integration of diversity within the European cultural community that has been formed and is still taking shape in the arts of this Middle European cultural region.” Especially in the early years, the main festival guidelines were to focus on the wealth of diversity and on the distinctive, recognizable experience of Central European identity. Soon after the fall of the Berlin Wall, the concept of Central Europe was increasingly regarded solely as a common literary realm, a “literary homeland,” a utopian space constantly in search of itself and never fully defined. But so be it, for, as Herbert Marcuse reminds us, “As utopian oases dry up, a desert of banality, and bewilderment spreads.”

Another reason Vilenica cannot be compared to any other literary festival is because of its setting. It takes place in the Karst, among meadows and bushes, occasional pine trees, even the odd oak, in a red-earth landscape punctuated by grey rocks. The mysteriousness of the Karst pervades all. The air is Mediterranean, and throughout September – the festival has always been held at the beginning of this month – the humming buzz of cicadas fills that air. And then there is poet

Srečko Kosovel's sun, which "glows in gold," and the many Karst caves. Among the most famous of these is the Vilenica after which the festival is named – a cave with a mythical name and a whiff of the fantastical. Once upon a time, the locals believed that benevolent fairies dwelt in the cave. In fact, this belief is what gave the Vilenica Cave its name: *vile* means fairies in Slovenian. The cave is not far from the villages of Lokev and Lipica, the birthplace of the Lipizzaner horses, and it lies a mere 11 kilometres from Trieste. All of this has been reflected not only in Slovenian literature – most often in the poems of Srečko Kosovel and later, for example, in Edvard Kocbek's poem "The Lipizzaner" – but also in works by festival authors, many of whom have created poems, essays, stories, or other works in the Karst environment.

The first Vilenica Prize winner, Fulvio Tomizza (1935–1999), is also intimately linked to the beginnings of the festival, to the Karst and to Trieste. It is remarkable how certain events return and reattain strikingly similar dimensions, just like those they had in the past. Literature is particularly perceptible to this. Tomizza's short novel *Gli sposi di via Rossetti* (The newlyweds from Rossetti Street; 1986), which tells the story of Stanko Vuk and his wife Dana, who were shot by unknown murderers in Trieste in 1944, is once again relevant in light of the current socio-political events in Trieste, as the novel is primarily concerned with the city's inability to come to terms with its Slavic roots. Similar stories from other European towns and times appear in various literary forms in the works of other Vilenica Prize winners, right up to those of Georgi Gospodinov, the most recent, fortieth, winner. Many of these works create a distinctive atmosphere, which is determined, for example, by a sense of irony, by the geographical specificity that is Central Europe, or by its historical dimension, to mention just a few characteristics. However, one should not over-emphasize the authors' stylistic and thematic similarities. Every author has their own poetics, all good literature finds its unique voice, and every

literary approach to language, the world, society, and humanity remains individual. And this has always been the guiding principle in granting Vilenica Prizes.

Many authors who took part in past Vilenica Festivals are no longer among us. When I read the Vilenica anthologies today, I see that the selection of authors reads like a peerless anthology of European literature from the late 20th and early 21st centuries. Vilenica Prize winners include the Nobel Prize winners Peter Handke and Olga Tokarczuk, other classic contemporary authors such as Zbigniew Herbert, Jan Skácel, Mirko Kovač, Péter Esterházy, Milan Kundera, Libuše Moníková, Adam Zagajewski, Dubravka Ugrešić, as well as many leading names from the contemporary literary world, among them, Claudio Magris, Mircea Cărtărescu, Andrzej Stasiuk, Jáchym Topol, Ilija Trojanow, and others. I return to these authors, for their works are not only significant literary feats, they also offer insight into what is going on in a specific space and in times past and present.

Over the years I have also been returning to the festival. When the first Vilenica took place, I was twelve years old. It wasn't until the new millennium that I attended it, in 2003, as an author. By then the festival had already made its history and was already looking in a new, more global direction. That year's guests included, for example, the American poet James Tate, the English poet Fiona Sampson, the Canadian poet Nicole Brossard, and the New Zealand poet Vivienne Plumb. I was delighted that I, a young poet, could share the stage with Tate, whom I had previously met in the United States, and I was delighted that the festival had authors from the whole world and books were on my bookshelves. I knew previous Vilenica Festivals only from the anthologies and the stories of people who had been there. Later, after 2003, I continued to be tightly linked to the festival, wearing various hats, whether moderating an event or as the house DJ at the concluding party. But in the years since its birth, something significant has happened. Back at the first festival, the way

society functioned and the way people communicated was more similar to how it was after the Second World War than it is to today's ways. The world has changed astonishingly over the past forty years. It has become much more complicated, it no longer functions as a whole, its future is uncertain, and society has changed. So, too, have the role and place of literature in society. In the mid-1980s literature still had a level of esteem among people who were not directly or indirectly involved with literature, and it still had a fair amount of media exposure. But things have changed utterly – literature has been pushed to the margins of society, its societal role is minor, almost miniscule, and authors are often pushed into a difficult financial position. The digital world, including social networks and, increasingly, artificial intelligence, holds sway. The only thing that has remained the same is literature itself, whose power has not changed.

On this occasion of Vilenica's 40th anniversary, we have reflected on changes within literature and society with past Prize winners Mila Haugová, Ilma Rakusa, László Krasznahorkai and Dragan Velikić. Unfortunately, Andrzej Stasiuk, another past Prize winner who was invited to contribute his thoughts, was unable to respond, meaning that only the reflections are the four authors mentioned above appear in these pages. Their reflections vary in terms of where they go. Four unique answers to five identical questions. This collection is arranged as if they were, in typical Central European style, sitting and conversing together in the same café. As you know, what is missing in today's society, and especially on the internet, is a level of confrontation between opinions, views, and reflections. And that is what has distinguished Vilenica for four decades.

On this significant anniversary, it is only fitting that we remember those who have led the festival, since each has left their particular mark on it. Vilenica was led first and longest by Veno Taufer, from its inception in 1986 until 1997, when Iztok Osojnik took over, remaining until 2004.

A row of others followed: from 2005 to 2009, the program director was Miljana Cunta; between 2010 and 2012, the program director was Gašper Troha; in 2013 and 2014, the program director was Maja Kavzar Hudej; in 2015, it was Nana Vogrin; then between 2016 and 2017, Maja Kavzar Hudej was again the program director, and between 2018 and 2024, again it was Nana Vogrin. In 2025, Miha Maurič became the new Vilenica program director.

It is crucial to emphasize that the festival would never have come to life without the support of the local community, especially the many residents of the Karst region who, away from the spotlight, have contributed greatly to laying the cornerstone and have provided strong organizational support for the festival, as well as numerous other supporters, volunteers and employees of the Slovenian Writers' Association – the association under whose auspices this festival has always been organized – as well as freelance collaborators. When I was at the Mumbai LitFest in India, I was happily surprised by a gesture the festival director made at the very well-attended opening event: after his short and entertaining speech, he invited everyone who had helped organize the festival onto the stage and introduced them to the audience. For three decades I have been attending literary festivals around the world, but this was the first time I experienced something like that. Every festival is supported by people, their ideas, energy, effort, co-operation, and so forth. It has always been so, and it will continue to be so, also at Vilenica.

And for the next forty years? Future Vilenicas will have to continue to uncover excellent literature and interesting authors; this has always been Vilenica's primary mission and this must remain its guiding principle in the future. As well, the festival must preserve and nurture its literary community, which, among other things, has borne important fruit in international terms. As I mentioned at the outset, in addition to the many translations of internationally renowned authors in Slovenia, the Vilenica Festival has resulted in numerous

publications by Slovenian authors abroad, both stand-alone books (published in America, Europe, and even Asia, and collectively) and in anthologies. For example, the first major presentation of Slovenian literature in India appeared in the literary magazine *Sampark*, and later Slovenian literature was published in an anthology by the Indian literary academy Sahitya; this was followed by a publication in the prestigious British magazine *Edinburgh Review* and the extensive Slovenian anthology *Dva* as well as a collection of Slovenian literature published by Dalkey Archive Press in America. At the same time, the festival will have to find the right ways to respond not only to global socio-political changes and problems that are by no means bound only to Central Europe and which are perhaps more pressing than those that the organizers and guests dealt with when the festival was founded. Furthermore, we will have to find ways of responding to the growing presence of the digital world, new media, and artificial intelligence. The future is now.

Gregor Podlogar,
President of the Vilenica Festival jury

Translated by Jason Blake

Nagrajenec Vilenice 2025
Vilenica Prize Winner 2025

Georgi Gospodinov

Foto © Dirk Skiba

Bolgarski pisatelj, pesnik, dramatik, esejist, urednik in literarni znanstvenik Georgi Gospodinov (Георги Господинов) se je rodil 7. januarja 1968 v Jambolu, mestu v Trakijski nižini, odraščal pa pri starih starših v Topolovgradu. Na Univerzi v Sofiji je študiral bolgaristiko in pozneje tudi doktoriral iz novejšje bolgarske literature. Med letoma 1998 in 2000 je bil docent za esejistiko ter v letih 1999 in 2000 tudi za sodobno bolgarsko književnost na Novi bolgarski univerzi. Zaposlen je na Inštitutu za bolgarsko literaturo, je univerzitetni profesor in dopisni član Bolgarske akademije znanosti.

Ob znanstvenem, literarnovednem in uredniškem delovanju je svojo ustvarjalno pot začel kot pesnik, objavil je več dram in zbirk kratkih zgodb ter se poskušal v številnih literarnih žanrih, med drugim je avtor grafičnega romana in opernega libreta; napisal je nekaj scenarijev za kratke filme, posnete po njegovih zgodbah. Prav tako je esejist in kolumnist bolgarskega časnika *Dnevnik*, urednik tamkajšnjega *Literarnega vestnika* in literarne revije *Orient Express* za Bolgarijo, ki izhaja v Oxfordu. Pisateljski preboj in mednarodno slavo pa je Georgi Gospodinov dosegel z romani; ta del njegovega literarnega opusa imamo v celoti na voljo tudi v slovenskem prevodu.

Georgi Gospodinov s svojo kompleksno, fragmentarno in eksperimentalno prozo marsikdaj presega klasično narativno zgradbo. Inovativni pripovedni slog, tematska globina ter občutljivost za prepletanje osebne in kolektivne zgodovine mu zagotavljajo uspeh tako med bralci kakor tudi pri literarni kritiki. Je mojster modernega romanopisja in velja za enega od osrednjih predstavnikov sodobne evropske literature. V svojih delih med drugim obravnava spomin na mlajšo preteklost vzhodnoevropske oziroma bolgarske družbe ter sodobno tesnobo Evrope in sveta nasploh. Pisava Georgija Gospodinova, obsedena z družbenimi in zgodovinskimi dogodki ter osredinjena na nevidnega posameznika, je mestoma nepredvidljiva in fragmentarna, a se mojstrsko zliva v celoto, tenkočutno, tudi nežno in prežeto s (črnim) humorjem.

Gospodinov je doslej prejel več mednarodnih literarnih štipendij in nagrad. Med drugim je častni meščan Jambola (2012) in Sofije (2023), prejemnik državnega reda sv. Cirila in Metoda (2016) ter velike literarne nagrade Univerze v Sofiji (2024). Leta 2024 je prejel častna naziva »vitez« francoskega Reda umetnosti in literature ter »mednarodni pisatelj« britanske Kraljeve družbe za literaturo.

Izbrane nagrade in priznanja

- 2012 literarna nagrada mesta Sofije
- 2012 nagrada Hrista G. Danova za najboljše leposlovno delo
- 2013 državna nagrada za najboljši bolgarski roman
- 2016 nagrada Jana Michalskega, za roman *Fizika žalosti*
- 2016 nagrada prozart, za prispevek k razvoju balkanske književnosti
- 2019 srednjeevropska nagrada angelus, za roman *Fizika žalosti*
- 2021 nagrada Strega Europeo, za roman *Časovno zaklonišče*
- 2021 nagrada zinklar, za najboljšo kratko zgodbo
- 2021 usedomska literarna nagrada
- 2023 mednarodna nagrada booker (skupaj s prevajalko Angelo Rodel), za roman *Časovno zaklonišče*
- 2025 mednarodna nagrada NordSud, za pesniško zbirko *Pisma Gaustinu*

Izbrana izvirna bibliografija

Poezija

- Лapidариум (Lapidarij). Jambol: Modus Stojanov, 1992.
- Черешата на един народ (Češnja nekega naroda). Plovdiv: Žanet 45, 1996.
- Писма до Гаустин (Pisma Gaustinu). Plovdiv: Žanet 45, 2003.
- Балади и разпади (Balade in bolezni). Plovdiv: Žanet 45, 2007.
- Там, където не сме (Tam, kjer nismo). Plovdiv: Žanet 45, 2016.

Romani

Естествен роман (Naravni roman). Plovdiv: Žanet 45, 1999.

Физика на тъгата (Fizika žalosti). Plovdiv: Žanet 45, 2011.

Времеубежище (Časovno zaklonišče). Plovdiv: Žanet 45, 2020.

Градинарят и смъртта (Vrtnar in smrt). Plovdiv: Žanet 45, 2024.

Kratka proza

И други истории (In druge zgodbe). Plovdiv: Žanet 45, 2001.

О, Хенри (Oh, Henry). Plovdiv: Žanet 45, 2007.

И всичко стана луна (In vse je postalo luna). Plovdiv: Žanet 45, 2013.

Всичките наши тела (Vsa naša telesa). Plovdiv: Žanet 45, 2018.

Избрани истории (Izbrane zgodbe). Plovdiv: Žanet 45, 2022.

Dramatika, esejistika in druga dela

Българска христоматия (Bolgarska hrestomatija) [soavtor]. Sofija: Svobodno pesniško društvo, 1995.

Българска антология (Bolgarska antologija) [soavtor]. Sofija: Svobodno pesniško društvo, 1998.

D. ž. [drama]. Plovdiv: Žanet 45, 2004.

Аз живях социализма (Živel sem socializem) [zbornik spominov; urednik]. Plovdiv: Žanet 45, 2006.

Инвентарна книга на социализма (Inventarna knjiga socializma; skupaj z Jano Genova) [publicistika]. Sofija: Prozorec, 2006.

Апокалипсисът идва в 6 вечерта (Apokalipsa prihaja ob 18. uri) [drama]. Sofija: Askeer, 2010.

Вечната муха (Večna muha) [grafični roman]. Plovdiv: Žanet 45, 2010.

Space Opera (Vesoljska opera) [libreto]. Premiera v Poznanju, 2015.

Prevodi v druge jezike

Dela Georgija Gospodinova so prevedena v albanščino, angleščino, arabščino, armenščino, bosanščino, češčino, danščino, francoščino, grščino, gruzijščino, hrvaščino, islandščino, italijanščino, japonščino, katalonščino, kitajščino, korejščino, litovščino, makedonščino, malajalamščino, nemščino, nizozemščino, norveščino, perzijščino, poljščino, portugalsčino, romunščino, ruščino, singalščino, slovaščino, slovenščino, srbščino, španščino, švedščino, tajščino, turščino in ukrajinsčino.

Knjižni prevodi v slovenščino

Naravni roman [prev. Borut Omerzel]. Ljubljana: Študentska založba, 2005.

Fizika žalosti [prev. Borut Omerzel]. Ljubljana: Beletrina, 2015.

Časovno zaklonišče [prev. Borut Omerzel]. Ljubljana: Beletrina, 2022.

Bulgarian writer, poet, playwright, essayist, editor, and literary scholar Georgi Gospodinov (Георги Господинов) was born on January 7, 1968, in Yambol, a town in the Thracian Plain, and grew up with his grandparents in Topolovgrad. He studied Bulgarian language and literature at the University of Sofia and later completed a PhD in modern Bulgarian literature. Between 1998 and 2000, he was an assistant professor of essay writing and, in 1999 and 2000, also of contemporary Bulgarian literature at the New Bulgarian University. He is employed at the Institute of Bulgarian Literature, is a university professor, and is a corresponding member of the Bulgarian Academy of Sciences.

In addition to his academic, literary, and editorial work, he began his creative career as a poet, published several plays and collections of short stories, and tried his hand at numerous literary genres, including as the author of a graphic novel and an opera libretto; he wrote several screenplays for short films based on his stories. He is also an essayist and columnist for the Bulgarian daily newspaper *Dnevnik*, editor of the *Literarni vestnik*, and editor of the literary magazine *Orient Express* for Bulgaria, published in Oxford. Georgi Gospodinov's breakthrough as a writer and international fame came with his novels; this part of his literary oeuvre has been fully translated into Slovenian.

With his complex, fragmentary, and experimental prose, Georgi Gospodinov often transcends the classical narrative structure. His innovative narrative style, thematic depth, and sensitivity to the intertwining of personal and collective history have brought him success among readers and literary critics alike. He is a master of modern novel writing and is considered one of the leading representatives of contemporary European literature. In his works, he deals with, among other things, the memory of the recent past of Eastern European and Bulgarian society as well as the contemporary anxiety of both Europe and the world in general. The writing of Georgi Gospodinov obsesses with social and historical events and focuses on the invisible individual. It is sometimes unpredictable

and fragmentary, but masterfully blends into a whole that is subtle, also tender, and infused with (black) humour.

Gospodinov has so far received several international literary scholarships and awards. Among other accolades, he is an honorary citizen of Yambol (2012) and Sofia (2023), recipient of the National Order of Saints Cyril and Methodius (2016) and the Grand Literary Award of the University of Sofia (2024). In 2024, he received the honorary titles of Knight of the French Order of Arts and Letters and International Writer of the British Royal Society of Literature.

Selected awards and accolades

- 2012 The City of Sofia Award for Literature
- 2012 National Award Hristo G. Danov for best work of fiction
- 2013 National Literary Award Bulgarian Novel of the Year
- 2016 Jan Michalski Prize for Literature, for *The Physics of Sorrow*
- 2016 Prozart Award for contribution to the development of literature in the Balkans
- 2019 The Angelus Central European Literature Award, for *The Physics of Sorrow*
- 2021 Strega European Prize, for *Time Shelter*
- 2021 Zinklar Prize for Best Short Fiction
- 2021 Usedom Prize for European Literature
- 2023 International Booker Prize (together with translator Angela Rodel), for *Time Shelter*
- 2025 NordSud award for poetry, for poetry collection *Letters to Gaustin*

Selected original bibliography

Poetry

Лapidариум (Lapidarium). Yambol: Modus Stojanov, 1992.
Черештата на един народ (The Cherry Tree of a Nation). Plovdiv: Zhanet 45, 1996.

Писма до Гаустин (*Letters to Gaustin*). Plovdiv: Zhanet 45, 2003.
Балади и разпади (*Baladies and Maladies*). Plovdiv: Zhanet 45, 2007.

Там, където не сме (*Where We Are Not*). Plovdiv: Zhanet 45, 2016.

Novels

Естествен роман (*Natural Novel*). Plovdiv: Zhanet 45, 1999.
Физика на тъгата (*The Physics of Sorrow*). Plovdiv: Zhanet 45, 2011.

Времеубежище (*Time Shelter*). Plovdiv: Zhanet 45, 2020.
Градинарят и смъртта (*Death and the Gardener*). Plovdiv: Zhanet 45, 2024.

Short fiction

И други истории (*And Other Stories*). Plovdiv: Zhanet 45, 2001.

О, Хенри (*Oh, Henry*). Plovdiv: Zhanet 45, 2007.

И всичко стана луна (*And All Turned Moon*). Plovdiv: Zhanet 45, 2013.

Всичките наши тела (*All our Bodies*). Plovdiv: Zhanet 45, 2018.
Избрани истории (*Selected Stories*). Plovdiv: Zhanet 45, 2022.

Plays, essays, and other works

Българска хрестоматия (*Bulgarian Chrestomathic*) [co-author]. Sofia: Free Poetry Society, 1995.

Българска антология (*Bulgarian Anthology*) [co-author]. Sofia: Free Poetry Society, 1998.

D. Ж. [play]. Plovdiv: Zhanet 45, 2004.

Аз живях социализма (*I Lived Socialism*) [anthology of memories; editor]. Plovdiv: Zhanet 45, 2006.

Инвентарна книга на социализма (*The Inventory Book of Socialism; together with Yana Genova*) [journalism]. Sofia: Prozorets, 2006.

Апокалипсисът идва в 6 вечерта (*The Apocalypse Comes at 6 PM*) [play]. Sofia: Askeer, 2010.

Вечната муха (The Eternal Fly) [graphic novel]. Plovdiv: Zhanet 45, 2010.

Space Opera [libretto]. Premiered in Poznań, 2015.

Translations

Georgi Gospodinov's works have been translated into Albanian, Arabic, Armenian, Bosnian, Catalan, Chinese, Croatian, Czech, Danish, Dutch, English, French, Georgian, German, Greek, Icelandic, Italian, Japanese, Korean, Lithuanian, Macedonian, Malayalam, Norwegian, Persian, Polish, Portuguese, Romanian, Russian, Serbian, Sinhalese, Slovak, Slovenian, Spanish, Swedish, Thai, Turkish, and Ukrainian.

Translations of his work into Slovenian

Natural Novel [translated by Borut Omerzel]. Ljubljana: Študentska založba, 2005.

The Physics of Sorrow [translated by Borut Omerzel]. Ljubljana: Beletrina, 2015.

Time Shelter [translated by Borut Omerzel]. Ljubljana: Beletrina, 2022.

Majhni svetovi velikega sveta – »Pravi kadilec je esteti in skrbi za svoje zobe.«

Gregor Podlogar

Bolgarski pisatelj, pesnik, esejist in dramatik Georgi Gospodinov je eno od osrednjih imen sodobne evropske literature. Čeprav je svojo literarno pot začel kot pesnik – leta 1992 je objavil prvo pesniško zbirko z naslovom *Lapidarij* –, se je v mednarodnem prostoru zares uveljavil šele s proznim pisanjem.

Njegov prozni prvenec *Naravni roman* iz leta 1999 je v sodobno bolgarsko literaturo prinesel svež, avtorski zamah. Bil je zelo dobro sprejet med kritiki in bralci ter kmalu po izidu preveden v številne jezike, tudi v slovenščino (2005). Mimo oznak o postmodernističnem pisanju, ki jih nekateri lepijo na njegovo ustvarjanje, ta kratki roman (za)živi skozi naravno preprostost, odslikano v zapletenosti, ki očara. Za njegov drugi roman *Fizika žalosti* (2011), ki je bil večkrat nagrajen, med drugim je bil v Bolgariji razglašen za roman leta, je značilno, da je sestavljen iz več drobnih zgodb in različnih pripovednih tehnik. Vživljanje dečka, glavnega lika romana, v druge in drugo pa je nenavadno, pretanjeno in ganljivo. Roman dokaže, da literatura ne ubeseduje sveta, temveč je sam svet in njegova zgodovina. To velja tudi za njegov tretji roman *Časovno zaklonišče* (2020; nagrajen je bil z mednarodnim bookerjem), ki preklaplja med različnimi pripovednimi ravni ter na satiričen način pred nas postavlja eno od ključnih (družbenih) vprašanj – kako živeti s kritičnim pomankanjem prihodnosti.

Georgi Gospodinov je mojster sodobnega romanopisja. Njegovo pisanje, obsedeno z družbenimi in zgodovinskimi dogodki ter osredinjeno na nevidnega posameznika, je mestoma nepredvidljivo in fragmentarno, a se mojstrsko zliva v celoto, tenkočutno, tudi nežno in prežeto s (črnim) humorjem. Georgi Gospodinov, 40. nagrajenec festivala Vilenica, s svojim delom tako na samosvoj način pooseblja njegovo zgodovino in daje zgled, kako prepričljivo lahko literatura tudi danes nagovarja vsakogar.

Small worlds from the great, big world – “The true smoker is an aesthete and takes care of his teeth”

Gregor Podlogar

The Bulgarian author, poet, essayist and playwright Georgi Gospodinov is a leading name in European literature. Although Gospodinov began his literary path as a poet, publishing his first collection *Lapidarium* in 1992, it was his prose that marked his breakthrough on the world literary scene.

His first novel, *Natural Novel* from 1999, brought new life into contemporary Bulgarian literature. Well received by critics and readers alike, it was soon translated into several languages, including Slovene (2005). Though some have attached the label “postmodernist” to *Natural Novel*, this short work comes to life and lives through a natural simplicity reflected in a complexity that enchants. Gospodinov’s second novel, *The Physics of Sorrow* (2012), which is made up of several sub-stories and various narrative techniques, garnered many awards, including the Bulgarian National Award for Best Novel of the Year. The boy protagonist’s empathy for others is singular, subtle and moving. The novel shows that literature does not put a world into words; literature is a world and its history. This holds true for Gospodinov’s third novel, *Time Shelter* (2020), which received the 2023 International Booker Prize. Shifting between various narrative levels and imbued with satire, the novel asks a key (social) question of us: how to live when we are critically in need of a future?

Georgi Gospodinov is a master of the modern novel. His writing, which is obsessed with social and historical events and which is focussed on the overlooked individual, is at times unpredictable and fragmentary, but it flows magnificently into a complete, sensitive whole, one that is leavened by (black) humour.

In short, Georgi Gospodinov, the 40th winner of the Vilenica Prize, uniquely incarnates the Festi-val's history, namely, by providing a model for how convinc-ingly literature even today can speak to anyone.

Translated by Jason Blake

Времеубежище (откъс от романа)

10

На следващия ден още сутринта бях на Хелиосспрасе, г-н С. ми даде адреса. Намерих прасковената сграда на западния бряг на езерото, отделена от другите къщи на хълма. Беше масивна и светла едновременно, на четири етажа с един пети, тавански, голяма обща тераса на втория етаж и по-малки балкони на останалите. Всички прозорци гледаха на югозапад, което правеше следобедите безкрайни и последните синкави отблясъци гнездяха в тях. А светлосините дървени крила на капандурите меко контрастираха с бледото прасковено на стените.

Цялата поляна отпред беше поръсена с незабравки, тук-там избухваха божури и едни големи червени макове. Но ситните незабравки синееха сред швейцарското зелено на тревата, сигурен съм, че има швейцарско зелено, чудя се как никой не го е патентовал. Дали имаше шега в това да засадиш незабравки пред геронтопсихиатричен център? Качих се на последния етаж, където беше клиниката на Гаустин, с платен за няколко години наем от г-н С., натиснах звънеца и самият Гаустин, в поло и големи кръгли очила, ми отвори вратата.

Последния път не тръгна ли за Ню Йорк през 1939-а, подхвърлих уж небрежно. Кога се върна? След войната, отвърна невъзмутимо той.

И какво ще правим сега?

Стаи в различни времена. На първо време. Стаи за минало? Звучи като заглавие.

Да, стаи за минало. Или клиника за минало. Или град... Оставаш ли?

Бях току-що разведен, с идея да се пробвам да живея от измисляне на истории. Падах си по шейсетте, хлътвах лесно във всякакво минало, имах си, разбира се, любими години. Нищо не ми пречеше да остана за

малко, за няколко месеца, не повече. (Сетих се за Ханс Касторп и намерението му да остане само три седмици във Вълшебната планина...)

Гаустин държеше един от трите апартамента на последния етаж. Най-малкото помещение до входната врата, „служинската стая“, както той я наричаше – и твърде вероятно тя да се е ползвала тъкмо така – беше сега неговият кабинет. Останалите три стаи от апартамента, както и коридорът, бяха в друго време. Отваряш вратата и попадаш директно в XX век, средата на 60-те. Антре с портманто, тъмнозелено, изкуствена кожа на баклавички. Имахме такова вкъщи. Трябва да кажа, че макар да съм роден в края на 60-те, ги помня ясно, от начало до край, и те са част от българското ми детство не по никакви мистични причини (макар да продължавам да вярвам, че спомените се наследяват по пряка линия – спомените на твоите родители стават твои собствени). Причината да ги имам в главата си е съвсем тривиална: просто 60-те, както и всичко останало у нас, се забавиха и дойдоха в България десетина години по-късно. Най-вероятно през 70-те.

На портмантото стоеше закачено късо бледозелено палто с двуредни дървени копчета. Помня как, като влязох първия път онази сутрин, се заковах пред него. Това беше палтото на майка ми. Сякаш сега ще се отвори вратата на хола, типичното релефно стъкло ще проблесне и тя ще застане там – млада, на двайсет и нещо, много по-млада от мен сега. Макар че когато майка ти се появи на 20, ти също автоматично се превръщаш в дете и в този момент на неловкост и радост се чудиш дали да я прегърнеш, или само да извикаш небрежно: мамо, прибрах се, отивам си в детската. Всичко това траеше секунда... или минута.

Добре дошъл в 60-те, каза Гаустин, който гледаше с едва прикрити усмивка моето вцепенение в антрето на десетилетието. Не исках още да излизам от преображението и свърнах веднага към детската. Две

ъглови легла, покрити с жълто косместо покривало от изкуствена материя (викахме му ледека, сигурно някаква абривиатура), с кафява ракла между тях, двете легла се срещаха перпендикулярно при раклата. Погледнах Гаустин, той разбра, кимна одобрително и аз се хвърлих на леглото, както бях със сакото, обувките, с 50-годишното си тяло, и се приземих в тялото си на 8 сред гъделичкащите влакна на покривалото...

[...]

11

Защо точно в Швейцария?, попитах Гаустин, докато седяхме в дневната на 60-те.

Приеми, че е от сантимент към „Вълшебната планина“. Опитвах и другаде, но тук се намери кой да ми повярва и да вложи пари. Тук има достатъчно хора, готови да платят, за да умрат щастливи.

Удивително е колко циничен можеше да бъде Гаустин понякога.

Да останем при сантимента с „Вълшебната планина“, казах аз.

Истината е, че Швейцария беше идеалната страна, помислих си, поради нулевата степен на време. Страна без време най-лесно може да бъде населена с всички възможни времена. Тя беше успяла да се промъкне, включително през XX век, без особени белези, които иначе винаги ще те държат в определени години.

Има много работа, каза Гаустин, бършейки стъклата на кръглите си очила. Тук виждаш шейсетте на една средна класа, миналото е скъпо и засега не всички могат да си го позволят. Но се сещаш, че не всяко минало и младост са били такива. Трябва да имаме шейсетте на работниците, студентските стаи... Също така 60-те на живелите в Източна Европа, нашите 60-те. Един ден, като потръгне работата, продължаваше Гаустин, ще направим такива клиники в различни страни. Миналото

е и локална работа. Навсякъде ще има къщи от други години, малки квартали, един ден ще имаме и градчета, може и цяла държава на миналото. За пациенти с чезнеща памет, Алцхаймер, деменции, каквото искаш. За всички онези, които вече живеят единствено в настоящето на своето минало. И за нас, каза накрая след малка пауза, пускайки дълга струя дим. Никак не е случайно това прииждане на хора без памет днес... Тук са, за да ни кажат нещо. И повярвай ми, един ден, съвсем скоро, мнозина сами ще започнат да слизат в миналото, да „губят“ паметта си по собствена воля. Идва време, когато все повече от тях ще искат да се скрият в пещерата му, да се върнат назад. Не от хубаво впрочем. Трябва да сме готови с бомбоубежищата на миналото. Наречи ги, ако щеш, „времеубежища“.

Тогава не разбирах какво има предвид. Както и никога не бях сигурен кога се шегува и шегува ли се изобщо.

Според Гаустин за нас миналото е минало и дори когато влизаме там, знаем, че вратата назад е отворена, връщаме се с лекота. За напуснатите от паметта тази врата е затръшната завинаги. За тях не миналото, а настоящето е чужда страна, миналото им е родина. Единственото, което можем да направим в такъв случай, е да създадем пространство в синхрон с тяхното вътрешно време. Ако вътре в мен е 1965-а, казваше Гаустин, когато бях на 20 и живеях под наем на един таван в Париж, в Краков или зад Софийския университет, нека и вън, поне в рамките на една стая, бъде 1965-а. Доколко това е лечебно, дали възстановява неврони, кой знае. Но тези хора получават право на щастие, на спомен за щастие, ако трябва да сме точни. Предполагаме, че споменът за щастие е щастлив спомен, ама знаем ли. Ще видиш, продължаваше Гаустин, как започват да разказват, да си спомнят, а някои от тях не са проговаряли от месеци. „О, помня добре този абажур, къщи той висеше в гостната,

после брат ми го счупи с една топка, после... Откъде имате нашия диван... Не трябваше ли да стои ето тук, малко по-близо до стената?“

[...]

12

И така, с Гаустин направихме първата клиника за минало. Всъщност направи я той, аз бях само помощникът, събирачът на минало. Не беше лесно. Не можеш просто да кажеш на някого, ето това е твоето минало от 1965-а. Трябва да знаеш историите му, а ако вече не можеш да ги получиш, трябва да ги съчиниш. Да знаеш всичко за тази година. Кои прически са били на мода, колко заострени са били носовете на обувките, как са миришели сапуните, пълен каталог на миризмите. Дъждовна ли е била пролетта, какви са били температурите през август. Кое е било най-слушаното парче в класациите. Най-важните истории от годината, не просто новините, а слуховете, градските легенди. Нещата се усложняваха според това какво минало искаш да ти се достави. Дали твоето източно минало, ако си от източната част на Стената. Или напротив, ако си оттам, искаш да изживееш тъкмо онова минало, което ти е било отказано. Да преядеш с чуждо минало като с банани, които си сънувал цял живот.

Миналото не е само това, което ти се е случило. Понякога е онова, което само си съчинявал.

13

Имаше такъв случай с Мирча от Турну Мъгуреле. Помнеше само онова, което не му се е случило. Нищо от соца и бачкането в завода, от безкрайните събрания, банкети, манифестации и хладни халета, беше го изтрил още докато главата му работела. Когато започнало опразването на паметта, останали само нещата, за които е бленувал (това е думата, няма как) като млад. Още тогава

знаел всичко за Америка, тя му била на душата. Казваше, че винаги се е чувствал американец. Имал приятел, който навремето избягал в Ню Йорк и от време на време успявали да разменят по някое писмо. Оня, приятелят, само се оплаквал, тук така, тук онака... Накрая Мирча не издържал и му написал: Абе, диване, що стоиш там само да хабиш случая... Връщай се да се сменяме. Съдбата отпуснала една бройка късмет за целия Турну Мъгуреле и баш на тебе да ти се падне, мрънкало такова.

Синът му го беше довел в клиниката един следобед. Та този Мирча се чувстваше като у дома си тук сред плочите, диваните, столовете, плакатите на това минало, което реално не беше неговото. Спомняше си го в детайли за сметка на миналото, което му беше отредено от съдбата в Турну Мъгуреле. Онова, което не му се беше случило, съчиненото, оставаше по-дълго в паметта му, отколкото случилото се. Продължаваше да върви по улици, които знаеше само от книги и филми, да кисне до късно из клубовете на Гринич Вилидж, да разказва с подробности за онзи концерт на Саймън и Гарфънкъл през 1981-ва на открито в Сентръл Парк, където никога не е стъпвал, или да си припомня жените, с които така и не е бил.

Беше бяла врана и тук, в клиниката, както е бил навремето в румънското си градче.

Всички случили се истории си приличат, всяка неслучила се история е неслучила се посвоему.

14

Беше идеалната работа за мен. В крайна сметка винаги съм правил това – фланирах из пасажите на миналото. (Тайно от Гаустин бих могъл да кажа, че съм го измислил тъкмо за да ми измисли това занимание.) Можех да пътувам, да се разхождам уж безцелно, да записвам и най-дребните неща, какво повече. Да събирам гилзите от 1942-ра или да видя какво е останало от изтърбушената, но все така важна за всички 1968-а. Миналите времена са

летливи, изветряват лесно като отворено шише парфюм, но ако имаш нос, винаги можеш да уловиш малко от дъха им. Имаш нос за миналото, каза веднъж Гаустин, нос за други времена, ще ми трябва. Така официално станах нещо като трапер на миналото.

С годините разбрах, че то се крие най-вече на две места – в следобедите (в начина, по който пада светлината следобед) и в миризмите. Там залагах капаните си.

Това, което съм замислил, не е шоу, казваше Гаустин, във всеки случай не е „Шоуто на Труман“, нито „Гудбай, Ленин“, нито „Завръщане в бъдещето“... (Някъде негови критици се бяха опитали да пробутат и тези версии.) Не е опасно с камери, не се излъчва, всъщност шоу няма, нито ме интересува да поддържам илюзията на някого, че соцът продължава, няма и машина на времето. Така или иначе няма друга машина на времето освен човека.

...

Веднъж, обикаляйки Бруклин, усетих за първи път с такава яснота, че светлината идва от друго време. Можех да я определя с точност, светлина от 80-те, някъде от началото на десетилетието, мисля, че от 1982-ра, късно лято. Светлина като на снимка от полароид, без яркост, мека, леко избледняваща.

Миналото се утаява в следобедите, там времето видимо се забавя, успива се по ъглите, примижава като котка срещу светлината, идваща през тънките щори. Винаги е следобед, когато си спомняме нещо, или поне при мен е така. Всичко е в светлината. Знам от фотографии, че следобедната светлина е най-подходяща за експозиция. Сутрешната е още млада, остра. Следобедната е стара светлина, уморена и бавна. Истинският живот на света и на човека може да се опише през няколко следобеда, през светлината на няколко следобеда, които са следобедите на света.

Дадох си също сметка, че нямаше да разпозная тази светлина от 1982-ра, ако не беше синхронната ѝ поява с една особена миризма, която идваше от същото

десетилетие и от детството ми. Мисля, че цялата ни памет за миризми идва от детството, там е складирана, в този участък на мозъка, който отговаря за найранните спомени. Беше острият дъх на асфалт, на разтопена от слънцето смола, мазният, да, мазен, дъх на нафта. Бруклин ми го предлагаше, може би поради жегата, може би някъде наблизко поправяха настилката, може би поради близкия строеж или големите камиони, които кръстосваха квартала. Или поради всичко това, взето заедно. (Ще добавя тук и миризмата на пропита с масло амбалажна хартия около колелото „балканче“, което нашите донесоха една вечер за мен. Миризма на нетърпение, на ново, на склад и магазин, радостна миризма.)

Със светлината можеш да направиш някакъв жалък опит да я съхраниш, да я снимаш. Или като Моне – да рисуваш една катедрала в различни часове на деня. Той е знаел какво прави, катедралата е само фокус, капан за улавяне на лъчите. Но с миризмите липсва и този измамен опит, няма лента, записващо устройство, някакъв изобретен уред в течение на хилядолетия, къде е спало човечеството!

Не е ли учудващо наистина, че няма запаметяващо устройство за миризми? Всъщност има едно, едно-единствено, отпреди технологиите, аналогово, най-старото. Езикът, разбира се. Нямаме друго засега, затова се налага да улавям миризми с думи и да ги прибавям в поредния тефтер. Помним само тази миризма, която сме описали или сравнили. Забележително е, че всъщност нямаме дори имена за миризми. Бог или Адам не са си свършили докрай работата. Не е като при цветовете например, където именуващ червено, синьо, жълто, виолетово... Не ни е дадено да назовем директно миризмата. Винаги през сравнение, винаги описателно. Мирише на теменужки, на препечени филийки, на водорасли, на дъжд, на умряла котка... Но теменужки, филийки, водорасли, дъжд и умряла котка не са имена на миризми. Каква

несправедливост. Или под тази невъзможност се крие някакво друго знамение, което ние не разбираме...

И така, пътувах, събирах миризми и следобеди, каталогизирах, трябваше точно и плътно описание коя миризма какво връща, коя възраст на човека събужда най-силно, кое десетилетие можем да извикаме с нея, описвах ги в детайли, прашах на Гаустин, в клиниката винаги можеха да бъдат приготвени при нужда. Включително правеха опити да консервират молекулите от съответната миризма. Макар че за Гаустин това беше излишно усилие, много по-лесно и автентично беше да препечеш филийка или да разтопиш малко асфалт.

15

Когато открих Гаустин и клиниката, бях в началото на един роман около дискретното чудовище на миналото, неговата измамна невинност и какво би станало, ако започнем да връщаме миналото с терапевтична цел. Заниманията с клиниката и паралелното писане на тази книга бяха като скачени съдове. Понякога губех представа кое е реално и кое – не. Парчета от едното минаваха в другото.

Така или иначе основният въпрос и при двете беше как се прави минало.

Дали ще дойде някой като Онзи, който... ще се смили над вкочанените му членове, бледото лице и спряло сърце, ще каже „Лазаре, стани“, и миналото ще върне постепенно дъха си, ще тръгне кръвта под восъчната кожа, членовете му ще се размърдат, ушите ще се отпуснат и очите ще се отворят.

Или, докато го чакаме, разни лъжепророци, изкусители и луди доктори ще опитват с трупа на миналото и всеки път ще получават чудовището на Франкенщайн. Може ли миналото да бъде съживено или съчленено отново? А трябва ли?

И колко минало всъщност може да понесе човек?

Časovno zaklonišče (odlomek iz romana)

10

Naslednji dan sem bil že zjutraj na Heliosstrasse, g. S. mi je dal naslov. Stavbo v barvi breskve sem našel na zahodnem bregu jezera, ločeno od drugih hiš na hribu. Bila je masivna in svetla hkrati, imela je štiri nadstropja in še peto, podstrešno, veliko skupno teraso v drugem nadstropju in manjše balkone v drugih. Vsa okna so gledala proti jugozahodu, kar je delalo popoldneve neskončne, vanje so se ugnezdili zadnji modrikasti odsevi. In svetlo modra lesena strešna polkna so ustvarjala mehak kontrast blede breskovi barvi sten.

Spredaj je bil celoten travnik posut s spominčicami, tu in tam so bujno rasle potonike in nekaj velikih rdečih makov. Drobne spominčice so s svojo modrino izstopale sredi švicarsko zelene trave, prepričan sem, da obstaja švicarsko zelena, presenečen sem, da je še nihče ni patentiral. Ali je to šala, da zasadiš spominčice pred gerontološko-psihiatričnim centrom? Povzpel sem se v zadnje nadstropje, kjer je bila Gaustinova klinika, za katero je g. S. poravnal najem za nekaj let, pozvonil, in vrata mi je odprl sam Gaustin v puliju in z velikimi okroglimi očali.

Ali nisi zadnjič odšel v New York leta 1939? sem navrgel ravnodušno. Kdaj si se vrnil?

Po vojni, je mirno odgovoril. In kaj bova naredila zdaj?

Sobe v različnih časih. Najprej.

Sobe iz preteklosti? Slišati je kot naslov.

Da, sobe iz preteklosti. Ali kliniko za preteklost. Ali mesto ... Boš ostal?

Pravkar sem se ločil, z idejo, da poskusim živeti od izmišljanja zgodb. Pritegnila so me šestdeseta, z lahkoto sem se navdušil nad katerokoli preteklostjo, imel pa sem, seveda, nekaj najljubših let. Nič mi ni preprečevalo, da bi ostal nekaj časa, nekaj mesecev, ne več. (Spomnil sem se Hansa Castorpa in njegove namere, da ostane samo tri tedne na Čarobni

gori ...) Gaustin je imel eno od treh stanovanj v zgornjem nadstropju. Najmanjša soba pri vhodnih vratih, »soba za služkinjo«, kot jo je imenoval – in najverjetneje so jo uporabljali točno za to –, je bila zdaj njegov kabinet. Preostale tri sobe v stanovanju pa tudi hodniki so bili iz drugega časa. Odpreš vrata in se znajdeš neposredno v dvajsetem stoletju, sredi šestdesetih. Predsoba s stojalom za plašče, temno zelena, umetno usnje z romboidnim vzorcem. Takšno smo imeli doma. Povedati moram, da sem se sicer res rodil konec šestdesetih, toda dobro se jih spominjam, od začetka do konca, in so del mojega bolgarskega otroštva, pa ne zaradi kakšnih mističnih razlogov (četudi še vedno verjamem, da se spomini dedujejo neposredno – spomini tvojih staršev postanejo tvoji lastni). Razlog, da jih imam v glavi, je povsem banalen: enostavno so šestdeseta, kakor tudi vse drugo pri nas, zamujala in so prišla v Bolgarijo kakšnih deset let pozneje. Najverjetneje v sedemdesetih.

Na obešalniku je visel kratek svetlo zelen plašč z dvojno vrsto lesenih gumbov. Spomnim se, kako sem tisto jutro, ko sem vstopil prvič, pred njim obstal kot pribit. To je bil plašč moje matere. Kot da se bodo zdaj odprla vrata v dnevno sobo, tipično reliefno steklo se bo zalesketalo in ona bo stala tam – mlada, stara dobrih dvajset let, veliko mlajša, kot sem zdaj jaz. In takrat, ko se ti pojavi mati pri dvajsetih, se tudi ti avtomatično spremeniš v otroka, in v tem trenutku zadrege in veselja ne veš, ali bi jo objel ali ji samo brezbrizno rekel: Mama, doma sem, grem v svojo sobo. Vse to je trajalo sekundo ... ali minuto.

Dobrodošel v šestdeseta, je rekel Gaustin in s komaj prikritim nasmeškom gledal mojo okamnelost v predsobi z začetka desetletja. Nisem še želel izstopiti iz preobrazbe, takoj sem zavil k otroški sobi. Dve kotni postelji, pokriti z rumeno dlakavo odejo iz umetnega materiala (rekli smo mu ledeka, gotovo kakšna okrajšava), z rjavo skrinjo med njima, ležišči sta se pravokotno dotikali pri skrinji. Pogledal sem Gaustina, razumel je, odobravajoč prikimal, in vrgel sem se na posteljo, kar tako, v

suknjiču, čevljih, s svojim petdesetletnim telesom, in pristal v telesu osemletnika sredi žgečkajočih vlaken odeje ...

[...]

11

Zakaj ravno Švica? sem vprašal Gaustina, medtem ko sva sedela v dnevni sobi iz šestdesetih.

Razumi, gre za sentiment do *Čarobne gore*. Poskušal sem tudi drugje, a tukaj se je našel nekdo, ki mi je verjel in je v to vložil nekaj denarja. Tukaj je dovolj ljudi, ki so pripravljeni plačati za to, da umrejo srečni.

Neverjetno je, kako ciničen je lahko včasih Gaustin. Ostaniva pri sentimentu do *Čarobne gore*, sem rekel. Resnica je, da je bila Švica idealna država, sem pomislil, zaradi ničelne časovne stopnje. Brezčasno državo je najlažje naseliti z vsemi možnimi časi. Njej se je uspelo prethotapiti – tudi skozi dvajseto stoletje – brez posebnih brazgotin, ki te sicer vedno zadržujejo v določenem letu.

Veliko je še dela, je rekel Gaustin, medtem ko si je čistil stekla okroglih očal. Tukaj vidiš šestdeseta srednjega razreda, preteklost je draga in za zdaj si je vsi še ne morejo privoščiti. A zavedaš se, da vsaka preteklost in mladost nista bili takšni. Imeti moramo šestdeseta delavcev, študentske sobe ... Prav tako šestdeseta živečih v Vzhodni Evropi, naša šestdeseta. Nekega dne, ko bo posel stekel, je nadaljeval Gaustin, bomo naredili take klinike v različnih državah. Preteklost je tudi lokalna zadeva. Povsod bodo hiše iz drugih let, majhne soseske, nekega dne bomo imeli tudi mesta, morda tudi celotno državo preteklosti. Za paciente z izginjajočim spominom, alzheimerjem, demenco, kar hočeš. Za vse tiste, ki že živijo samo v sedanosti svoje preteklosti. In za nas, je končno rekel po kratkem premoru in izpustil dolg oblak dima. Nikakor ni naključje, da je danes tolikšen porast ljudi brez spomina ... Tukaj so, da nam nekaj povedo. In verjemi mi, nekega dne, zelo kmalu, se bodo številni začeli sami spuščati v preteklost, »izgubljati« spomin po svoji lastni volji. Prihaja čas, ko se jih bo vse več želelo skriti

v svojo jamo, vrniti. In to seveda ni ravno lepo. Pripravljena moramo imeti bombna zaklonišča iz preteklosti. Jih pa lahko, če želiš, imenuješ časovna zaklonišča.

Takrat nisem razumel, kaj ima v mislih. Ker nikoli nisem bil prepričan, kdaj se šali in ali se res šali.

Po Gaustinu je za nas preteklost minila in celo takrat, ko vstopamo vanjo, vemo, da so vrata za vrnitev odprta in se zlahka vrnemo. Za tiste, ki so ostali brez spomina, so ta vrata zapahnjena za vedno. Zanje ni tuja dežela preteklost, temveč sedanjost, preteklost je njihova domovina. V takem primeru lahko naredimo edino to, da ustvarimo prostor, ki je sinhroniziran z njihovim notranjim časom. Če je znotraj mene leto 1965, je dejal Gaustin, ko sem bil star dvajset let in sem živel v najemniškem podstrešnem stanovanju v Parizu, Krakovu ali zadaj za sofijsko univerzo, poskrbimo, da bo tudi zunaj, vsaj v okviru ene sobe, leto 1965. Ali je to zdravilno, ali obnavlja nevrone, kdo ve. Toda ti ljudje imajo pravico do sreče, do spomina na srečo, če smo natančni. Domnevamo, da je spomin na srečo srečen spomin, toda kdo ve. Boš videl, je nadaljeval Gaustin, kako začnejo pripovedovati, se spominjati, potem ko nekateri od njih že mesece niso spregovorili niti besede ... »O, dobro se spomnim tega lustra, doma je visel v dnevni sobi, potem ga je moj brat razbil z žogo, potem ... Kje ste dobili naš kavč ... Ali ne bi moral stati tukaj, malce bliže steni?«

[...]

12

In tako sva z Gaustinom ustanovila prvo kliniko za preteklost. Pravzaprav jo je on, jaz sem bil samo pomočnik, zbiralec preteklosti. Ni bilo lahko. Ne moreš nekomu kar tako reči, no, to je tvoja preteklost iz leta 1965. Poznati moraš njegove zgodbe, če pa jih že ne moreš dobiti, si jih moraš izmisliti. O tem letu moraš vedeti vse. Katere priče so bile v modi, kako zašiljene so bile konice čevljev, kako so dišala mila, imeti moraš bogat katalog parfumov. Ali je bila pomlad deževna, kakšne so bile temperature v avgustu.

Katera pesem je bila na vrhu lestvic in najbolj poslušana. Najpomembnejše zgodbe tega leta, ne le novice, temveč govorice, urbane legende. Stvari so se zapletle glede na to, kakšno preteklost si želel zagotoviti. Ali tvojo vzhodnjaško preteklost, če si z vzhodne strani železne zavese. Ali nasprotno, če si od tam in želiš izživeti točno tisto preteklost, ki ti je bila zavrnjena. Da se prenaješ tuje preteklosti kakor banan, o katerih si sanjal vse življenje.

Preteklost ni samo tisto, kar se ti je zgodilo. Včasih je to, kar si si pravkar izmislil.

13

Tukaj je primer Mircee, rojenega v Turnu Măgureleju. Spomnil se je le tistega, kar se mu ni zgodilo. Ničesar iz socializma in garanja v tovarni, neskončnih sej, banketov, manifestacij in mrzlih tovarniških hal, vse to je bilo izbrisano, še ko mu je glava delala. Ko se je začelo praznjenje spomina, je ostalo samo tisto, po čemer je hrepenel (to je beseda, ni druge) kot mladenič. Že takrat je vedel vse o Ameriki, bila mu je pri srcu. Rekel je, da se od vedno počuti kot Američan. Imel je prijatelja, ki je pravočasno pobegnil v New York, in vsake toliko jima je uspelo izmenjati kakšno pismo. Tisti prijatelj je samo tarnal, tukaj je tako, tukaj je drugače ... Na koncu Mircea ni več zdržal in mu je napisal: Daj no, ti bedak, si res tam samo zato, da zapraviš priložnost ... Vrne se, da se zamenjava. Usoda je celemu Turnu Măgureleju namenila eno sólo srečno priložnost in ravno ti, nergač, si jo dobil.

Sin ga je pripeljal na kliniko nekega popoldneva. In ta Mircea se je tukaj počutil kot doma sredi ploščic, kavčev, stolov in plakatov iz preteklosti, ki v resnici ni bila njegova. Spomnil se je je do najmanjše podrobnosti, na račun tistega, kar mu je bila odredila usoda v Turnu Măgureleju. Tisto, kar se mu ni bilo zgodilo, je ostalo dlje v njegovem spominu kakor tisto, kar se mu je bilo pripetilo. Sprehajal se je po ulicah, ki jih je poznal samo iz knjig in filmov, do zgodnjih ur je ostal v klubih Greenwich Villagea, podrobno je pripovedoval o

tistem koncertu Simona & Garfunkla leta 1981, ki je bil na prostem v Centralnem parku, kamor ni še nikoli stopil, ali se spominjal žensk, s katerimi še nikoli ni bil.

Tudi tukaj na kliniki je bil bela vrana, kot je bil nekoč v svojem romunskem mestecu.

Vse zgodbe, ki so se zgodile, so si podobne, vsaka zgodba, ki se ni zgodila, pa se ni zgodila na svoj način.

14

Zame je bilo to idealno delo. Navsezadnje sem to vedno počel – se potikal po pasajah preteklosti. (Po tiho, skrivoma, da me Gaustin ne bi slišal, bi lahko rekel, da sem si ga izmislil prav zato, da on zame izumi to delo.) Lahko sem potoval, se na videz povsem brezciljno sprehajal, si zapisoval tudi najmanjše podrobnosti – kaj bi si še lahko želel? Da zbiram tulce nabojev iz leta 1942 ali da vidim, kaj je ostalo od razsutega, a še vedno pomembnega leta 1968. Minuli časi so nestanovitni, zlahka izhlapijo kot odprta steklenička parfuma, a če imaš nos, lahko vedno zaznaš nekaj njegove esence. Imaš nos za preteklost, je nekoč dejal Gaustin, nos za druge čase, potrebujem ga. Tako sem uradno postal lovec na preteklost.

Z leti sem spoznal, da se večinoma skriva na dveh mestih – v popoldnevih (v načinu, kako popoldne pada svetloba) in v vonjavah. In tam sem postavil svoje pasti.

To, kar sem si zamislil, ni noben televizijski šov, je dejal Gaustin, v vsakem primeru ni *Trumanov šov*, tudi ne *Žbogom, Lenin!* ali *Nazaj v prihodnost* ... (Nekje so njegovi kritiki poskušali spraviti skozi tudi te verzije.) Ni opremljeno s kamerami, ne prenaša se, dejansko šova ni, prav tako ne želim podpisati kakšnih iluzij, da se socializem nadaljuje, in tudi ni časovni stroj. Sploh pa ni drugega časovnega stroja razen človeka.

...

Nekega dne, ko sem pohajkoval po Brooklynu, sem prvič z absolutno jasnostjo ugotovil, da svetloba prihaja iz drugega časa. Lahko jo natančno definiram, svetloba je iz osemdesetih, nekje z začetka desetletja, mislim, da iz leta 1982, iz

poznega poletja. Svetloba kot na polaroidni fotografiji, brez sijaja, mehka, rahlo pojemajoča.

Preteklost se useda v popoldneve, tam se čas vidno upočasni, dremlje po vogalih, mežika kot mačka pred sončnimi žarki, ki prihajajo skozi tanke zaves. Vedno je popoldan, ko se česa spominjamo, vsaj pri meni je tako. Vse je odvisno od svetlobe. Od fotografov vem, da je popoldanska svetloba najprimernejša za ekspozicijo. Jutranja je še mlada, ostra. Popoldanska je stara svetloba, utrujena in počasna. Resnično življenje sveta in človeka se lahko opiše skozi nekaj popoldnevov, skozi svetlobo nekaj popoldnevov, ki so popoldnevi sveta.

Prav tako sem ugotovil, da te svetlobe iz leta 1982 ne bi prepoznal, če se ne bi pojavila usklajeno s posebnim vonjem iz istega desetletja in iz mojega otroštva. Menim, da naš celotni spomin na vonje izhaja iz otroštva, tam je uskladiščen, v tistem predelu možganov, ki je odgovoren za najzgodnejše spomine. Bil je to oster vonj po asfaltu, po smoli, raztopljeni na soncu, po oljnatem, da, po oljnatem vonju nafte. Brooklyn mi ga je ponudil, morda zaradi vročine, morda so kje v bližini popravljali cestišče, morda zaradi bližnjega gradbišča ali ogromnih tovornjakov, ki so vozili po soseski. Ali zaradi vsega tega skupaj. (K temu bi dodal še vonj po kartonski embalaži, prepojeni z oljem, v kateri je bilo kolo Balkanče, ki so mi ga nekega večera prinesli starši. Vonj po neučakanosti, po novem, po skladišču in trgovini, vonj po veselju.)

Obupano lahko poskušaš ohraniti svetlobo, jo fotografirati. Ali kot Monet – da slikaš isto katedralo ob različnih urah dneva. On je vedel, kaj počne, katedrala je bila samo zvijača, past za ulov žarkov svetlobe. Pri vonjavah pa tega varljivega eksperimenta ni, ni filmskega traku ali snemalne naprave, ki bi lahko zadržala vonjave, skozi tisočletja ni bilo izumljeno nobeno takšno orodje, kako je človeštvo spalo!

Ali ni res neverjetno, da ni pomnilnega medija za vonjave? Pravzaprav je eden, edinstven, obstajal je še pred tehnologijo, analogen, najstarejši. Jezik, seveda. Za zdaj ni na voljo nič drugega, zato moram vonjave loviti z besedami in

jih drugo za drugo dodajati v beležnico. Zapomnimo si samo tiste vonjave, ki smo jih opisali ali primerjali. Presenetljivo je tudi, da za vonjave dejansko še imen nimamo. Bog ali Adam nista povsem dokončala svojega dela. Ni tako kot pri barvah, na primer, kjer rečeš rdeča, modra, rumena, vijoličasta ... Ni nam dano, da bi vonjave imenovali neposredno. Vedno s primerjavo, vedno opisno. Diši po vijolicah, po popečenih rezinah kruha, po algah, po dežju, po mrtvi mački ... Toda vijolice, popečene rezine kruha, alge, dež, mrtva mačka niso imena vonjav. Kakšna krivica! Ali pa se pod to nezmožnostjo skriva kakšen drug smisel, ki ga mi ne razumemo ...

In tako sem potoval, zbiral vonjave in popoldneve, jih katalogiziral, potreben je bil natančen in popoln opis, na kaj te spominja posamezna vonjava, katero starost človeka najsilneje vzbudi, katero desetletje lahko priključimo z njo, opisoval sem jih do najmanjše podrobnosti, pošiljal Gaustinu, da so jih na kliniki lahko pripravili in uporabili. Poskušali so tudi shraniti molekule posameznih vonjav. Je pa bil to Gaustinov nepotrební trud, veliko laže in pristnejše je popeči rezino kruha ali raztopiti nekaj asfalta.

15

Ko sem odkril Gaustina in kliniko, sem pravkar začel pisati roman o tisti diskretni pošasti preteklosti, o njeni zavajajoči nedolžnosti in o tem, kaj bi se zgodilo, če bi začeli vračati preteklost v terapevtske namene. Delo na kliniki in sočasno pisanje te knjige sta bila kot vezni posodi. Včasih sem izgubil občutek za to, kaj je res in kaj ni. Delci enega so prehajali v drugega.

V vsakem primeru je bilo temeljno vprašanje pri obeh, kako konstruirati preteklost.

Kdo ve, ali bo nekega dne prišel nekdo, kot je On, ki ... se bo usmilil njegovih omrtvelih udov, bledega lica in zastalega srca ter bo rekel: »Lazar, pridi ven,« in preteklost bo postopoma spet zadihala, kri bo stekla pod voščeno kožo, ušesa se bodo odmašila in oči se bodo odprle.

Ali pa bodo, dokler čakamo Nanj, razni lažni preroki, skušnjavci in nori zdravniki delali s truplom preteklosti, in vsakič bodo dobili frankensteinovsko pošast. Ali je preteklost mogoče oživiti ali na novo sestaviti? In ali je to potrebno?

In koliko preteklosti lahko človek pravzaprav prenese?

Prevedel Borut Omerzel

Time Shelter *(excerpt from the novel)*

10

The next day I was at Heliosstrasse first thing in the morning, Mr. S had given me the address. I found the apricot-colored building on the western shore of the lake, separated from the other houses on the hill. It was massive yet light at the same time, four stories with a fifth attic floor, a large shared terrace on the second level and smaller balconies on the other floors. All the windows looked to the southwest, which made the afternoons endless and the day's final bluish glimmers nested in them until the very last moment, while the light-blue wooden shutters contrasted softly with the pale apricot of the facade.

The whole meadow out front was dotted with forget-me-nots, here and there peonies and some big red poppies erupted. But the petite forget-me-nots shone blue amidst the Swiss green of the grass – I am sure that Swiss green exists, I can't believe someone hasn't patented it yet. Was it some sort of joke, planting forget-me-nots in front of a geriatric psychiatric center? I went up to the top floor where Gaustine's clinic was, with several years' rent paid for in advance by Mr. S. I rang the doorbell and Gaustine himself in a turtleneck and big round glasses opened the door.

Weren't you heading to New York in 1939 last time I saw you, I said as casually as I could. When did you get back?

After the war, he replied, unruffled.

So what are we going to do now?

Rooms from different times. As a start.

Rooms of the past? It sounds like a title.

Yes, rooms of the past. Or a clinic of the past. Or a city... Are you in?

I had just gotten divorced, and I had the vague idea that I could make a living thinking up stories. I had a soft spot for the '60s. I tumbled easily into any past, but, of course, I did have

my favorite years. I had no good reason not to stay for a short while, a month or two at most. (I thought of Hans Castorp and his intention to stay only three weeks at the Magic Mountain.)

Gaustine occupied one of the three apartments on the top floor. The smallest space near the front door, “the servant’s quarters,” as he called it – and it’s highly probable that this is exactly what it had been used for – was now his office. The other three rooms of the apartment, including the hallway, were in another time. You opened the door and fell directly into the middle of the ’60s. The entryway with the classic coat-rack-and-bench ensemble, dark green, made of fake leather with brass studs. We had one like it at home. I should say that although I was born at the tail end of the ’60s, I remember them clearly, from beginning to end, and they are part of my Bulgarian childhood, not because of any mystical reasons (although I continue to believe that memories are passed down directly from parent to child – your parents’ memories become your own). The reason I have them in my head is actually quite trivial: the 1960s, just like everything in Bulgaria, were simply delayed and arrived ten or so years later. Most likely during the 1970s.

A light-green coat with two rows of wooden buttons was hanging from the coat rack. I remember that when I stepped in for the first time that morning, I froze when I saw it. That was my mother’s coat. It was as if any second she would open the living room door, the typical beveled glass would glint, and she would be standing there: young, twenty-something, much younger than I am now. Although when your mother appears at 20, you automatically turn into a child and at that moment of awkwardness and joy you wonder whether to hug her or simply to casually call out: hey mom, I’m home, I’m going to my room. All this lasted only a second... or a minute.

Welcome to the ’60s, Gaustine smiled, observing my shock in the entryway to the decade with a furtive smirk. I didn’t want to leave this transfiguration just yet and immediately turned towards the kids’ room. Two twin beds in the corners,

each covered by a yellow shag comforter made of some fake fiber (we called it *ledeka* back then, it must've been an abbreviation) with a brown chest between them, the two beds meeting perpendicularly at the chest. I glanced at Gaustine, he understood and nodded, and I threw myself down on the bed, just as I was, in my jacket, shoes, and 50-year-old body, and landed in my eight-year-old body amidst the tickling fringe of the comforter...

[...]

11

Why here exactly, why Switzerland? I asked Gaustine, as we sat down in the living room of the '60s.

Let's just say it's due to a fondness for *The Magic Mountain*. I tried other places as well, but here I could find people to buy my idea and invest money. There are enough people here ready to pay to die happy.

It's astonishing how cynical Gaustine can be at times.

Let's just stick with the fondness for *The Magic Mountain*, I said. (The truth is, Switzerland is the ideal country due to its "time degree zero." A country without time can most easily be inhabited by all possible eras. It has managed to slip through – even during the 20th century – without the identifying marks that keep you in a certain era.)

There's a lot of work yet to be done, Gaustine said, wiping the lenses of his round glasses. Here you see a middle-class '60s, the past is pricey and not everyone can afford it. But you do realize that not every past and not every youth was like this. We need to have a 1960s for workers, student dorms.... As well as the '60s for those who lived in Eastern Europe, our 1960s. One day, when this business really takes off, Gaustine continued, we'll create these clinics or sanatoriums in various countries. The past is also a local thing. There'll be houses from various years everywhere, little neighborhoods, one day we'll even have small cities, maybe even a whole country. For patients with failing memories, Alzheimer's, dementia,

whatever you want to call it. For all of those who already are living solely in the present of their past. And for us, he said finally after a short pause, letting out a long stream of smoke. This sudden groundswell of people who have lost their memories today is no coincidence... They are here to tell us something. And believe me, one day, very soon, the majority of people will start returning to the past of their own accord, they'll start "losing" their memories willingly. The time is coming when more and more people will want to hide in the cave of the past, to turn back. And not for happy reasons, by the way. We need to be ready with the bomb shelter of the past. Call it the time shelter, if you will.

Back then I didn't understand what he meant. Just as I was never sure whether he was joking or whether he joked around at all.

According to Gaustine, for us, the past is the past, and even when we step into it, we know that the exit to the present is open, we can come back with ease. For those who have lost their memories, this door has slammed shut once and for all. For them, the present is a foreign country, while the past is their homeland. The only thing we can do is to create a space that is in synch with their internal time. If it's 1965 in your head, Gaustine said, the year when you were 20 and you lived in a rented attic in Paris, Krakow, or behind Sofia University, then let the outside world, at least in the confines of a single room, be 1965, too. I don't know how therapeutic that is, who knows whether it will help regenerate neural synapses. But it gives these people the right to happiness, to a memory of happiness, to be more precise. We assume that the memory of happiness is a happy memory, but who knows? You'll see, Gaustine went on, how they'll start telling stories, remembering things, even though some of them haven't said a word in months. "Oh, I remember that lamp perfectly, it was in the parlor at home, then my brother broke it with a ball, then... How did you get our sofa... shouldn't it be right here, a bit closer to the wall?"

[...]

12

And so, Gaustine and I created our first clinic for the past. Actually, he created it, I was only his assistant, a collector of the past. It wasn't easy. You can't just tell somebody: OK, here's your past from 1965. You have to know its stories, or if you have no way of getting them anymore, then you have to make them up. To know everything about that year. Which hairstyles were fashionable, how pointy the shoes were, how the soap smelled, a complete catalogue of scents. Whether the spring was rainy, what the temperatures were in August. What the number one hit song was. The most important stories of the year, not just the news, but the rumors, the urban legends. Things got more complicated, depending on which past you wanted delivered to you. Did you want your eastern past, if you were from the eastern side of the wall? Or on the contrary, did you want to live out precisely that past which had been denied to you? To gorge yourself on the past as if on the bananas you had dreamed about your whole life?

The past is not just that which happened to you. Sometimes it is that which you just imagined.

13

Such was the case with Mircea from Turnu Măgurele. He only remembered what *hadn't* happened to him. He remembered nothing of socialism or his job at the factory, the endless party meetings, banquets, parades, and chilly warehouses – he had already erased all that while his mind was still working. When the emptying of his memory began, only the things he had yearned for (that's the right word, no two ways about it) as a young man remained. Even back then he had known everything about America, it was in his heart and soul. He said he had always felt like an American. He had a friend who back in the day had managed to escape to New York and they wrote to each other from time to time. The other guy, the friend, was always complaining, here they do

this, here they do that... Finally Mircea couldn't contain himself and wrote to him: Hey jackass, so why do you keep sitting there wasting this chance... Come back and let's switch places. Fate granted one share of good luck to the whole of Turnu Măgurele and it fell to you of all people, you friggin' whiner.

His son had brought him to the clinic one afternoon. And our Mircea felt right at home here amidst those records, sofas, tables and posters of that past which hadn't actually been his. He remembered all these things in detail, at the expense of the real past that fate had allotted to him in Turnu Măgurele under socialism. That which had not happened to him, which he had imagined, remained in his memory longer than what had happened. He continued to walk down streets that he knew only from books and films, to hang around all night in the clubs of Greenwich Village, to recount in great detail that open-air concert by Simon & Garfunkel in 1981 in Central Park, where he had never set foot, and to remember women he had never been with.

He was a strange bird both here at the clinic and back in his little Romanian hometown.

Happened stories are all alike, every unhappened story is unhappened in its own way.

14

It was the perfect job for me. When it comes down to it, that's what I've always done – I've roamed like a flaneur through the arcades of the past. (Out of Gaustine's earshot, I could say that I invented him so that he could invent this job for me.) It allowed me to travel, to wander around ostensibly aimlessly, to write down even the most trivial of things – what more could I want? To gather up the bullet casings from 1942 or to see what is left of that dilapidated yet still important 1968. Past eras are volatile, they evaporate with ease like an open bottle of perfume, but if you have the nose for it, you can always catch a whiff of their fragrance. You have a nose

for other times, that's what Gaustine said once, a nose for other times, that'll come in handy for me. And so I officially became something of a trapper of the past.

Over the years, I've realized that it tends to hide above all in two place – in afternoons (in the way the light falls) and in scents. That's where I laid my traps.

What I've come up with isn't a show, Gaustine would always say, in any case it isn't "The Truman Show," nor is it "Goodbye, Lenin," nor "Back to the Future." (Somewhere his critics had tried to slap these labels on him.) It's not recorded on video, it isn't broadcast, in fact, there's no show at all. I'm not interested in maintaining somebody's illusion that socialism continues to exist, nor is there any time machine. There is no time machine except the human being.

Once (not so long ago), as I was wandering around Brooklyn, I sensed for the first time with such clarity that the light was coming from another time. I could define it quite precisely, the light of the '80s, sometime from the beginning of the decade, I think it was from 1982, late summer. Light as if from a Polaroid picture, lacking brightness, soft, making everything look slightly faded.

The past settles into afternoons, that's where time visibly slows down, it dozes off in the corners, blinking like a cat looking through thin blinds. It's always afternoon when you remember something, at least that's how it is for me. Everything is in the light. I know from photographers that afternoon light is the most suitable of exposures. Morning light is too young, too sharp. Afternoon light is old light, tired and slow. The real life of the world and humanity can be written in several afternoons, in the light of several afternoons, which are the afternoons of the world.

I also realized that I wouldn't have recognized that light from 1982 if not for its synchronous appearance with a particular smell, which came from the same decade from my childhood. I think our whole memory for scents comes from childhood, it is stored there, in that portion of the brain responsible for our

earliest memories. It was the sharp scent of asphalt, of tar melted by the sun, the greasy, yes, greasy smell of petroleum. Brooklyn offered me this scent, perhaps because of the heat, perhaps they were fixing the road somewhere nearby, perhaps because of the big trucks that crisscrossed the neighborhood. Or perhaps because of all of that taken together. (I will add here as well the scent of oil-soaked brown wrapping paper around the Balkanche bike that my parents brought home one evening for me. The scent of impatience, of newness, of warehouses and stores, a joyful scent.)

With light, you can make some pathetic attempt to preserve it, to take a picture of it. Or like Monet you can paint a cathedral in various hours of the day. He knew what he was doing – the cathedral was only a ruse, a trap for capturing the rays of light. But with smells, no such tricks are available to us, there is no film or recording device, no such instrument has been invented over the long millennia, how could humanity have overlooked this?

Isn't it truly astonishing that there is no recording device for scents? Actually, there is one, a single solitary one that predates technology, analogue, the oldest of them all. Language, of course. For now, there is nothing else, thus I am forced to capture scents with words and to add them to yet another notebook. We remember only those scents that we have described or compared. The remarkable thing is that we don't even have names for smells. God or Adam didn't quite finish the job. It's not like colors, for example, where you've got names like red, blue, yellow, violet.... We are not meant to name scents directly. Rather, it's always through comparison, always descriptive. It smells like violets, like toast, like seaweed, like rain, like a dead cat... But violets, toast, seaweed, rain and a dead cat are not the names of scents. How unfair. Or perhaps beneath this impossibility lurks some other omen, which we do not understand...

And so I traveled around, gathering up scents and afternoons, cataloging them. We needed a precise and exhaustive

description of which scent brings which memories back, what age it affects most strongly, which decade we could call forth with it. I described them in detail and sent my findings to Gaustine. In the clinic, scents could always be recreated when needed. Although some attempted to preserve the very molecules of a given scent, for Gaustine this was a waste of effort. It was much simpler and more authentic to toast a piece of bread or melt a bit of asphalt.

15

When I discovered Gaustine and the clinic, I was just starting to write a novel about the discreet monster of the past, its deceptive innocence and so on, and what would happen if we began bringing back the past with a therapeutic aim. My work for the clinic and the simultaneous writing of that book were like interconnected vessels. Sometimes I lost my sense of what was real and what was not. One flowed into the other.

In any case, the basic question for both was how the past is made.

Will someone arrive like He the Messiah? Someone who will take mercy on the past's stiff dis-member-ed parts, its pale face and its stopped heart, and say "Lazarus, come forth!," and it will gradually get its breath back, blood will start to flow beneath the waxy skin, its members will start to move, its plugged ears will clear up and its eyes will open.

Or, while we're waiting, various false prophets, tempters and mad scientists will perform experiments upon its corpse and every time will end up with Frankenstein's monster. Can the past be resurrected or re-member-ed again? Should it be?

And how much past can a person bear?

Translated by Angela Rodel

**Slovenska avtorica
v središču 2025**

*Slovenian Author
in Focus 2025*

Maja Haderlap

Foto © Karlheinz Fessl

Maja Haderlap, avstrijskokoroško-slovenska pesnica, pisateljica, dramaturginja, prevajalka in univerzitetna predavateljica, se je rodila 8. marca 1961 v Železni Kapli/Bad Eisenkappel. Študirala je germanistiko in gledališke vede na Univerzi na Dunaju, kjer je tudi doktorirala. Več let je bila sourednica slovenske literarne revije *Mladje* na Koroškem. Po gledaliških asistencah v Ljubljani in Trstu je bila med letoma 1992 in 2007 vodja dramaturgije v Celovškem mestnem gledališču/Stadttheater Klagenfurt. Živi kot svobodna pisateljica v Celovcu.

Materni jezik Maje Haderlap je narečje njene domače Lepene pri Železni Kapli, slovenskega knjižnega jezika se je naučila šele v slovenski gimnaziji v Celovcu. S pesnjenjem v slovenščini se je pozneje tudi upirala sicer neizogibnemu odtujevanju od slovenskega jezika. Njena zgodnja poezija je tako v veliki meri nastajala v slovenščini, prozna dela pa piše v nemščini. Osrednje mesto v njenem dosedanjem proznem opusu zavzema roman *Angel pozabe*, ki pripoveduje družinsko zgodbo treh generacij v kontekstu druge svetovne vojne in njenih posledic ter mednacionalnih konfliktov na avstrijskem Koroškem. Zgodba je pisana z gledišča deklince, rojene v šestdesetih letih, potomke dveh generacij, ki sta vojno doživeli na svoji koži. Pričevanja o vojni pa močno zaznamujejo tudi njo, njen pogled na svet in okolico, v kateri odrasča. Travmatična doživetja njenih prednikov se vraščajo vanjo in postanejo njena spominska usedlina. Tudi roman *Ženske v temi* je zasnovan kot pripoved o življenju treh generacij žensk, prav tako je umeščen v prostor avstrijske Koroške, v podjunsko okolje, tematizira pa usodo treh generacij, usodo skupnosti in njenega jezika. Oba romana je v slovenščino prevedel Štefan Vevar.

Maja Haderlap je v letu 2012 prejela naziv častne občanke Železne Kaple, zlati častni znak za zasluge za Koroško in častni doktorat Alpsko-jadranske univerze v Celovcu. Leta 2015 je za izjemen literarni prispevek k umeščanju manjšinske in identitetne problematike v avstrijski, širši

nemški govorni in srednjeevropski prostor prejela red za zasluge Republike Slovenije na civilnem področju. Od leta 2016 je članica Nemške akademije za jezik in poezijo v Darmstadtu, od leta 2017 pa dopisna članica SAZU v razredu za umetnosti.

Izbrane nagrade in priznanja

- 1983 nagrada sklada zvezne dežele Koroške za literaturo
- 1989 nagrada Prešernovega sklada, za pesniško zbirko *Bajalice*
- 2004 nagrada Huberta Burde za vzhodnoevropsko liriko
- 2011 nagrada Ingeborg Bachmann, za roman *Angel pozabe*
- 2011 nagrada Bruna Kreiskega za politično knjigo, za roman *Angel pozabe*
- 2011 knjižna nagrada sklada založbe Ravensburger, za roman *Angel pozabe*
- 2012 literarna nagrada Rauris salzburške deželne vlade, za roman *Angel pozabe*
- 2013 Rizzijeva nagrada Slovenske prosvetne zveze
- 2014 literarna nagrada mira
- 2015 Prix du Premier roman étranger, nagrada za francoski prevod (*L'Ange de l'oubli*) romana *Angel pozabe*
- 2015 literarna nagrada Willyja in Helge Verkauf-Verlon
- 2018 nagrada Maxa Frischa mesta Zürich
- 2019 avstrijska državna nagrada za umetnost
- 2021 nagrada Christine Lavant

Izbrana izvirna bibliografija

Poezija

Žalik pesmi. Celovec: Drava • Trst: ZTT, 1983.
Bajalice. Celovec: Drava • Trst: ZTT, 1987.
Gedichte / Pesmi / Poems. Celovec: Drava, 1998.
langer transit. Göttingen: Wallstein, 2014.

Roman

Engel des Vergessens. Göttingen: Wallstein, 2011.

Nachtfrauen. Berlin: Suhrkamp, 2023.

Druge objave

Med politiko in kulturo. Slovenska gledališka dejavnost na Koroškem, 1946–1976 [disertacija]. Celovec: Drava, 2011.

Das Stadttheater Klagenfurt, 1992–2007. Die Ära Dietmar Pflegerl. Celovec: Wieser, 2007.

Im langen Atem der Geschichte. Göttingen: Wallstein, 2018.

Maja Haderlap kot prevajalka iz slovenščine v nemščino

Srečko Kosovel, *Deček in sonce / Der Knabe und die Sonne* (z ilustracijami Mojce Cerjak). Čedad: Zadruga Novi Matajur • Celovec: Drava, 1999.

Taja Kramberger, *Protitok / Gegenströmung*. Ottensheim: Edition Thanhäuser, 2002.

Prevodi del Maje Haderlap v druge jezike

Pesniška zbirka *langer transit*:

dolgo prehajanje [prev. Štefan Vevar]. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015.

distant transit [prev. Tess Lewis]. Brooklyn: Archipelago Books, 2022.

Roman *Engel des Vergessens*:

Angel pozabe [prev. Štefan Vevar]. Maribor: Litera, 2012.

L'angelo dell'oblio [prev. Franco Filice]. Rovereto: Keller editore, 2014.

L'Ange de l'oubli [prev. Bernard Banoun]. Pariz: Éditions Métailié, 2015.

Angel of Oblivion [prev. Tess Lewis]. Brooklyn: Archipelago Books, 2016.

Anděl zapomění [prev. Eliška Dubcová]. Praga: Nakladatelství Havran, 2016.

De engel van het vergeten [prev. Marianne van Reenen]. Amsterdam: Cossee, 2019.

El ángel del olvido [prev. José Aníbal Campos]. Madrid: Editorial Periférica, 2019.

Anđeo zaborava [prev. Dubravko Torjanac]. Zagreb: Disput, 2019.

Roman je preveden tudi v arabščino (Stockholm: Arabic Edition Bokförlaget Dar-Al-Muna AB, 2015), v pripravi sta prevoda v albanščino in baskovščino.

Roman *Nachtfrauen*:

Nachtvrouwen [prev. Marianne van Reenen in Elly Schippers]. Amsterdam: Cossee, 2024.

Mujeres en la noche [prev. José Aníbal Campos]. Madrid: Editorial Periférica, 2024.

Ženske v temi [prev. Štefan Vevar]. Novo mesto: Goga, 2025. V pripravi je tudi prevod v angleščino.

Maja Haderlap, an Austrian-Carinthian-Slovenian poet, writer, playwright, translator, and university lecturer, was born on March 8, 1961, in Železna Kapla / Bad Eisenkappel. She studied German studies and theatre studies at the University of Vienna, where she also completed her PhD. For several years, she was co-editor of the Slovenian literary magazine *Mladje* in Carinthia. After working as a theatre assistant in Ljubljana and Trieste, she was head of dramaturgy at the Klagenfurt City Theatre between 1992 and 2007. She lives and works as a freelance writer in Celovec / Klagenfurt.

Maja Haderlap's mother tongue is the dialect of her native Lepena near Železna Kapla. She learned standard Slovenian at the Slovenian grammar school in Klagenfurt. Later, she resisted her inevitable alienation from the Slovenian language by writing poetry in Slovenian. Her early poetry was thus mostly written in Slovenian, while her prose works are written in German. The central place in her prose oeuvre to date is occupied by the novel *Angel of Oblivion*, which tells the family story of three generations in the context of World War II and its consequences, as well as intra-national conflicts in Austrian Carinthia. The story is written from the perspective of a girl born in the 1960s, a descendant of two generations who experienced the war firsthand. Wartime stories have a strong impact on her as well – on her outlook on the world and the environment in which she lives. The traumatic experiences her ancestors lived through become ingrained in her; they become the sediment of her memory. Her novel *Women at Night* is also conceived as a story about the lives of three generations of women set in Austrian Carinthia, in Podjuna area. It thematizes the fate of three generations, the fate of the community and of its language. Both novels were translated into Slovenian by Štefan Vevar.

In 2012, Maja Haderlap was awarded the title of honorary citizen of Železna Kapla / Bad Eisenkappel, the Golden Medal of Merit for Carinthia, and an honorary doctorate from the Alps-Adriatic University in Klagenfurt. In 2015,

she received the Order of Merit of the Republic of Slovenia in the civil field for her outstanding literary contribution to the placement of minority and identity issues in the Austrian, broader German-speaking, and Central European space. Since 2016, she has been a member of the German Academy for Language and Poetry in Darmstadt, and since 2017, a corresponding member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in the field of arts.

Selected awards and accolades

- 1983 Carinthia State Fund Award for Literature
- 1989 Prešeren Foundation Award, for poetry collection *Bajalice*
- 2004 Hubert Burda Prize for Eastern European Poetry
- 2011 Ingeborg Bachmann Prize for *Angel of Oblivion*
- 2011 Bruno-Kreisky Prize for Political Literature, for *Angel of Oblivion*
- 2011 Ravensburger publishing house fund book award, for *Angel of Oblivion*
- 2012 The Rauris Literature Prize of the Salzburg state government, for *Angel of Oblivion*
- 2013 Rizzi Award of the Slovenian Cultural Association
- 2014 Mira literary award
- 2015 Prix du Premier roman étranger, award for the French translation of *Angel of Oblivion* (*L'Ange de l'oubli*)
- 2015 Willy and Helga Verkauf-Verlon Prize
- 2018 Max Frisch Prize of the City of Zurich
- 2019 Austrian State Prize
- 2021 Christine Lavant Prize

Selected original bibliography

Poetry

Žalik pesmi. Celovec / Klagenfurt: Drava • Trst: ZTT, 1983.
Bajalice. Celovec / Klagenfurt: Drava • Trst: ZTT, 1987.

Gedichte / Pesmi / Poems. Celovec / Klagenfurt: Drava, 1998.
langer transit. Göttingen: Wallstein, 2014.

Novels

Engel des Vergessens. Göttingen: Wallstein, 2011.
Nachtfrauen. Berlin: Suhrkamp, 2023.

Other publications

Med politiko in kulturo. Slovenska gledališka dejavnost na Koroškem, 1946–1976 [Dissertation]. Celovec / Klagenfurt: Drava, 2011.
Das Stadttheater Klagenfurt, 1992–2007. Die Ära Dietmar Pflegerl. Celovec / Klagenfurt: Wieser, 2007.
Im langen Atem der Geschichte. Göttingen: Wallstein, 2018.

Maja Haderlap as a translator from Slovenian to German

Srečko Kosovel, *Deček in sonce / Der Knabe und die Sonne* (with illustrations by Mojca Cerjak). Cividale del Friuli: Novi Matajur • Celovec / Klagenfurt: Drava, 1999.
Taja Kramberger, *Protitok / Gegenströmung.* Ottensheim: Edition Thanhäuser, 2002.

Translations of Maja Haderlap's works

Poetry collection *langer transit*:

dolgo prehajanje [translated by Štefan Vevar]. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015.
distant transit [translated by Tess Lewis]. Brooklyn: Archipelago Books, 2022.

Novel *Angel of Oblivion*:

Angel pozabe [translated by Štefan Vevar]. Maribor: Litera, 2012.
L'angelo dell'oblio [translated by Franco Filice]. Rovereto: Keller editore, 2014.

L'Ange de l'oubli [translated by Bernard Banoun]. Paris: Éditions Métailié, 2015.

Angel of Oblivion [translated by Tess Lewis]. Brooklyn: Archipelago Books, 2016.

Anděl zapomění [translated by Eliška Dubcová]. Prague: Nakladatelství Havran, 2016.

De engel van het vergeten [translated by Marianne van Reenen]. Amsterdam: Cossee, 2019.

El ángel del olvido [translated by José Aníbal Campos]. Madrid: Editorial Periférica, 2019.

Anđeo zaborava [translated by Dubravko Torjanac]. Zagreb: Disput, 2019.

The novel was also translated to Arab (Stockholm: Arabic Edition Bokförlaget Dar-Al-Muna AB, 2015), Albanian and Basque translations are in preparation.

Novel *Women at Night*:

Nachtvrouwen [translated by Marianne van Reenen in Elly Schippers]. Amsterdam: Cossee, 2024.

Mujeres en la noche [translated by José Aníbal Campos]. Madrid: Editorial Periférica, 2024.

Ženske v temi [translated by Štefan Vevar]. Novo mesto: Goga, 2025.

An English translation is in preparation.

Pisava med jeziki, spominom in tišino

Aljaž Koprivnikar

V svet literature je Maja Haderlap sicer vstopila kot pesnica v slovenščini, njeni zbirki *Žalik pesmi* (1983) in *Bajalice* (1987) izražata občutljivost za simbolno in mitološko plast jezika, obenem pa subtilno reflektirata individualno in kolektivno izkušnjo. Njene zgodnje pesmi prepletajo intimno in zgodovinsko, liriko in kritično zavest, pri čemer že nakazujejo literarni glas, ki se ne zapira v zasebno, temveč vseskozi išče stik z družbenim in kulturnim. Zbirki sta bili v slovenskem prostoru zelo dobro sprejeti in sta avtorici zagotovili prepoznavnost, ki jo je nato nadgradila tudi v nemškem literarnem prostoru. Še širšo mednarodno pozornost ji je prinesel roman *Angel pozabe* (2011), ki jo je uveljavil kot eno od prepoznavnih imen sodobne evropske literature. Gre za pripoved o treh generacijah družine, ki je preživela drugo svetovno vojno in v povojnem obdobju ohranjala svojo jezikovno in kulturno pripadnost v večinsko nemškem okolju. Roman skozi osebno perspektivo mlade deklice odpira prostor kolektivnega spomina, hkrati pa ne moralizira in ne obsoja, temveč daje prostor premisleku, poslušanju in razumevanju, pri čemer se avtobiografski elementi prepletajo z literarno izoblikovanimi podobami, spominske slike s premišljenim in zadržanim pripovednim glasom.

Nadaljnje ustvarjanje Maje Haderlap, denimo z zbirko pesmi *dolgo prehajanje* (2014), nadaljuje pesniško pot, tokrat v nemškem jeziku, vendar še vedno v duhu dvojezične izkušnje. Zbirka tematizira notranje prehode, razpetost med kraji in jeziki, poskuse umeščanja sebe v svet, ki ne pozna enoznačnosti, pri čemer gre za poezijo, ki ostaja introspektivna, a hkrati odprta za širše kulturne in zgodovinske tokove. Jezik v teh pesmih ni samo sredstvo izražanja, temveč prostor odpora in tišine, ki omogoča počasno, a vztrajno vračanje k potisnjenemu in pozabljenemu. V svojem najnovejšem romanu *Ženske v temi* (2023) avtorica še nadalje pogloblja raziskovanje družinske

dediščine in družbene zgodovine skozi prizmo ženskih usod. Zgodba sledi protagonistki Miri, ki se iz mesta vrača na podeželje, da bi pomagala materi pri selitvi iz družinske hiše. Ob tem se začnejo razkrivati skriti spomini, napetosti in neizrečene izkušnje treh generacij žensk. Roman se ne posveča velikim zgodovinskim prelomnicam, temveč tišjim, pogosto prezrtim, a zato nič manj odločilnim trenutkom v življenju posameznic. Tudi tukaj je v ospredju vprašanje jezika – kako govoriti o tistem, kar se je dolga leta prenašalo brez besed, in kako z besedo ujeti izkušnje, ki so bile potisnjene v temo.

Maja Haderlap v svojih delih ne posega po velikih gestah, temveč oblikuje besedilo kot prostor poslušanja, zadržanosti in postopnega razkrivanja. Njena dvojezičnost ni le jezikovno dejstvo, temveč način mišljenja in pisanja, ki vseskozi ohranja zavest o večplastnosti izrekanja, njena literatura pa tako ostaja hkrati osebna in kolektivna, introspektivna in zgodovinsko utemeljena, umeščena v konkreten geografski in kulturni prostor, a v svojih temeljnih vprašanjih univerzalna. Brati Majo Haderlap pomeni vstopati v svet, v katerem so meje porozne, identitete razsrediščene, jezik pa postaja prehod med izkušnjo in pomenom. V tem tihem, a premišljenem pisanju se odpira prostor, v katerem literatura ne le odraža svet, temveč ga na novo razmisli – ne z distance, temveč od znotraj. Ustvarjanje Maje Haderlap danes velja za pomemben prispevek k evropskemu literarnemu polju, njena refleksija o jeziku, pripadnosti in zgodovini pa se vse pogosteje vključuje tudi v širše kulturne razprave o vlogi literature pri razumevanju travmatičnih kolektivnih izkušenj. Kot članica Nemške akademije za jezik in poezijo, častna doktorica in nagrajena avtorica Maja Haderlap ostaja eden najpronicljivejših glasov evropskega literarnega prostora.

Poetics between languages, memory, and silence

Aljaž Koprivnikar

Maja Haderlap entered the literary world as a poet writing in Slovene. Her collections *Žalik pesmi* (1983) and *Bajalice* (1987) exhibit sensitivity for the symbolic and mythological stratum of language, while at the same time subtly reflecting individual and collective experience. Her early poems meld the intimate with the historical, the lyrical with critical awareness, thus already suggesting a literary voice that is not confined to the personal but that constantly seeks to interact with the social and the cultural. Both collections were very well received among Slovene readers and earned Haderlap the acclaim she later built on also among readers of German. Her 2011 novel *Engel des Vergessens* (*Angel of Oblivion*) gained her even further international respect, making her one of the most recognisable names in contemporary European literature. *Angel of Oblivion* is a story about three generations of a family that survived the Second World War and that, in the post-War period, preserved their Slovene linguistic and cultural identity within the Austrian German-speaking majority. Through the personal viewpoint of a young girl, the novel grants space for collective memory, but does so without moralising or judging. The novel offers a space for reflecting, listening, and understanding, a space in which the autobiographical elements are intertwined with literary images, unforgettable images that are imbued with a thoughtful yet reserved narrative voice.

Haderlap's more recent creative endeavours, for example, the 2014 poetry collection *langer transit* (*distant transit*), indicate a continuation of her poet's path. Written in German but still inspired by her bilingual background, the collection takes as its topic inner passages, the dichotomy between places and languages, and the attempts to position oneself in a world imbued with ambiguity; this is poetry that is introspective yet at the same time open to broader cultural

and historical currents. The language in these poems is not a mere means of expression but a space for resistance and silence that allows for a slow yet constant returning to the suppressed and the forgotten. In her most recent novel, *Frauen in der Nacht* (*Shadow Women* in Tess Lewis's forthcoming translation), Haderlap continues to plumb the depths of family heritage and social history through the prism of women's destinies. The story follows Mira who returns from the city to the countryside to help her mother move out of the family home. Muted memories begin to resurface, along with the tensions and silenced experiences of three generations of women. *Shadow Women* is not devoted to great historical turning points but to those quiet, often overlooked but nevertheless decisive moments in individuals' lives. Here, too, the matter of language is in the foreground – how to speak about what has remained silenced for years? And how to capture in words experiences that have been pushed into obscurity?

In her works Maja Haderlap does not go in for grand gestures. Instead, she shapes texts that provide a space for listening, for restrained and gradual unearthing. That she is bilingual is not just a linguistic fact but a function of Haderlap's thinking and writing, which remains ever aware of the multilayeredness of expressing. This renders her literature personal and collective, introspective and historically grounded; set in a concrete geographical and cultural space, it remains universal in the fundamental questions it asks. To read Maja Haderlap is to enter a world of porous boundaries, a world of attenuated identities, where language marks a transition between experience and meaning. In this quiet but pensive writing a space opens in which literature does not merely reflect the world but thinks it anew – not from a distance, but from within. Today, Haderlap's work is an important creative contribution to European literature, while her reflections on language, belonging and history are increasingly incorporated also in broader cultural discussions on the role

of literature in understanding traumatic collective experiences. As a member of the German Academy for Language and Literature, an honorary doctorate and an award-winning author, Maja Haderlap remains one of European literature's most astute voices.

Translated by Jason Blake

piran

v sosednji hiši prihajajo in odhajajo,
mene pa trdoleska varuje pred pogledi.
čez zarasli vrt vodijo samo potke
mačk, krastač in polžev.
glasno se morje otresa smrdljivega plašča.
na moji pisalni mizi vadijo
izmišljene osebe odsotni dialog.
sedim kot na dnu stare iztirjenosti in
tlačim zrak v celice spomina,
da jih ohranim žive, zvečer jo uberem
čez piazza tartini in se zjutraj
s svežimi melonami vrnem s trga.
dvakrat na teden se oglasi frida.
zakaj se ne poročite, zakliče izza grmičja,
še zmeraj bolje kot biti sama.
danes bo ena krastača izgubila bradavice,
ker jo bom poljubila, rečem.
jaz pa vam bom poročna priča, draga pesnica.
spet se tam zaloputnejo vrata.

trieste trst triest

so galebi razločili tvoje bežišče,
ti od besed uročeno mesto iz papirja,
ki so mu klicali z vseh strani neba,
kdaj naj se oklene katerega od svojih imen.
mesto, ki se za svojimi palačami na okopih
umika navзад. zmeraj so bile tvoje
gosposke hiše videti kot kasarne, zmeraj
so k tebi vodila vojaška pokopališča,
spomeniki padlim po vaseh; vedno
ti je meja zategovala jekleni ovratnik;
zmeraj so te naskakovali osvoboditelji,
zmeraj si v pristanišču kot težek tovor raztovarjalo
utopljeno v sebi. surovo se morje zaganja
v pomol, žilavo burja ti v togo tramovje.
po ulicah postajajo pesniki, uliti v bron,
pogreznjeni v molk, saj so te gledali, ko si še
mislilo, da si več kot samo pročelje
svojih narodov. v tvojem zalivu je moj jezik
naletel na sijoče morje, iz otroške posteljice
se je skotalil na nabrežje, bil še vedno doma,
a ni več ostal sam. tu sem se vadila
poljubljati s pogledom na jadrano, prezebljen rok,
zakopanih v moški plašč. z jezikom
med zobmi in še kje. v vzgornjiku galebi.

komen

najin dan se je začel z zamudo.
prespal je jutro in se je vlekel
za nama. obsedela sva na kamniti
klopi, sleherni par okamni na njej.
kampanile je klical nazaj ptice,
ki so mu v jati ubežale v dalj.
v pogled je silila balustrada tis,
okrasni ribnik nama je segel
do vratu. opisal si mi vse ribe,
ki so naju obkrožale. tista
se zaganja stran, si rekel,
je že muha enodnevnica, ne bo
več dolgo. nad oblački je v večnost
lebdelo letalo. živa meja je znova
nosila plodove. od nekod
se je pritepel bel pudelj. preveč
se postavlja, si rekel. leta sedi
slavec na tem verzu in midva
pred njim, na najin dan.

ko sem ostala brez jezika

mogoče sem ravno pila
kavo ali odprla časopis,
mogoče sem zagrinjala
zavese ali gledala na ulico,
ko me je zapustil. pomislila
sem še, kakšno hropenje
iz globine zidu, kakšno
rožljanje tu notri.
nobena šipa ni počila
na oknu, noben stol
se ni prevrnil v kuhinji.
imena na oznakah ulic
so ugasnila v pepel iz črk.
nad hišami je plul v dalj
tanker besedja, orjaški
in neslišen. jezik mi je otekel
trzal v suhih ustih. zbežala
sem iz mesta, se umaknila
za mejo. nobeno pismo
me ni doseglo in vsa so
ostala brez odgovora.
kjer sem bila, reži vrzel.
kjer sem, vse prerašča moja senca.

home

na tem kraju me tudi jezik ogovarja
kot zaupnik, ki ve za vsako skrivnost.
kam sem skrila prvo igračo in materin
prstan, kje zakopala ukradene kovance,
kje delala prvega otroka v senu, z golim
trebuhom drsajoč se po nekem stegnu,
poljubljač deklenco, ker otroci
so prišli od poljubljanja. kje je stala
bleščeča se plastična gondola, ki me je
lesketavo zazibala v sen, kam si moral
po medeno satje ali bombone, ki jih je
prodajal pek. jezik odpira strohnela
vrata, vlačí prašne deske z njihovih
ležišč, odkrije skriti kamen. kot
prestrašena lastovka mi prileti v obraz,
pokropi me z vonjem po plesni, lomi se
od razdrapanih oklepov in lupin
otroške šare, kot mivka iz vsega,
kar je bilo. ko njegovo ptičje srce spet
mirno bije, razgali svojo kožo, videti
je nedotaknjen in komaj rabljen. zavaruj
me, jezik, zakleni me pred časom.

sanjajoči jezik

moj mali jezik v snu sanjari o deželi,
v kateri spleta gnezda besed,
da bi v rojih odletel prek meja,
ki niso njegove meje. prerasti hoče
samega sebe, vzpeti se hoče do daljnih
alej duhov iz vode in plina, se potopiti
k črnim morskim dimnikom,
v izrekljivost ujeti vsak pojav
in njegove dvomljive sence,
se kot mavrična besedna populacija
naseliti v ljudeh, ki ga govorijo
in pišejo, odložiti ličinke v pore
njihove kože. moj jezik hoče biti
nebrzdan in velik, ubežati hoče strahovom,
ki bivajo v njem, vsem svetlim
in temnim zgodbam, v katerih ga sprašujejo
po vrednosti in njegovi veljavi. šele
ko posanja, nežno zakrili, ves gibek
in lahen, kakršen je, skoraj še pesem.

prevajanje

je med jeziki, vsemi, ugrez teme,
črna reka, ki vpija zgodbe in besede,
jih preobraža? stavki se morajo
tam sleči, naučiti bresti, brodit,
plavati, ne izgubiti spomina, ki jim
gnezdi v telesu, skrivnega jedra.
bo modrina orlice, ko doseže drugi
breg, vijolična, in bergamotka, hruška,
cimetasta, sladka? bo moj linj
ostal brez plavuti na svetlobi
novega jezika? se bo moral naučiti
plaziti ali hoditi pokonci? se jezik
zna oprijeti drugega jezika ali ga
le pahniti od sebe? lahko beseda,
vsaka, tvegano prestopi na drugo
stran, verjame, da je neranljiva,
v smoli okopana in prekaljena?

življenjejedka

ta pesem je življenjejedka,
pogoltnila je moja leta,
da so se brez sledu utopila
v njenem brezdanjem trebuhu,
zapečatila mi je jezik,
več vé kot jaz, več je
spoznala od mene in zmeraj je
pokončala vse, kar je kdaj vdrlo
v njeno telo – petelina, kačo,
jajce, košuto, pava, zajca,
goloba. ta pesem ni noetova
barka, ki pozneje izpljune vse,
kar hrani v sebi. lačen kit je,
ki orje po jezikih in lovi
svetlobo besede, lesketavi verz.

appassionata

ko vstopi v moje uho tvoj glas,
plane moje letargično srce iz sna.
s svojo slušno ročico te potegnem
k sebi, da bi v globini tvojega
dihanja dojela blizko mi drhtenje,
ki tiho ugaša in je bilo na začetku
najin preludij. besede mi v hipu
poletijo, namnožene v orkester.
vsak stavek obljuba, appassionata,
več hoče biti kot samo izrečen.
pridi v moje uho, tu boš sprejet
z magna voce, uzrt z vsemi čuti!
celo tvoja beseda slovesa bo svetel akord,
nežna koda v zvenečem ritardandu.

ljubezen in trava

jesenka me s svojo pahljačasto roko
lahno pogladi po nadlakti.
zdrznem se, a pustim, da se je sam
ubrani nežni puh moje kože, in ležem
k njej v travo. z lati svojih klasov
poroma po mojem vratu in mi spretno
pahlja v nosnice vonj po travi. prebije
se mi do pazduhe in mi zasadi zobke
v toplo podkožje. nobena zel
se ne more upreti tej strasti. ležečima
na kisli njivi se nama med stokanjem
odpirajo pleve in osvobajajo svoje
plodiče. dolge dlačice valovijo
v vetru. žalostno me gleda,
brezoka, najbrž je slepa od ljubezni!

Prevedel Štefan Vevar

Pesmi so bile prvič objavljene v zbirki *dolgo prehajanje* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015).

piran

im nachbarhaus ist ein kommen und gehen,
mich aber hält der spindelbaum von den blicken fern.
durch den verwachsenen garten führen nur
pfade für katzen, kröten und schnecken.
laut schüttelt das meer den gestanksmantel ab.
auf meinem schreibtisch üben
erdachte personen den fehlenden dialog.
ich sitze da wie am grund einer alten verstörung,
presse luft in die gedächtniszellen,
um sie lebendig zu halten, gehe abends
über die piazza tartini und komme
morgens mit frischen melonen vom markt.
zweimal die woche schaut frida vorbei.
warum heiraten sie nicht, ruft sie aus den sträuchern,
immer noch besser, als einsam zu sein.
heute wird eine kröte die warzen verlieren,
weil ich sie küsse, sage ich.
da möchte' ich trauzeugin sein, liebe dichterin.
wieder fällt eine tür ins schloss.

trieste trst triest

haben die möwen deinen fluchtpunkt erkannt,
stadt aus papier, von worten gebannte stadt,
der man aus allen himmelsrichtungen zurief,
wann sie sich um welchen namen zu scharen
habe. stadt, die hinter den vorgeschobenen
palazzi nach rückwärts zieht. immer sahen
deine herrschaftshäuser aus wie kasernen,
führten soldatenfriedhöfe und kriegerdenkmäler
über die dörfer zu dir. schnürte die grenze
deinen stählernen kragen. kamen deine befreier
im sturm, lud man im hafen versunkenes ab
wie gelöschttes. derb schlägt das meer gegen
die mole, fällt dir die bora ins steife gebälk.
in den gassen tummeln sich dichter in bronze
gegossen, schweigend, da sie dich sahen,
als du noch dachtest, mehr zu sein als die
stirnfront deiner nationen. in deiner bucht
traf meine sprache aufs gleißende meer,
fiel aus dem kinderbett an die küste, war
noch zu hause, blieb nicht mehr allein.
hier probte ich das küssen mit blick auf
die adria, meine hände frierend in einen
männermantel vergraben. zwischen den zähnen
die zunge und sonstwo. die möwen im aufwind.

komen

unser tag begann mit verspätung.
er hat den morgen verschlafen,
trottete hinter uns her. wir blieben
auf einer steinbank sitzen, wo alle
paare erstarren. ein campanile
rief jene vögel zurück, die getürmt
waren. eine eibenwand schob sich
ins bild, und der zierteich stieg uns
zum hals. du erklärtest mir alle fische,
die uns umkreisten. der da macht
eine fliege, sagtest du, lebt nicht
mehr lange. über den wölkchen
hielt sich endlos ein flugzeug.
die hecke trug wieder früchte.
ein weißer pudel lief uns noch zu.
er nimmt sich zu wichtig, sagtest du.
jahrelang sitzt eine nachtigall auf
diesem vers und wir beide davor,
an unserem tag.

als mir die sprache abhanden kam

vielleicht trank ich gerade kaffee
oder schlug eine zeitung auf.
vielleicht zog ich die vorhänge zu
oder sah auf die straße, als sie
mich verließ. ich dachte noch,
was für ein röcheln
aus der tiefe der wand,
was für ein klirren in diesem raum.
kein fensterglas sprang,
kein sessel fiel um in der küche.
auf den straßenschildern erloschen
namen zu buchstabenasche.
über den häusern fuhr ein
worttanker davon, massig, lautlos.
meine zunge zuckte geschwollen
im trockenen mund.
ich floh aus der stadt,
zog mich hinter die grenze zurück.
kein brief kam an und antworten
blieben aus. wo ich war,
klafft eine lücke.
wo ich bin, treibt
mein schatten ins kraut.

home

an diesem ort tritt auch die sprache zu mir
als vertraute, die um jedes geheimnis weiß.
wo ich das erste spielzeug versteckte und
den ring meiner mutter, die gestohlenen
münzen vergrub, das erste kind machte
im heu, mit nacktem unterleib an einem
schenkel reibend, ein mädchen küssend,
denn die babys kamen vom küssen. wo
die prunkvolle gondel aus plastik stand,
die mich in den schlaf blinkte, wo die
honigwaben zu holen waren oder bonbons,
die der bäcker verkaufte. die sprache öffnet
verrottete türen, schiebt das staubige brett
aus der halterung, lüftet den verborgenen stein.
sie fliegt mir als aufgeschreckte schwalbe ins
gesicht, schlägt mir entgegen als schimmelgeruch,
bricht von den zerklüfteten panzern und
hüllen des kinderkrums, als schluff aus allem,
was war. sobald ihr vogelherz ruhig schlägt,
entblößt sie ihre haut, wirkt unversehrt und
kaum gebraucht. verwahre mich, sprache,
schließ mich ab gegen die zeit.

träumende sprache

meine kleine sprache träumt sich
ein land, in dem sie wortnester baut
zum ausschwärmen über die grenzen,
die nicht ihre eigenen sind. sie will
über sich hinauswachsen, durch ferne
geisteralleen aus wasser und gas gleiten,
zu den schwarzen rauchern tauchen,
eine fassung haben für jede erscheinung
und ihre fraglichen schatten, als schillernde
wortpopulation menschen besiedeln,
die sie sprechen und schreiben, in ihre
hautporen larven legen. meine sprache
will ungezügelt und groß sein, sie will
die ängste verlassen, die sie bevölkern,
alle dunklen und hellen geschichten,
in denen nach ihrem wert gefragt wird
und ihrem gewicht. erst wenn sie träumt,
schwingt sie sich auf, federnd und leicht,
von ihrer art, fast noch gesang.

übersetzen

liegt zwischen allen sprachen eine zone
dunkelheit, ein schwarzer fluss, der wörter
und geschichten aufnimmt und verwandelt?
hier müssen sich die sätze ausziehen,
stromern, schwimmen lernen,
das gedächtnis nicht verlieren, das in ihren
körpern nistet, ein geheimer nukleus.
wird das blau der akelei ein violett sein,
wenn es ankommt auf der anderen seite,
und die rote bergamotte, eine birne, zimtig,
süß? wird meiner schleie eine flosse fehlen
im licht der neuen sprache? wird sie kriechen
lernen müssen oder aufrecht gehen?
weiß die sprache eine andere an sich zu ziehen
oder nur von sich zu weisen? kann denn
jedes wort den übergang riskieren, glauben,
es sei unverwundbar, in pech gebadet und gestählt?

lebenesser

dieses gedicht ist ein lebenesser,
hat meine jahre verschlungen, die
spurlos in seinem maßlosen bauch
abgetaucht sind, hat meine sprache
versiegelt, weiß mehr als ich, hat
mehr ergründet als ich, hat immer
alles vertilgt, was je in seinen körper
eingedrungen war – den hahn,
die Schlange, das ei, die hirschkuh,
den pfau, den hasen, die taube.
dieses gedicht ist keine arche noah,
die später alles ausspuckt, was sie
bewahrt. es ist ein hungriger wal,
der durch die sprachen pflügt und
das wortlicht jagt, den blinkenden vers.

appassionata

wenn deine stimme mein ohr betritt,
fährt mein lethargisches herz aus dem
schlaf. mein gehörmarm zieht dich an mich,
um in den tiefen deines atems das vertraute
beben zu fassen, das am verlöschen ist,
und zu beginn unser präludium war.
im nu fliegen meine worte auf, zu einem
orchester angewachsen. jeder satz eine
verheißung, eine appassionata, will mehr
sein, als nur gesagt. komm in mein ohr,
hier wirst du mit magna voce empfangen,
mit allen sinnen geschaut! sogar dein
abschiedswort ist ein heller akkord, eine
zärtliche coda mit retardierendem klang.

liebe und gras

die fingerhirse streift mit ihrer fächerhand
wie unabsichtlich meinen oberarm.
ich lass vor schreck den haarflaum
meiner haut sich wehren und lege mich
zu ihr ins gras. sie fährt mit ährenrispen
meinen hals entlang und fächelt mir gekonnt
den grasduft zu. in meine achsel drängend
bohrt sie ihre zähnnchen in die warme
unterhaut. es ist kein kraut gewachsen
gegen diese leidenschaft. im sauren acker
liegend, stöhnend, brechen unsere spelzen
auf und geben ihre früchtchen frei.
die langen wimpern heben sich im wind.
sie blickt mich traurig an und augenlos,
sie muss wohl blind vor liebe sein!

piran

in the house next door there's a coming and going,
but the spindle tree shields me from sight.
the overgrown garden is crossed only
by paths for cats, toads and snails.
noisily, the sea shakes off its stenchcoat.
on my desk, fictional characters
practice missing dialogue.
i sit here as if at the root of an old disturbance,
forcing air into my memory cells
to keep them alive, in the evening
i cross the piazza tartini and return
in the morning with fresh melons from the market.
twice a week, frida comes by.
why don't you marry, she calls from the bushes,
it's still better than being alone.
today a toad will lose its warts
when i kiss it, i say.
then i'd like to be your maid of honor, my dear poet.
again a door clicks shuts.

trieste trst triest

did the seagulls detect your vanishing point,
city of paper, city entranced by words,
shouted at from all directions
when it came time to rally around another name.
city that retreats behind a defensive wall
of palazzi. your manor houses always looked like barracks,
military cemeteries and war memorials led
through the villages to you. the border tightened
your steel collar. when your liberators stormed
in, sunken goods were unloaded in the port
like things extinguished. the sea beats roughly against
the jetty, the bora lashes your stiff timberwork.
poets cast in bronze bustle through your backstreets
without a word, because they saw you
when you still believed yourself to be more than
your nation's façade. in your bay
my language encountered the glistening sea,
fell out of its crib onto the shore, was
still at home, was no longer alone.
here i practiced kissing with a view
of the adriatic, my freezing hands
buried in a man's coat. tongue between
teeth and elsewhere. the gulls in the updraft.

komen

our day began late.
it had slept through the morning,
trotted behind us. we remained
seated on a stone bench, where all
couples turn to stone. a campanile
called back those birds that had
fled. a wall of yews intruded
into the picture and the ornamental pond rose
to our throats. you explained all the fishes
that circled around us. that one is slinging
its hook, you said, it won't live
much longer. a plane hovered
endlessly over the small cloud.
the hedge bore fruit again.
a white poodle ran toward us.
it takes itself too seriously, you said.
for years a nightingale has perched on
this verse and we two in front of it,
on our day.

when language left me

perhaps i was just drinking coffee
or opening the newspaper.
perhaps i was drawing the curtains
or looking out onto the street when it
left me. still i thought, what a rattling
from deep in the wall,
what a clattering in this room.
no windowpanes shattered,
no chairs toppled in the kitchen.
the names on street signs
vanished leaving only the ashes of letters.
a tanker filled with words retreated
above the houses, massive, silent,
my swollen tongue twitched
in my dry mouth.
i escaped from the city,
took refuge behind the border.
no letters arrived and no answers
were sent. a hole gaped
where i once was.
where i am now, my shadow
runs to seed.

home

in this place language also comes to me
as a confidante who knows every secret.
where i hid my first toy and
my mother's ring, where i buried
the stolen coins, made my first child
in the hay, rubbing my naked body against
a thigh and kissing a girl,
because babies came from kissing. where
the magnificent plastic gondola stood
that signaled to me in my sleep, where
to find the honeycomb or the candies
the baker sold. language opens
rotted doors, thrusts the dusty boards
from their brackets, reveals the buried stone.
it flies at my face like a flock of startled
swallows, confronts me as the smell of mold,
drops from the jagged armor and
hulls of kids' stuff like silt shed from all that was.
as soon as its bird heart beats calmly,
it shows its skin, appears unscathed and
hardly used. keep me safe, language,
wall me off against time.

dreaming language

my small tongue dreams up
a land where it builds nests of words
to swarm out over the borders
that are not its own. it wants
to outgrow itself, to glide through distant
spirit paths of water or gas,
to dive down to deep sea vents,
to have a term for every phenomenon
and its dubious shadows, to inhabit
those who speak and write it
as shimmering populations of words, to lay
its larvae in their pores, my language
wants to be unbridled and large, it wants
to leave behind the fears that occupy it,
all those stories, dark and bright,
in which its worth and weight
is questioned. only when it dreams
does it soar, supple and light,
by its very nature nearly song.

translation

is there a zone of darkness between all languages,
a black river that swallows words
and stories and transforms them?
here sentences must disrobe,
begin to roam, learn to swim,
not lose the memory that nests in
their bodies, a secret nucleus.
will the columbine's blue be a shade of violet
when it reaches the other side,
and the red bee balm become a pear, cinnamon-
sweet? will my tench be missing a fin
in the light of this new language? will it have to learn
to crawl or to walk upright?
does language know how to draw another toward it
or only how to turn the other one away? can each word,
then, risk the transit, believe itself
invulnerable, dipped in pitch and hard as steel?

life-eater

this poem is a life-eater,
it has devoured my years, all of them
vanished without a trace in its boundless
maw, it has sealed up my language,
knows more than i, has
fathomed more than i, has always
absorbed all that ever intruded into
its body – the rooster,
the snake, the egg, the hind,
the peacock, the hare, the dove.
this poem is no noah's ark
that will spit back out all it
holds. it is a hungry whale
that ploughs through languages
hunting for the word-light, the glinting verse.

appassionata

when your voice reaches my ear,
my lethargic heart startles
awake. my ears' limbs pulls you to me,
to catch in the depths of your breath
the familiar tremor that is now fading
and was at the beginning our prelude.
in a flash, my words fly up, swollen into an
orchestra. every sentence a
promise, an appassionata, wanting to be more
than merely said. enter my ear,
here you will be welcomed magna voce,
seen with all senses! even your
farewell is a bright chord, a
tender coda with a ritardando ring.

love and grass

as if unintentionally, the finger-grass brushes
my upper arm with its fan-like hand.
shocked, i let the downy hair on my skin
defend itself and i stretch out next to it
in the grass. it trails its seed panicles
the length of my neck and deftly fans
the scent of grass towards me. thrusting
into my underarm it sinks its little teeth
into my warm skin. no herb has grown against
this passion. lying in this acidic soil
groaning, our husks burst and release
their fruit. the long lashes rise in the wind.
eyeless, it looks at me sadly,
it must be blinded by love!

Translated by Tess Lewis

Gostje Vilenice 2025
Vilenica Guests 2025

Mila Haugová

Foto © osební archiv / Personal Archive

Mila Haugová (Budimpešta, 1942) je slovaška pesnica, prevajalka in avtorica avtobiografske proze. Nekatere njene najpomembnejše pesniške zbirke so *Spremenljiva površina* (1983), *Čisti dnevi* (1990), *Praljubezen* (1991), *Dama in samorog* (1995), *Krilata ženska* (1999), *Atlas peska* (2001), *Počasna lokostrelka* (2010), *Cetonia aurata* (2013), *canti...amore* (2015), *Srna, zroča v Severnico* (2016), *Iz rastlinstva* (2021) in *Popolno oklepanje* (2023). Njene pesmi so bile prevedene v angleščino, nemščino, francoščino, ruščino in tudi slovenščino: leta 2003 je izšel izbor iz njene poezije z naslovom *Alfa*, leta 2021 pa zbirka *Dama in samorog*. Poetika Mile Haugove prehaja med refleksivno in imaginativno, intelektualno in intimno liriko ter filozofskim premislekom, v njej pa utripajo skladje kozmosa ter zapleteni odnosi med moškim in žensko, ki ostajajo stalnica njenega ustvarjanja. Pesniška pot Haugove sledi njenemu ustvarjalnemu bistvu: poskusu, da bi s pisanjem zacelila rane sveta. Njena poezija je poglobljeno raziskovanje človeške duše, srca in uma, odnosov med ljudmi, rastlinami, živalmi, zvezdami. Za svoje delo je prejela več nagrad in priznanj, med njimi nagrado Kluba neodvisnih pisateljev (2009), nagrado Dominika Tatarke (2014), nagrado Ministrstva za kulturo Slovaške republike (2019), leta 2020 pa mednarodno literarno nagrado vilenica.

Mila Haugová (Budapest, 1942) is a Slovak poet, translator, and author of autobiographical prose. Some of her most important poetry collections are *The Shifting Surface* (1983), *Pure Days* (1990), *Ancient Love* (1991), *The Lady and the Unicorn* (1995), *The Winged Woman* (1999), *A Map of Sand* (2001), *The Slow Archer* (2010), *Cetonia aurata* (2013), *canti...amore* (2015), *Roe Deer Looking at the Pole Star* (2016), *From the Plant Kingdom* (2021), and *Perfect Constriction* (2023). Her poems have been translated into English, French, German, Russian, and Slovenian. In 2003, a selection of her poetry was published under the title *Alfa*, and in 2021, the collection *The Lady and the Unicorn*. Mila Haugova's poetics shifts between reflective and imaginative, intellectual and intimate lyricism and philosophical reflection, pulsating with the harmony of the cosmos and the complex relationships between men and women, which remain a constant in her work. Haugova's poetic path follows her creative essence: an attempt to heal the wounds of the world through writing. Her poetry is an in-depth exploration of the human soul, heart and mind, and the relationships between people, plants, animals, and stars. She has been awarded several prizes and accolades for her work, including the Independent Writers' Club Award (2009), the Dominik Tatarka Award (2014), the Slovak Ministry of Culture Award (2019), and the Vilenica International Literary Prize in 2020.

Kje začeti drugje kot pri pojmu Srednja Evropa, ki je ključno določal festival Vilenica skozi desetletja. A ta pojem, ki se je pojavil šele v 19. stoletju, je bil vedno nekako izmuzljiv, tudi geografsko. Različno so ga razumeli pisatelji, politiki, gospodarstveniki, zgodovinarji, jezikoslovci – skoraj vsakdo ga je razumel po svoje. Vendar je leta 1986, ko je potekala prva izvedba festivala, v skupini slovenskih pisateljev in pesnikov, med katerimi je bil tudi pobudnik festivala Venó Taufer, prišlo do konsenza o tem, kaj naj bi ta pojem predstavljal v njegovem okviru – svoboden prostor srečevanja in izmenjave razmislekov o kulturi, družbi in umetnosti, predvsem literaturi, vključeval pa bi ustvarjalce iz območja manjših narodov med Nemčijo in Rusijo, kot je zapisal eden od preteklih nagrajencev festivala Milan Kundera. Toda pojem Srednja Evropa se je v štirih desetletjih spreminjal v času in prostoru – politično, družbeno in do neke mere tudi kulturno. Kaj je s tem pojmom, kot se je oblikoval skozi festival, danes? Ima sploh še kakšen pomen med literati iz srednjeevropske regije? Je v sedanjih globalnih družbenopolitičnih razmerah ta pojem še lahko aktualen za razmišljanje o literaturi, svetu, družbi, človeku? In ali je ta pojem lahko še vedno neki utopični prostor srečevanj kot nekoč ali pa je (p)ostal, kot ga je poimenoval še eden od nagrajencev festivala Peter Handke, zgolj meteorološki pojav?

Mila Haugová: Vilenica je pomenila literarni čudež, druženje, razpravljanje, spominjam se srečanja z Danetom Zajcem in modrega pogovora. Ne vem, zakaj ste tako črnogledi, jaz še vedno pritrjujem Kunderi: nenehno si lahko izmenjujemo mnenja o kulturi v regiji Srednje Evrope, še vedno je relevantno, če mi tako želimo. A predvsem je naša primarna naloga v tem, da pišemo resnično globoko o vsem, kar se nas intimno dotika: ljubezen, bolečina, veselje; tako se bo, če je napisano literarno odlično, dotaknilo tudi

drugih. V vsakem zapisanem *jaz* je tudi skupen *mi* in to je še vedno, že tisočletja, glavna naloga literature. Glede omenjenih besed Petra Handkeja bi pa rekla, da so različni miselni tokovi kakor oblaki (meteorologija), ki plovejo, medtem ko je literatura nebo, atmosfera, ki je bolj ali manj stabilna; še vedno imamo štiri letne čase ali, kot je rekel Srečko Kosovel, *majhen plašč besed*: in to je dobro.

Festival Vilenica je posebno pozornost vseskozi posvečal tudi javni vlogi pisateljev in intelektualcev. Glede njihovega javnega angažmaja na festivalu ni bilo enotnega konsenza, pa tudi načini javnega angažiranja so se z leti spreminjali. Kako naj bodo pisatelji in intelektualci angažirani danes? Je to sploh potrebno? Kakšna je še njihova moč pri oblikovanju mnenj in stališč v družbenopolitičnem prostoru? In ali danes obstajajo stališča, ki bi jih pisatelji in intelektualci morali javno izražati, če pristajajo na vlogo javnih osebnosti?

Mila Haugová: Oprostite, toda tudi to vprašanje je politično – kot da literature nima drugega polja delovanja, le javno angažiranje. A to je odvisno od narave pišočega. Je bil Jan Skácel s svojimi čudovitimi pesmimi angažiran? Bil je, v najglobljem smislu: pustil sled v času in prostoru svojega delovanja. Vsaka tako napisana beseda je angažirana za življenje, naj bo še tako težko in zapleteno. Ob izbruhu prve svetovne vojne je Kafka v dnevnik zapisal samcat stavek o tem. Je bil angažiran? Rilke je napisal *Pesem o smrti in ljubezni korneta Krištofa Rilkeja*, kar je pozneje, ob koncu vojne bridko obžaloval. Literatura je širša in globlja, pripoveduje o vsem, tudi o ljubezenskem čustvu, ne le o boju in vojni in nesoglasjih. Kaj je ostalo od Katula: ne njegovi politični pamfleti, temveč *ODI ET AMO* ...

V štirih desetletjih, odkar poteka festival Vilenica, ki ga je na simbolni ravni določala jama, po kateri se

imenuje, se je spremenilo razmerje med literaturo in njeno družbeno vlogo. V začetkih je festival stavil tudi na disidentstvo, bil je prostor, v katerega so bile uprte oči medijev in javnosti, zato so avtorice in avtorji, povabljeni na festival, predstavljali nekakšno okno v svet. Ž desetletji pa se je družbena vloga literature spremenila, preselila se je na družbeno in medijsko obrobje, kjer neprestano bije bitko za pozornost. Kaj je značilno za razmerje med literaturo in družbo danes? Kakšna je družbena vloga literature, tudi znotraj (podivjanega) digitalnega sveta?

Mila Haugová: Roko na srce, je imela književnost tudi svoj socialni pomen? Gotovo ga je imela, naj omenim vsaj Johna Steinbecka in njegove *Grozde jeze*, *Brate Karamazove* Dostojevskega z obsodbo visoke družbe in njene morale, tu so tudi beatniki ali Solženicin, Pasternak, neorealisti v Italiji, literatura in film ... Ne pustimo se zvleči v kaotični digitalni svet. Vselej se lahko odločimo: tu bom sodeloval, tukaj pa ne. Še vedno imamo papir in svinčnik in dnevnik in beležnico. Ni treba vsega dati na »mrežo« – vanjo se lahko zapletemo.

Prvi nagrajenec festivala Vilenica je bil Fluvio Tomizza, ki je nagrado prejel za svoj prozni opus, predvsem za roman Mladoporočenca iz ulice Rossetti. Ta droben roman se navezuje na dogodke v Trstu med drugo svetovno vojno. Letošnja 40. izvedba festivala Vilenica sovpada z 80. obletnico konca druge svetovne vojne. Svet, o katerem so pisali pretekli nagrajenci in nagrajenke festivala, na primer Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilikovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Żbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke idr., je danes spremenjen. Ždi se namreč, da vstopamo

v drugačen svet, kot se je razvijal po koncu vojne. Ali se je – če se sploh je – v zadnjih letih spremenila tudi literatura? Bi se morala? Bi se morala odzivati na sedanjo družbenopolitično situacijo?

Mila Haugová: *You should write, if you must write.* Kdor čuti, da mora odgovarjati na socialnopolitične dogodke, naj to stori. Pišem subjektivno liriko, a seveda tudi skozi raster subjektivnega pronica odnos do tega, kar obstaja okrog, in to se v pisanju pokaže. Toda zavestno in da bi se podrejala angažiranemu pisanju, ker »se tako zahteva« – verjetno ni moj način zaobjemanja sveta. »Rastline so počasne živali, sem počasna žival,« sem napisala in tako razumem svet, odnose ljudi ... živali ... rastlin ... kamnov in gozdov in morja, ki ga na Slovaškem nimamo.

V zadnjem času literaturo najbolj zaznamuje umetna inteligenca in njen vpliv na pisanje oziroma ustvarjanje literarnih del. To bo literaturo zagotovo določalo tudi v prihodnjih letih. Katera so najpomembnejša vprašanja, ki bi si jih morali postaviti pri uporabi umetne inteligence v zvezi z ustvarjanjem literarnih del? Kakšne so lahko pozitivne in kakšne so negativne plati njene uporabe, tudi v povezavi z avtorskimi pravicami? Kakšna je v tem kontekstu videti prihodnost literature?

Mila Haugová: Sama pri svojem pisanju gotovo ne bom nikoli uporabljala umetne inteligence. Moja najpomembnejša vprašanja v zvezi z njo so: Ali umetna inteligenca pozna sanje? Ima staro mamo, sestro, brata, očeta, mamo? Če bodo izdelali človeške robote, jih bomo krstili? Pokopavali? Verjamejo v Boga? Nas bodo imeli radi? Bodo roboti otroci ali zgolj odrasli? To so moja vprašanja. Z avtorskimi pravicami se ne obremenjujem. Danes sem poslušala Mozartovo glasbo v nekem oglasu za stvari, ki jih ne potrebujemo. To nikogar več ne zanima. Umetna inteligenca bi morala ostati ločena

od umetnosti, pomagati pa v medicini, znanosti, tehniki ipd. To je podobna revolucija, kot je bila iznajdba tiska. Z njim se človeštvo znašlo. Pametni telefoni in umetna inteligenca ne bi smeli naših otrok in njihovih otrok odvajati misliti.

2. junija 2025

(Moj oče bi danes dopolnil 113 let ... Sanjalo se mi je o njem. Mogoče bo *to* nekoč pesem.)

Prevedla Diana Pungeršič

Where else to begin but with the notion of Central Europe, a concept that has significantly shaped the Vilenica Festival over the decades. Yet this concept, which only emerged in the 19th century, has always been somewhat elusive – even geographically. Writers, politicians, economists, historians, linguists, and others have all understood it differently. Almost everyone interpreted it in their own way. However, in 1986, when the first edition of the festival was held, a consensus was reached among a group of Slovenian writers and poets, including Veno Taufer, the initiator of the festival, on what the term should represent in this context: a free space for encounters and the exchange of ideas on culture, society, and art – especially literature – featuring creators from the region of small nations between Germany and Russia, as one of the festival’s past laureates, Milan Kundera, wrote. But over the four decades, the concept of Central Europe has shifted in time and space – politically, socially, and to some extent culturally. What does this concept, as it has evolved through the festival, mean today? Does it still carry any significance for writers from the Central European region? Can it remain relevant in today’s global sociopolitical climate when thinking about literature, the world, society, and humanity? And can it still be that utopian space of encounter as it once was, or has it, as another of the festival’s laureates, Peter Handke, called it, become a meteorological phenomenon?

Mila Haugová: Vilenica was a literary wonder of coming-together, discussing. I remember meeting Dane Zajc and the wise conversation. I don’t know why you’re so pessimistic, but I still concur with Kundera: we can perpetually exchange views on culture in the Central European region, and it remains relevant, if we so desire. But our primary task, above all, is to write deeply about everything that

touches us intimately – love, pain, joy – in a manner that, if the work is written with literary distinction, will touch others too. In every *I* that is written, there is a common *we* and, through the millennia, this has remained the primary task of literature. As far as Peter Handke's viewpoint goes, I would say that the different streams of thought are like clouds (meteorology) that float, while literature is the sky, the atmosphere, which remains more or less stable. We still have four seasons, or as Srečko Kosovel said: a *small cloak of words*. And that is good.

Throughout its history, the Vilenica Festival has also paid particular attention to the public role of writers and intellectuals. There has never been a clear consensus on their public engagement at the festival, and the modes of such engagement have changed over the years. How should writers and intellectuals be engaged today? Is this even necessary? What power do they still hold in shaping opinions and stances in the sociopolitical sphere? And are there positions today that writers and intellectuals should publicly express if they accept the role of public figures?

Mila Haugová: Excuse me, but this is yet another political question, as if literature has no other realm of activity than public engagement. But that depends on the nature of the writer. Was Jan Skácel, with his wonderful poems, an engaged writer? He was, in the deepest sense: he left a trace in the time and place in which he was active. Every word written in this way is committed to life, regardless of how difficult and complicated it may be. At the outbreak of the First World War, Kafka wrote a single sentence about that war in his diaries. Does that make him an engaged writer? Rilke wrote *The Love and Death of Cornet Christopher Rilke*, which he came to regret bitterly at war's end. Literature is broader and deeper, it speaks of everything, including the emotion of love, not just about fighting and war

and disaccord. What is left of Catullus? Not his political pamphlets, but *ODI ET AMO*...

In the four decades since the Vilenica Festival has been taking place – symbolically defined by the cave from which it takes its name – the relationship between literature and its social role has changed. In its early days, the festival also embraced dissidence; it was a space under the gaze of the media and public, making its authors a kind of window to the world. Over time, however, the social role of literature has shifted, moving to the margins of social and media attention, where it now constantly struggles to be noticed. What defines the relationship between literature and society today? What is the social role of literature within today's (chaotic) digital world?

Mila Haugová: Can we say with utter honesty that literature also had social import? It certainly did once, and here we can think back to John Steinbeck and his *Grapes of Wrath*, Dostoyevsky's *Brothers Karamazov* with its condemnation of high society and its morals, or the beatniks or Solzhenitsyn, Pasternak, the neorealists in Italy, both in literature and film... Let us not be dragged into the chaotic digital world. We are always able to decide: here I will participate, here I will not. We still have paper and pencils and diaries and notebooks. We don't have to put everything on the "Net" – we are liable to get tangled up in it.

The first laureate of the Vilenica Festival was Fulvio Tomizza, who received the award for his prose work, especially the novel The Newlyweds from Rossetti Street. This short novel is tied to events in Trieste during the Second World War. The 40th edition of the Vilenica Festival coincides with the 80th anniversary of the end of World War II. The world written about by

past laureates such as Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilikovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Zbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke, and others, is a different one today. It seems we are entering a world different from the one that developed after the war. Has literature – if at all – also changed in recent years? Should it? Should it respond to the current sociopolitical situation?

Mila Haugová: You should write, if you must write. Those who feel they must express a response to socio-political events should do so. I write subjective poetry, but also this is of course subjectively modelled as a relational outgrowth to that which exists around it, and this shows in the writing. But to do so consciously, and to take up engaged writing because “it’s a requirement” – that’s probably just not my way of encompassing the world. “Plants are slow animals, I am a slow animal,” I once wrote, and that’s how I understand the world, the relationships between people... animals... plants... stones and forests and the sea that we do not have in Slovakia.

One of the most defining aspects of literature today is artificial intelligence and its influence on writing and literary creation. This is something that will undoubtedly shape literature in the coming years. What are the most important questions we should be asking regarding the use of artificial intelligence in literary creation? What are the potential positive and negative aspects of its use, particularly concerning copyright? What does the future of literature look like in this context?

Mila Haugová: I myself will certainly never use AI in my own writing. The most important AI-related questions I have are: Does AI dream? Does AI have a grandmother,

a sister, a brother, a father, a mother? If they create human robots, will they baptise them? Bury them? Do they believe in God? Will they love us? Will the robots be children or merely adults? These are my questions. I do not load myself down with matters of copyright. Today I heard Mozart being used as a jingle to advertise things we have no need of. Nobody is interested in that anymore. AI should remain separate from the arts, and be used to help advance medicine, science, technology, etc. This is a revolution that is similar to the invention of the printing press. With it, mankind found itself. Smartphones and AI should not rob our children and our children's children of their minds.

2 June 2025

(My father would have turned 113 today... I dreamt about him. Maybe someday *this* will result in a poem.)

Translated by Jason Blake

Dormi 4

Záhada nášho príchodu na to isté miesto.

Počúvajúca izba. Nad tebou (divorastúca askétka).

Na kožušinovej lúke s úzkymi vchodmi do deformovaného
Kruhu. Vkladali sme sa do seba vkladali sme do seba túžby
A nedokonalosti nášho dovtedajšieho života.

V Klagenfurte na stanici si v novembri 1999 položil

Ruku na okno vlaku. Osem hodín som sa viezla s tvou stopou.

A teraz hovoríš, že telo nič neznamena.

A vždy znova prúdenie sedimentácia seabavznietivé slová –

Dormi 6

Weißensee

Otvorená kovová brána. Zatúlaná zver hľadá mne
určenú zimu.

Holandskí korčuliari v otvorenej elipse Bieleho jazera.

Pozoruješ hrubý ľad

S ostrou stopou. Pri bozku si poraníme ústa.

Opúšťame vlastné teritória. Mizneme v rastúcej jazve.

Precízny a preto nepresný

Opis. Tvár pod ľadom stemnie keď na ňu položím ruky.

Bolíš keď si sen.

Dormi 9

Zjavenie v nádhernej záhrade kde všetko zodpovedá
Predstave; červené a biele kvety; dula a jablone
Symbióza neexistujúceho s tušeným v následnosti
A hierarchii pamäti Si na prvom mieste
Čokoľvek ti poviem bude logikou srdca (raison de coeur)
Dôkazom zjemnenej skúsenosti.
Byť dvaja.
Medzi.

from Frozen angel

...chcem aby si vedel že si milovaný
a nie si sám: plynutie: krása intervalových
vzťahov: zaviaž mi oči plávaj so mnou
v tom istom jazere (nech je spoločný úzky čln)

Nedovoľ času prestať dýchať Keď
kobaltový mesiac a svetlom roztlmená rieka
zovrie / zavrie sa vo mne srdce: čo milujem mám
nechať voľne plynúť Ak sa ku mne (znova) vráti
bude mi patriť navždy Nič neumiera
Len na chvíľu A znovu sa objaví
...akoby teplo bolo iba z priprav... na spánok
na zimu...

Fragmenty jednej reči lásky

Fragmenty jednej reči lásky
cez priezor zvinutej izby
mliečne sklo, mušelín záhyb
nežného pohybu (bolestivý) ty
ako ideš cez prah cez stenu svetla
cez dvere a okná; mliečne sklo
s gravúrou nechtov (chrbát)
dejiny všetkých našich (mojich)
zachovaných pokožiek lásky
vertikálny palimpsest; smrteľné
hovorenie

cez

neha je slovom od Boha

Fragmenty miznúceho teroru detstva (reči)

Fragmenty miznúceho teroru detstva (reči)
Žena ktorú poznáš. Krajina v dennom
svetle. Tie nočné sny (ľahké nočné mory)
už nechceš. Len tie svetlá. Keď si sa vrátila
z detského do nechceného sveta. Porcelán
a politúra (pretretá kyanidovou vôňou
marhuľových semien). Vždy zo sna len
krátko zobudená: »Kde si zase bola? Hol
voltál?« Povieš len. Tam. Tu. Doma. Kým
v lese smútili za tebou maliny
z kože zvlečené mladé hady drobné kuny.

Ako za úteky prestať trestať?

Priesvitnosť 3

Lebo

Lebo ešte žijeme v tomto rozvrátenom svete
v bezhraničnej zime. nekončí sa a nikdy nezačína,
ale možno ako predtým, keď sme sa milovali zasvieti okno.
a v okne sa mihne hlava jeleňa hľadajúceho svoju jeleniu laň,
ktorú sme zabili keď sa nečakane vynorila z hmly v priekope
zasvietila ako biela žiara na ceste, potom len tupý úder a pád.
späť do priekopy, ani si mi nedovolil pozrieť sa na ňu.
predstavujem si ju ako ležala v lesku podvečerného svetla
na bielom snehu, bez kvapky krvi. povedal si. bez kvapky krvi.
jestvuje jediný múr, ktorý ma od nej oddelil, jediná záhrada,
do ktorej vždy príde, presná krivka jej pádu zodpovedá našim
srdciam, tak veľmi sme sa nepoznali, vždy bude zľahka kráčať
k záhrade, k tej záhrade v ktorej čakám, zakutraná do svojho
smútku z dvojnásobnej straty, bol tretí január, večer pol šiestej,
mohli sme neprísť na toto stretnutie? kto ma (nás) vyslobodí
z toho okamihu, mala som zomrieť ja, vrhla sa k oknu na mojej
strane, čo to malo znamenať? vlčie trávy hlboko dýchajúce
pod snehom, kto nás tam poslal práve vtedy keď chcela prejsť cez
cestu, ktorú ona a jej predkovia poznali veku. naproti ceste zrútená
šopa. zlomená ohrada, detská úzkosť a smútok.

Priesvitnosť 5

Som biela hmľa

Som biela hmľa naplňajúca údolie.
blúdiace temné zviera, plačom aby už nikto nezomrel.
nepotrebujem odvahu k smrti ale k životu.

aby sme predišli nedorozumeniu.
tu je príčina, jeden muž prestal vnímať jednu ženu.
ty mňa. ako sa to stalo opýtam sa.
nezadržateľne sme sa začali meniť, jeden na druhého.
jeden do druhého, už som nevedela
či milujem ja alebo ty. ruky ktoré ma objímali boli (jeho)
moje. ruky ktorými som ho objímala
boli (moje) jeho. aj ústa. aj úsmev, aj podoba, aj spánok.
aj láska, aj nenávisť za to že sa vieme.
poznáme, aj za to že sa ne-vieme ne-poznáme a nie sme takí
akí sme chceli byť jeden pre druhého
od začiatku mystickí Anjeli, hostia
nevedome privítaní v dome a tretí Anjel
držal nad nami kamennú oblohu.

Canto triste

V d-moll: teraz vidím zimnú záhradu
s hustým srieňom na dulovníku a žltou psou budú
a s Domenicom Scarlattim a jeho sonátami
so všetkými cestami ktoré vedú do záhrady
s nočnými výstrelmi na neviditeľné
Tichom dotknuté zvieratá

6

V albume sa zbierajú neznáme fotografie snov:
visím na jednej ruke na schodoch vlaku
bez lokomotívy: vagón sa odpojí a mne sa podarí prejsť
dovnútra a vziať si svoju po kupé rozhádzanú batožinu
je tam aj ukradnutá blúzka z jedného starého sna...

5

Cela sna sa zatvorí so všetkým tým čím nie som
v spomalenom negatíve rána sa otvára ráno
a tento riadok predvidenia do spadnutého hniezda
kamera stále zaostáva za skutočným...

4

Samota bez názvu znovunastavenie významov
cez drevené schody na povalu hore a dolu
nočné vlaky, pokožka zvuku vytvára mení sa

3

Zostáva vlak cez zdivočené vody osmóza
rastliny svetla na ktoré zabudne farba

2

Kvety z jaskýň tekuté zrkadlá májové litanie...

1

Plant room III

Je dobré s tebou oddýchnuť si od bytia
odtrhnúť sa od útokov duše.

Smrť nie je. Si len ty.
Čo je pre mňa šte ničím
Je pre teba už všetko.

Z ľadu vytrhnutý obraz:
Nadýchať tam tvár.
 Lad. Mráz.
 Srieň.
 Ruža.

Dormi 4

Skrivnost najinega prihoda na isti kraj.
Soba, ki posluša. Nad teboj (divje rastoča asketinja).
Na krznenem travniku z ozkimi vhodi v skrivljen
Krog. Vlagala sva se vase vlagala vase hrepenenja
In nepopolnosti najinega dotedanjega življenja.
V Celovcu na postaji si novembra 1999 na okno vlaka
Položil roko. Osem ur sem se vozila s tvojim odtisom.
Zdaj pa praviš, da telo nič ne pomeni.
In vedno znova vrvenje usedanje besede samobodritve –

Dormi 6

Weißensee

Odprta kovinska ograjna vrata. Zablodela žival išče meni
dodeljeno zimo.

Nizozemski drsalci v odprti elipsi Belega jezera.

Opazuješ debeli led

Z ostro sledjo. Pri poljubu si raniva usta.

Zapuščava lastni ozemlji. Izginjava v rastoči brazgotini.

Precizen in zato nenatančen

Opis. Obraz pod ledom potemni ko nanj položim roke.

Boliš ko si sanje.

Dormi 9

Privid na čudovitem vrtu kjer vse ustreza
Predstavi; rdeči in beli cvetovi; kutina in jablane
Simbioza neobstoječega s slutnjo v zaporednosti
In hierarhiji spomina Na prvem mestu si
Karkoli ti bom rekla bo logika srca (raison de coeur)
Dokaz ublažene izkušnje.
Biti dva.
Vmes.

from Frozen angel

... hočem da veš da si ljubljen
in da nisi sam: pretakanje: lepota intervalnih
odnosov: zaveži mi oči plavaj z menoj
v istem jezeru (naj bo skupen ozki čoln)

Ne pusti času da neha dihati Če se bosta
kobaltna luna in s svetlobo odtemnela reka
stisnili mi bo zaprlo srce: kar ljubim moram
pustiti prosto teči Če se bo (spet) vrnilo k meni
mi bo pripadalo za vedno Nič ne umira
 Zgolj za hip Pa se spet pojavi
... kot bi bilo toplo že samo zaradi priprav ... na spanec
na zimo ...

Fragmenti neke govorice ljubezni

Fragmenti neke govorice ljubezni
skozi kukalo zavrtinčene sobe
mlečno steklo, muslin guba
nežnega gibanja (boleči) ti
ki greš prek praga skozi steno svetlobe
skozi vrata in okna; mlečno steklo
z gravuro nohtov (hrbet)
zgodovina vseh najinih (mojih)
ohranjenih kož ljubezni
navpični palimpsest; smrtna
govorica

skozi

nežnost je beseda od Boga

Fragmenti izginjajočega terorja otroštva (govorice)

Fragmenti izginjajočega terorja otroštva (govorice)

Ženska ki jo poznaš. Pokrajina v dnevni
svetlobi. Teh nočnih sanj (lahkih nočnih mor)
ne želiš več. Samo te luči. Ko si se iz otroškega
vrnila v neželeni svet. Porcelan
in politura (prežeta s cianidnim vonjem
mareličnih semen). Iz sanj zmeraj zbujena
le za kratko: »Kje si spet bila? Hol voltál?«
Rečeš samo. Tam. Tu. Doma. Medtem
ko so v gozdu za teboj žalovale maline
iz kože potegnjene mlade kače drobne kune.

Kako nehati kaznovati za pobege?

Prozornost 3

Ker

Ker še živiva na tem razsutem svetu
v brezmejni zimi. ne konča se in se nikoli ne začne,
vendar bo morda kot prej, ko sva se ljubila, zasijalo okno.
mimo okna pa bo švignila glava jelena ki bo iskal svojo košuto,
ki sva jo ubila ko je na lepem vzniknila iz megle v jarku
se zasvetila kot bel sij na cesti, zatem le top udarec in padec.
nazaj v jarek, sploh mi nisi pustil da bi jo pogledala.
zamišljam si jo ležečo v bleščavi poznopopoldanske svetlobe
na belem snegu, brez kapljice krvi. rekel si. brez kapljice krvi.
obstaja sam samcat zid, ki me je ločil od nje, samcat vrt,
na katerega vedno pride, natančna krivulja njenega padca
se sklada z najinima srcema nisva se poznali preveč dobro vedno bo
lahkotno stopala, proti vrtu, na katerem čakam, zarita v svojo
žalost zavoljo dvojne izgube, bil je tretji januar, pol šesta zvečer,
bi lahko ne prišli na to srečanje? kdo me (naju) bo osvobodil
tega trenutka, naj bi umrla jaz, se pognala k oknu na svoji
strani, kaj naj bi to pomenilo? volčje trave, ki globoko dihat
pod snegom, kdo naju je tja poslal, ravno ko je hotela prečkati
cesto, ki so jo ona in njeni predniki poznali že od nekdaj. nasproti ceste
podrta lopa. polomljena ograja, otroški strah in žalost.

Prozornost 5

Sem bela megla

Sem bela megla ki zapolnjuje dolino.
tavajoča temna žival, jočem da nihče več ne bi umrl.
ne potrebujem poguma za smrt ali za življenje.

da ne bo nesporazuma,
tu je vzrok. neki moški je nehal zaznavati neko žensko.
ti mene. kako se je to zgodilo se vprašam.
nezadržno sva se začela spreminjati, si biti enaka.
si biti ista, nisem več vedela
ali ljubim jaz ali ti. Roke ki so me objemale so bile (njegove)
moje. roke s katerimi sem ga objemala
so bile (moje) njegove. tudi usta. tudi nasmeh, tudi obličje, tudi
spanec.
tudi ljubezen, tudi sovraštvo da se znava.
poznavam. tudi da se ne znava ne poznavam in nisva taka
kakršna sva želela biti drug za drugega
od začetka mistična Angela, gosta
ponevedoma povabljen v hišo, tretji Angel
pa je nad nama držal kamnito nebo.

Canto triste

V d-molu: zdaj vidim zimski vrt
z gostim ivjem na kutini in rumeno pasjo uto
ter Domenicom Scarlattijem in njegovimi sonatami
z vsemi potmi ki vodijo na vrt
z nočnimi streli v nevidne
živali prizadete od Tišine

6

V albumu se zbirajo neznane fotografije sanj:
z eno roko visim na stopnicah vlaka
brez lokomotive: vagon se odklopi meni pa uspe stopiti
noter in si vzeti svojo po kupeju razmetano prtljago
tam je tudi ukradena bluza iz nekih starih sanj ...

5

Celica sanj se zapre z vsem kar nisem
v upočasnjem negativu se odpira jutro
in ta vrstica slutenja v padlo gnezdo
kamera nenehno zaostaja za resničnim ...

4

Samota brez naslova ponastavitev pomenov
po lesenih stopnicah na podstreho gor in dol
nočni vlaki koža zvoka ustvarja se spreminja

3

Vlak ostaja skozi podivjane vode osmoza
rastline svetlobe na katere pozabi barva

2

Rože iz jam tekoča ogledala majske litanije ...

1

Plant room III

Dobro si je s teboj odpočiti od bivanja
se odtrgati od napadov duše.

	Smrti ni.	Si zgolj ti.	
Kar je zame		še nič	
Je zate			že vse.

Iz ledu iztrgana slika:
Nadihaj nanjo obraz.
Led. Mraz.
Ivje.
Vrtnica.

Prevedel Andrej Pleterski

Dormi 4

The mystery of our arrival at the same place.
A listening room. Over you (a wild-growing ascetic).
On a furry meadow with narrow entrances to a warped
Circle. We enter ourselves we enter desire in ourselves
And the imperfections of our more than gone lives.
In Klagenfurt at the station in November 1999 he placed
His hand on the window of the train. Eight hours I'd borne your
track.
And now you say that the body means nothing.
And again and again the sedimentation of self-combusting words
flowing –

Dormi 6

Weissensee

An open metal gate. Stray animals seek
a winter meant for me.

Dutch skaters on the White Lakes's open ellipse.

You observe the rough ice

With its sharp track. We wound our mouths with a kiss.

We abandon our own territories. We vanish in the growing scar.

A precise and therefore inaccurate

Description. Under the ice your face darkens when I take it in my hands.

You hurt when you dream.

Dormi 9

Revelation in a beautiful garden where everything answers
Expectation; red and white flowers; quince and apple trees
Symbiosis nonexistent with no intimation of consequence
And hierarchy recalls Thou art in the first place
Anything I say will be the logic of the heart (raison de coeur)
With proof from refining experience.
Being two.
Between.

from Frozen angel

...I want you to know that you are beloved
and you're not alone: flowing: the beauty of the interval
between two: bind my eyes swim with me
in this same lake (let it be a mutual narrow boat)

Do not let time stop breathing when
the cobalt moon and the darkened river
clasp / close my heart with light: what I love I have
to let flow freely If he (again) returns to me
he will belong to me forever Nothing dies
Only for a moment And again appears
...as if the heat was only preparation... for sleep
for winter...

Fragments of the one language of love

Fragments of the one language of love
through a vizor an entwined room
milky glass, muslin fold
tender movement (painful) thou
as you pass over the threshold through a wall of light
through door and windows; milky glass
with gravure fingernails (your back)
the history of all our (my)
preserved complexions of love
vertical palimpsest; fatal
speaking

through

tender is the word of God

Fragments of a vanishing childhood terror (speech)

Fragments of a vanishing childhood terror (speech)
A woman you know. The landscape in day
light. These nocturnal dreams (painless nightmares)
you haven't wanted. Only these lights. When you returned
from childhood into an undesired world. Porcelain
and polish (she chafes the cyanide scent
of apricot seeds). From a dream she always only
wakes briefly, „Where were you again?“ Hol
voltál? You just say. There. Here. At home. While
in the woods they mourned for you raspberries
skins shed from young snakes little pine martens.

How to stop being punished for running away?

Translucency 3

Because

Because we still live in this world torn apart
a limitless winter, neither beginning nor ending.
but perhaps as before, when we make love the window illuminates.
and in the window a stag's head flashes in search of the doe
we killed when she unexpectedly emerged from the mist in a ditch
a shining white glow on the road, then a dull thud and crash.
back into the ditch, nor would you let me look at her.
I imagine her lying in the glitter of the early evening light
in the white snow, without a drop of blood, you said, without a
drop of blood.

there is a single wall that separated me from her, a single garden,
to which she always comes, the exact curve of her fall answers to our
hearts, so much we didn't know, will always walk lightly
to the garden, the garden in which I wait, coiling into my
sorrow for the double loss, the third of January, half past five in
the evening,

couldn't we have not come to this meeting? Who delivered me (us)
from that moment, I had to die myself, rushed to the window on my
side, what does it mean? wolf grass deep breathing
under the snow, who sent us exactly there when she wished to cross
the road which she and her ancestors had known through the ages.
across the road a caved-in shed. broken fence, children's anxiety and
sadness.

Translucency 5

I am white fog

I am white fog filling a valley.

A dark stray animal that weeps so that no-one should die.

I don't need the courage to die, but to live.

so we don't foresee misunderstanding.

There is a reason. a man stopped perceiving a woman.

you me. How did it happen I ask.

inexorably, we have begun to change, one in the other.

one into the other, I don't know

whether I have loved or you. the hands which have embraced me
are (his)

mine. the hands with which I've embraced him

are (mine) his. and mouth. and smile. and shape. and sleep.

and love. and hate for what we knew.

we know, also from this we can't not know and we aren't as

we've wanted to be there for one another

from the beginning Mystical Angels, guests

unknowingly welcome in the house and the third angel

has held above us a stony sky.

Canto triste

In D Minor: Now I see the winter garden
dense hoarfrost on the quince tree and yellow kennel
and with Domenico Scarlatti and his sonatas
with all roads which lead to the garden
with night shots in the invisible
silence caressing the animals

6

In the album, unknown photos collected from dreams:
I'm hanging with one hand on the steps of a train
without a locomotive: a carriage is disconnected and I just manage
to enter and gather my luggage strewn over the couchette
There's also a shirt stolen from one of the old dreams...

5

The cell of dreams closes with more of everything of what I'm not
in a slowed negative of morning, morning opens
and this line of foresight into a tumbled nest
the camera still lagging behind the real...

4

Loneliness untitled resetting meanings
through the wooden stairs to the attic up and down
night trains, the complexion of sound creates varies

3

The train remains through wild water, osmosis
the light of plants in which colour forgets

2

The litany of May liquidly mirrors flowers from caves...

1

Plant room III

It is good to relax with you from being
torn away from assaults on the soul.

Death is not.	You are only you.
What it is for me	nothing more
Has been for you	yet everything.

An image torn from the ice:
Breathing a face there.
Ice. Rime.
Hoarfrost.
Rose.

Translated by James Sutherland-Smith

Gostje Vilenice 2025
Vilenica Guests 2025

László Krasznahorkai

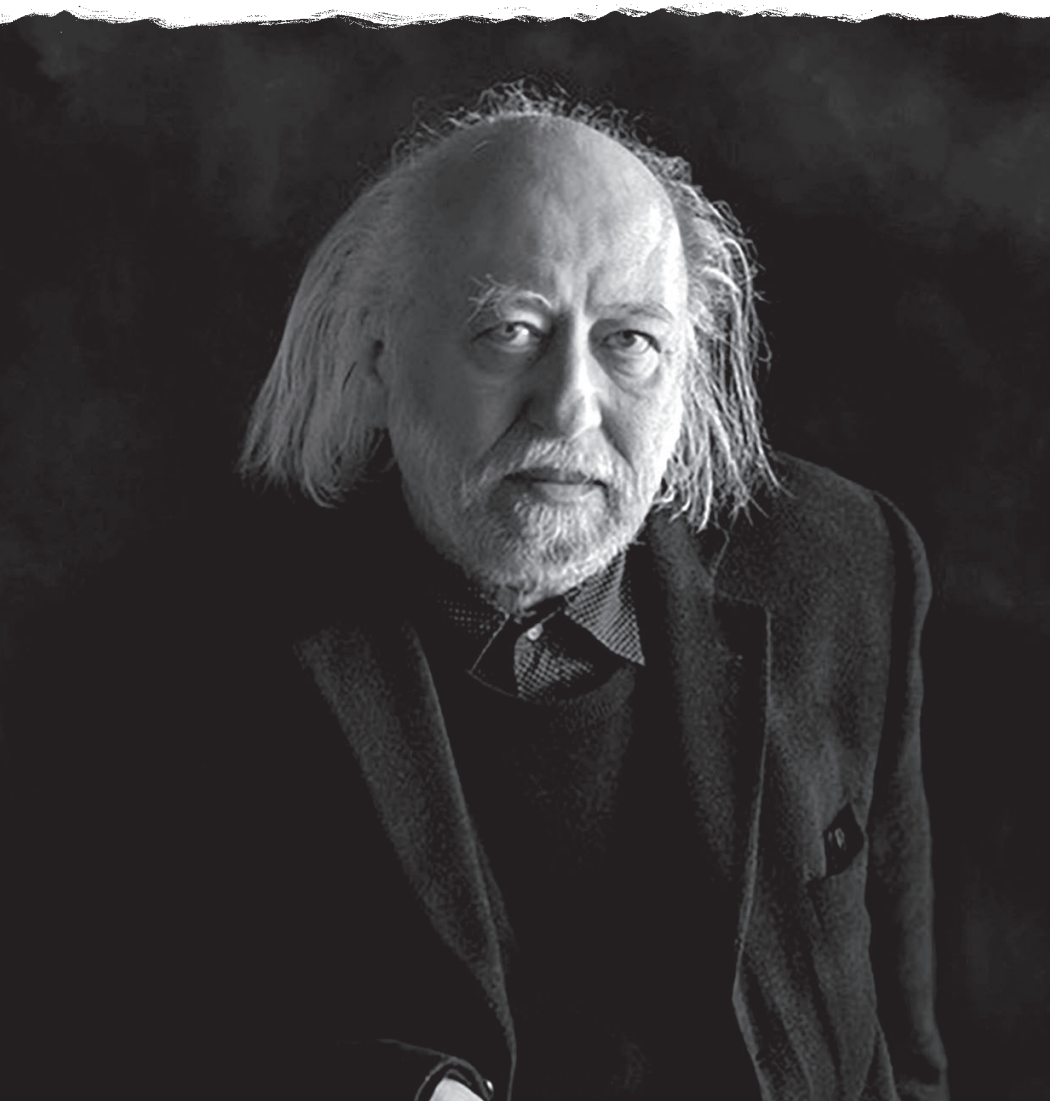

Foto © Lenke Szilágyi

László Krasznahorkai (Gyula, 1954) je madžarski pisatelj in scenarist, ob sodobnikih Pétru Esterházyju in Pétru Nádasu eden najpomembnejših avtorjev moderne madžarske književnosti. Vse od zaključka univerzitetnega študija se preživlja kot svobodni pisatelj. Ob koncu osemdesetih in v devetdesetih letih je prebival v številnih krajih v Evropi in po svetu. Kot avtor je znan po zahtevnih in kompleksnih romanih, ki jih pogosto označujejo kot postmodernistične, z distopičnimi in melanhoničnimi temami. Je pisec romanov, novel, kratkih zgodb, esejev in filmskih scenarijev na podlagi svojih del: po njih je režiser Béla Tarr posnel več celovečernih filmov (na primer *Satanov tango*, *Werckmeisterove harmonije*, *Torinski konj*). V slovenščini imamo na voljo tri romane Lászla Krasznahorkaija: *Vojna in vojna* (2015), *Svet gre naprej* (2020) in *Satanov tango* (2023), vse je prevedla Marjanca Mihelič. Avtor je za svoje ustvarjanje prejel številne nagrade in priznanja, med drugim madžarsko državno priznanje (2002), nagrado Lajosa Kossutha (2004), mednarodno nagrado Man Booker (2015) in avstrijsko državno nagrado za evropsko literaturo (2021), že leta 2014 pa mednarodno literarno nagrado vilenica.

László Krasznahorkai (Gyula, 1954) is a Hungarian writer and screenwriter, one of the most important authors of modern Hungarian literature alongside his contemporaries Péter Esterházy and Péter Nádas. Since graduating from university, he has made his living as a freelance writer. In the late 1980s and 1990s, he lived in numerous parts of Europe and around the world. As an author, he is known for his demanding and complex novels, which are often described as postmodernist, with dystopian and melancholic themes. He is the author of novels, novellas, short stories, essays, and film screenplays based on his works: director Béla Tarr has made several feature films based on his books (e.g., *Sátántangó*, *Werckmeister Harmonies*, *The Turin Horse*). Three novels by László Krasznahorkai are available in Slovenian: *War & War* (2015), *The World Goes On* (2020), and *Sátántangó* (2023), all translated by Marjanca Mihelič. Krasznahorkai has received numerous awards and accolades for his work, including the Hungarian State Award (2002), the Lajos Kossuth Prize (2004), the Man Booker International Prize (2015), and the Austrian State Prize for European Literature (2021), as well as the Vilenica International Literary Prize in 2014.

Kje začeti drugje kot pri pojmu Srednja Evropa, ki je ključno določal festival Vilenica skozi desetletja. A ta pojem, ki se je pojavil šele v 19. stoletju, je bil vedno nekako izmuzljiv, tudi geografsko. Različno so ga razumeli pisatelji, politiki, gospodarstveniki, zgodovinarji, jezikoslovci – skoraj vsakdo ga je razumel po svoje. Vendar je leta 1986, ko je potekala prva izvedba festivala, v skupini slovenskih pisateljev in pesnikov, med katerimi je bil tudi pobudnik festivala Venó Taufer, prišlo do konsenza o tem, kaj naj bi ta pojem predstavljal v njegovem okviru – svoboden prostor srečevanja in izmenjave razmislekov o kulturi, družbi in umetnosti, predvsem literaturi, vključeval pa bi ustvarjalce iz območja manjših narodov med Nemčijo in Rusijo, kot je zapisal eden od preteklih nagrajencev festivala Milan Kundera. Toda pojem Srednja Evropa se je v štirih desetletjih spreminjal v času in prostoru – politično, družbeno in do neke mere tudi kulturno. Kaj je s tem pojmom, kot se je oblikoval skozi festival, danes? Ima sploh še kakšen pomen med literati iz srednjeevropske regije? Je v sedanjih globalnih družbenopolitičnih razmerah ta pojem še lahko aktualen za razmišljanje o literaturi, svetu, družbi, človeku? In ali je ta pojem lahko še vedno neki utopični prostor srečevanj kot nekoč ali pa je (p)ostal, kot ga je poimenoval še eden od nagrajencev festivala Peter Handke, zgolj meteorološki pojav?

László Krasznahorkai: Srednja Evropa je geografski prostor, ki leži sredi Evrope. Srednja Evropa je območje težko določljive velikosti, eno od mnogih Nikogaršnjih ozemelj na Zemlji, kamor so prihajale in odhajale, prihajajo in odhajajo velesile ali imperiji s svojo zgodovino, ki jih ni zanimala in jih niti ne zanima nizko povprečje zgodovine kateregakoli Nikogaršnjega ozemlja. Srednja Evropa je plen, enkrat njegov, drugič moj. Srednja Evropa je prostor za hišo, in nikomur ni

mar, če ga prerase plevel. Zaradi semantične slaboumnosti tukaj živečih ljudi Srednja Evropa nekaj pomeni. Ustvarja vrednote, sposobna je sijajnih stvari, po krivici je prezirana in prezrta kot zrak, s posebnim občutkom za življenje neprenehoma išče svoje mesto, čeprav gre v resnici za željo po oblasti, začinjeno z občutkom prikrajšanosti in manjvrednostnim kompleksom pritlikavca, ki bi končno rad že tudi sam sedel na prestol, a ne bo nikoli. Po mnenju njenih kardinalov niso pomembni ne obseg, ne dimenzije, ne nakopičen kapital in orožje, ne dobljene vojne, ne monumentalna sila, ne kulturna in civilizatorična premoč. Pač. Edino te stvari štejejo. Človek bi se zjokal, to je Srednja Evropa. Če je Zemlja božji klobuk, je Srednja Evropa šopek na njem. Ne. Takega klobuka ni. Srednja Evropa je šopek Ničesar. Srednja Evropa je naš dom, tu so naše korenine, je materin kolač, očetova popotnica, popotno brašno vseh, ki si delimo usodo. Srednja Evropa je tam, kjer se dvigujejo naši grobovi. Srednje Evrope ni, a je naša. Tudi mi imamo svoja Lennona in McCartneyja. Veliko njih. Brez nas ne bi bilo atomske bombe, ne kemičnega svinčnika, ne računalnika, ne vitamina C, ne DNK. Mi dajemo največ Nobelovih nagradencev, le da v Stockholmu to zanikajo. Brez nas ne bi bilo dunajske operete. Joyce je tukaj napisal Ulikseasa. Ne, vendar da. Ljubljana je najlepša reka na svetu. Beograd je središče moderne kulture. Ali je še kakšen Meštrović na svetu? Ni ga. No, vidite. In kje je živel Kafka? V Pragi. No, vidite. Če ne bi bilo Kopernika, bi Zemlja še kar stala na mestu. Vam je znano ime Schrödinger? Pa Rilke, Krleža, Andrić? Vsi so Madžari.

Festival Vilenica je posebno pozornost vseskozi posvečal tudi javni vlogi pisateljev in intelektualcev. Glede njihovega javnega angažmaja na festivalu ni bilo enotnega konsenza, pa tudi načini javnega angažiranja so se z leti spreminjali. Kako naj bodo pisatelji in intelektualci angažirani danes? Je to sploh potrebno? Kakšna je še njihova moč pri oblikovanju mnenj in stališč v

družbenopolitičnem prostoru? In ali danes obstajajo stališča, ki bi jih pisatelji in intelektualci morali javno izraziti, če pristajajo na vlogo javnih osebnosti?

László Krasznahorkai: Pisatelji in izobraženci so izumrli tudi v Srednji Evropi. Presedlali so v zabavno industrijo. Visoko leposlovje berejo samo luzerji. Umetnost »Srednje Evrope« *je vznemirljiva, a ne razvname nikogar, niti ni vidna, saj jo zastirajo turisti in zbiratelji. Naši znanstveniki pa ne živijo v Srednji Evropi. Skratka, nihče od nas nima več besede pri ničemer. Od začetka sedemdesetih oziroma osemdesetih let je na tem območju, kadar povzamejo besedo pisatelj, umetnik ali znanstvenik, bolj ali manj tako, kot da bi govorili pred izklopljenim mikrofonom. Govorili gluhim. Poti nazaj ni. Vilenica je nekaj posebnega, a je že izvirno jama. Kaj se sliši iz nje? Tudi iz krčme Srednja Evropa Andrzeja Stasiuka se ne pricedi nič. Dotlej ne, dokler verjamemo, da pisatelji in izobraženci še lahko kakorkoli vplivamo na to, kam bo šel svet – bolje, da se sprijaznimo s tem, če ne tudi v takih jamah ne bomo več mogli dolgo ostati. Dotlej pa se vendarle ne ganimo od tod. Dobro bi delo nekaj gretja. Izguba je lepa.*

V štirih desetletjih, odkar poteka festival Vilenica, ki ga je na simbolni ravni določala jama, po kateri se imenuje, se je spremenilo razmerje med literaturo in njeno družbeno vlogo. V začetkih je festival stavil tudi na disidentstvo, bil je prostor, v katerega so bile uprte oči medijev in javnosti, zato so avtorice in avtorji, povabljeni na festival, predstavljali nekakšno okno v svet. Že desetletji pa se je družbena vloga literature spremenila, preselila se je na družbeno in medijsko obrobje, kjer neprestano bije bitko za pozornost. Kaj je značilno za razmerje med literaturo in družbo danes? Kakšna je družbena vloga literature, tudi znotraj (podivjana) digitalnega sveta?

László Krasznahorkai: Glej zgoraj, se pravi, spodaj, v jami.

Prvi nagrajenec festivala Vilenica je bil Fluvio Tomizza, ki je nagrado prejel za svoj prozni opus, predvsem za roman Mladoporočenca iz ulice Rossetti. Ta drobn roman se navezuje na dogodke v Trstu med drugo svetovno vojno. Letošnja 40. izvedba festivala Vilenica sovpada z 80. obletnico konca druge svetovne vojne. Svet, o katerem so pisali pretekli nagrajenci in nagrajenke festivala, na primer Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilikovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Zbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke idr., je danes spremenjen. Ždi se namreč, da vstopamo v drugačen svet, kot se je razvijal po koncu vojne. Ali se je – če se sploh je – v zadnjih letih spremenila tudi literatura? Bi se morala? Bi se morala odzivati na sedanje družbenopolitično situacijo?

László Krasznahorkai: Smo natanko sredi ciničnega obračuna s samimi seboj; kot ne preveč izborni otroci neke ne preveč izborne dobe, ki se bo štela za resnično izpolnjeno šele takrat, ko bo vsakdo, ki se v njej na vse pretege muči, ki leži v eni najglobljih senc človeške zgodovine, dokončno dosegel svoj žalostni in začasno jasni cilj: pozabljenje. Vsakdo želi pozabiti, da je sam zaigral vse, kar je imel, in da za to ne more okriviti drugega, tujo oblast, usodo, zlonamerno vmešavanje od daleč, da ne more nikogar obtožiti tega, da nima več ne boga ne idealov. Želi pozabiti, ker ni zmozel dostojanstveno prenesti niti svojega grenkega poraza, ker sta peklenski dim in žgana pijača razjedla njegov značaj, ker od koprnenja nekdanjega metafizičnega popotnika po kraljestvu angelov resnično ni ostalo nič drugega kot dim in cenene žganice – od hrepenenja nekaj umazanega dima, od napitka obsedenosti pa nekaj predirljivega vonja po špiritu. Ni konca zgodovine, kot ni konca ničesar, saj se ne moremo več uspavati z mislijo, da se bo z nami kaj končalo.

Samo nekaj nadaljujemo in nekako vzdržujemo, nekaj se nadaljuje in nekaj obstane. Še ustvarjamo umetniška dela, vendar ne govorimo več o tem, kako, saj ustvarjanje ni več tako vzvišeno početje. Za osnovo vzamemo vse, kar se je doslej nanašalo na bistvo *condition humaine*, in se z občutkom dolžnosti, v resnici pa brez ideje, in strogo disciplinirano, v resnici pa kot ujetniki nasedlega stanja duha, znova potapljam v muljasto vodo upodobljive polnosti človeške eksistence. Tudi napake neugnane mladeži ne zagrešimo več, saj ne trdimo, da bo naša razsodba poslednja sodba, prav tako ne razgllašamo, da od tod ni poti naprej. Ne moremo reči, da zato, ker v stvareh ni smisla, za nas v umetniških delih ni ne časa ne zgodbe, kakor tudi ne moremo reči, kakšen smisel bi lahko imele te stvari za koga drugega, če bi se nekoč znašel na našem mestu, trdimo pa, da je za nas izpričano, v svojem razočaranju se zaman poskušamo slepiti in pognati proti kakšnemu plemenitejšemu cilju, kakšni višji sili, da vsak tak naš poskus klavrno spodleti. Zaman namreč želimo govoriti o naravi, saj si narava tega ne želi, zaman želimo govoriti o božjem, saj si tudi božje tega ne želi, in sploh si zaman želimo, saj ne zmoremo govoriti o ničemer drugem *razen* o sebi samih, ker lahko govorimo samo o zgodovini, o stanju človeka, o tem nespremenljivem skupku lastnosti, katerega bistvo je tako dražljivo samo za nas, drugače pa je, z vidika ›božanskega drugega‹, to bistvo od vekomaj in na veke vekov morda resnično: vse-eno.

V zadnjem času literaturo najbolj zaznamuje umetna inteligenca in njen vpliv na pisanje oziroma ustvarjanje literarnih del. To bo literaturo zagotovo določalo tudi v prihodnjih letih. Katera so najpomembnejša vprašanja, ki bi si jih morali postaviti pri uporabi umetne inteligence v zvezi z ustvarjanjem literarnih del? Kakšne so lahko pozitivne in kakšne so negativne plati njene uporabe, tudi v povezavi z avtorskimi pravicami? Kakšna je v tem kontekstu videti prihodnost literature?

László Krasznahorkai: Vse svoje upanje polagam v umetno inteligenco, saj je človeška doživela polom. Naša doba je izgubila stik z omiko in izobrazbo, bolje rečeno, odpovedali smo se klasični izobrazbi. Klasična izobrazba pravzaprav niti ne obstaja, to je samo evfemizem, saj je tako imenovana klasična izobrazba vseskozi moderna, izobrazba kot taka. In za to gre, to se je izgubilo. Osupljivo je, kakšno praznino povzroča pomanjkanje te izobrazbe pri mlajših generacijah, a se ne bojim zanje. Za nas se pa sploh ne bojim več. Oni, mladi, bodo ustvarili svoja merila »izobrazbe«, morda jo bodo imenovali tehnološka izobrazba, imeli bodo tehnološko umetnost, tehnološko filozofijo, tehnološko književnost, tehnološko občuje sveta, tehnološko plesno umetnost, tehnološko gledališče, tehnološko glasbo, tehnološko parjenje itd. Zaklenili bomo svoje knjižnice in ključ zagnali nekam v tri krasne, tako ali tako ne bo nikogar ponj. Potem bodo knjižnične stavbe zbombardirali in stvar bo opravljena. Potem se bo enako zgodilo še s gledališkimi stavbami, šolskimi stavbami, muzejskimi stavbami: vsakič znova. Kaj bo zraslo na njihovem mestu, je že njihova stvar, stvar mladih: nekakšen silos, od koder bodo, si mislim, vesoljski taksiji – z enosmerno vozovnico – leteli na Mars.

Prevedla Marjanca Mihelič

Where else to begin but with the notion of Central Europe, a concept that has significantly shaped the Vilenica Festival over the decades. Yet this concept, which only emerged in the 19th century, has always been somewhat elusive – even geographically. Writers, politicians, economists, historians, linguists, and others have all understood it differently. Almost everyone interpreted it in their own way. However, in 1986, when the first edition of the festival was held, a consensus was reached among a group of Slovenian writers and poets, including Veno Taufer, the initiator of the festival, on what the term should represent in this context: a free space for encounters and the exchange of ideas on culture, society, and art – especially literature – featuring creators from the region of small nations between Germany and Russia, as one of the festival’s past laureates, Milan Kundera, wrote. But over the four decades, the concept of Central Europe has shifted in time and space – politically, socially, and to some extent culturally. What does this concept, as it has evolved through the festival, mean today? Does it still carry any significance for writers from the Central European region? Can it remain relevant in today’s global sociopolitical climate when thinking about literature, the world, society, and humanity? And can it still be that utopian space of encounter as it once was, or has it, as another of the festival’s laureates, Peter Handke, called it, become a meteorological phenomenon?

László Krasznahorkai: Central Europe is a geographical space that lies in the middle of Europe. Central Europe is an area whose size is difficult to measure; it is one of Earth’s No Man’s Lands that has seen great powers and empires come and go, and come and go again, each with their own history, and they were not and are not interested in even the meagre average of the history of any No Man’s Lands. Central

Europe is prey, now his, now mine. Central Europe is a yard behind a house that nobody cares about if weeds have overgrown it. The semantic imbecility of the people living here makes Central Europe mean something. It creates values, it is capable of majestic things, it is unjustly despised and disregarded – like the air, it is constantly looking for its place with a special sense of life, although in reality it is a desire for power, seasoned with a dash of deprivation and the inferiority complex of a dwarf who would like to finally sit on the throne himself but who never will. According to its religious cardinals, what counts is not its size, its dimensions, its amassed capital, its weapons, its wars won, its monumental power, its cultural and civilisational superiority. These are the only things that count. This Central Europe... a man could cry. If Earth is God's hat, Central Europe is the arrangement of flowers on top. No. There is no such hat. Central Europe is a bouquet of Nothing. Central Europe is our home, it is where our roots are, it is Mother's cake, Dad's travel companion, the travelling flour of all who share our destiny. Central Europe is where our graves heap up. Central Europe does not exist, but it is ours. We too have our Lennons and McCartneys. Plenty of them. Without us, there would have been no atomic bomb. No ballpoint pen, no computer, no vitamin C, no DNA. We produce the most Nobel Prizes, it's just that in Stockholm they deny this fact. Without us, there would be no Viennese operetta. Joyce wrote *Ulysses* here. Nay, and yet... The Ljubljanica is the most beautiful river in the world. Belgrade is the centre of modern culture. Is there another Meštrović in the world? There is not. Well, you see? And where did Kafka live? In Prague. Well, you see? If it weren't for Copernicus, the Earth would still be standing still. Do you know the name Schrödinger? And Rilke, Krleža, Andrić? Hungarians, all of them.

Throughout its history, the Vilenica Festival has also paid particular attention to the public role of writers

and intellectuals. There has never been a clear consensus on their public engagement at the festival, and the modes of such engagement have changed over the years. How should writers and intellectuals be engaged today? Is this even necessary? What power do they still hold in shaping opinions and stances in the sociopolitical sphere? And are there positions today that writers and intellectuals should publicly express if they accept the role of public figures?

László Krasznahorkai: Writers and intellectuals have also gone extinct in Central Europe. All of these names have hitched themselves to the entertainment industry. Only a loser reads *belles lettres*. Oh, you arts! Central European art is exciting, but it does not excite anyone, nor is it seen, because it is obscured by tourists and collectors. Our scientists do not live in Central Europe. In short: none of us has a say in anything anymore. Since the beginning of the 1970s or 1980s, around here, if they utter the word writer, artist or scientist, it is more or less as if they were speaking in front of a dead microphone. Speaking to the deaf. There is no pathway back. Vilenica is something special, but it is originally a cave. What can be heard from it? Nothing is emerging from Andrzej Stasiuk's Central Europe pub either. And there won't be for as long as we keep believing that we writers and educated individuals can still have any influence over the course of world – better to accept that fact, for if we don't we won't be able to stay in such caves much longer either. Until then, however, let us not stray from here. A bit of warming up would do us well. Loss is beautiful.

In the four decades since the Vilenica Festival has been taking place – symbolically defined by the cave from which it takes its name – the relationship between literature and its social role has changed. In its early days, the festival also embraced dissidence; it was a

space under the gaze of the media and public, making its authors a kind of window to the world. Over time, however, the social role of literature has shifted, moving to the margins of social and media attention, where it now constantly struggles to be noticed. What defines the relationship between literature and society today? What is the social role of literature within today's (chaotic) digital world?

László Krasznahorkai: See above, that is, below, in the cave.

The first laureate of the Vilenica Festival was Fulvio Tomizza, who received the award for his prose work, especially the novel The Newlyweds from Rossetti Street. This short novel is tied to events in Trieste during the Second World War. The 40th edition of the Vilenica Festival coincides with the 80th anniversary of the end of World War II. The world written about by past laureates such as Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilikovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Zbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke, and others, is a different one today. It seems we are entering a world different from the one that developed after the war. Has literature – if at all – also changed in recent years? Should it? Should it respond to the current sociopolitical situation?

László Krasznahorkai: We are right in the middle of a cynical self-reckoning; as the not-overly-selected children of a not-overly-selected age, which will only be considered truly fulfilled when every creature who is tormenting himself to the utmost in it, lying in one of the deepest shadows of human history, has finally come round to his sad and

provisionally clear goal: oblivion. He wants to forget that he himself has gambled away everything he had and that he cannot blame it on anyone else, on foreign power, on fate, on malicious interference from afar, that he cannot accuse anyone of no longer having a god or ideals. He wishes to forget, because he could not bear even his bitter defeat with dignity, because the smoke and spirits of hell had eaten away at his character, because there was really nothing left of the hankering of the former metaphysical wanderer for the realm of the angels but smoke and cheap spirits – a little dirty smoke of longing, a little cloying smell of spirit from the mad drink of obsession. There is no end to history, just as there is no end to anything, because we can no longer lull ourselves into believing that our end means the end of something. We just carry on and somehow sustain something; something continues and something endures. We are still creating works of art, but we no longer talk about how, because creating is no longer such a sublime undertaking. We take as a basis all that has ever been about the essence of the *condition humaine*, and do so with a sense of duty, but in reality, we have no idea, and in a strictly disciplined way, though in reality as prisoners of a stranded state of mind, we sink again into the muddy waters of the imaginative fullness of human existence. Neither do we continue to commit the error of benighted youth, for we do not claim that our verdict will be the last judgement, nor do we proclaim that from here there is no way forward. We cannot say that because no meaning resides in things, there is no time or story for us in works of art, nor can we express what meaning these things might have had for someone else if they had found themselves at one time in our place, but we do say that it is evident to us, in our frustration, that we are vainly trying to deceive ourselves and to propel ourselves towards some nobler goal, some higher power, that such an attempt of ours fails miserably every time. For it is in vain that we speak of nature, because nature does not wish for that, it is

in vain that we wish to speak of the divine, because the divine does not wish it either, and it is in vain that we wish at all, because we cannot speak of anything but ourselves, because we can only speak of history, of the human condition, of that unchanging aggregate of characteristics, the essence of which is so irritating only to us, but otherwise, from the point of view of the “divine other,” that essence, from evermore and everlastingly, may well be true: all-the-same.

One of the most defining aspects of literature today is artificial intelligence and its influence on writing and literary creation. This is something that will undoubtedly shape literature in the coming years. What are the most important questions we should be asking regarding the use of artificial intelligence in literary creation? What are the potential positive and negative aspects of its use, particularly concerning copyright? What does the future of literature look like in this context?

László Krasznahorkai: Because human intelligence has failed, I invest all my hope in artificial intelligence. Our age has lost touch with comportment and education, or rather, we have given up on classical education. In fact, classical education does not even exist, it is just a euphemism, because so-called classical education is always modern, always education itself. And that is the point, that is what has been lost. Though the void this lacking education entails for younger generations is bewildering, I do not fear for them. I no longer fear for us. They, the young, will create their own standards of “education.” Perhaps they will call it technological education, and they will have technological art, technological philosophy, technological literature, technological worldview, technological dance, technological theatre, technological music, technological mating, etc. We will lock up our libraries, we will cast off the key somewhere, and nobody will go retrieve it anyway. Then they will bomb the

library buildings, and the job will be done. Then the same thing will be done to theatre buildings, school buildings, museum buildings: each time, again, etc. What will rise in their stead is up to them, up to the young people: a kind of silo from where, I imagine, in space taxis – a one-way ticket – they will fly to Mars.

Translated by Jason Blake

Legkésőbb Torinóban

Jó száz évvel ezelőtt, 1889 egy maihoz hasonló napján Torinóban Friedrich Nietzsche kilép a Via Carlo Alberto hatos számú házának kapuján, talán hogy sétáljon egyet, talán a postára, a leveleiért. Nem messze, vagy akkor már nagyon is messze tőle, egy konfliskocsis – úgymond! – csökönyös lovával bajlódik. Hiába noszogatja, a ló nem mozdul, mire a kocsis – Giuseppe? Carlo? Ettore? – elveszíti a türelmét, és ostorával verni kezdi az állatot. Nietzsche a föltehető csődülethez ér, s a dühtől nyilván már tájtékozó kocsis kegyetlen színjátéka ezzel be is fejeződik. Az óriás termetű, dús bajuszú úr ugyanis – a nézők alig titkolt derűtségére – váratlanul a kocsishoz ugrik, és zokogva a ló nyakába borul. Házigazdájá viszi haza, két napig mozdulatlanul és némán fekszik egy heverőn, még ki mondja a kötelező utolsó szavakat („Mutter, ich bin dumm”), aztán szelíd háborodottként anyja s nővére felügyelete alatt még tíz évig él. Hogy mi lett a lóval, nem tudjuk.

Ez az amúgy rendkívül kétséges hitelű történet – az ilyenkor elvárható természetes önkénnyel mégiscsak hitelt adva neki – mint az értelem drámájának modellje különös élességgel világítja be szellemünk végjátékát. Az eleven filozófia ördögi sztárja, az úgynevezett „egyetemes emberi igazságok” káprázatos ellenfele, a részvétre, a megbocsátásra, a jóságra és az együttérzésre már-már elfúlva nemet mondó, utánozhatatlan bajnok – a *vert* ló nyakában? Megbocsáthatatlanul közönséges, de szükségszerű fordulattal élve: hogyhogy nem a kocsiséban?

Minden tisztelet Möbius doktoré, akinek mindez csupán egy szifiliszből eredő paralysis progressiva kitérésének szimpla esete, mi azonban, késői utódok egy tragikus tévedés villanásszerű fölismerésének tanúi vagyunk: oly hosszú és gyötrelmes küzdelem után ezúttal Nietzsche lénye mondott nemet Nietzsche következményeiben különösképp pokoli gondolatmenetére. Thomas Mann azt írja, ez a tévedés abban áll, hogy az elvetemült élet eme „gyöngéd prófétája az életet és a morált egymás ellenértékeiként tárgyalta. Az igazság az – fűzi

hozzá –, hogy összetartoznak. Az etika az élet támasza, s a morális ember az élet igazi polgára.” Olyan szép ez a manni kijelentés, a nemes megnyilatkozásnak ez a feltétlensége, hogy akár meg is érné, szakítani egy kis időt, tovább hajózni rajta, ám mégsem ezt tesszük, hajónkat a torinói Nietzsche kormányozza most, s ez nemcsak más vizeket jelent, hanem más idegzetet is kíván, sőt, kapóra jött fordulattal azt is mondhatnánk, szinte kötélidegzetet. És szükségünk is lesz rá, hiszen legnagyobb megrázkódtatásunkra ugyanabba a kikötőbe érkezünk, ahová ez a manni mondat vezetne, szükségünk lesz rá, mert ha a kikötő ugyanaz is, másképp érezzük ott majd magunkat, mint ahogy ő ígéri.

Nietzsche torinói drámája azt sugallja, az erkölcsi törvény szellemében élni nem rang, mert nem választhatom az ellenkezőjét. *Ellenére* élhetek, ám ezzel nem szabadulhatok meg rejtélyes s valóban megnevezhetetlen erejétől, mely elszakíthatatlanul összeköt vele. Ha így teszek ugyanis, és ellenére élek, egészen biztosan eligazodhatom az emberi szervezett-ségű s emiatt minden meglepetés nélkül szájalmas társas létben, melyben – Nietzsche szavaival – „élni és igazságtalannak lenni ugyanaz”, de nem igazodhatom el abban a feloldhatatlan konfliktusban, mely engem időnként a létezésem értelme iránti sóvárgás centrumába állít. Mert amiként része vagyok ennek a társas világnak, ugyanúgy része vagyok annak is, amit, ki érti, miért, folyton egy nagyobb egésznek keresztelek el, nagyobb egésznek, mely bennem – a megkerülhetetlen Kantra pillantó kifejezéssel – ezt és épp ezt a törvényt ültette el, a szabadságnak azzal a szomorú felhatalmazásával, hogy megszeghetem.

Itt már a kikötőt jelző bóják közt hajózunk, kissé vakon, mert manőverünket a világítótorony alvó személyzete nem képes segíteni – hogy aztán odabent horgonyunkat abba a homályba vessük, mely kérdésünket, hogy akkor e nagyobb egész eme törvény magasabb értelmét tükrözi-e, azonnal elnyeli. Itt állunk hát, és nem tudunk semmit, csak nézzük, ahogy ezernyi irányból, lassan, közelednek felénk a társaink,

nem üzenünk semmit, csak nézzük őket, s részvéttel eltelve hallgatunk. Azt gondoljuk, ez a részvét helyesen van így bennünk, s hogy a közeledőkben is helyesen volna így, hiszen ha ma mégsem, akkor majd ekképpen lesz holnap... vagy tíz... vagy harminc év után.

Legkésőbb Torinóban.

Az író hatalmának természete

Az írónak hatalmában áll belegondolni és elfogadni, hogy még ha egyáltalán lehetséges is megfelelni az író hatalmára vonatkozó kérdésre, attól még ugyanúgy lehetetlen választ adni a kérdésben benne rejlő, bár a kérdező előtt talán még rejtve is maradó, valódi elvárásra, hiszen a válasz, mely a kérdező kérdésének lényegéig nem jut el, s amelyet így a kérdező nem ért, nem válasz; pedig a történelmi reménységek és látomások zavaros időszakának kellős közepén ő, a kérdező bizonyára nem tudná megérteni, hogy vége, vége a közös hivatkozások boldog világának, vége összefüggő kultúránk poétikus kötőanyagának, mely a szeretet és a szépség iránti egyféle érzékenység és az univerzális felfedezésére irányuló vágy visszahozhatatlan elegye; s bizonyára nem értené meg, hogy már a XX. század kezdete óta, mely a megelőző század szokásos módján lett elgondolva, ez a kötőanyag lassan kezdte erejét veszteni és kezdett kipörögni a városainkat övező dicsőséges falak téglái közül abban a könnyörtelen szélben, amely a XXI. század felől fújt, s hogy ezt a következőt, a XX. században megálmodott XXI. századot egy valóban vadozatú, számunkra rémisztő tény fogja uralni, a növekedni vágyó haszon mindent felzabáló eszméje, melyből mi most csak annyit észlelünk, hogy eltűnik a hely és az egyediség valósága, és mind a hely, mind az egyediség a maga eredeti jelentését elveszíti, amennyiben nem tudjuk többé állítani, ahogyan egészen a XIX. századig tudtuk ezt, hogy valami itt vagy ott: *van*, vagy pedig, ahogyan a XX. században, hogy itt vagy ott: *volt* valami, lévén, hogy „jelenlegi tudásunk szerint” a dolgok ott is voltak meg nem is voltak ott, itt is vannak meg nincsenek is itt, miközben múlttá vált, vagy éppen múlttá váló realitásuk az egyedüli, bár megfoghatatlan tapasztalatunk – hogyan magyarázhatnánk hát el a kérdezőnek, hogy az éppen kihunyóban lévő egyediség eszméje nagyjából azt jelzi, hogy az embernek az arra egyáltalán képes része a társadalom legutolsó forradalma után most újra meg fog változni, és ismét azt látjuk, hogy a gyermek egy kicsit másképpen

fordul a szülei felé, és a szülők is a gyermek felé, a fiatal egy kicsit másképpen az idős felé, és az idős is a fiatal felé, a nő másképpen a férfi felé, ahogy a férfi is a nő felé, hogyan magyarázzuk hát el neki, hogy otthontalanok vagyunk, hazátlanok, és világtalanok, és hogy a jelenlegi spirituális pillanatban sajnos semmiféle hisztérikus ragaszkodás az otthonhoz, a hazához és a világhoz nem tehet ez ellen *semmit*, és hogyan értessük meg a kérdezővel, hogy egyáltalán nincs helye itt ez efölött érzett szomorúságnak, sokkal inkább biccentenünk kell erre meg arra, mindarra, ami történni fog, rezzenéstelen, post-keatoni arccal, s ekképpen felnőttként viselni a tagadhatatlan keserűséget, úgy, mint amikor – hogy röviden és búcsúzásképpen a személyes vallomás intim hangvételével éljek – hazaérve egyszer nem tudom honnét, akkor éppen vonattal, fél hat és háromnegyed hat között, egy *szándékosan* meleg és égető nyári délutánon, először vettem észre, hogy semmiféle örömet nem érzek amiatt, hogy hazaértem, és azóta képtelen vagyok hazaérve örömet érezni, nem mintha nem vágnék örülni annak, hogy hazaérek, hanem, és ettől leszek mindig oly levert, mert éppen a hazafelé vezető úton vagyok képtelen a hazatérés örömét érezni, pedig a másik irányban, vagyis amikor az „otthontól való eltávolodás” irányában mozgok, nem a megkönnyebbülés örömét érzem, vagy kíváncsiságot, hanem a reménytelenség tökéletes bizonyosságát, mert akkor éppen attól távolodom, amelyhez, gondolom, folytonosan közelednem kellene, ahogyan, gondolom, azt is nagyon nehéz lenne elmagyarázni, hogy a fenti történet értelme szerint ama század kultúrájában sincs valójában semmi keresnivalónk, amelyben élnünk adatik, miközben épp ez az, amit a mi régi agyunkkal felfogni valójában lehetetlen, hogy ugyanis nincs hová, és nincs minek, lehetetlen elfogadni, hogy korunk legalább az emberen kívüli természetben nem kereste a valódi szépségek vagy szépséges illúziók tényét és okát, sokkal inkább a borzalmak tényét és okát kutatta, s bizonyára jó oka volt rá, mivel valóban rá is akadt ezekre, kizárólagos módon, legalább itt tehát, ebben a nagyobb egészben, vetné ellenünk

a kérdező, kereshette volna, de nem kereste, mert belevakult az emberi természet borzalmába, mi meg csak hallgatnánk ezek után, nem szólnánk végképp egy szót sem, csak szavakba öntenénk egy idő után az egészet, azt, hogy lehetetlen, hogy vége, hogy megszűnt, hogy otthontalanság és hazátlanság mindenütt, s már csak a szavak maradnak, szavak örökre: a méltóságról, a méltóságban való elhülyülésről, az idiótáról, akiről már senki nem vesz tudomást, ahogy csak hajtogatja és hajtogatja, ahogy Sao Paolo északi külvárosának egy pontján, valami árnyékba húzódva, a nigeri Lagos déli nyomornegyedeinek ronccstelepén, vagy éppen az oradeai belváros hajdani rettenetes autóbuszainak egyikén, a hátsó ülésen, csak dünynyögi, csak vinnyogja, csak szűkül, mint egy állat, hogy haza, haza, hazafelé.

Háború És Háború

(a regény részlete)

I.

Mint egy égő ház

1. *Már nem érdekel, hogy meghalok*, mondta Korin, majd hosszú csend után egy közeli bányatóra mutatott: – *Azok ott hattúók?*

2. Hét gyerek fogta körül a vasúti felüljáró közepén, félkörben, guggolva, a korlátnak szinte nekiszorítva őt, éppen úgy, mint egy félórával ezelőtt, amikor megtámadták, hogy kirabolják, pontosan úgy, csak hát mostanra már senki nem akarta se megtámadni, se kirabolni, hisz nyilvánvalóvá vált, hogy a kiszámíthatatlan következmények miatt az effélet, mint ő, megtámadni és kirabolni ugyan lehet, de nem érdemes, mivel valószínűleg tényleg nincsen semmije, amiye viszont van, az meg beláthatatlan teher, így aztán, mikor ez – Korin kusza, viharos, de a számukra „tulajdonképpen rohadtul unalmas” monológjának egy bizonyos pontján – lassan eldőlt, nagyjából azon a ponton különben, ahol az fejének az elvesztéséről kezdett beszélni, akkor nem álltak fel, nem hagyták ott, mint egy bolondot, hanem maradtak úgy, ahogy voltak, és azért, amiért jöttek, félkörben, guggolva, mozdulatlanul, mert közben lassan rájuk esteledett, mert az alkonyat ipari csöndjében leereszkedő sötét elnémította őket, s mert *ez* a rezzenetlen, szótlán állapot fejezte ki amúgy is a legmélyebben figyelmüket, melynek, hogy Korin kiúszott belőle, egyetlen tárgya maradt csupán: a sínek odalent.

4. Kátrányszag volt a levegőben, émelyítő, átható, tömény kátrányszag mindenütt, és ezen nem segíthetett az erős szél sem, mert ez a szél, mely egyébként már csontig átjárta őket, ezt a szagot csak felcsapta és körbekergette, de nem tudta kicserélni másra, hiszen az egész környéken, kilométereken

át, s főleg itt, a keletről beérkező és rögtön legyezőléleként szétfutó sínek torkolata meg a hátuk mögül idelátszó rákos-rendezői teherpályaudvar között, ebből volt a levegő, ebből a kátrányszagból, amelyről aztán végül is elég nehezen lehetett megmondani, hogy a lecsapódott korom meg füst, a száz- és százezer átdübörgő szerelvény, a szennyes talpfák, zúzalékkövek és a sínek acéljának szaga mellett mi mindent foglalt még össze, ám kétségkívül nem csupán ezeket, hanem más, rejtettebb, épp csak körülírható vagy 8egyenesen megnevezhetetlen elemeket is, köztük az emberi hiábavalóságnak azt az irdatlan terhét bizonyosan, amit abban a száz- és százezer szerelvényben errefelé hordott át az innen, a felüljáró magasából nézve végképp ijesztő céltalansággá egybeállt milliónyi hánytató akarát, mint ahogy bizonyosan táplálta a kietlenségnek, az elhagyatottságnak, a kísérteties, üzemi dermedtségnek az a lebegő szelleme is, mely évtizedek alatt záródott rá lassan erre a tájra, s amelyben Korin igyekezett most elhelyezni önmagát, ő, aki menekültében eredetileg – észrevétlenül, gyorsan, hangtalanul – csak át akart menni a túloldalra, hogy folytassa útját a város feltételezett középpontja felé, most meg, mondhatni, be kellett rendezkednie a világnak ezen a huzatos, hideg pontján, megkapaszkodnia – korlát, járdaszegély, aszfalt, fém – a szemmagasságból jelentősebbnek tűnő, amúgy persze véletlen részletekben, hogy így azután egy vasúti felüljáró, ez itt pár száz méterre a rákosrendezői teherpályaudvar előtt, a világ egy nem létező szeletéből a világ egy létező szeletévé, új életének, vagy mint maga fogalmazott később, „ámokfutásának” egyik fontos korai állomásává váljon, egy felüljáró, amin különben, ha nem tartóztatják föl, csak vakon átsiet.

8. Lámpa csak a feljáró és a levezető lépcsők felett égett, az újra meg újra rájuk csapó szélről egy-egy sivár, borzongó kúpban eresztve le a fényt, a kettő közt vagy harmincméternyi távon a felüljáró összes többi neonja mind ki volt verve, így aztán oda, ahol ők guggoltak, világosság már végképp nem jutott; mégis: egymást pontosan érzékelték, amiként

az ég sötét, irdatlan tömegét is a kiütött neonok miatt, az eget, mely most önmagának ezt a sötét, irdatlan, csillagoktól reszkető tömegét akár ebben az alattuk szétterült óriás vasúti tájban is visszatükrözve láthatta volna, ha reszkető csillagjai és a sínek közé szórt számtalan szemaforpár tompa vöröse között lehetett volna valami kapcsolat; de nem volt kapcsolat közöttük, hisz nem volt közös rend, és nem volt közös összefüggés, csak külön rend és külön összefüggés fent és lent és mindenütt, mert vakon nézett egymásra csillag és szemaforerdő, és vak volt egymásra a létezés minden nagy tétele, vak a sötétség és vak a ragyogás, de vak a föld és vak az ég, hogy eképpen végül egy magasabb nézet elveszett tekintetében a tágasságnak egy halott szimmetriája jöjjön létre, s benne persze középen egy parányi folt: ahogy Korin... a felüljárón... meg a hét gyerek.

13. *Valahogy ihattam a Léthe vizéből*, magyarázta Korin, s miközben csüggedten megcsóválta a fejét, ezzel is jelezve, hogy a dolog lefolyásának körülményeit ő már valószínűleg soha nem ismerheti meg, előhúzott egy doboz Marlborót: – *Van valakinél tűz?*

14. Nagyjából egykorúak voltak mind, a legfiatalabb tizenegy, a legidősebb talán tizenhárom-tizennégy éves lehetett, de legalább egyetlen borotvapenge egy tokban mindnél ott lapult, és nemcsak hogy ott lapult, hanem a legkisebbtől a legnagyobbig tökéletesen kezelte is mind azt a legalább egyet, amit „szimplának”, vagy azt a hármát, amit „készletnek” neveztek, egy sem akadt köztük, aki ne lett volna képes akár egyetlen szempillantás alatt előrántani, és belesimítani a magáét a két ujj közé a feszes tenyérbe, miközben a tekintet meg se rebben, csak rászegeződik az áldozatra, hogy aztán az éppen soron lévő villámgyorsan el is találja az eret a nyakon – ez volt az, amit ők a legjobban tudtak, különösen együtt, heten, egyszerre, ez példátlanul veszélyessé tette őket, és tényleg már most kezdett hírnevet szerezni nekik,

persze gyakorolták is folyamatosan, míg eljutottak idáig, gyakorolták pontos kiképzési terv szerint, állandóan változtatott helyszíneken százszor és százszor végrehajtották, míg csak nem ment utánozhatatlan, fokozhatatlan sebességgel és összehangoltsággal, hogy aztán attól kezdve, hogy hibátlan szintre jutottak, attól kezdve, hogy egy támadásnál szó nélkül dőlt el, adott esetben ki lép előre, és ki marad és milyen rendben hátul, már nem volt helye a hencegésnek, egyszerűen nem is lehetett beszélni a dologról, annyira tökéletes volt együtt, meg az ilyenkor kiömlő vér látványa ön18magában is a torkukra forrasztotta a szót, némává tette őket, fegyelmezetté és komollyá, sőt bizonyos értelemben nagyon is komollyá, mely még nekik is túlzott terhet jelentett, szűkségük volt hát valamire, ami játékosabban, véletlenszerűbben, azaz némi kockázattal vezeti el őket a halálhoz, hisz ezt keresték mindannyian, így alakult, ez érdekelte őket, és ezért jártak ide, ez volt az ok, hogy jó néhány délutánt már itt töltöttek, a saját szórakoztatásukra, hetek óta jó néhány délutánt és kora estét.

15. A mozdulatában, mondta Korin másnap a MALÉV-irodában, annyira nem volt semmi kétértelmű, meg az egész annyira normális, olyan hétköznapi volt, ahogy benyúlt a cigarettásdobozért, annyira ártatlan és veszélytelen, tulajdonképpen csak amolyan rögtönzés, váratlan ötlet, hogy hátha valamivel, például egy ilyen barátságos gesztussal levezethet valamit a feszültségből, egyszerű próbálkozás, hogy egy efféle cigaretta-körbepínálással enyhíthet egy kicsit a helyzetén, szóval tényleg, mondta, annyira így volt, nem túloz, hogy mindenre számított, csak arra nem, hogy mire a keze kijut a Marlborós dobozzal a zsebéből, már ott is van rajta, a csuklóján, egy másik kéz, de nem markolta, mint egy bilincs, hanem megbénította, és ezt a csuklót egy pillanat alatt elöntötte a melegség, érezte, mesélte még másnap is megdöbbenve, ahogy elgyengülnek az izmai, de csak azok, amelyek a Marlborós dobozt tartották, és közben nem

hangzott el egyetlen hang sem, sőt a hozzá legközelebbi gyerekek kivételével, aki ilyen akrobatikus, valóban lélegzetelállító ügyességgel, félreértve az ő mozdulatát, lecsapott rá, a többi meg se rezzent, épp csak odanéztek a lehulló Marlborós dobozra, aztán az egyik felemelte, kivett belőle egy szálat, továbbadta a másiknak, és így ment aztán a doboz sorban végig, míg ő, Korin, ijedtében úgy csinált, mintha semmi se, mintha csak valami aprócska, nevetséges és szóra sem érdemes baleset történt volna, s maga sem tulajdonítva jelentőséget neki, *avétlen* kezével ösztönösen átfogta a sebesült csuklót, de nem értette meg rögtön, mi történt, amikor pedig mégis, lassan, felfogta, akkor meg a hüvelykujját odaszorította a pici sebhez, mert csupán ennyi volt, mesélte, egy icipici vágás, és mire az ilyenkor szokásos hirtelen támadt eszeveszett dobogás, zakatolás, láрма csöndesedni kezdett a fejében, ugyanezt a fejet valami hideg nyugalom öntötte el, mint az előbb a csuklót a vér, vagyis, jelentette ki másnap határozottan, akkor már biztos volt benne, hogy meg fogják ölni.

19. Alattuk egy újabb hosszú teher dübörgött el, és a felüljáró ismét finoman megremegett, s remegett végig, míg csak el nem ment – két ugrándozó, vörös pontot hagyva hátra – az utolsó vagon is, akkor csendesedni kezdett s hamarosan el is halt a kerekek zakatolása, majd a beállt csöndben, a két távolodó vörös pontocska nyomában, közvetlenül a sínek fölött, nem több, mint egy méter magasan egy csapat denevér tűnt fel s húzott el a szerelvény után Rákosrendező felé; minden nesz nélkül, egészen hangtalanul, mint valami középkori kísértetalakzat repültek zárt rendben, szorosan egymás mellett, egy állandó, egy rejtélyesen állandó sebességgel, suhantak szigorúan a két sín között tovább, olyan képet nyújtva így, mintha vontatnák magukat Budapestre, mintha kihasználnák a vonat mozgása keltette légfolyosót, hogy mutassa nekik az utat, s vigye őket, sodorja, szívja, s ők erőfeszítés nélkül, rezzenetlen, terített szárnyakkal érik el a sötétben Budapestet, egy méter magasan a talpfák felett.

Nem kell innen semmi

Én itt hagynék mindent, a völgyeket, a dombokat, az ösvényeket és a szajkókat a kertből, én itt hagynék csapot és papot, eget és földet, tavaszt és őszt, itt hagynám a kivezető utakat, az éjszakákat a konyhában, az utolsó szerelmes pillantást, s a városok felé vezető összes borzongató irányt, itt hagynám a tájra ereszkedő sűrű alkonyt, a súlyt, a reményt, a bűvöletet és a nyugalmat, itt hagynék szeretettet és közelít, mindent, ami meghatott, megrendített, magával ragadott és felemelt, itt hagynám a nemest, a jóakaratút, a kellemest, s a démonian szépet, itt hagynék minden rügyfakadást, minden születést és létet, itt hagynám a varázslatot, a rejtélyt, a messzeségek, a kimeríthetlenségek s az örökkévalóságok kábulatát: mert itt hagynám ezt a földet és ezeket a csillagokat, mert nem vinnék semmit magammal innen, mert belenéztem abba, ami jön, és nem kell innen semmi.

Najpozneje v Torinu

Pred dobrimi sto leti, leta 1889, na dan, ki je bil podoben današnjemu, stopi Friedrich Nietzsche na vrata iz hiše številka šest na Ulici Carla Alberta v Torinu, morda zato, da bi se malce sprehodil, morda zato, da bi stopil na pošto po pisma. Nedaleč ali pa takrat že zelo daleč stran ima neki kočijaž – baje! – hude sitnosti s trmastim konjem. Zaman ga priganja, konj se ne premakne, nakar kočijaž – Giuseppe?, Carlo?, Ettore? – izgubi potrpljenje in začne po konju udrihati z bičem. Nietzsche dospe do domnevne gruče ljudi in konča okrutno predstavo kočijaža, zdaj že čisto penastega od jeze. Visokorasli gospod z ogromnimi brki namreč – na komaj skrito veselje gledalcev – nepričakovano skoči h kočijažu in hlipajoč pade konju okoli vratu. Hišni gospodar ga odvede domov, kjer dva dni leži tiho in negibno na zofi, izreče še obvezne zadnje besede (»Mutter, ich bin dumm«), potem pa krotek in pogreznjen v temo še deset let živi v oskrbi matere in sestre. Kaj se je zgodilo s konjem, se ne ve.

Ta že tako dvomljiva zgodba, kar zadeva verodostojnost – ki pa ji v takih primerih po pričakovanju naravno in samovoljno vendarle podelimo verodostojnost –, posveti v zadnjo igro našega duha kot model drame smisla s posebno ostrino. Demonska zvezda filozofije življenja, bleščeči nasprotnik tako imenovanih univerzalnih človekovih pravic, ki je odpuščanju, dobroti, sočutju že zdavnaj rekel svoj osupljivi *ne*, ta neposnemljivi prvak – okoli vratu prebičanega konja? Neodpušljivo banalno, toda če izvedemo nujni obrat: zakaj ne okoli kočijaževega?

Vse spoštovanje doktorju Möbiusu, za katerega je vse to samo simpel primer progresivnega izbruha paralize zaradi sifilisa, mi, njegovi pozni potomci, pa smo priča bliskovitemu odkritju tragične pomote: po tako dolgi in mukotrpni borbi je zdaj Nietzschejevo bitje reklo *ne* Nietzschejevemu toku mišljenja, posebej peklenskemu v svojih posledicah. Thomas Mann piše, da tiči pomota v tem, da

je ta »mehkosrčni profet izprijenega življenja razpravljaj o življenju in morali kot o nasprotnih vrednotah. Resnica je,« pripominja, »da spadata skupaj. Etika je opora življenja in moralni človek je pravi državljan.« Ta Mannova trditev je tako lepa, tako brezpogojno plemenita izjava, da bi si veljalo utrpati zanjo nekaj časa in še naprej pluti z njenim tokom, vendar tega ne storimo, naj krmari našo ladjo torinski Nietzsche, kar pa ne pomeni samo drugih vodá, temveč narekuje tudi drugačen živčni sistem, še več, s kot naročenim obratom bi lahko celo rekli, da skoraj železne živce. In res jih bomo potrebovali, saj na svoje brezmejno presenečenje prispemo v isti pristan, kamor bi nas pripeljal tudi Mannov stavek, potrebovali jih bomo, kajti če je pristan res isti, se bomo počutili drugače, kot obljublja.

Nietzschejeva torinska drama nam prišepetava, da življenje v duhu moralnega zakona ni bog ve kaj, saj ne morem izbrati nasprotnega. Kljub temu lahko živim, vendar se tako ne morem osvoboditi skrivnostne moči, ki je resnično ne znam poimenovati in me neločljivo povezuje z njim. Če namreč kljub temu živim, se prav gotovo znam usmerjati v organizirano in zato brez kakršnihkoli presenečenj tudi obžalovanja vredno družbeno bit, v kateri je – z Nietzschejevimi besedami – »živeti in biti nepravičen isto«, ne znam pa se usmerjati v nerešljiv konflikt, ki me od časa od časa postavlja v središče hrepenenja po smislu mojega bivanja. Kakor sem namreč del tega družbenega sveta, tako sem tudi del tega, kar – kdo bi vedel, zakaj – vselej krstim za neko večjo celoto, večjo celoto, ki je vame – z izrazom, ki se neizogibno obrača na Kanta – vsadila ta, in prav ta zakon, z žalostnim pooblastilom svobode, zato da ga lahko kršim.

Tu pa že plujemo med bojami, ki naznanjajo pristanišče, malce na slepo, saj nam speče osebje svetilnika ne more pomagati pri našem manevru – da bi potem že od znotraj vrgli sidro v mrak, ki pri priči pogoltne naše vprašanje, in sicer: Ali večja celota potemtakem zrcali višji smisel tega

zakona? Tu smo torej in ne vemo ničesar, samo gledamo, kako se iz tisoč smeri počasi približujejo naši bližnji, ničesar jim ne sporočamo, samo gledamo jih in polni sočutja molčimo. Mislimo, da je prav, da smo sočutni, in da bi bilo prav, da bi bili sočutni tudi tisti, ki se nam približujejo, a če danes vendarle še ne, potem jutri ... ali čez deset ... ali čez trideset let.

Najpozneje v Torinu.

Narava pisateljeve moči

V pisateljevi moči je, da se miselno poglobi in sprijazni, da četudi bi bilo še mogoče odgovoriti na vprašanje o pisateljevi moči, je še vedno nemogoče dati odgovor na resnično pričakovano, skrivajoče se v tem vprašanju, čeprav vprašujočemu morda še ostaja skrito, saj odgovor, ki ne seže do bistva vprašanja vprašujočega in ga ta tako ne razume, ni odgovor; vprašujoči pa, natanko sredi nejasne zgodovine upov in prividov, zagotovo ne bi mogel razumeti, da je konec, konec srečnega sveta občega sklicevanja, konec poetičnega veziva medsebojno odvisnih kultur, ki je nepovratna mešanica želje po njihovem univerzalnem odkrivanju in isti občutljivosti do ljubezni in lepote; in zagotovo ne bi razumel, da je že od začetka 20. stoletja, ustvarjenega po zamisli in običajih prejšnjega, začelo to vezivo počasi izgubljati moč in se v neusmiljenem vetru, ki je bril iz 21. stoletja, krušiti in ga je odnašalo izmed opek slavnih zidov, obdajajočih naša mesta, in da bo temu, 21. stoletju, videnemu v sanjah 20. stoletja, gospodovalo neko popolnoma novo, za nas strašljivo dejstvo, vse požirajoča ideja s pohlepom po še večjem dobičku, ki jo za zdaj zaznavamo le toliko, kolikor izginja resničnost prostora in individualnosti ter izgubljata svoj prvotni pomen tako prostor kot tudi individualnost, da ne moremo več trditi, kot smo lahko vse do 19. stoletja, da tu ali tam nekaj je ali pa, kot v 20. stoletju, da je tu ali tam nekaj bilo, glede na to, da so stvari »glede na naše sedanje védenje« tam, bile pa tudi niso bile, da so stvari tukaj, a jih tudi ni tukaj, medtem ko je naša edina, čeprav neoprijemljiva izkušnja njihova realnost, ki je postala – ali pravkar postaja – preteklost; kako bi torej lahko razložili vprašujočemu, da ideja izumirajoče individualnosti večidel označuje to, da se bo zdaj tisti del človeka, ki je tega sploh zmožen, po zadnji družbeni revoluciji znova spremenil, in vnovič vidimo, da se otrok malce drugače obrne do staršev in tudi starši do otroka, mlad človek malce drugače do priletnega in priletni do mladega, ženska drugače do moškega, kakor tudi moški do ženske, kako naj mu torej razložimo, da

nimamo doma, nimamo domovine in nimamo sveta in da proti temu v sedanjem stanju duha nobena histerična privrženost domu, domovini ali svetu žal ne more storiti ničesar, kako naj torej pojasnimo vprašujočemu, da tukaj preprosto ni mesta za žalost zavoljo tega, veliko bolj je treba kimati temu ali onemu, vsemu, kar se bo zgodilo, s postkeatonovskim obrazom, ne da bi trenili, se pravi, da odraslo prenašamo grenkobo, ki je ni mogoče zanikati, tako kot takrat, ko sem – da na kratko in preden se poslovim, izrabim še intimni ton osebne izpovedi – tako kot sem nekoč ob prihodu domov, ne vem, od kod že, pripeljal pa sem se z vlakom, torej nekega namerno toplega in žgočega poletnega popoldneva med pol šesto in tri četrta na šest, prvič opazil, da ne občutim nobenega veselja ob prihodu domov, in od takrat ne morem več občutiti veselja, kadar se vračam, a ne zato, ker si ne bi želel biti tega vesel, ampak zato, in zaradi tega bom vedno zelo potrta, ker ravno na poti, ki vodi domov, ne morem čutiti veselja spričo tega, v drugi smeri, se pravi, kadar se gibljem v drugo smer in se tako oddaljujem od doma, pa tudi ne občutim veselja zaradi olajšanja ali radovednosti, ampak popoln in gotov brezup, ker se takrat oddaljujem prav od tistega, k čemur bi se moral, mislim, nenehno približevati, kakor bi bilo, mislim, težko razložiti tudi to, da glede na smisel zgornje pripovedi prav tako v resnici nimamo kaj iskati v kulturi tega stoletja, v katerem nam je usojeno živeti, medtem ko je prav to tisto, kar je z našimi starimi možgani resnično nemogoče dojeti, namreč da nimamo kam, in čemu sploh, ter je nemogoče sprejeti, da naša doba ni iskala dejstva in vzroka pristnih lepot ali iluzij v naravi, vsaj v zunajčloveški ne, ampak je veliko bolj raziskovala dejstvo in vzrok grozot in je gotovo imela dober razlog za to, kajti v resnici je tudi zadela nanje, in to izključno, torej bi lahko iskala vsaj tukaj, v tej večji celoti, bi nam navrgel vprašujoči, pa ni iskala, ker je oslepela zaradi grozote človeške narave, mi pa bi po vsem tem samo molčali in dokončno ne izustili niti besedice več, le čez nekaj časa bi celoto prelili v besede, to, da je nemogoče, da je konec, da se je nehalo,

da brezdomci in brezdomovinci obstajajo povsod in da ostajajo samo besede, besede, zapisane večnosti: o dostojanstvu, norčevstvu v dostojanstvu, o idiotu, ki ga nihče več ne opazi, kako kar naprej samo goni in goni svoje, kako na neki točki severnega predmestja São Paola, kjer se je zavlekel v senco, na odpadu ubožnih četrti na jugu Lagosa v Nigeriji ali na zadnjem sedežu enega od nekdanjih groznih avtobusov v mestnem središču Oradee samo še momlja, samo ječi, samo cvili kot žival, domov, domov, na pot domov.

Vojna in vojna

(odlomek iz romana)

I.

Kot goreča hiša

1. *Ne zanima me več, ali bom umrl,* je rekel Korin, potem pa po dolgem premolku pokazal na bližnje jezero s toplim izvirom: *So tam labodi?*

2. Sedem otrok ga je obstopilo na sredini železniškega nadhoda, v polkrogu, čepe, in ga skoraj pritisnilo ob ograjo, prav tako kot pred pol ure, ko so ga napadli, da bi ga oropali, natanko tako, samo da ga zadnje čase že ni hotel nihče več niti napasti niti oropati, saj je postalo očitno, da zaradi nepredvidljivega izida nekoga, kot je on, sicer lahko napadejo in oropajo, a se ne splača, saj po vsej verjetnosti res nima ničesar, kar pa vendarle ima, je nedogledno breme, tako se je – na določeni točki Korinovega zmedenega, burnega, zanje pa »preklete dolgočasnega« monologa – počasi odločilo, večidel zlasti na točki, ko je začel govoriti, da izgublja glavo, takrat niso vstali, niso ga pustili tam kot kakšnega norca, ampak so ostali, kot so bili, v polkrogu, čepe, nepremično, pač zaradi tistega, zaradi česar so prišli, ker se je medtem spustil večer, ker jim je tema, ki se je zgrnila nanje v industrijski tišini somraka, zavezala jezik in ker je *to* negibno stanje brez besed že tako najgloblje izražalo njihovo pozornost, ki ji je, potem ko je Korin izpadel iz nje, ostala le še ena stvar: tiri tam spodaj.

4. V zraku je bil vonj po katranu, ogaben, prediren, gost vonj po katranu vsepovsod, čemur ni odpomogel niti močan veter, ker je veter, ki jih je sicer prepihal že do kosti, ta vonj samo odsunil kvišku in ga obračal, ni pa ga mogel spremeniti v kaj drugega, saj je v vsem okolišu, kilometre daleč, zlasti pa tukaj, v delti tirov, ki prihajajo z vzhoda in se kot konice pahljaje pri priči tudi razbežijo, ter tovarne železniške postaje v

Rákosrendezőju, ki se je izza njihovih hrbtov videla od tod, iz vsega tega je bil zrak, iz tega vonja po katranu, za katerega je bilo navsezadnje precej težko reči, iz česa vsega še sestoji poleg sajastih usedlin pa dima in vonja sto in sto tisočev drdrajočih kompozicij vlakov, umazanih železniških pragov, gramoza in jeklenih tirov, a brez dvoma ne samo iz teh, ampak tudi iz drugih, bolj skritih elementov, ki jih komajda lahko opišemo ali poimenujemo, med njimi je zagotovo tudi to nepopisno breme človeške jalovosti, ki so ga vozili v teh sto in sto tisočih drdrajočih kompozicijah sem in tja, gledajoč z višine nadhoda milijonska želja po bruhanju, nakopičena v docela strašljivo brezciljnost, ki jo je gotovo hranil tudi lebdeči duh opustelosti, zapuščenosti in pošastne tovarniške otrplosti, duh, ki je skozi desetletja zlagoma sklenil krila nad to pokrajino, v kateri se je Korin zdaj trudoma želel nastaniti, on, ki je prvotno hotel na svojem begu samo – neopazno, hitro in neslišno – priti na drugo stran in nadaljevati pot proti domnevnemu središču mesta, zdaj pa se je moral, lahko rečemo, spoprijeti s položajem na tej hladni, prepisni točki sveta in se držati opore – ograja, rob pločnika, asfalt, kovina –, z višine oči se zdijo pomembnejši, ampak seveda le v naključnih podrobnostih, da bi tako postal neki železniški nadhod, nekaj sto metrov pred tovarno železniško postajo v Rákosrendezőju, kakor se neobstoječ kos sveta preobrazi v obstoječega, ena od pomembnih zgodnjih postaj njegovega novega življenja ali, kot je sam formuliral kasneje, »obsedenosti s sindromom amoka«, neki nadhod, prek katerega bi, če ga ne bi zadržali, slepo zdrvel na drugo stran.

8. Luči sta goreli samo nad stopnicami gor in stopnicami dol, od vetra, ki je spet in spet butal vanje, in metali svetlobo v ločenih, puščobnih in drgetavih stožcih, vse druge neonke med tema dvema lučema oziroma na razdalji tridesetih metrov pa so bile razbite, tako da do tja, kjer so čepeli, svetloba nikakor ni mogla prodreti; pa vendar so drug drugega dobro čutili, kakor tudi temno, gromozansko maso neba zaradi razbitih neonk, kot bi nebo lahko videlo svojo temno in

gromozansko maso, trepetajočo od zvezd, četudi v tej silni, razprostranjeni železniški krajini pod njimi, v lastnem odsevu, če bi bila možna kakšna zveza med trepetavimi nebesnimi zvezdami in topo rdečino številnih semaforskih parov, raztresenimi med tiri, toda ni bilo zveze med njimi, saj ni bilo skupnega reda in ni bilo medsebojne povezanosti, bila je le ločena povezanost zgoraj in spodaj in vsepovsod, ker so zvezde in semaforski gozd gledali drug na drugega kakor slepci, kot so bile slepe druga za drugo tudi vse velike postavke bivanja, slepa je tema in slepo je žarenje, slepa je zemlja in slepo je nebo, da bi lahko v izgubljenem pogledu nekega višjega motrenja končno nastala neka mrtva simetrija prostranosti z majčkeno piko v sredini: kot so Korin ... na nadhodu ... in sedmerica otrok.

13. *Nekako sem lahko pil iz Lete*, je razlagal Korin, in medtem ko je pobito zmajeval z glavo in tudi s tem naznanjal, da on verjetno ne bo mogel nikoli spoznati okoliščin poteka stvari, privlekel na dan škatlico Marlboro: *Ima kdo ogenj?*

14. Povečini so bili vsi enake starosti, najmlajši je bil star enajst let, najstarejši pa morda trinajst ali štirinajst, vsak je imel pri sebi skrito vsaj eno britvico v toku, in ne samo da je bila tam pritajena, ampak so vsi od najmanjšega do največjega znali tudi do popolnosti rokovati s to britvico, ki so jo imenovali »simpel«, če je bila ena sama, če so bile tri skupaj, pa »set«, tako da med njimi ni bilo nobenega, ki je ne bi mogel, in to v enem samem trenutku, potegniti ven in jo poravnati med dvema prstoma v napeti dlani, ne da bi pri tem trenil s pogledom, strogo pripetim na žrtev, da bi potem na tistem, ki se je ravno znašel na vrsti, bliskovito našel žilo na vratu – to je bilo to, kar so najbolj znali, zlasti skupaj, vseh sedem, naenkrat, zato so bili tudi nevarni brez primere in se je njihova slava že širila okoli, seveda so tudi vadili brez prestanka, vse dokler se niso izurili do te stopnje, vadili in usposabljali pa so se po natančnem načrtu, vse to izvedli sto in stokrat,

vsakokrat kje drugje, dokler ni vse teklo z neposnemljivo hitrostjo, ki je ni bilo več mogoče stopnjevati, in z medsebojno usklajenostjo, da so potem od trenutka, ko so usvojili stopnjo brezhibnosti, od trenutka, ko je pri napadu brez besede padla odločitev, kdo v danem primeru stopi naprej, kdo ostane v ozadju in v kakšnem redu, tudi širokoustenje ni bilo več na mestu, preprosto se sploh ni dalo več govoriti o zadevi, tako popolno je bilo njihovo bivanje skupaj, pogled na brizgajočo kri pa jim je sam od sebe zamašil usta, zavezal jezik, jih discipliniral in zresnil, v določenem smislu celo zelo zresnil, kar je bilo tudi zanje prehudo breme, torej so potrebovali nekaj, kar jih bo odvedlo k smrti bolj igrivo, bolj naključno, se pravi s kančkom tveganja, saj so vsi iskali to, tako se je obrnilo, to jih je zanimalo in zato so hodili sem, to je bil razlog, da so že nekaj popoldnevov prebili tukaj, v lastno zabavo, že nekaj tednov kar nekaj popoldnevov in zgodnjih večerov.

15. V njegovem gibu, je dejal Korin naslednjega dne v pisarni letalske družbe MALÉV, res ni bilo nič dvomljivega, vse je bilo tako normalno, tako zelo vsakdanje, takrat namreč, ko je segel v žep po cigaretno škatlico, tako nedolžno in nenevarno, pravzaprav nekaj čisto spontanega, hipna domislica, češ, kaj ko bi z nečim, na primer z nekakšno prijateljsko kretnjo sprostil nekaj napetosti, preprost poskus, da bi s ponujanjem cigarete v krogu malce omilil položaj, skratka, res, je dejal, čisto tako je bilo, ne pretirava, vse se mu je že zdelo možno, samo to ne, da bo v trenutku, ko bo njegova roka potegnila iz žepa na dan škatlico Marlboro, na njegovem zapestju že neka druga roka, a ga ni zgrabila kot okovi, ampak ga je ohromila, zapestje pa je v trenutku oblila toplota, čutil je, kako so mu oslabele mišice, je še naslednji dan pripovedoval ves osupel, a samo tiste, ki so držale škatlico Marlboro, vmes pa ni bilo slišati niti enega samega glasu, še več, z izjemo najbližjega otroka, ki je z osupljivo akrobatsko spretnostjo pač narobe razumel njegov gib in planil nanj, ostali pa se niso niti ganili, ampak so uprli pogled v škatlico Marlboro na tleh, nakar jo

je eden od njih pobral, vzel iz nje cigareto, podal škatlico naprej drugemu, da je tako potem potovala vse do zadnjega, medtem ko se je on, Korin, v strahu delal, kot da se ni nič zgodilo, kot da se je pripetila samo malenkostna, smešna nezgoda, nevredna besede, ki ji tudi sam ne pripisuje pomena, z *nedolžno* roko pa nagonsko prijel ranjeno zapestje, čeprav ni pri priči razumel, kaj se je zgodilo, ko pa je počasi vendarle dojel, je pritisnil palec na majceno rano, res ni bilo hujšega, je pripovedoval, majcen, drobcen rez, potem pa, ko se je nenadno, brezumno bobnenje, ropotanje in trušč v glavi, običajno v takih primerih, počasi pleglo, je isto glavo oblił nekakšen mir, tako kot prej kri zapestje, oziroma, je odločno izjavil naslednji dan, je bil takrat že povsem prepričan, da ga bodo ubili.

19. Pod njimi je grmel nov dolg tovor in nadhod je vnovič rahlo zadrhtel in drhtel, vse dotlej, dokler ni odpeljal – in pustil za sabo samo dveh poskakujočih rdečih pik –, tudi zadnji vagon je bil vse tišji, drdranje koles je kmalu zamrlo in takrat se je ne več kot meter visoko pojavila jata netopirjev in v švistu poletela za kompozicijo proti Rákosrendezőju; leteli so brez šuma, brezglasno in v zaprtem redu kot kake srednjeveške prikazni, tesno drug poleg drugega, s skrivnostno nespremenljivo hitrostjo so švigali strogo naprej med dvema tiroma, kar je bilo videti, kot da se puščajo vleči v Budimpešto, kot da izkoriščajo zračni vrtinec za vlakom, ki jim kaže pot in jih nosi, vali in srka dalje, da bodo brez napora, ne da bi trenili in razprostrti kril, v temi dosegli Budimpešto meter visoko nad železniškimi pragovi.

Ne potrebujem ničesar od tod

Jaz bi vse pustil tukaj, doline, hribe, vrtno šoje in stezi-
ce, vse, razen šila in kopita, tukaj bi pustil nebo in zemljo,
pomlad in jesen, tukaj bi pustil poti, ki vodijo ven, noči v
kuhinji, zadnji zaljubljeni pogled, vse smeri proti mestom, ob
katerih te spreletava srh, tu bi pustil gost somrak, spuščajoč se
na pokrajino, težo, upanje, čar in mir, tukaj bi pustil ljubljene
in bližnje, vse, kar me je ganilo, pretreslo, potegnilo s seboj
in povzdignilo, tukaj bi pustil plemenito, dobrohotno, prijet-
no in demonsko lepo, tukaj bi pustil vse brsteče popke, vsa
rojstva in bitja, tukaj bi pustil čarovnijo, skrivnost, vrtoglavico
daljav, neizčrpnosti in večnosti: ker bi tukaj pustil to zemljo
in te zvezde, ker od tukaj ne bi vzel ničesar s seboj, ker sem
pogledal v to, kar prihaja, in ne potrebujem ničesar od tod.

Prevedla Marjanca Mihelič

At the latest in Turin

A good hundred years ago, in 1889, on a day very like today in Turin, Friedrich Nietzsche sets out from the gate of number 6, Via Carlo Alberto, possibly to take a walk, perhaps in order to go to the post office to pick up his mail. Not far off, though it may be very far from him by that time, he spots the driver of a carriage – let us suppose! – struggling with an obstinate horse. However, the driver chides the horse the horse refuses to move and so the driver – Giuseppe? Carlo? Ettore? – loses his temper and starts beating the animal with his whip. Nietzsche arrives at this, let us call it, fracas, though by this time the singular drama of the the driver, who is no doubt sweating and exhausted by his fury, is over. But the enormous figure with the resplendent moustache suddenly leaps over to the driver and – to the barely hidden amusement of the crowd – embraces the horse’s neck and starts sobbing. His landlord takes him home where he lies on a divan for two days without speaking or moving before pronouncing the obligatory last words (“Mutter, ich bin dumm”) then, in the care of his sister and his gentle, grief-crazed mother he lives on for another ten years. No-one knows what happened to the horse.

That is, one should say, a highly unreliable account – though the natural tendency at such times to believe strong narratives lends it a certain credence and casts a particularly intense light on the last acts of the spirit according to a dramatized model of the intellect. The demonic star of living philosophy, the brilliant opponent of so-called “universal human truths”, the inimitable hero who almost chokes on the word “No!” when he denies sympathy, forgiving and goodness – is he really hanging on to the neck of a *flogged* horse? To deploy an unforgivably common but necessary objection: how come he’s not hanging on to the neck of the driver?

With great respect to Doctor Möbius to whom all this represented nothing more than a simple case of progressive paralysis common to syphilitics, we later generations feel we

are witnessing, as if by flashlight, a tragic mistake: what we see is the very soul of Nietzsche, after a long and exhausting struggle, saying No to a line of Nietzsche's own thought that was bound to lead to a particular form of hell. Thomas Mann suggests his mistake was that "the gentle prophet of a life of passions regarded life and morality as opposing values. The truth," he adds, "is that they are inseparable. Ethics supports life and moral man is the true citizen of life." This statement of Mann's is so beautiful, such an unconditionally noble sentiment, that it might be worth taking some time out and sailing on with it, but we won't do that now since our ship is being steered by Nietzsche as he was in Turin and this means not only sailing other waters but requires an entirely different nervous system, indeed a condition that, in an appropriate turn of phrase, we might regard as approaching nervelessness. And we will need it because, to our extreme consternation, it entails us sailing into exactly the same harbor as Mann's sentence does: we will need it because while the harbor is the same, what we feel on our arrival will be very different from what he promises us we will feel.

The drama of Nietzsche in Turin suggests that living in the spirit of the moral law cannot be regarded as a virtue because we have no choice. I may live counter to the spirit but that does not release me from the mysterious and truly unnameable power that binds me firmly to it. If I do do so, and live counter to it, I will certainly adjust to the regrettable social existence that locates me in the human scheme of things with all those concomitant limits on crude intervention within which nothing can possibly surprise anyone, and where – in Nietzsche's own words – "to live is to be unjust", but I don't know where I stand in the unresolvable conflict that from time to time lands me right at the heart of a desperate yearning for the meaning of my existence. Because in so far as I am part of the social world I am also part of something I always name as (who knows why?) the greater whole, a greater whole that has – to take a passing glance at

the Kantian categorical imperative – implanted a law in me, this particular law: that it is the sad prerogative of freedom to negate freedom.

We are now steering past the buoys of the dock, a little blindly, because the sleeping staff of the lighthouse cannot help us with our maneuvers, ready as we are, once safely within the walls of the harbor, to cast anchor in the dim light at which point any question about whether the greater whole is likely to reflect the higher meanings of the enigma is immediately lost in the darkness. And so that is where we are, knowing nothing, only watching as our fellow humans slowly approach us from a thousand different angles, not trying to communicate, our communion completely filling us, silencing us. And we think we are right to have this sense of communion, that those approaching us are also right in having it, because even if they don't have it now, they'll have it tomorrow... or in ten... or in thirty years time.

At the latest in Turin.

The Nature of a Writer's Power

It lies within a writer's power to envisage and accept that if it is still at all possible to respond to the question relating to the writer's power, by the same token it is still impossible to give an answer to the real expectation inherent in the question, though maybe as yet concealed to the questioner, for the answer, which does not get to the heart of the questioner's question and that the questioner does not understand, is no answer; yet right in the middle of a troubled period of historical hopes and visions he, the questioner, would no doubt be unable to understand that an end has been reached, an end to the happy world of mutual allusiveness, an end to our linked cultures' poetic binding material, that irretrievable blend of love and a kind of sensitivity to beauty and a desire for universal discovery; and he would no doubt not understand that this binding material was already gradually starting to lose its strength from the beginning of the 20th century, as conceived in the conventional manner of the preceding century, and, in the merciless wind which was blowing from the 21st century, was starting to moulder from between the bricks of the glorious walls that gird our cities, so that this next century, the 21st, as dreamed in the 20th, would be governed by a truly brand-new (and for us frightening) fact, the idea of all-consuming growth-fixated profit of which all we notice now is that the reality of place and individuality are disappearing, and that both place and individuality are losing their original meaning insofar as we are no longer able to assert (as we were right up until the 19th century) that there is something here or there, or else (as in the 19th century) there was something, given that "according to the present state of knowledge" things were there yet not there, are here yet not here, and meanwhile the reality that had become or was becoming the past is our sole, albeit incomprehensible experience – how, then, could we explain to the questioner that the idea of an individuality that is now falling into extinction is roughly a signal that,

after the final revolution in society, the part of mankind that still has the capability at all is now about to change afresh, and again what we see is that children turn to their parents in a slightly different way, and parents likewise to their children, the youngster slightly differently to the older person and the older person to the youngster, a woman differently to a man just as a man to a woman, so how should we explain to him that we are without a home, a state or sight of the world, and that in the present spiritual moment, sadly, no amount of hysterical clinging to the home, the state and the world can do *anything* about this, and how are we going to make the questioner understand that there is no place at all here for sadness about this, instead we must far rather nod our assent to this and that, to everything that is going to happen, with an impassive, post-Keaton expression, and suffer the undeniable bitterness accordingly like adults, in just the way that – to avail myself, briefly and by way of a farewell, of the intimate tone of a personal confession – returning home one day from I know not where, by train as it happened, between five-thirty and quarter to six on a *deliberately* hot and scorching summer evening, I noticed for the first time that I felt no pleasure at all over arriving back home, and since then I have been incapable of feeling pleasure over arriving back home, not that I have no desire to feel pleasure over arriving back home but (and this is what always makes me so despondent) because it is precisely on the homeward-bound journey that I am incapable of feeling pleasure over arriving back home, although in the other direction, which is to say when my movement is in the “moving away from home” direction, I don’t feel any pleasure of relief or curiosity but an absolute certainty of hopelessness, because right then I am moving away from the very thing that, I suppose, I ought to be continually approaching, just as, I suppose, it would also be very hard to explain that, according to the sense of the above story, in truth we have nothing to do with the culture of the century in which we

happen to be living, and meanwhile it is precisely this that is in truth impossible to comprehend with our old brains, that there is nowhere and no reason, impossible to accept that our age has not sought the fact and cause of true beauties or beautiful illusions in nature beyond mankind but has far rather explored the fact and cause of horrors, and no doubt with good reason, since in truth it lighted upon these, exclusively, so it could have searched here at least, in this larger entity, the questioner would object, but it didn't do so because it became blinded in the horror of human nature, and after all this we would fall silent, we would not in the end utter so much as a single word, just put the whole thing into words after a while, the thought that it's impossible that it is over, it has ceased, there is homelessness and statelessness everywhere, and only words are left, words for ever: about hope, about a remote belief and dignity that we can never forego.

War and War

(excerpt from the novel)

I.

Like a Burning House

1. *I no longer care if I die*, said Korin, then, after a long silence, pointed to the nearby flooded quarry: *Are those swans?*

2. Seven children squatted in a semi-circle surrounding him in the middle of the railway footbridge, almost pressing him against the barrier, just as they had done some half an hour earlier when they first attacked him in order to rob him, exactly so in fact, except that by now none of them thought it worthwhile either to attack or to rob him, since it was obvious that, on account of certain unpredictable factors, robbing or attacking him was possible but pointless because he really didn't seem to have anything worth taking, the only thing he did have appearing to be some mysterious burden, the existence of which, gradually, at a certain point in Korin's madly rambling monologue – which “to tell you the truth,” as they said, “was boring as shit” – became apparent, most acutely apparent in fact, when he started talking about the loss of his head, at which point they did not stand up and leave him babbling like some halfwit, but remained where they were, in the positions they had originally intended to adopt, squatting immobile in a semi-circle, because the evening had darkened around them, because the gloom descending silently on them in the industrial twilight numbed them, and because this frozen dumb condition had drawn their most intense attention, not to the figure of Korin which had swum beyond them, but to the one object remaining: the rails below.

4. The air was full of the sharp, nauseous smell of tar that cut through everything, nor did the strong wind help because the wind, that had chilled them through to the bone, merely

intensified and whipped the smell up without being able to substitute anything else for it in return, the whole neighborhood for several kilometers being thick with it, but here more than anywhere else, for it emanated directly from the Rákos railway yard, from that still visible point where the rails concentrated and began to fan out, ensuring that air and tar would be indistinguishable, making it very hard to tell what else, apart from soot and smoke, that smell – composed of the hundreds and thousands of trains that rumbled through, the filthy sleepers, the rubble and the metallic stench of the rails – comprised, and it wouldn't be just these but other, more obscure, almost indiscernible ingredients, ingredients without name, that would certainly have included the weight of human futility ferried here by hundreds and thousands of carriages, the scary and sickening view from the bridge of the power of a million wills bent to a single purpose and, just as certainly, the dreary spirit of desolation and industrial stagnation that had hovered about the place and settled on it decades ago, in all of which Korin was now endeavoring to locate himself, having originally determined simply to cross over to the far side as quickly, silently and inconspicuously as possible in order to escape into what he supposed to be the city center, instead of which he was having, under present circumstances, to pull himself together at a cold and draughty point of the world, and to hang on to whatever incidental detail he could make out, from his eye-level at any rate, whether this was barrier, curb, asphalt or metal, or appeared the most significant, if only so that this footbridge, some hundred meters from the railway yard, might become a passage between the non-existing to the existing section of the world, forming therefore an important early adjunct, as his later put it, to his mad life as a fugitive, a bridge that, had he not been detained, he would have rushed obliviously across.

8. The only lamps burning were those at the top of the stairs and the light they gave out fell in dingy cones that

shuddered in the intermittent gusts of wind that assailed them because the other neon lights positioned in the thirty or so meters between them had all been broken, leaving them squatting in darkness, yet as aware of each other, of their precise positions, as of the enormous mass of dark sky above the smashed neon, the sky which might have glimpsed the reflection of its own enormous dark mass as it trembled with stars in the vista of railway yards spreading below it, had there been some relationship between the trembling stars and the twinkling dull red semaphore of lights sprinkled among the rails, but there wasn't, there was no common denominator, no interdependence between them, the only order and relationship existing within the discrete worlds of above and below, and indeed of anywhere, for the field of stars and the forest of signals stared as blankly at each other as does each and every form of being, blind in darkness and blind in radiance, as blind on earth as it is in heaven, if only so that a long moribund symmetry among this vastness might appear in the lost glance of some higher being, at the center of which, naturally, there would be a miniscule blind-spot: as with Korin. the footbridge. the seven kids.

13. *I must somehow have drunk of the waters of Lethe*, Korin explained, and while disconsolately wagging his head as if to convey to them that the understanding of the manner and consequence of events would probably always lie beyond him, he brought out a box of Marlboros: *Anyone got a light?*

14. They were roughly the same age, the youngest being eleven, the oldest perhaps thirteen or fourteen, but every one of them had at least one slip-cased razor-blade nestling by his side, nor was it just a matter of nestling there, for each of them, from the youngest to the oldest, was capable of handling it expertly, whether it was of the simple "singleton" kind or the triple sort they referred to as "the set", and not one of them lacked the ability to yank the

thing forth in the blinking of an eyelid and slip it between two fingers into the tense palm without the merest flickering of outward emotion while gazing steadily at the victim so that whichever of them happened to be in the right position could, quick as a flash, find the artery on the neck, this being the skill they had most perfectly mastered, a skill which rendered them, when all seven of them were together, so exceptionally dangerous that they had begun to earn a genuinely well-deserved reputation, only through constant practice, of course, the practice that enabled them to achieve their current level of performance and involved a carefully planned course of training that they carried through at constantly changing venues, repeating the same moves a hundred times, over and over again, until they could execute the moves with inimitable, blinding speed and such perfect co-ordination that in the course of an attack, they knew instinctively, without saying a word to each other, not only who would advance and who would stand, but how those standing would form up, nor was there any room for boasting, you couldn't even think of it, so faultless was their teamwork, and in any case, the sight of gushing blood was enough to stop their mouths and render them dumb, disciplined and solemn, perhaps even too solemn, for the solemnity was something of a burden to them, leaving them with a desire for some course of action that would lead rather more playfully, more fortuitously, that is to say entailing a greater risk of failure, to the fact of death, since this was what they all sought, this was the way things had developed, this was what interested them, in fact it was the reason they had gathered here in the first place, the reason they had already spent a good many afternoons, so many weeks of afternoons and early evenings, passing the time right here.

15. There was absolutely nothing ambiguous about the way he moved, said Korin next day in the MALEV tourist office, the whole thing being so completely normal, so ordinary,

the reaching for his cigarettes so perfectly innocent and harmless that it was merely a kind of instinct, the result of an on-the-spur-of-the-moment notion that he might lessen the tension and thereby ease his own situation by a friendly gesture such as the offering of cigarettes, for really, no exaggeration, it was just that and nothing more, and while he expected almost anything to happen as a result, what he did not expect was to find another hand holding his wrist by the time his had reached the Marlboros in his pocket, a hand that did not grip the way a pair of handcuffs would, but one that rendered him immobile and sent a flood of warmth lapping across his wrist, or so he explained the next day, still in a state of shock, while at the same time, he continued, he felt his muscles weaken, only those muscles that were grasping the pack of Marlboros, and all this happened without a word being exchanged and, what was more – apart from the child nearest to him, who had responded so nimbly and with such breath-taking skill to the gesture he had misinterpreted – the group did not move an inch, but merely glanced at the falling Marlboro packet, until one of them eventually lifted it up, opened it and drew out a cigarette, passed it on to the next, and so forth to the end while he, Korin, in his terror, behaved as though nothing had happened, nothing significant at least, or, if anything had happened it was only by accident so minor and so unworthy of mention as to be laughable, an accident that left him gripping his wounded wrist with his blameless hand, not quite understanding what had happened, and even when he did eventually realize, he merely pressed his thumb against the tiny nick, for that was all it was, he told them, a miniscule cut, and when the expected rush of panic, with its attendant throbbing, trembling, and loud noises in the head began to die away, an icy calm had lapped about him in much the same way as the blood had lapped about his wrist, in other words, as he declared the next day, he was utterly convinced that they were going to kill him.

19. Another long goods train rumbled by below them and the footbridge shook gently along its whole length until the train was gone – leaving two blinking red lights in its wake – when the noise of the very last wagon began to fade along with the rattling of wheels, and, in the newly settled silence, after the two red lights disappearing in the distance, just above the rails, no more than a meter high, a flock of bats appeared and followed the train towards the Rákos-*rendező*, utterly silent, without the least sound, like some medieval battery of ghosts, in close order, at even pace, indeed at a mysteriously even pace, swooping strictly between the parallel lines of the rails, suggesting somehow that they were being drawn towards Budapest or riding in the slipstream of the train as it went, the train that was showing them the way, carrying them, drawing them, sucking them on so that they could travel perfectly effortlessly, with steady, spread wings, reaching Budapest, at a precise height of one meter above the sleepers.

Translated by George Szirtes

I Don't Need Anything from Here

I would leave everything here: the valleys, the hills, the paths, and the jaybirds from the gardens, I would leave here the petcocks and the padres, heaven and earth, spring and fall, I would leave here the exit routes, the evenings in the kitchen, the last amorous gaze, and all of the city-bound directions that make you shudder, I would leave here the thick twilight falling upon the land, gravity, hope, enchantment, and tranquility, I would leave here those beloved and those close to me, everything that touched me, everything that shocked me, fascinated and uplifted me, I would leave here the noble, the benevolent, the pleasant, and the demonically beautiful, I would leave here the budding sprout, every birth and existence, I would leave here incantation, enigma, distances, inexhaustibility, and the intoxication of eternity; for here I would leave this earth and these stars, because I would take nothing with me from here, because I've looked into what's coming, and I don't need anything from here.

Translated by Otilie Mulzet

Gostje Vilenice 2025
Vilenica Guests 2025

Ilma Rakusa

Foto © Giorgio von Arb

Ilma Rakusa (Rimavská Sobota, 1946) je švicarska pesnica, pisateljica, prevajalka in literarna kritičarka. Po materi je madžarskega, po očetu slovenskega rodu; zgodnje otroštvo je preživela v Budimpešti, Ljubljani in Trstu, od leta 1951 pa živi v Zürichu. Tam, v Parizu in Leningradu je študirala slavicistiko in romanistiko. Po doktoratu leta 1971 je bila asistentka in nato predavateljica slavistike na Univerzi v Zürichu. Vse-skozi je prevajala dela iz francoščine, madžarščine, ruščine in srbohrvaščine ter je tudi pomembna posrednica slovenske književnosti v nemškem okolju. V slovenščini beremo njeno zbirko kratke proze *Miramar* (1990), pesniške zbirke *Črta čez vse* (2006), *Proti strahu* (2012) in *Impressum. Upočasnjena svetloba* (2023) ter poetično avtobiografijo *Morje modro moje* (2011). Za svoje literarno delo je prejela že več vidnih nagrad in priznanj, med njimi prevajalsko Petrarkovo nagrado (1991), priznanje Leipziškega knjižnega sejma za evropsko razumevanje (1998), nagrado Adelberta von Chamissa (2003), švicarsko književno nagrado (2009), berlinsko literarno nagrado (2017), Kleistovo nagrado (2019), nagrado Johanna Heinricha Mercka (2025), že leta 2005 pa mednarodno literarno nagrado vilenica.

Ilma Rakusa (Rimavská Sobota, 1946) is a Swiss poet, writer, translator, and literary critic. Her mother was Hungarian and her father Slovenian; she spent her early childhood in Budapest, Ljubljana, and Trieste, and has resided in Zurich since 1951. She studied Slavic and Romance Studies in Zurich, Paris, and Saint Petersburg. After completing her doctoral studies in 1971, she was an assistant and then a lecturer of Slavic studies at the University of Zurich. She has been translating works from French, Hungarian, Russian, and Serbo-Croatian throughout her career and is also an important mediator of Slovenian literature in the German-speaking world. In Slovenian, we can read her collection of short prose *Miramar* (1990), poetry collections *A Line Across Everything* (2006), *Against Fear* (2012) and *Impressum: Slow Light* (2023), and her poetic autobiography *More Sea* (2011). She has received several prestigious awards and accolades for her literary work, including the Petrarca Translation Award (1991), Leipzig Book Award for European Understanding (1998), the Adelbert von Chamisso Prize (2003), the Swiss Book Prize (2009), the Berlin Literature Prize (2017), Kleist Prize (2019), the Johann Heinrich Merck Award (2025), and, back in 2005, the Vilenica International Literary Prize.

Kje začeti drugje kot pri pojmu Srednja Evropa, ki je ključno določal festival Vilenica skozi desetletja. A ta pojem, ki se je pojavil šele v 19. stoletju, je bil vedno nekako izmuzljiv, tudi geografsko. Različno so ga razumeli pisatelji, politiki, gospodarstveniki, zgodovinarji, jezikoslovci – skoraj vsakdo ga je razumel po svoje. Vendar je leta 1986, ko je potekala prva izvedba festivala, v skupini slovenskih pisateljev in pesnikov, med katerimi je bil tudi pobudnik festivala Veno Taufer, prišlo do konsenza o tem, kaj naj bi ta pojem predstavljal v njegovem okviru – svoboden prostor srečevanja in izmenjave razmislekov o kulturi, družbi in umetnosti, predvsem literaturi, vključeval pa bi ustvarjalce iz območja manjših narodov med Nemčijo in Rusijo, kot je zapisal eden od preteklih nagrajencev festivala Milan Kundera. Toda pojem Srednja Evropa se je v štirih desetletjih spreminjal v času in prostoru – politično, družbeno in do neke mere tudi kulturno. Kaj je s tem pojmom, kot se je oblikoval skozi festival, danes? Ima sploh še kakšen pomen med literati iz srednjeevropske regije? Je v sedanjih globalnih družbenopolitičnih razmerah ta pojem še lahko aktualen za razmišljanje o literaturi, svetu, družbi, človeku? In ali je ta pojem lahko še vedno neki utopični prostor srečevanj kot nekoč ali pa je (p)ostal, kot ga je poimenoval še eden od nagrajencev festivala Peter Handke, zgolj meteorološki pojav?

Ilma Rakusa: Dejansko se je od leta 1986 marsikaj spremenilo. Spominjam se živahnih razprav s kolegi Péтром Esterházyjem, Györgyjem Konrádom, Danilom Kišem in drugimi, s katerimi smo se v Lipici pogovarjali pozno v noč. Pojem Srednja Evropa nam je pomenil kulturni prostor, ki smo ga povezovali s svobodo, v nasprotju s politično realnostjo, ki je bila videti precej drugače. Srednjeevropske dežele so bile namreč onstran železne zaves in njihov manevrski prostor je bil omejen. To se je čez noč spremenilo s padcem berlinskega zidu, odpravo železne zaves in razpadom

Soyjetske zveze. Kulturna utopija svobode je postala del resničnosti. Že kmalu pa je prišlo do hudih sporov v Jugoslaviji, ki so vodili v krvavo vojno v Bosni. Nacionalizmi, pred katerimi je že zelo zgodaj svaril Danilo Kiš, so pokazali svoje okrutno plat. Vse do danes je Bosna neke vrste *failed state*, kjer se lahko konflikti vsak čas spet razplamtijo. Slovenija in Hrvaška sta bili skupaj z Madžarsko, Češko, Slovaško, Poljsko, baltskimi državami ter Romunijo in Bolgarijo sprejeti v EU (nekateri od teh držav tudi v Nato), kar naj bi privedlo do gospodarske in politične stabilizacije, in ponekod se je to zares zgodilo. V nekaterih od teh držav, predvsem na Madžarskem, pa so prevladale nacionalistične težnje, ki so odkrito sovražne do Evrope in propagirajo ločeno pot. Po brutalnem napadu Rusije na Ukrajino se je razdor še poglobil: Viktor Orban in njegov slovaški kolega Robert Fico sta naklonjena Rusiji, tako da o evropskem konsenzu ne more biti govora.

Kaj pa pisatelji? Péter Nádas ali Drago Jančar, Michal Hvorecký ali Andrzej Stasiuk, Robert Menasse ali Karl-Markus Gauss, vsi ti lahko svarijo in opozarjajo, a jim politiki večinoma ne prislужnejo. Kljub temu je pomembno, da nadaljujejo in ne odnehajo. Potrebujemo prav glasove pisateljev, da ustvarimo prostore svobode. Pisatelji se ne ozirajo na meje ali ideologije, temveč iščejo poti k dialogu. Ne zanemarjajo zgodovine, temveč jo preoblikujejo v zgodbe. Tudi Srednja Evropa je sestavljena iz zgodb, ki si jih moramo vedno znova pripovedovati in iznajdevati še nove. Pisatelji so glede slednjega bolj nadarjeni in domiselni od vsake politike.

Festival Vilenica je posebno pozornost vseskozi posvečal tudi javni vlogi pisateljev in intelektualcev. Glede njihovega javnega angažmaja na festivalu ni bilo enotnega konsenza, pa tudi načini javnega angažiranja so se z leti spreminjali. Kako naj bodo pisatelji in intelektualci angažirani danes? Je to sploh potrebno? Kakšna je še njihova moč pri oblikovanju mnenj in stališč v družbenopolitičnem prostoru? In ali danes

obstajajo stališča, ki bi jih pisatelji in intelektualci morali javno izražati, če pristajajo na vlogo javnih osebnosti?

Ilma Rakusa: Javno poseganje v politično dogajanje ni nekaj, kar bi ležalo vsem pisateljem. In to niti ni potrebno. Že brez tega je vseprisotni hrup družbenih omrežij oglušujoč, saj vsakdo želi biti slišan, naj stane, kar hoče. Rezultat: spori, sovraštvo, nezaupanje, beg in ekstremizem. In strašno osiromašenje jezika, ki je vse bolj surov.

Po mojem mnenju bi se morali pisatelji dandanes zoperstaviti vsemu temu hrupu in posurovelosti: s tihimi toni, diferenciranim pogledom in presojo, senzibilnim jezikom ter spravljivostjo. Pripovedovanje zgodb je pomembna in odgovorna naloga. Zgodbe lahko rešujejo življenja, če jih povemo na pravi način. Tudi pesmi so že marsikoga rešile, ne le v zaporu ali skrajni osamljenosti.

S tem nočem reči, da pisatelji ne smejo biti tudi *public intellectuals*, intelektualci, ki delujejo javno. Kadar jim to narekuje vest, kadar to zahtevajo razmere in se to od njih pričakuje, potem seveda. Čeprav sama najraje pišem pesmi, sem v publicističnih prispevkih že večkrat izrazila svoje mnenje o vojni v Ukrajini, ker je bilo to nujno in ker sem to občutila kot dolžnost. Ne nazadnje sem študirala slavistiko in vzhodnoevropsko zgodovino in zato posedujem določeno znanje, ki ga morda drugi nimajo, tudi glede ukrajinske kulture in književnosti. Pa vendar nisem neko politično trobilo, temveč le medkulturna posrednica, ko na primer za časnik *Neue Zürcher Zeitung* pišem o sodobni ukrajinski književnosti. Znanje želim deliti.

V štirih desetletjih, odkar poteka festival Vilenica, ki ga je na simbolni ravni določala jama, po kateri se imenuje, se je spremenilo razmerje med literaturo in njeno družbeno vlogo. V začetkih je festival stavil tudi na disidentstvo, bil je prostor, v katerega so bile uprte oči medijev in javnosti, zato so avtorice in avtorji, povabljeni na festival, predstavljali nekakšno okno v svet. Ž desetletji pa se je družbena vloga

literature spremenila, preselila se je na družbeno in medijsko obrobje, kjer neprestano bije bitko za pozornost. Kaj je značilno za razmerje med literaturo in družbo danes? Kakšna je družbena vloga literature, tudi znotraj (podivjanega) digitalnega sveta?

Ilma Rakusa: Tudi če mediji danes več pozornosti namenjajo drugim področjem, in ne književnosti, to še zdaleč ne pomeni, da je ta izgubila svojo vlogo. Namen književnosti – pravzaprav vseh zvrsti umetnosti – je prav plavanje proti toku, subverzivno delovanje, odpiranje novih prostorov mišljenja in možnosti. Književnost je po naravi disidentska. Zgrešeno bi bilo, če bi vrednost književnosti merili po kratkoročnih uspehih. Književnost je počasen medij, njen učinek se pogosto razvija v daljših časovnih intervalih. V naši hiteči dobi je to treba sprejeti.

Prvi nagrajenec festivala Vilenica je bil Fluvio Tomiz-za, ki je nagrado prejel za svoj prozni opus, predvsem za roman Mladoporočenca iz ulice Rossetti. Ta drobní roman se navezuje na dogodke v Trstu med drugo svetovno vojno. Letošnja 40. izvedba festivala Vilenica sovpada z 80. obletnico konca druge svetovne vojne. Svet, o katerem so pisali pretekli nagrajenci in nagrajenke festivala, na primer Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilíkovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Żbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke idr., je danes spremenjen. Ždi se namreč, da vstopamo v drugačen svet, kot se je razvijal po koncu vojne. Ali se je – če se sploh je – v zadnjih letih spremenila tudi literatura? Bi se morala? Bi se morala odzivati na sedanjo družbenopolitično situacijo?

Ilma Rakusa: Seveda se je književnost v zadnjih letih lotila novih tematik. Dandanes ni nič nenavadnega, če v

pesmih strašijo *deadbots*, če si protagonisti kakega romana želijo srečati umrle, ki jih generira umetna inteligenca, če znanstvena fantastika osvaja vedno nova področja. Znanstveni napredek, digitalizacija in še marsikaj, vse to seveda zaznamuje naše življenje in neposredno vpliva tudi na književnost. Poleg tega so tu še teme kot podnebne spremembe in migracije, ki nas kar same nagovarjajo. Vse več pisateljev v Evropi je priseljskega porekla in tega dejstva ne moremo niti spregledati niti preslišati. Kljub temu pa ne pozabimo, da se večina knjig še vedno posveča ljubezenskim ali družinskim zapletom, zgodovinskim travmam, bolezni in smrti. To se verjetno ne bo nikoli spremenilo.

V zadnjem času literaturo najbolj zaznamuje umetna inteligenca in njen vpliv na pisanje oziroma ustvarjanje literarnih del. To bo literaturo zagotovo določalo tudi v prihodnjih letih. Katera so najpomembnejša vprašanja, ki bi si jih morali postaviti pri uporabi umetne inteligence v zvezi z ustvarjanjem literarnih del? Kakšne so lahko pozitivne in kakšne so negativne plati njene uporabe, tudi v povezavi z avtorskimi pravicami? Kakšna je v tem kontekstu videti prihodnost literature?

Ilma Rakusa: Odločilno je vprašanje, ali je umetna inteligenca lahko zares kreativna in avtentična. Sama o tem dvomim. Četudi število kombinacij, ki jih ustvarjajo algoritmi, stalno narašča, to še nikakor ne pomeni, da lahko ustvarijo specifičen osebni slog. Rilkejeve pesmi so nedosegljive. Umetnost živi od subtilnih odstopanj v dojemanju in besedišču. Umetna inteligenca – vsaj za zdaj – tega še ni sposobna.

Pravno je položaj težaven in bo tak verjetno tudi ostal. Seveda obstaja nevarnost, da se umetna inteligenca posluži besedil, ki jih varujejo avtorske pravice, ne da bi to navedla. To je čista kraja, toda le kako bi jo lahko zanesljivo preprečili?

Spet drugo vprašanje je, ali bodo pisatelji podlegli skušnjavi in pisanje svojih besedil – v celoti ali deloma – prepustili umetni inteligenci, morda le iz radovednosti ali želje po eksperimentiranju. Sama sem odločno proti. Pri zadnji založniški pogodbi sem že s podpisom jamčila (oziroma sem to morala storiti), da noben del moje knjige ni bil generiran ob pomoči umetne inteligence. Tako daleč smo že prišli. Le kako bo šlo naprej?

Kljub črnogledim scenarijem pa trdno verjamem v prihodnost književnosti in knjig, kakršne poznamo. Poleg centrifugalnih sil vselej obstajajo tudi sile, ki vodijo navznoter in ohranjajo obstoječe: o tem priča tisočletna zgodovina književnosti. Tega obzorja se moramo zavedati in ne smemo prenaprosto kapitulirati.

Zürich, maja 2025

Prevedla Amalija Maček

Where else to begin but with the notion of Central Europe, a concept that has significantly shaped the Vilenica Festival over the decades. Yet this concept, which only emerged in the 19th century, has always been somewhat elusive – even geographically. Writers, politicians, economists, historians, linguists, and others have all understood it differently. Almost everyone interpreted it in their own way. However, in 1986, when the first edition of the festival was held, a consensus was reached among a group of Slovenian writers and poets, including Veno Taufer, the initiator of the festival, on what the term should represent in this context: a free space for encounters and the exchange of ideas on culture, society, and art – especially literature – featuring creators from the region of small nations between Germany and Russia, as one of the festival’s past laureates, Milan Kundera, wrote. But over the four decades, the concept of Central Europe has shifted in time and space – politically, socially, and to some extent culturally. What does this concept, as it has evolved through the festival, mean today? Does it still carry any significance for writers from the Central European region? Can it remain relevant in today’s global sociopolitical climate when thinking about literature, the world, society, and humanity? And can it still be that utopian space of encounter as it once was, or has it, as another of the festival’s laureates, Peter Handke, called it, become a meteorological phenomenon?

Ilma Rakusa: Since 1986 much has indeed changed. I can still remember having lively discussions with Péter Esterházy, György Konrád, Danilo Kiš and others that lasted late into the night back in Lipica. The term “Mitteleuropa” stood for a cultural space that we associated with freedom, in contrast to the political reality, which was a different story. For Central European countries behind the Iron Curtain, there was little room to manoeuvre. This changed overnight with the fall of the Berlin Wall, the disappearance of the Iron

Curtain, and the collapse of the Soviet Union. The cultural utopia of freedom became a part of reality. But this was soon followed by massive disputes in Yugoslavia, which culminated in the bloody war in Bosnia. Nationalisms, something that Danilo Kiš in particular had warned about early on, showed their horrifying face. To this day, Bosnia remains a failed state where conflicts threaten to flare up again at any moment. Slovenia and Croatia, along with Hungary, the Czech Republic, Slovakia, Poland, the Baltic states, as well as Romania and Bulgaria were accepted into the EU (some also into NATO). This accession was supposed to bring about economic and political stabilisation, and to a certain extent it did. Yet in some of these countries, especially Hungary, nationalist tendencies have won out, tendencies which are openly anti-European and propagate isolationism. Since Russia's brutal war of aggression against Ukraine, this gulf has become even more gaping: Viktor Orbán and his Slovakian confrere Robert Fico are openly pro-Russia, and we cannot speak of any European consensus.

And the writers? Whether it's Péter Nádas or Drago Jančar, Michal Hvorecký or Andrzej Stasiuk, Robert Menasse or Karl-Markus Gauss, they can only caution and warn, even if politicians barely listen to them. Nevertheless, they keep on doing what they do without giving up. It is precisely the voices of writers that we need in order to create spaces of freedom. Writers do not orient themselves according to borders or ideologies; they seek paths of understanding. Not by neglecting history but by transforming it into stories. Mitteleuropa, too, is also made up of stories. We should tell ourselves these stories and invent new ones. Writers are quicker to do this and more imaginative than any politician.

Throughout its history, the Vilenica Festival has also paid particular attention to the public role of writers and intellectuals. There has never been a clear consensus on their public engagement at the festival, and the modes of such

engagement have changed over the years. How should writers and intellectuals be engaged today? Is this even necessary? What power do they still hold in shaping opinions and stances in the sociopolitical sphere? And are there positions today that writers and intellectuals should publicly express if they accept the role of public figures?

Ilma Rakusa: Openly meddling in political matters is not every writer's thing. And neither does it have to be. Regardless, the omnipresent droning of social media is deafening; everyone is trying to make themselves heard, no matter the cost. The result: arguments, hatred, mistrust, a flight into extremism. And a brutal coarsening of language. My view is that writers today must pugnaciously offset the noise and the coarsening: through quiet tones, a differentiated observing and assessing, through sensitive language and through reconciliation. Telling stories is an important and responsible task. Stories can save lives if done right. Poems, too, have saved many, not only those in prison or in extreme loneliness.

I am not trying to say that writers cannot also be public intellectuals. If their conscience compels them to be such, if the situation forces them to be such, if expectations call for it. Although I prefer to write poetry, I have, out of a sense of urgency and responsibility, written several times about the war in Ukraine. After all, I studied Slavic Studies and Eastern European history, so I have knowledge that not everyone has. Only when it comes to Ukrainian culture and literature. But I don't see myself as standing on a soapbox, merely as a mediator. For example, when I review contemporary Ukrainian literature for the *Neue Zürcher Zeitung*. It is a matter of imparting knowledge.

In the four decades since the Vilenica Festival has been taking place – symbolically defined by the cave from which it takes its name – the relationship between literature and its social role has changed. In its early days, the festival also embraced dissidence; it was a space under the gaze of the

media and public, making its authors a kind of window to the world. Over time, however, the social role of literature has shifted, moving to the margins of social and media attention, where it now constantly struggles to be noticed. What defines the relationship between literature and society today? What is the social role of literature within today's (chaotic) digital world?

Ilma Rakusa: Even if most of today's media attention is focused on areas beyond literature, it does not mean that literature has relinquished its function. Literature – like all the arts – should go against the grain, be subversive, open up new spaces of thought and possibility. Dissidence is inherent to literature. But it would be wrong to measure literature's value by its short-term successes. Literature is a slow medium; its effect often unfolds over longer periods of time. This is something that we must accept in our hectic times.

The first laureate of the Vilenica Festival was Fulvio Tomizza, who received the award for his prose work, especially the novel The Newlyweds from Rossetti Street. This short novel is tied to events in Trieste during the Second World War. The 40th edition of the Vilenica Festival coincides with the 80th anniversary of the end of World War II. The world written about by past laureates such as Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilikovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Zbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke, and others, is a different one today. It seems we are entering a world different from the one that developed after the war. Has literature – if at all – also changed in recent years? Should it? Should it respond to the current sociopolitical situation?

Ilma Rakusa: Of course, literature has taken up new themes in recent years. Nowadays, it is not unusual for poems to be haunted by deadbots, for characters in a novel to wish to reunite with deceased individuals that AI has regenerated, for the fantastic to conquer new territories. Our lives are being stamped by scientific progress, digitalisation, etc., and this has a direct effect also on literature. On top of that, topics as climate change and migration are also becoming more prominent. Incidentally, more and more writers in Europe have a migrant background, and this cannot be overlooked or ignored. But let's not forget that most literature continues to deal with conflicts between lovers and within the family, with historical trauma, illness and death. This will probably never change.

One of the most defining aspects of literature today is artificial intelligence and its influence on writing and literary creation. This is something that will undoubtedly shape literature in the coming years. What are the most important questions we should be asking regarding the use of artificial intelligence in literary creation? What are the potential positive and negative aspects of its use, particularly concerning copyright? What does the future of literature look like in this context?

Ilma Rakusa: Whether artificial intelligence can be truly creative and authentic is an elemental question. I have my doubts. Because even if the composites created by algorithms are constantly increasing, it does not mean that they can produce a specific personal style. Algorithms don't suffice for making a Rilke poem. Art thrives on subtle deviations, in perception and vocabulary. AI is not capable of this – at least not yet.

In legal terms, the matter is difficult and will no doubt remain so. Of course, there is a risk that AI will make use of copyright-protected texts without broadcasting that fact. This is outright theft, but how can we reliably prevent it?

Another question is whether writers will, out of curiosity and a desire to experiment, give in to the temptation to have their own texts written – in whole or in part – by AI. I myself am completely against that. And in my latest publishing contract, I provided (had to provide) my signature confirming there were no AI-generated passages in my book. We’ve come as far as that. What will happen next?

But in spite of these grim scenarios, I firmly believe in the future of literature and the book as we know it. In addition to centrifugal forces, there are also forces of inertia: the millennia-long history of literature shows this. You have to keep this horizon in view and not throw in the towel prematurely.

Zurich, May 2025

Translated by Jason Blake

Dreimal Süden. Gefühle

Auf zweitausend Meter Höhe weiden Kühe. Sie fressen das würzige Alpgras, sie trinken aus den schnellen Bächen. Julierpass. Ein karges Bergdekor – braun-grün-grau –, über dem die Wolken segeln. Manchmal verschlucken sie den Fels, die Strasse, alles. Dann führen die Serpentinien ins Nichts, und von den Kühen bleibt nur fernes Glockengeklingel.

Drüben aber, tief unten, schimmern die Engadiner Seen. Ein erster Süden grüsst, mit anderem Licht. Unwiderstehlich diese Helligkeit aus Schneeweiss, Wasserglanz, lohenden Wäldern. Die Höhenluft riecht nach Wind, die Wasser fliesen donau- und adriawärts. In den arvengetäfernten Stuben von Champfèr, Sils-Maria, Maloja spricht man Ladino. Es gibt Römerwege, romanische Kirchen, Nietzsche-Gedenktafeln und das Segantini-Grab. Keine Wildnis wütet. Das Terrain der Rehe, Gamsen und Murmeltiere blickt in die Hochzivilisation, seit langem schon. Natur und Kultur im Verein. Wir sind in der Schweiz, nicht in Kanada.

Kleinteiligkeit, mit überraschenden Wechseln. Vom Engadin aus kurvt sich die Maloja-Passstrasse steil hinab ins Bergell. Val Bregaglia. Ein fast senkrechter Sturz in einen fortgeschritteneren Süden. Die Dörfer heissen Casaccia, Vicosoprano, Borgonovo, Stampa. Aus Stampa stammt die Künstlerfamilie der Giacomettis; Alberto hat von hier aus die Welt erobert und ist immer wieder zur Mamma in die „Stüa“ zurückgekehrt. *Si parla italiano, però un dialetto italiano.* Das „Bregagliott“ ist herb wie die Landschaft; die Endvokale beschneidet es schroff. Steinbedeckt die Dächer, steinig die Wege und Mauern. Oberhalb von Stampa hat ein reicher Südländer Ende des 19. Jahrhunderts ein oxsenblutfarbenes Castello errichten lassen, mit Zinnen, französischem Garten und einer schnurgeraden Allee. Sonnig liegt es am Hang, exotisch und unbewohnt. Während drüben, auf dem Waldhügel, San Pietro leuchtet, mit seinem grossen gepflasterten Vorplatz zum Wenden der Kutschen und der farbigen Apsis

von Augusto Giacometti. Früher wurde hier oft geheiratet; jetzt drückt der Zufallsgast die Klinke, dann versonnen die Pedale des Harmoniums. Bis auf ihr Schnaufen ist es still. Ganz still. Oder blökt irgendwo ein Schaf? Weiter unten versperrt ein Felsriegel das Tal. Der Fluss umfließt ihn, die Autos schlüpfen in den Tunnel. Doch unübersehbar der Römerturm und neben ihm, zierlich-schwesterlich, der romanische Glockenturm von Nossa Donna.

Angekommen in „Sottoporta“, dem südlichen Teil des Bergells. Ich nehme die schmale Strasse, die von Promontogno nach Bondo führt, vorbei an den „Grotti“ und der schattigen Bocciabahn. Hier wachsen, untermischt mit Tannen und Lärchen, Edelkastanien, und das Licht scheint milder. Seit fünfunddreissig Jahren besuche ich diesen Ort. Ich kenne das Geräusch seiner Brunnen, den Geruch seiner Ställe, ich kenne sein grobes Kopfsteinpflaster und seine vielfarbigen Sonnenuntergänge. Und seine Bewohner, zwei Generationen lang. Zu jeder Tages- und Nachtzeit bin ich durch seine verwinkelten Gassen gestreift, habe vor dem Haus des Dante-Forschers Scartazzini gestanden und vor dem schlanken Campanile von San Martino, vor dem hundertfingrigen Palazzo Salis (die Kamine, die Kamine) und vor dem wilden Obstgarten der Nachbarn. Als wäre die Welt hier in Ordnung. Ein veritables Nest. (Urwüchsig, urmütterlich, sagt L.) Abends zwischen sechs und sieben gibt es in der Molkerei euterwarme Milch, die Glocken läuten zuverlässig am Mittag und um acht, der runde Stammtisch in der einzigen Kneipe ist sonntags voll besetzt, der römische *sentiero storico* führt noch immer prachtvoll gewunden nach Castasegna, und auf dem Abendmahlsfresko der Kirche sind die Fische und Krebse noch unverzehrt. Nicht zu vergessen das jährliche Boccia-Turnier mit Pokal und Tanz und das herbstliche „Wild-Festival“ nebenan, im Promontogno’schen „Hotel Bregaglia“, das auch die schmackhaftesten Pizzoccheri zubereitet – Buchweizenpasta mit Kartoffeln, Käse und Krautstielen.

Klein, aber frei ist es hier. Viele Fäden laufen zusammen und auseinander in die weite Welt. Die Jugend sucht ihr Auskommen oft anderswo – in früheren Zeiten schwärmten die Bergeller als Zuckerbäcker nach Warschau und St. Petersburg –, aber die Rückkehr ist gewiss. Im Schatten der Bergflanken, in den lichten Kastanienwäldern, in den soliden Steinhäusern ist gut sein.

Bondo, ein Punkt auf der Landkarte Europas. Für mich ein Stück Heimat. Unter den Füßen – unter Granit, Wiesen- und Waldgrund – spüre ich die Schichten und Schritte der Historie, über mir einen smogfreien Himmel. Das europäische Palimpsest zieht sich bis in die hiesigen Wälder, wo die beschriebenen und die unbeschriebenen Blätter sich vermischen.

Geborgenheit heisst: Es gibt Grenzen und es gibt Zusammenhänge. Es gibt Differenz und Kontinuum. Auf der gegenüberliegenden Sonnenterrasse sitzt Soglio, mit seinem eigenen Palazzo Salis, mit seiner Rilke-Stube, mit einem fast subtropischen Garten, in dem sommers die Grillen zirpen. Überall sonst Ziegen mit ihren hellen Glöckchen. Im Bioladen verkauft man Ziegenkäse und Ziegenmilch-Kosmetika, ausserdem Kastaniennudeln und Berghonig. Die riesigen Kastanienhaine mit den verstreuten Cascinas, den Dörrhütten, ziehen sich bis nach Castasegna, passieren die Grenze und setzen sich in Italien fort. Anders? Ein bisschen weniger gepflegt. Wildwuchs allerorten. Auch die Strassendörfer haben es drüben eilig hinunterzukommen, nach Chiavenna. Nur Piuro ist gestreut, ein Unort: die einst blühende Handelsstadt wurde 1618 von einem Bergsturz verschüttet. Felsbrocken überall, die neue Siedlung kroch in die Höhe, an der verschonten Villa Vertemate vorbei, die mit ihrem Freskenschmuck und ihren Fischteichen wie ein seltenes Kleinod wirkt.

In Chiavenna stehen die Talhänge fast senkrecht, voller Reben. Die Weinkeller sind in den Fels gehauen, hier wird im Kühlen gebechert. Katholisches Ambiente, schnelle

Italianità, schon winkt der Comer See. Das Bergell ist protestantisch. Einer seiner Reformatoren, Pietro Paolo Vergerio, kam aus Istrien. Soll das kein Zusammenhang sein? Er schonte die Bilder, die Fresken. In Bondo schaut der Pantokrator seit Jahrhunderten beschützend aus der Apsis-Mandorla. Es gibt dieses Aug-in-Aug, ohne imperialen Gestus. Eine authentische Nähe, die womöglich nur die „bescheidene“, gleichwohl vernetzte Provinz gewährt.

Bondo ist alt, Bondo ist faltig. Wie Europa. Laub- und Nadelgehölz, hinterm Berg sprechen sie ein anderes Idiom. Manche kommen hierher, um die Badile-Nordwand zu erklettern. Ich bleibe im Tal, die Riesen im Rücken, schaue am Maira-Ufer den schnellen Fischen nach und sammle Kastanien. Wenn sie aus ihren stacheligen Hüllen springen, glänzen sie wie lackiert. Sie sind kostbar.

Triest, Muschel der Kindheit. Der Golfo, Schloss Miramar, der Faro della Vittoria. Weiss die gezackten Ränder, nur die Farbe des Meeres changiert. Zwischen Palmgrün und Kobaltblau, zwischen Schmutziggrau und Schaumgelb. Sage ich Meer, meine ich dieses da: hingebreitet im Halbrund, gefasst. Mit ein- und auslaufenden Schiffen.

Ich stehe am Steilhang von Barcola, in der Nähe des Leuchtturms, unter mir der Viadukt der alten Südbahn. Alle paar Minuten quert ihn ein Zug. Die Zeiten verkeilen sich. Kakanische Architektur im Gebrauch des 21. Jahrhunderts. Hier die Villen, dort – im Zentrum der Stadt – der Borgo Teresiano und die düsteren Gründerzeitbauten. Hier das Strandbad, dort das monumentale gelbe Postgebäude und der Stadtpark mit Rondell und Dichterbüsten. Die Monarchie hat Steinsolidität, und wo mir ihr Gelb begegnet, bin ich im Bild. Bei mir.

Verbindet sich Gelb mit Braunkohlegeruch, ist es Ljubljana, anno dazumal. (Ein bisschen auch Zagreb, Graz, Prag und Krakau.) Mit der Nase finde ich mich zurecht, desgleichen mit der Zunge. Wohin der Strudel reicht, ist

mitteleuropäisches Terrain. Triest kennt ihn, und kennt Krapfen und Kaiserschmarren, Buchteln und Kugelhopf, Sacher- und Doboschtorte, Kaiserfleisch und Liptauer sowie „Gòlas“ oder „Goulasch“ oder „Gulyás“ auf mindestens siebnerlei Art. Hinzukommen die mediterrane Fischküche, das italienische Pastabreviar, die slawischen „Lubianske“, „Cevapcici“, „Raznici“. Soviel Fülle ist selten. Triest ist ein Konglomerat.

Es gibt zum Beweis eine griechisch-orthodoxe und eine blaukuppelige serbische Kirche, eine katholische Kathedrale und eine imposante Synagoge. Es gibt, als Geschichtszeugen, ein römisches Theater und eine frühchristliche Basilika, faschistische Monumentalarchitektur und die traurige „Risiera di San Sabba“. Die Reisfabrik diente während des Zweiten Weltkriegs als KZ; Juden warteten hier auf den Weitertransport in die Todeslager, slowenische Partisanen wurden liquidiert.

Kein Triestiner Schritt ohne historische Risse. In den Gassen des alten Ghettos strauchelt man in die Vergangenheit. Die Steine weinen.

Europa *en miniature*. Auf kleinstem Raum greifen Kulturen und Ethnien ineinander, weniger glanzvoll denn zäh. Triest ist nicht mehr der Hafen eines Imperiums, aber auch nicht mehr ein toter Zipfel Italiens im Schatten schwer passierbarer Grenzen. Vorbei die ungewollte Isolation, geblieben die Erfahrung, dass Grenznähe das Bewusstsein der Differenz schärft. Oben im Karst und im angrenzenden Istrien leben Slowenen. Eine Minderheit lebt in Triest selbst, verfügt über eigene Schulen und Kulturvereine.

Noch höre ich meine Kinderfrau Amelia, wie sie mir slowenische Lieder singt. Das ist lange her. Es gibt die fünfhundertvierundfünfzig Stufen, die zu ihrem weinumrankten Häuschen führen, es gibt das Haus selbst, nur Amelia gibt es nicht mehr. Amelia, die die knusprigsten Sardinien briet und mit einem schnellen Pantoffelhieb jeden Skorpion erledigte. Orte sind an Personen gebunden. Ich stehe neben dem Haus

meiner Kindheit, ohne Amelia, ohne die bucklige Violetta. Der rostrote Putz blättert. Die Jalousien sind heruntergelassen. Der Garten verwildert. Nur das Meer sonnt sich in seiner ständigen Wandelbarkeit.

Am Meer muss es liegen, dass ich diese Stadt vermisse. Ihren maroden Glanz, ihre herbe Paradoxie. Die wüsten Gleise des Güterbahnhofs, die hafennahen Brachen, das Kunterbunt der Vorstadthäuser, die von der Bora durchwehten Strassenschluchten. Das Meer ist wie Seide. Ein Schein umgibt es, weit über die hellen Kalkklippen hinaus. Er vermischt sich mit dem Horizont, er ist Himmel.

Die Helligkeit riecht nach Immergrün.

Die Helligkeit.

Die Nacht riecht nach Buchs, Taxus, Thymian, Jasmin.

Es gibt die kurze Nacht der Siesta und die lange Nacht der Sterne und skandierten Leuchtturmsignale. Wenn es so still ist, dass das Geräusch der Brandung hochschwappt. Das Meer leckt sein Ufer, das Meer wiegt seinen Tang. Und den Wachliegenden in Schlaf.

Was habe ich geschlafen in Triest, wieviel geträumt. Dreisprachig. Es reicht noch für Jahre.

Kein Meer, aber Thymian, Rosmarin, Lavendel, Ginster, eine weingewellte Ebene und dahinter der Berg. Gebieterisch. Windberg genannt, Mont Ventoux. In der Provence ist er der höchste (1908 Meter), Petrarca hat ihn bestiegen und damit den abendländischen Alpinismus begründet. Bei der Tour de France gehört er zur gefürchteten Etappe. Denn seine Kuppe ist wüstenkahl, Sonne und Witterung restlos ausgesetzt. Und die Steigung beträchtlich.

Aus der Distanz, schön *en face*, sieht der helle Gipfel wie eine liegende Frau aus, lasziv hingebreitet. An wolkgigen Tagen wachsen ihm Hörner und Arme, fängt er vulkanisch zu rauchen an oder verhüllt sich ganz. Vorbei der Spuk. Bis jäh ein neues Spektakel eintritt, eine neue Verwandlung. Der Ventoux hat das Zeug zur Heiligkeit. Längst habe ich ihn

zu meinem Fudschijama erkoren. An seinen Flanken wachsen Zedernwälder, darin zahllose Pilze und Beeren. Von seinem Gipfel aus reicht der Blick nördlich bis zum Montblanc, südlich bis zur Camargue. Panorama beschreibt nicht, was tausendfältig unbeschreibbar bleibt. Bei heftigem Mistral, bei klarsten Farben. Die Falten und Windungen des ersten Schöpfungstags.

An einem Markttag, aus Carpentras kommend, habe ich oben fast meinen Kopf verloren, oder sollte ich sagen, meinen Verstand. Der Wind ratterte und knatterte durch Körper und Gebälk. Rundum aber breitete sich stufenförmig die Welt aus, in allen Schattierungen. Die Schönheit war kaum auszuhalten. Und ich beschloss, fortan unten zu bleiben.

Unten heisst: in Venasque. In einem alten Steinhaus mit Terrasse, auf einem alten Felsporn, den nacheinander Römer, Merowinger, Sarazener besiedelt hatten. Hier ein Baptisterium aus dem 6. Jahrhundert – mit grossem oktogonalen Taufbecken –, dort die *tours sarrazines*, in deren Schatten Jung und Alt Boule spielt. Dazwischen die schmale, schmucke Dorfstrasse mit zwei Brunnen und einer legendären Auberge. Ihr Patron hat das Trüffeleis erfunden. Monsieur S. brauchte lange, um zum Trüffelspezialisten zu werden. In Deutschland geboren, in der Schweiz aufgewachsen, in Paris als Kaufmann tätig, kehrte er eines Tages der Grossstadtheftik den Rücken und kaufte das alte Haus im alten Venasque im provenzalischen Comtat Venaissin. Er lernte kochen, und wie. Seine Gäste kommen von überall, seine Kochkurse locken selbst Amerikaner und Australier an. Die Tauben holt er aus Bauers Taubenschlag, den Käse aus der Einsiedelei des Ziegenhirten, den Meerfisch vom Markt in Avignon. Sein Tag beginnt vor Sonnenaufgang und endet, bei einer Zigarre, nach Mitternacht. Sieben Tische hat er zu bedienen, das reicht. Wer sein Lokal verlässt, hat ein glückliches Gesicht.

Vielleicht ist der Ort überhaupt fürs Glück gemacht. Mit seinem hohen, tiefblauen Himmel, mit seinem gleissenden

Licht, mit seinen frechen Zikaden, mit seinen Kirschbäumen und Olivenhainen, mit seinen Weingärten und Ginsterhecken. Und Düften tagaus tagein. Von Oleander, Lavendel, Zypresse, Kräutern. Zu greifen die Sinnlichkeit. Noch im Kalkstaub des porösen, weissgelben Steins.

Wir sind alle da: mein polnischstämmiger Nachbar, Politjournalist aus Paris; mein lieber alter Freund Yuri, Petersburger Jude und bekannter Parfümeur; Maler N. mit seiner finnischen Frau. Angezogen vom Licht und vom Blick auf den Mont Ventoux. Yuri, weit über achtzig, sitzt im Korbstuhl auf der Terrasse, erzählt von seiner Kindheit an der Newa, von der Schulzeit in Berlin, von den Kriegswirren in Marseille, von der Firmengründung in Paris und von Berufsjahren in Indien. Am liebsten aber rezitiert er Gedichte: russische von Puschkin, Lermontow, Blok, deutsche von Rilke, Heine, Goethe, auf Wunsch auch französische und englische – alles auswendig, alles in der Originalsprache, mit leiser Wehmut. Wäre es nach ihm gegangen, hätte er sich schon früh der Literatur verschrieben. Nabokov druckte einige seiner Verse. Aus der Poesie der Lettern ist die der Düfte geworden: Parfum.

Eine europäische Biographie, mit rollendem „r“ vorgetragen in einer Gegend, wo die ältesten Synagogen Frankreichs stehen. Und wo heute Le Pen-Anhänger falsche Signale setzen. Patois und Fremdenhass. Aber: Europa ist ein Palimpsest. Europa ist ein bunter Hund, der nicht einfarbig werden darf. Da sitzen wir, zusammengewürfelt auf der Terrasse. Und die Reben glühen.

Nachts fallen die Sternschnuppen, die Hand am Knopf wünscht sich was. Irgendwo quaken Frösche. Und vor dem Stadttor klicken die Boulekugeln: *Tirez!* Es spielen Einheimische und Zugewanderte, Gäste und Probierwillige. Wer zusehen will, lehnt sich an die altehrwürdigen sarazenischen Mauern. Eine Brise fährt durch die Beleuchtungsdrähte, die Lampen schwanken und werfen tanzende Schatten auf den Sandboden. Dieser ist uneben, da und dort kiesig, grob.

Stoppt das Rollen der Kugeln, weshalb sie geworfen werden, hoch. Ein Spiel der Geduld, im Zweifelsfall wird der Abstand zum *Cochonnet* mit dem Zollstock gemessen. Der Geübte reibt die Kugel vor jedem Wurf blank, geht in die Hocke und lässt sie dann locker aus dem Handgelenk schnellen. Exakt. Es gibt Ermunterungsrufe, Anweisungen, ironische Frotzeleien, die Mannschaften parlieren in einem fort, klopfen sich auf die Schulter, scharren Kreise in den Sand. Sozialhygienisch ein Segen, bis hin zu den Turnieren. Zumindest die Männer sind nicht allein.

Ob Boule oder Boccia: die schwere Metallkugel rollt. Im säuberlich geharkten Rechteck oder auf freier Bahn, italienisch, französisch, egal. Während sie rollt, bleibt die Zeit aussen vor. Ein zu vernachlässigender Posten. Bis die Lichter ausgehen, bis der Regen auf den Platz klatscht.

Süden. BB gehört in den Süden, wie der zerrende Nordwind, wie die scharfen Schattenkuben. Meine drei Orte bilden ein BB-Triangulum. Ich unterscheide nicht zwischen kastanien- und platanenbestandenen, zwischen windgeschützten und offenen Plätzen. Was zählt, ist die BB-Sprache, das geduldige Idiom des Kugelspiels. In den BB-Breitengraden kennt man Gelassenheit, den guten Tropfen, das produktive Nichtstun. Nanu, was läuft schon davon. Auch morgen geht die Sonne auf, und ob sie aufgeht. Rot wie Koralle. Börse, Barometer, Bilanz können warten.

Manchmal wähne ich mich hinterm Ohr der Welt. Taste ein Feigenblatt ab, folge der Geometrie des Lavendelfelds. An seinem Rand steht eine Borie, archaische Hirtenhütte, grau wie ein Schuppentier. Winzige Eidechsen huschen über den Stein. Es ist betäubend still. Gehen. Gehen. Erinnernvergessen. Gehen. Vorbei an den feinen Breschen der Blumen. Gehen. Lange. Der Weg schlängelt sich ins Tal. Die Erde ist ockergelb. Hartblättrige Steineichen trotzen der Sonne. Weitergehen. Noch. Bis die tollgewordenen Ängste abfallen und das Äquilibrium eintritt. Unten im Tal. Ohne Uhrzeit.

Jug. Trikrat. Občutki

Na dva tisoč metrih se pasejo krave. Jedo sočno planinsko travo in pijejo iz hitrih potokov. Prelaz Julier. Boren gorski dekor v rjavo-zeleno-sivi, nad njim jadrajoči oblaki. Včasih pogoltnejo skalo, cesto, vse. Potem serpentine ne vodijo nikamor, od krav pa ostane le oddaljeno oglašanje zvoncev.

Na drugi strani, globoko spodaj, se lesketajo Engadinska jezera, pozdravlja prvi jug, z drugačno svetlobo. Neubranljiva je ta svetljava iz snežne beline, vodnega leska in plapolavih gozdov. Gorski zrak diši po vetru, vode tečejo proti Donavi in proti Jadranu. V izbah Champfèrja, Sils-Marije in Maloje, obitih z limbovino, govorijo ladinsko. Rimske poti so tam, romanske cerkve, spominske plošče Nietzscheju in Segantinijev grob. Divjina tu ne pustoši. Domovanje srn, gamsov in svizcev si je že dolgo iz oči v oči z visoko civilizacijo. Narava in kultura sta eno. Smo v Švici, ne v Kanadi.

Razdrobljenost, s presenetljivimi prehodi. Iz Engadina se cesta strmo vije čez gorski prelaz Maloja v dolino Bergell. Val Bregaglia. Padec nekoliko južneje je skoraj navpičen. Tu so vasi Casaccia, Vicosoprano, Borgonovo in Stampa. Iz Stampe izvira umetniška družina Giacometti; Alberto je od tod osvojil svet in se vedno znova vračal k mami v »stüo« – izbo. *Si parla italiano, però un dialetto italiano*. Bergellščina je trpka kot pokrajina, končni vokali ostro odsekani. Strehe so prekrite s kamnom, poti in stene kamnite. Nad Stampo je dal bogat južnjak ob koncu 19. stoletja zgraditi kastel v barvi volovske krvi, z zobčastimi nadzidki, francoskim vrtom in povsem ravnim drevoredom. Sončen stoji na pobočju, eksotičen in zapuščen, medtem ko se na drugi strani, na gozdnem pobočju, blešči San Pietro, s svojim velikim tlakovanim prostorom za obračanje kočij in z barvito apsido Augusta Giacomettija. Prej so se tu pogosto poročali; zdaj naključni gost prime za kljuko in potem zasanjano pritisne na pedale harmonija. Ni slišati drugega kot njihovo puhanje. Naokrog gluha tišina. Ali pa nekje bleje ovca? Niže spodaj skalno rebro zapira dolino.

Reka ga zaobide, avtomobili smukajo v predor. Ne moreš pa spregledati rimskega stolpa in zraven njega, ljubkosestrsko, romanski zvonik cerkve Nossa Donna.

Prišla sem v »Sottoporto«, južni del Bergella. Grem po ozki cesti, ki pelje iz Promontogna v Bondo, mimo *grotti* – v skalo vklesanih vinskih kleti – in senčne balinarske steze. Tu rastejo pravi kostanji, pomešani z jelkami in macesni, svetloba pa je milejša. Že petintrideset let obiskujem ta kraj. Poznam šumenje njegovih vodnjakov, vonj njegovih hlevov, njegov grobi tlak iz prodnikov in njegove mnogobarvne sončne zahode. In že dve generaciji njegove prebivalce. Ob vsaki uri dneva in noči sem se sprehajala po njegovih ovinkastih ulicah, stala pred hišo Dantejevega raziskovalca Scartazzinija in pred vitkim zvonikom cerkve San Martino, pred večprstno palačo Salis (kamini, kamini) in pred zaraščenim sosedovim sadovnjakom. Kot da bi bil svet tukaj v redu. Pristno gnezdo. (L. pravi prvobitno, pramaterinsko.) Zvečer med šesto in sedmo dobiš v mlekarni še iz vimena toplo mleko, zvonovi zanesljivo donijo opoldne in ob osmih, okroglo stalno omizje v edini gostilni je v nedeljo povsem zasedeno, razkošno zavit rimski *sentiero storico* – zgodovinska pot – še vedno vodi v Castasegno, v cerkvi na freski svete večerje pa še zmeraj niso pojedli rib in rakov. Ne smemo pozabiti na vsakoletni turnir v balinanju s pokalom in plesom ter na jesenski Festival divjadi v sosednjem promontonjskem Hotelu Bregaglia, kjer pripravljajo tudi najokusnejše *pizzocchere* – ajdove testenine s krompirjem, sirom in blitvo.

Skromno, toda svobodno je tukaj. Veliko niti se steka in odteka v širni svet. Mladina pogosto išče eksistenco drugje – v prejšnjih časih so Bergellčani kot slaščičarji množično odhajali v Varšavo in v Sankt Peterburg –, toda vrnitev je gotova. V senčnem gorskem boku, v svetlih kostanjevih gozdovih, v trdnih kamnitih hišah je dobro. Bondo, točka na zemljevidu Evrope, zame košček domovine. Pod nogami – pod granitom, pod travami in gozdovi – čutim zgodovinske plasti in stopinje, nad sabo nebo brez smoga.

Evropski palimpsest se razprostira do tukajšnjih gozdov, kjer se mešajo popisani in nepopisani listi.

Varnost pomeni: so meje in povezave, razlika in kontinuum. Na nasproti ležeči sončni terasi stoji Soglio z lastno palačo Salis, z Rilkejevo sobo in skoraj subtropskim vrtom, v katerem poleti cvrčijo murni. Povsod drugod so koze z lepo zvenečimi zvončki. V trgovini z biološko pridelano hrano prodajajo kozji sir in kozmetiko iz kozjega mleka pa tudi kostanjeve testenine in gorski med. Ogromni kostanjevi gaji z razpršenimi *cascinami*, sušilnicami za kostanj, se vlečejo do Castasegne, prečkajo mejo in se nadaljujejo v Italiji. Drugače? Malo manj skrbijo zanje. Povsod je divja rast. Tudi obcestnim vasem se tam čez mudi, da bi prišle dol v Chiavenno. Le Piuro je razmetan, neurejen kraj: nekoč cvetoče trgovsko mesto je leta 1618 zasul podor. Povsod so drobci skal, novo naselje je plezalo v višino, mimo vile Vertemate, ki ji je bilo prizaneseno, s svojimi freskami in ribniki pa se zdi kot redek dragulj.

V Chiavenni so pobočja doline skoraj navpična, polna trte. Vinske kleti so vklesane v skalo – tukaj se popiva v hladu. Katoliški ambient, hitra *italianità*, že nam maha Comsko jezero. Bergell je protestantski. Eden od njegovih reformatorjev, Peter Pavel Vergerij, je prišel iz Istre. Mar ni to povezava? Prizanesel je slikam in freskam. V Bondu Pantokrator že stoletja zaščitniško gleda iz mandorle v apsidi – iz oči v oči, ne v imperialni drži. Avtentična bližina, ki jo morda zagotavlja le »skromna«, kljub temu omrežna provinca.

Bondo je star, Bondo je nagrbančen. Tako kot Evropa. Listavci in iglavci, za hribom govorijo drug idiom. Nekateri pridejo sem, da bi preplezali severno steno Badila. Jaz ostajam v dolini, z velikani v ozadju, na obali Mere zrem za ribicami in nabiram kostanje. Ko skočijo iz ježic, se svetijo, kot bi bili polakirani. Dragoceni so.

Trst, školjka otroštva. Zaliv, grad Miramar, svetilnik Faro della Vittoria. Beli so nazobčani robovi, le barva morja se

spreminja med palmovo zeleno in kobaltno modro, med umazano sivo in penasto rumeno. Ko rečem morje, mislim tole tukaj: razprostrto v polkrogu in mirno, s prihajajočimi in odhajajočimi ladjami.

Stojim na strmem pobočju v Barkovljah, blizu svetilnika, pod mano viadukt stare južne železnice. Vsakih nekaj minut ga prečka vlak. Časi se zagozdijo. Kakanjska arhitektura v rabi 21. stoletja. Tu vile, tam – v centru mesta – Borgo Teresiano in mračne stavbe v stilu historizma. Tu kopališče ob morju, tam monumentalna rumena poštna stavba in mestni park z rondojem in kipi pesnikov. Monarhija ima kamnito trdnost, in kjer srečam njeno rumeno barvo, so mi stvari znane. Vse mi je jasno.

Če pa se rumena poveže z vonjem po rjavem premogu, je to Ljubljana, njega dni. (Malo tudi Zagreb, Gradec, Praga in Krakov.) Z nosom se znajdem – tudi z jezikom. Do koder seže zavitek, je srednjeevropsko območje. Trst ga pozna, pozna pa tudi krofe in cesarski praženec, buhteljne in šarkelj, Sacherjevo torto in doboš torto, cesarsko meso in liptovski sir, kakor tudi *gòlas* ali *goulasch* ali *gulyás* ali golaž na vsaj sedem načinov. K temu je treba dodati še mediteransko ribjo kuhinjo, italijanski brevir pašt, slovanske *lubianske*, *cevapcice*, *raznice*. Tako obilje je redko. Trst je konglomerat.

Dokaz so grška pravoslavna in srbska cerkev z modro kupolo, katoliška katedrala in impozantna sinagoga. Zgodovinske priče so rimsko gledališče in zgodnjekrščanska bazilika, fašistična monumentalna arhitektura in žalostna Risiera di San Sabba. Rižarna je bila med drugo svetovno vojno koncentracijsko taborišče; Judje so tu čakali na nadaljnji transport v taborišča smrti, slovenske partizane so tu likvidirali.

V Trstu ne moreš narediti koraka brez zgodovinskih razpok. V ulicah starega geta zaideš v zgodovino. Kamni jokajo.

Evropa *en miniature*. Na najmanjšem prostoru se prepredajo kulture in narodi – bolj žilavi kot pa sijajni. Trst ni več pristanišče imperija, a tudi ne več mrtev konček Italije v

senci težko prehodnih meja. Neželeni izolacija je mimo, ostala pa je izkušnja, da bližina meje izostri občutek za razlike. Zgoraj na Krasu in v sosednji Istri živijo Slovenci. Manjšina živi tudi v Trstu, kjer ima lastne šole in kulturna društva.

Še slišim svojo varuško Amelijo, kako mi poje slovenske pesmi. Tega je že dolgo. Petsto štiriinpetdeset stopnic vodi k njeni s trto obdani hiški – tudi hiša še stoji, le Amelije ni več. Amelije, ki je pekla najbolj hrustljave sardine in je s hitrim udarcem s copatom pobila vsakega škorpijona. Kraji so povezani z ljudmi. Stojim ob hiši svojega otroštva, brez Amelije, brez grbave Violette. Rjasto rdeč omet se lušči. Žaluzije so spuščene. Vrt zapuščen. Samo morje se sonči v svoji nenehni spremenljivosti.

Verjetno zaradi morja pogrešam to mesto. Njegov propadli blišč, njegovo trpko paradoksalnost. Pusti tiri tovarne postaje, ledine blizu pristanišča, živobarvne predmestne hiše, ulične soteske, skozi katere piha burja. Morje je kot svila. Obdaja ga daleč čez svetle apnenčaste čeri segajoči soj. Meša se z obzorjem in je nebo.

Svetloba diši po zimzelenu.

Svetloba.

Noč diši po pušpanu, močvirkovki, timijanu, jasminu.

Obstaja kratka noč sieste in dolga noč zvezd in skandiranih signalov svetilnika, ko je tako tiho, da zvok butanja valov pljuska navzgor. Morje liže svojo obalo, morje ziblje svojo halugo in nespečega v spanec.

Koliko sem v Trstu spala in koliko sanjala. V treh jezikih. Tega je dovolj še za leta.

Ni morja, so pa timijan, rožmarin, sivka, košeničica, ravnica z valujočo trto, in v ozadju gora. Ukazovalna. Imenuje se Vetrna gora, Mont Ventoux. V Provansi je najvišja (1908 metrov); Petrarka je splezal nanjo in s tem utemeljil zahodnoevropski alpinizem. Na Dirki po Franciji spada med etape, ki se jih kolesarji najbolj bojijo, saj je vrh puščavsko gol in popolnoma izpostavljen soncu in vremenu, vzpon pa občuten.

Od daleč je svetli vrh videti kot ležeča, lascivno zlek-njena ženska. V oblačnih dneh mu rastejo rogovi in roke in začne se vulkansko kaditi ali pa se čisto zagrne. Dokler se nenadoma spet ne zgodi novi spektakel, nova preobrazba. Ventoux je primeren za svetost. Že zdavnaj sem si ga izbrala za svojo Fudžijamo. Na njegovih pobočjih rastejo cedrovi gozdovi, v njih nešteto gob in jagod. Z vrha seže pogled severno do Mont Blanca, južno do Camarguea. Panorama ne opiše vsega, kar ostane tisočkratno neopisljivo. Ob močnem mistralu, pri najčistejših barvah. Pregibi in vijuge prvega dne stvarjenja.

Nekega tržnega dne, ko sem prihajala iz Carpentrasa, sem zgoraj skoraj izgubila glavo – ali bi morala reči razum. Veter je tulil in rezal skozi telo in gredje. Okrog in okrog pa se je stopničasto razprostiral svet, v vseh odtenkih. Lepoto se je komaj dalo prenesti. In odločila sem se, da bom odslej ostala spodaj.

Spodaj pomeni: v Venasquu. V stari kamniti hiši s teraso, na stari skalni ostrogi, ki so jo drug za drugim naseljevali Rimljani, Merovingi in Saraceni. Tu baptisterij iz 6. stoletja – z velikim osmerokotnim krstilnikom – tam *tours sarrazines*, saracenski stolpi, v katerih senci mlado in staro balina, vmes pa ozka, lična vaška cesta z dvema vodnjakoma in legendarno *auberge*. Lastnik gostilne je iznašel sladoled s tartufi. Dolgo je trajalo, preden je Monsieur S. postal specialist za tartufe. Rojen je bil v Nemčiji, odraščal v Švici, bil trgovec v Parizu, potem pa je nekega dne obrnil hrbet vele mestni naglici in kupil staro hišo v starem Venasquu v provansalski grofiji Venaissin. Naučil se je kuhati, pa kako. Njegovi gostje prihajajo od vsepovsod, njegovi kuharski tečaji privabljajo celo Američane in Avstralce. Golobe nosi iz kmetovega golobnjaka, sir iz bivališča samotarja, kozjega pastirja, morske ribe pa s tržnice v Avignonu. Njegov dan se začne pred sončnim vzhodom in končuje ob cigari, po polnoči. Sedem miz mora postreči; to je dovolj. Kdor zapuša njegov lokal, ima srečen obraz.

Morda je kraj sploh narejen za srečo – s svojim visokim, močno modrim nebom, svojo jarko svetlobo, svojimi predrznimi škržati, svojimi češnjevimi drevesi in oljčnimi gaji, svojimi vinogradi in grmi košeničice. In dišavami, iz dneva v dan. Oleandrove, sivkine, cipresove, zeliščne. Čutnost, da bi jo kar zagrabil. Še v apnenčevem prahu poroznega, belorumenega kamna.

Vsi smo tukaj: moj sosed, ki izvira s Poljske, politični novinar iz Pariza; moj ljubi stari prijatelj Yuri, peterburški Jud in znan parfumar; slikar N. s svojo finsko ženo. Privlačita nas svetloba in pogled na Mont Ventoux. Yuri, ki jih ima že krepko čez osemdeset, sedi v pletenem stolu na terasi, pripoveduje o svojem otroštvu ob Nevi, o šolskih letih v Berlinu, vojni vihri v Marseillu, ustanavljanju firme v Parizu in letih službovanja v Indiji. Najraje pa recitira pesmi: ruske, Puškinove, Lermontove, Blokove, nemške – Rilkejeve, Heinejeve, Goethejeve, na željo tudi francoske in angleške –, vse na pamet, vse v originalnem jeziku, s tiho otožnostjo. Če bi bilo po njegovem, bi se že zgodaj zapisal književnosti. Nabokov je natisnil nekaj njegovih verzov. Iz poezije črk je nastala poezija dišav: parfum.

Evropska biografija, ki jo predstavlja pogrkujoče in v predelu, kjer stojijo najstarejše sinagoge v Franciji. In kjer danes Le Penovi privrženci kažejo napačno pot. Dialekt in sovraštvo do tujcev. Toda: Evropa je palimpsest. Evropa je pisan pes, ki ne sme postati enobarven. Tako sedimo – z vseh vetrov – na terasi, trte pa žarijo.

Ponoči padajo zvezdni utrinki; roka na gumbu si nekaj zaželi. Nekje regljajo žabe, pred mestnimi vrati pa trkajo krogle za balinanje: *Tirez!*, *Zbij!* Igrajo domačini in prišleki, gostje in tisti, ki bi radi poskusili. Če hočeš gledati, se nasloniš na stare, častitljive saracenske zidove. Sapica zaveje skozi ulično razsvetlavo, luči se zibljejo in mečejo plešoče sence na peščena tla. Ta so neravna, tu in tam prodnata, groba. Ustavljajo kotaljenje krogel, zaradi česar jih mečejo, in to visoko. Igra potrpljenja, v nejasnih primerih izmerijo razdaljo do *cochoneta*, balinčka, z zložljivim metrom.

Izurjen igralec pred vsakim metom kroglo zlošči, počepne in jo potem sproščeno vrže iz zapestja. Natančno. Slišiš spodbujanje, navodila, ironično draženje, moštva nenehno klepetajo, se trepljajo po ramenih, rišejo kroge v pesek. To je vse do turnirjev socialno-higienski blagoslov. Vsaj moški niso sami.

Naj se reče *boule* ali *boccia*: težka kovinska krogla se kotali. V skrbno pogrebenem pravokotniku ali na prosti stezi, italijansko ali francosko, vseeno. Medtem ko se kotali, se čas ustavi. Dokler ne ugasnejo luči, dokler ne začne deževati.

Jug. Enako kot trgajoč severni veter, enako kot ostre senčne kocke spada k jugu tudi bb. Moji trije kraji tvorijo triangel bb. Ne ločim med kraji s kostanji in s platanami, med kraji v zavetju in izpostavljenimi kraji. Šteje le jezik bb, potrpežljiv idiom igre s krogli. V zemeljski širini bb-ja poznajo sproščenost, dobro kapljico, produktivno brezdelje. No, kaj pa nam bo pobegnilo? Tudi jutri bo sonce vzšlo, in še kako bo vzšlo. Rdeče kot korale. Borza, barometer in bilanca lahko počakajo.

Včasih se mi zdi, da sem za ušesom sveta. Potipam figov list in sledim geometriji sivkinega polja. Na njegovem robu stoji »borija«, arhaična pastirska koča, siva kot luskavec. Majčkeni kuščarji švigajo čez kamen. Oglušujoče tiho je. Hoditi. Hoditi. Spominjati se, pozabljati. Hoditi. Mimo nežnih rožnih poti. Hoditi. Dolgo. Pot se vije v dolino. Zemlja je okrasto rumena. Črnike s trdimi listi se upirajo soncu. Hoditi naprej. Še. Dokler ne premagaš steklih strahov in nastopi ekvilibrij. Spodaj v dolini. Kjer se čas ustavi.

Prevedla Vesna Kondrič Horvat

Gostje Vilenice 2025
Vilenica Guests 2025

Dragan Velikić

Foto © Milovan Milenković

Dragan Velikić (Beograd, 1953) je srbski pisatelj in esejist. Otroštvo in mladost je preživel v Pulju, pozneje je študiral primerjalno književnost v Beogradu. V devetdesetih letih je bil urednik in kolumnist, o družbenih in političnih razmerah je pisal za razne srbske, avstrijske in nemške medije. Ob nasprotovanju srbski nacionalistični in vojni politiki je zapustil domovino ter nekaj časa živel v Budimpešti, Berlinu in na Dunaju, kjer je bil pozneje (2005–2009) veleposlanik Republike Srbije. Vseskozi je tudi pisateljaval, doslej je objavil dvanajst romanov, tri zbirke kratke proze in šest esejističnih knjig. Nazadnje je leta 2024 objavil *Dunajski roman* (*Bečki roman*). Njegova literatura je prevedena v več kot 20 jezikov. Nekaj romanov Dragana Velikića imamo prevedenih tudi v slovenščino – *Astrahan* (2004), *Dantejev trg* (2013), *Bonavia* (2014), *Rusko okno* (2014), *Preiskovalec* (2018) in *Naslov* (2020) –, prav tako knjigi esejev *Glas iz razpoke* (1992) ter *O pisateljih in mestih* (2019). Med nagradami in priznanji, ki jih je avtor doslej prejel za svoje delo, so nagrada Miloša Crnjanskega (1988), nagrada Meše Selimovića (2007), nagrada avstrijskega inštituta za Podonavje in Srednjo Evropo (2008), literarna nagrada mesta Budimpešta (2013), zlata sončnica (2015), Kočičevo pero (2015) ter dvakrat NIN-ova nagrada, leta 2019 pa je prejel mednarodno literarno nagrado vilenica.

Dragan Velikić (Belgrade, 1953) is a Serbian writer and essayist. He spent his childhood and youth in Pula, and later studied comparative literature in Belgrade. In the 1990s, he was an editor and columnist, writing about social and political issues for various Serbian, Austrian, and German media outlets. He left his homeland because he opposed Serbian nationalist and war policies, and lived for a while in Budapest, Berlin, and Vienna, where he later served as the Ambassador of the Republic of Serbia (2005–2009). He has also been writing all this time, having published twelve novels, three collections of short prose, and six books of essays to date. Most recently, in 2024, he published *Vienna Novel*. His literature has been translated into more than 20 languages. Several of Dragan Velikić's novels have also been translated into Slovenian – *Astrakhan* (2004), *Dante's Square* (2013), *Bonavia* (2014), *The Russian Window* (2014), *The Investigator* (2018), and *The Address* (2020) – as well as the essay collections *Voice from the Crack* (1992) and *On Writers and Cities* (2019). Among the awards and accolades the author has received for his work are the Miloš Crnjanski Award (1988), the Meša Selimović Award (2007), Mitteleuropa Austrian Award (2008), The Award of the City of Budapest for literature (2013), the Golden Sunflower (2015), Kočić's Pen Award (2015), and two NIN Awards. In 2019, he received the Vilenica International Literary Prize.

Kje začeti drugje kot pri pojmu Srednja Evropa, ki je ključno določal festival Vilenica skozi desetletja. A ta pojem, ki se je pojavil šele v 19. stoletju, je bil vedno nekako izmuzljiv, tudi geografsko. Različno so ga razumeli pisatelji, politiki, gospodarstveniki, zgodovinarji, jezikoslovci – skoraj vsakdo ga je razumel po svoje. Vendar je leta 1986, ko je potekala prva izvedba festivala, v skupini slovenskih pisateljev in pesnikov, med katerimi je bil tudi pobudnik festivala Veno Taufer, prišlo do konsenza o tem, kaj naj bi ta pojem predstavljal v njegovem okviru – svoboden prostor srečevanja in izmenjave razmislekov o kulturi, družbi in umetnosti, predvsem literaturi, vključeval pa bi ustvarjalce iz območja manjših narodov med Nemčijo in Rusijo, kot je zapisal eden od preteklih nagrajencev festivala Milan Kundera. Toda pojem Srednja Evropa se je v štirih desetletjih spreminjal v času in prostoru – politično, družbeno in do neke mere tudi kulturno. Kaj je s tem pojmom, kot se je oblikoval skozi festival, danes? Ima sploh še kakšen pomen med literati iz srednjeevropske regije? Je v sedanjih globalnih družbenopolitičnih razmerah ta pojem še lahko aktualen za razmišljanje o literaturi, svetu, družbi, človeku? In ali je ta pojem lahko še vedno neki utopični prostor srečevanj kot nekoč ali pa je (p)ostal, kot ga je poimenoval še eden od nagrajencev festivala Peter Handke, zgolj meteorološki pojav?

Dragan Velikić: Srednja Evropa je prva prava večnacionalna in večkulturna državna skupnost po rimskem imperiju, ki je uvedla toleranco. Pravim uvedla, ker v tistem času pojmi večkulturnost, strpnost in sobivanje še niso bili obračunani. Mislim, da je Srednja Evropa, hočeš nočeš, prej kot drugi deli celine udejanjila sobivanje. To ima dobre in slabe plati. Ta zadržanost in zaprtost med štirimi stenami, ta okna, ki se, tako se zdi, nikoli ne odpirajo na ulico, te palače, ki so videti, kot da so bile najprej načrtovane kot kasarne, a se je med gradnjo njihova namembnost iz neznanega razloga

spremenila – vse to je morda posledica dejstva, da je bilo Drugega treba sprejeti, vendar z ustnicami rahlo stisnjenimi od grenkobe. Po drugi strani je nevmešavanje v Drugega verjetno tudi oblika strpnosti. Toda kar je najpomembnejše: narodi Srednje Evrope imajo bolj kot drugi to navado in tradicijo, da znajo tudi takrat, kadar si niso všeč, kadar se njihove vere in zgodovinske okoliščine povsem razlikujejo, živeti drug z drugim. Samo na Dunaju je kar nekaj kavarn, ki imajo cele vrste mizic, za katerimi je samo en stol. Je to poskus živeti življenje opazovalca ali zgolj počitek, pogled vase, zapiranje lastnega magnetnega polja? Ni naključje, da je ravno Dunaj, glavno mesto Srednje Evrope, ustvaril posebno institucijo »dunajske kavarne«. Alfred Polgar jo je opisal lucidno in natančno: »V kavarno prihajajo tisti, ki želijo biti sami, vendar hkrati v družbi.« To je topografija Srednje Evrope: veliko narodov, vsak za svojo mizo, a skupaj v isti kavarni. Malo je krajev na zemeljski obli, katerih mit bi trajal tako dolgo. Morda je razlog za priljubljenost in aktualnost Srednje Evrope v tem, da se je njen obstoj prenesel v literaturo. Njena kohezivna moč je tudi v literaturi. Literarna dela so edina pokrajina, v katero se lahko vedno vračamo. Zato je literatura dolgoročno močnejša od katerekoli dnevnice politike. In zato je Srednja Evropa preživela vojne, mirovne konference in železne zaves. Vozni red, po katerem sem se kot bralec gibal v času odraščanja, me je vodil v prostore, ki sem jih prepoznaval po izkušnjah iz kakega prejšnjega življenja. V romanih Musila in Brocha sem se počutil kot doma. Moj svet se je širil v knjigah Danila Kiša, Aleksandra Tišme, Bruna Schulza, Milana Kundere, Andrzeja Kuśniewicza, Bohumila Hrabala, Dezsőja Kosztolányija ... Zame je Srednja Evropa literarna domovina.

Festival Vilenica je posebno pozornost vseskozi posvečal tudi javni vlogi pisateljev in intelektualcev. Glede njihovega javnega angažmaja na festivalu ni bilo enotnega konsenza, pa tudi načini javnega angažiranja so se z leti spreminjali.

Kako naj bodo pisatelji in intelektualci angažirani danes? Je to sploh potrebno? Kakšna je še njihova moč pri oblikovanju mnenj in stališč v družbenopolitičnem prostoru? In ali danes obstajajo stališča, ki bi jih pisatelji in intelektualci morali javno izražati, če pristajajo na vlogo javnih osebnosti?

Dragan Velikić: Verjamem v pomen javnega delovanja mislečih ljudi in od pisateljev pričakujem prav to – da mislijo. Še posebej na pomembnih dogodkih, kot je Vilenica, ki dobivajo tudi pomemben medijski prostor. Je normalno, da molčimo o genocidu v Gazi? O razslojenosti medijev pri poročanju o tem genocidu, odvisno od državne oziroma korporativne vpletenosti? O nacionalizmih, ki preraščajo v fašizem? O vlogi medijev in piarovskih služb pri promoviranju državnih politik? Je normalno, da molčimo o kriminalnih dejanjih nekaterih držav do vsakršnega mnenja, ki jim ni po volji? In da to velja ne le za Kitajsko in Rusijo? Da niti ne govorimo o demokraciji, s katero se ponašamo, a ki se vedno bolj sprevrača v posmeh sami sebi? In tako naprej, da niti ne naštevam vseh grozot sodobne civilizacije, ki bi se jih moral docela zavedati vsakdo, ki vsaj malo razmišlja. Je to dolžnost pisatelja? Ne, nihče nima te dolžnosti. A vendar – logično je pričakovati odziv od mislečih ljudi.

Kar pa zadeva literarno delo, ima določeno politično funkcijo samo tedaj, če je predvsem in nadvse izjemno literarno delo. Kajti to je luknja v – kateremkoli – zidu, ena opeka manj, odprtina, skozi katero je moč bolje videti tisto, kar pač lahko vidimo. Razkrivanje. Subverzija. Politika se pravzaprav nanaša na pravila življenja, na njihovo uveljavljanje, pa tudi na njihovo spreminjanje – in za to je treba odstraniti vsako motečo opeko iz zidu.

V štirih desetletjih, odkar poteka festival Vilenica, ki ga je na simbolni ravni določala jama, po kateri se imenuje, se je spremenilo razmerje med literaturo in njeno družbeno

vlogo. V začetkih je festival stavil tudi na disidentstvo, bil je prostor, v katerega so bile uprte oči medijev in javnosti, zato so avtorice in avtorji, povabljeni na festival, predstavljali nekakšno okno v svet. Z desetletji pa se je družbena vloga literature spremenila, preselila se je na družbeno in medijsko obrobje, kjer neprestano bije bitko za pozornost. Kaj je značilno za razmerje med literaturo in družbo danes? Kakšna je družbena vloga literature, tudi znotraj (podivjanega) digitalnega sveta?

Dragan Velikić: V tistih zgodnjih letih Vilenice je bil svet videti preprostejši – ali pa se je to samo nam tako zdelo. Delitev je bila jasna, vedelo se je, kateri so dobri in kateri slabi fantje. Nudenje zatočišča disidentom je bil dobrodošel, a pravzaprav neškodljiv korak. Danes so stvari bistveno bolj zapletene, svoboda govora je pogosto zbirokratizirana, politična korektnost pa – razlita v stranske tokove, ki pri ljudeh zbujajo odpor – izgublja svoj smisel. Svet ni več celota, razlomil se je v nešteto drobcev, ni več vodilne ideje, vera v prihodnost je zbledela. Takšen je duh časa – in takšna je tudi literatura, ki nastaja iz lastnih, malih svetov. Ne moremo si izmišljati tistega, česar ni.

Prvi nagrajenec festivala Vilenica je bil Fluvio Tomizza, ki je nagrado prejel za svoj prozni opus, predvsem za roman Mladoporočenca iz ulice Rossetti. Ta drobn roman se navezuje na dogodke v Trstu med drugo svetovno vojno. Letošnja 40. izvedba festivala Vilenica sovpada z 80. obletnico konca druge svetovne vojne. Svet, o katerem so pisali pretekli nagrajenci in nagrajenke festivala, na primer Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Vilikovsky, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Zbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke idr., je danes spremenjen. Zdi se namreč, da vstopamo

v drugačen svet, kot se je razvijal po koncu vojne. Ali se je – če se sploh je – v zadnjih letih spremenila tudi literatura? Bi se morala? Bi se morala odzivati na sedanjo družbenopolitično situacijo?

Dragan Velikić: Zadnji dve vprašanji sta pravzaprav enaki in moj prejšnji odgovor velja tudi zanju. Seveda se je svet spremenil, seveda je danes drugačen kot pred štiridesetimi leti. Je lahko prva Vilenica govorila na enak način, kot se je razmišljalo in pisalo štirideset let prej, leta 1945? Seveda ne. Nič nenavadnega ni v tem. Mi imamo danes nalogo, da zbiramo drobce tega razpadajočega sveta – sveta, ki je razpadel v primerjavi s tisto vero v prihodnost, ki je bila splošno prisotna v šestdesetih, sedemdesetih in je še vedno tla v osemdesetih. Devetdeseta so postavila piko. Pri nas z grozljivo vojno, v Evropi s padcem zidu in prodorom kapitala v sleherni kotiček družbenega življenja, tako na vzhodu kot na zahodu. Kar ni zaobšlo niti kulture.

Kultura je bila nekoč eden glavnih državnih promotorjev, tisto, s čimer se je »šlo v svet«. Danes se vrednost filmov meri zgolj po denarju, ki ga prinesejo blagajnam, memoari banalnih zvezdnikov se prevajajo čez noč in dosegajo milijonske naklade, kultura v medijih se je skrčila na subkulturo in zabavo ... Malokaj od vsega tega kaosa, ki ga živimo, bo ostalo v spominu. Mi, generacije, ki razmišljamo o tem, kako je nekoč bilo, še vedno počnemo tisto, v kar verjamemo – pišemo in govorimo. A rešitev že dolgo ni več v naših rokah. V rokah tistih bo, ki so danes stari dvajset let.

V zadnjem času literaturo najbolj zaznamuje umetna inteligenca in njen vpliv na pisanje oziroma ustvarjanje literarnih del. To bo literaturo zagotovo določalo tudi v prihodnjih letih. Katera so najpomembnejša vprašanja, ki bi si jih morali postaviti pri uporabi umetne inteligence v zvezi z ustvarjanjem literarnih del? Kakšne so lahko pozitivne in kakšne so negativne plati njene uporabe, tudi

v povezavi z avtorskimi pravicami? Kakšna je v tem kontekstu videti prihodnost literature?

Dragan Velikić: Do kod bi prišli, če bi morali plačevati ›avtorske pravice‹ za vse, kar smo podedovali iz preteklih stoletij – za vsa znanstvena odkritja, filozofijo, umetnost, ki smo si jo prisvojili, za vse znanje, ki nas je oblikovalo skozi življenje in ki nam je bilo vsem na voljo, brez avtorskih omejitev? Nenadoma se vse, kar nastaja danes, zaračunava, čeprav je v to današnje vtakano vse tisto prejšnje – brezplačno. Zelo sem skeptičen, ko se avtorske pravice omenjajo kot nekakšen velik in zastrašujoč problem.

Kar zadeva umetno inteligenco – ta ne poseduje ničesar, kar bi bilo večje ali drugačno od naravne inteligence, ki jo je ustvarila. Ali pa celo njej po tej plati nadrejeno. Ni razloga, da bi se bali vstopa neke drugačne logike ali drugačnih miselnih sistemov od tistih, ki so lastni človeku. Umetna inteligenca je le hitrejša, suvereno povezuje obstoječe človeško znanje, brez stranpoti in zmedenosti. Je orodje nekih novih generacij, ki se je ne bodo bale uporabljati. Ali je možna zloraba? Seveda. A tudi navaden kuhinjski nož lahko zlorabimo, pa ga zato ne bomo zavrgli.

Prevedel Matej Krajnc

Where else to begin but with the notion of Central Europe, a concept that has significantly shaped the Vilenica Festival over the decades. Yet this concept, which only emerged in the 19th century, has always been somewhat elusive – even geographically. Writers, politicians, economists, historians, linguists, and others have all understood it differently. Almost everyone interpreted it in their own way. However, in 1986, when the first edition of the festival was held, a consensus was reached among a group of Slovenian writers and poets, including Veno Taufer, the initiator of the festival, on what the term should represent in this context: a free space for encounters and the exchange of ideas on culture, society, and art – especially literature – featuring creators from the region of small nations between Germany and Russia, as one of the festival’s past laureates, Milan Kundera, wrote. But over the four decades, the concept of Central Europe has shifted in time and space – politically, socially, and to some extent culturally. What does this concept, as it has evolved through the festival, mean today? Does it still carry any significance for writers from the Central European region? Can it remain relevant in today’s global sociopolitical climate when thinking about literature, the world, society, and humanity? And can it still be that utopian space of encounter as it once was, or has it, as another of the festival’s laureates, Peter Handke, called it, become a meteorological phenomenon?

Dragan Velikić: Central Europe is the first truly multinational and multicultural state community since the Roman Empire to introduce tolerance. I say “introduce” because back then multiculturalism, tolerance and coexisting were concepts that hadn’t yet been rendered hackneyed through overuse. I think that Central Europe, haphazardly, put coexisting into practice before other parts of Europe did. There are good and bad sides to this. This restraint

and this closing-off between four walls, these windows that never seem to open onto the street, these palaces that look as if they were originally designed as barracks but whose function, for some unknown reason, was changed during construction – all this is perhaps due to the fact that the Other had to be accepted, albeit with lips bitterly pressed together. On the other hand, non-interference with the Other is probably also a form of tolerance. But most importantly: the nations of Central Europe, more than others, have the habit and tradition of – even when they can't stand each other, even when their religions and historical circumstances are completely different – being able to live with each other. In Vienna alone, there is no shortage of cafés where there are rows of tables with only one chair. Is this an attempt to live as an observer, or merely to rest, to look inwards, to close oneself within one's own magnetic field? It's no fluke that it was in Vienna, the capital of Central Europe, that the peculiar institution of the "Viennese café" came into being. Alfred Polgar defined this institution lucidly and precisely: "The café is inhabited by those who want to be alone but who want to do so while being in the company of others." This is the topography of Central Europe: many nations, each at its own table, but together in the same café. There are few places on earth with such a long-lasting myth. Perhaps Central Europe is so popular and relevant because its existence has been translated into literature. Its binding strength is also to be found in literature. Literary works are the only landscapes we can always return to. That is why literature is stronger in the long run than any day-to-day politics. And that is why Central Europe has survived wars, peace conferences and the Iron Curtain. My reading plan when I was growing up led me to places I recognised from an experience in a previous life. I felt at home in the novels of Musil and Broch. My world expanded thanks to the books of Danilo Kiš, Aleksandar Tišma, Bruno Schulz, Milan Kundera, Andrzej Kuśniewicz, Bohumil Hrabal, Dezső Kosztolányi... For me, Central Europe is a literary homeland.

Throughout its history, the Vilenica Festival has also paid particular attention to the public role of writers and intellectuals. There has never been a clear consensus on their public engagement at the festival, and the modes of such engagement have changed over the years. How should writers and intellectuals be engaged today? Is this even necessary? What power do they still hold in shaping opinions and stances in the sociopolitical sphere? And are there positions today that writers and intellectuals should publicly express if they accept the role of public figures?

Dragan Velikić: I believe in the importance of public action carried out by those who think, and that's precisely what I expect writers to do: to think. Especially at crucial events such as Vilenica, which also garners important media space. Is it normal for us to remain silent about the genocide in Gaza? About the media's stratification in reporting on this genocide, depending on state or corporate involvement? About nationalisms that are growing into fascism? About the role of the media and of PR services in promoting state policies? Is it normal for us to remain silent about the criminal actions of certain states as a response to any opinion they do not like? And to think this applies not only to China and Russia? And that's without mentioning that the democracy we pride ourselves on is increasingly turning into a mockery of itself. And so on, not to mention all the horrors of modern civilisation, of which anyone who thinks even a little should be fully aware. Is this the duty of a writer? No, no one has that duty. And yet... it is logical to expect a response from those who think.

As far as literature goes, a work has a certain political function only if it is first and foremost and above all an outstanding work of literature. For it is a hole in the wall – in any wall –, a missing brick, an aperture through which we can better see what we can see. A revealing. A subversion. Politics is actually about the rules of life, about enforcing them, but

also about changing them – and to do that, every troublesome brick in the wall has to be ripped out.

In the four decades since the Vilenica Festival has been taking place – symbolically defined by the cave from which it takes its name – the relationship between literature and its social role has changed. In its early days, the festival also embraced dissidence; it was a space under the gaze of the media and public, making its authors a kind of window to the world. Over time, however, the social role of literature has shifted, moving to the margins of social and media attention, where it now constantly struggles to be noticed. What defines the relationship between literature and society today? What is the social role of literature within today's (chaotic) digital world?

Dragan Velikić: Back in the early days of Vilenica, the world seemed simpler – or maybe it just seemed simpler to us. The division was clear. “You knew” who the good guys and who the bad guys were. Giving refuge to dissidents was a welcome but actually innocuous step. Today, things are much more complicated; freedom of speech is often bureaucratized, and political correctness has spilled over its banks in a way that makes people cringe, robbing freedom of speech of meaning. The world is no longer whole. It has splintered into innumerable fragments. There is no longer a guiding idea. Faith in the future has waned. This is the spirit of the times – and this is also the spirit of literature, which emerges from its own little worlds. We cannot invent what does not exist.

The first laureate of the Vilenica Festival was Fulvio Tomizza, who received the award for his prose work, especially the novel The Newlyweds from Rossetti Street. This short novel is tied to events in Trieste during the Second World War. The 40th edition of the Vilenica Festival coincides with the 80th anniversary of the end of

World War II. The world written about by past laureates such as Libuše Moníková, Péter Nádas, Pavel Viličkovský, Adam Zagajewski, Adolf Muschg, Josip Osti, Milan Kundera, Zbigniew Herbert, Tomas Venclova, Jan Skácel, Péter Esterházy, Brigitte Kronauer, Mirko Kovač, Ana Blandiana, Peter Handke, and others, is a different one today. It seems we are entering a world different from the one that developed after the war. Has literature – if at all – also changed in recent years? Should it? Should it respond to the current sociopolitical situation?

Dragan Velikić: The last two questions are in fact one and the same, and my previous answer applies to them as well. Of course, the world has changed, of course today's world is different from that of forty years ago. Could the first Vilenica have expressed itself in the same way it would have forty years previously, in 1945? Of course not. That's nothing unusual. Our task today is to collect the fragments of that crumbling world – a world that has crumbled in comparison with the faith in the future that was widespread in the sixties, seventies and that was still smouldering in the eighties. The 1990s were the end point. In our country with the horrific war, in Europe with the fall of the Wall and the penetration of capital into every crevice of social life, both in the East and in the West. Culture was not spared.

Culture used to be one of the main promoters of the state, the thing that “went out into the world.” Today, a film's value is gauged solely by box office revenues, memoirs by banal celebrities are translated overnight and printed in the millions, culture in the media has been reduced to subculture and entertainment... Little of the chaos we are living through will be remembered. We, the generations who think about how things used to be, are still doing what we believe in – writing and speaking. But it has been ages since the solution lay in our hands. It will lie in the hands of those who are now in their twenties.

One of the most defining aspects of literature today is artificial intelligence and its influence on writing and literary creation. This is something that will undoubtedly shape literature in the coming years. What are the most important questions we should be asking regarding the use of artificial intelligence in literary creation? What are the potential positive and negative aspects of its use, particularly concerning copyright? What does the future of literature look like in this context?

Dragan Velikić: Where would we end up if we had to pay “royalties” on everything we have inherited from centuries past – all the scientific discoveries, philosophy, art we have appropriated, all the knowledge that has shaped us throughout our lives and that has been made available to all of us, without copyright restrictions? Suddenly, everything that is being produced today comes with a price, even though everything that was woven into what we have today – came free of charge. I am very sceptical when copyright is mentioned as some great and frightening problem.

As far as artificial intelligence is concerned, it possesses nothing that is greater or different than the natural intelligence that created it. Or is even superior to it in that respect. There is no reason to fear the entry of some logic or thought system that differs from man’s. Artificial intelligence is merely faster, coolly integrating existing human knowledge, without deviations and confusion. It is a tool of a new generation that will not be afraid to use it. Is it possible to make ill use of it? Of course. But you can also make ill use of an ordinary kitchen knife, and we don’t throw those away.

Translated by Jason Blake

Beograd

1

Beograd leži na:	44° 49' 14" severno 20° 27' 44" istočno
Površina:	3221,85 km ²
Uže područje grada:	358,77 km ²
Nadmorska visina:	min 66,6 m max 512 m
Klima:	umereno kontinentalna
Prosečna temperatura:	11,6°C januar: 0,2°C juli: 22,0°C
Vreme:	srednjoevropsko
Broj stanovnika:	1.628.000
Uže područje grada:	1.186.000
...	

2

Sve, zapravo, nedostaje: podaci o broju kišnih dana za proteklu godinu, dekadu, vek, milenijum: koliko je bilo kišnih dana godine 1054? Podaci o sunčanim danima, vetrovima, olujama, debljini snežnih pokrivača. Nedostaju podaci o atentatima, noćnim prepadima, ubistvima, provalama, ratovima, revolucijama.

Nema biografije jednog grada bez popisa bioskopa koji su postojali ili još uvek postoje na njegovoj teritoriji, bez dugačke liste filmova koji su se vrteli u tami bioskopskih sala, grimasa gledalaca i putanja na koje su se otisnuli nakon završene predstave, zatim popisa sekvenci u kojima su postali junaci, sporedni ili glavni, i nastavili da žive život protagonista izvan celuloida.

Nedostaju knjige rođenih i knjige umrlih, katastarske situacije čitavih kvartova, mape vodovoda i kanalizacije, pozicije arheoloških bunara, dvocifreni telefonski brojevi, putni nalozi, policijski dosijei, istorije bolesti, putanje konjanika, kočija, omnibusa, autobusa, tramvaja, trolejbusa, automobila.

...

3

Zamislimo jedno džinovsko uho veličine najvećeg teleskopa koje i danju i noću usisava milijarde reči izgovorenih na teritoriji grada, uredno ih beleži i deponuje. U bezdan tog slušnog aparata ne talože se samo reči mnogih jezika, već i uzdasi, krikovi, smehovi. Zamislimo džinovsko oko veličine najvećeg glečerskog jezera na čijoj kristalnoj površini se utiskuju lica, pokreti, geste, tikovi, široki planovi i prizori uhvaćeni kroz ključaonice. Zamislimo ogromno stovarište koje nastaje radom džinovskog uha i džinovskog oka, stovarište sa kojeg beskonačni materijal počinje da klizi prevojima što ih uspostavljaju rečenice, zaustavlja se za trenutak na rampama i upućuje preko skretnica užarenih mozgova na perone priča i romana. I još dublje u noć Istorije.

...

4

Poslednji put karavan kamila prošao je kroz Beograd 1854. godine i doneo iz Sereza duvan u balama za trgovca Anastasa Hristodula.

Prvi telegram je u Beograd stigao iz Aleksinca 12. aprila 1855. godine.

Prve kašike za supu donete su u Beograd 1827. godine. Iste godine pojavio se u Beogradu prvi ženski suncobran.

Dve godine kasnije, 1829. u Beogradu se pojavio i prvi kaput.

Pivo stiže iz Zemuna 1834. godine i toči se u Manojlovoj bašti na Zelenom vencu.

Meteorološka osmatranja počinju da se beleže 1847. godine, a vodi ih Dragutin Karlovanski, vlasnik "Prvog srpskog plivališta i kupališta" ispod Kalemegdana. Tri godine kasnije, Dragutin Karlovanski otvara bakalnicu u kojoj prodaje prašak za buve, sve vrste farba, švajcarski sir i haringe. Osim toga, Karlovanski leči i od šuljeva.

1844. godine u Beograd dolazi prvi krojač ženskog odeća, Pavle Temeljkić. Iste godine u Beogradu se pojavljuje

prvi cirkus. Dve godine kasnije u Beograd stiže prvi učitelj muzike, Aleksandar Skrodilis, rodom iz Trsta.

1847. godine u Beogradu se nastanjuje prvi zubni lekar, Moric Lefner, koji “šuplje zube nekom masom zapušava”.

Prvi klavirštimer pojavljuje se u Beogradu 1850. godine. To je Imro Penović, koji je oslepeo, i kao slep izučio u Pešti zanat klavirštimerski.

Prvo parno kupatilo otvoreno je u Beogradu 1850. godine.

...

5

Tramvaj na kružnoj liniji 2 zaustavlja se na okretnici iznad pristaništa. Vozač izlazi iz vozila i sporim korakom odlazi u baraku, pritvara vrata za sobom. U tramvaju se nalazi dvadeset i dvoje putnika, sedmoro sa užeg područja grada, dvanaestoro sa šireg, a ostali, njih troje, behu putnici koji su tog jutra doputovali u Beograd. Vrata barake se otvaraju. Vozač izlazi i kreće prema prizemnoj zgradi, kontrolnom punktu gradskog saobraćaja. Posle pet minuta pojavljuje se na vratima zgrade, nosi u ruci list papira. Ime vozača je Marko Nikolić. On ne zna da su tog časa u tramvaju još dvojica Marka Nikolića koji se ne poznaju. Niko ne zna koliko ljudi sa imenom i prezime-
nom Marko Nikolić živi u Beogradu. I koliko Marka Nikolića leži po beogradskim grobljima.

Tramvaj kreće, blago se zanosí u krivini, i pored benzinske pumpe, presekavši asfaltnu traku puta, povećava brzinu uspinjući se podnožjem Kalemegdanske padine prema Gradskoj biblioteci. Putnici koji sede na desnoj strani vozila vide zgradu austrijske ambasade, zgradu francuske ambasade, salon Muzeja savremene umetnosti. O mislima tih ljudi ne možemo znati ništa. Pogled onih koji sede na levoj strani uranja u zelenilo Kalemegdanskog parka. Zbog odsustva širokih planova njihove misli, verovatno, nikakvom vezom nisu spojene sa prizorima koje vide njihove oči. Pola minuta kasnije, tramvaj se zaustavlja na stanici pored Gradske biblioteke. I tu je kraj jedne moguće pripovesti. Raspršena

je priča koja bi se svakako razvila kada se tramvaj nekoliko časova ne bi zaustavljao. U tom vozilu više nikada neće biti tih dvadeset i dva putnika. Jedan od trojice Marka Nikolića, carinik u beogradskoj luci, izlazi iz tramvaja i kreće u šetnju Kalemegdanskim parkom. Drugi Marko Nikolić sići će na sledećoj stanici, u Dušanovoj ulici, i peške se uputiti u obližnju biljnu apoteku da kupi čaj od uve. Na pozornici moguće priče ostaje samo Marko Nikolić, vozač tramvaja, koji strpljivo čeka da Nikola Marković, vlasnik staklorezačke radnje u ulici Đorđa Jovanovića 13, blizina Bajlonijeve pijace, stigne, trčeći, do otvorenih vrata vozila. U tramvaju se sada nalazi trideset i pet putnika. Njihova imena ostaće zauvek nepoznata, kao i razlozi zbog kojih su tog vrelog avgustovskog jutra krenuli tamo gde su morali stići.

Za vozača Marka Nikolića, godinama na kružnoj liniji 2, odavno nije bilo iznenađenja u poznatom gradskom pejsažu. Znao je sve pozicije trafika sa obe strane ulica, prepoznavao je određene automobile parkirane po trotoarima, izloge prodavnica pored tramvajskih stanica, drveće, fasade kuća, čak i fizionomije nekih putnika. Njegove misli zavlatile su se u skrivene ćoškovice, otvarale tajne pretince zamišljenih polica. Tako se zabavljao u dosadnim časovima vožnje. Zamišljao je prizore iza prozora kuća pored kojih je prolazio. Ponekad bi rano ujutro zvonio Dušanovom ulicom i uživajući u svom nestašluku zamišljao snene stanare okolnih kuća, probuđene iz ko zna kakvog sna reskim zvukom tramvajskog zvona. Ponekad se zabavljao razmišljajući koliko novca trenutno poseduju putnici u vozilu, koliko godina života im svima zajedno predstoji, koliko godina ima najstariji, a koliko najmlađi putnik, i da li je nekom od njih to, možda, poslednja vožnja. Grad kojim je godinama vozio tramvaj podsećao ga je na ogromnu ukrštenicu koja nikada neće biti popunjena do kraja.

Zabavljen sabiranjem zamišljenog novca putnika, vozač tramvaja Marko Nikolić prošao je, tog 18. avgusta, 1998. godine, u 10 i 45 časova kroz crveno svetlo na uglu Dušanove

i Zmaj Jovine ulice i udario u automobil koji mu je prese-
kao put. Kasno ukočivši, odskočio je sa sedišta, čelom probio
staklo, i na mestu ostao mrtav izbrojavši tek trećinu novca u
džepovima putnika.

Sa balkona svoga stana, prizor nesreće posmatrala je
gospođa Danica Stojković, devojačko prezime Nikolić, koja
se na tom mestu zatekla skidajući suvo lišće sa cveća u saksi-
jama. O svemu što je videla tog jutra, priča pola sata kasnije
staklorescu Nikoli Markoviću u čiju radnju je otišla da bi po-
digla uramljenu mapu sa fotografijama svojih predaka i poto-
maka. Staklorezac Nikola Marković, naravno, nijednog časa
ne pomišlja kako bi pred vozačem tramvaja, o čijoj tužnoj
sudbini mu je upravo pripovedala gospođa Stojković, bio sas-
vim drugačiji režim semafora, samo da tog jutra nije sačekao
da on, Nikola Marković, pretrči Dušanovu ulicu. Staklorezac
Nikola Marković nije se uopšte ni sećao da je tog jutra pretr-
čavao ulicu, niti je pamtio ljubazni gest vozača tramvaja.

Posle odlaska gospođe Danice staklorezac Nikola Marković
prepustio se svom dnevnom ritualu: prelistao je novine, i onda
pažljivo počeo da čita svoju omiljenu rubriku *Listajući "Politiku"*.

...

6

Iz dana u dan, naša prestonica dobija sve veći broj oso-
bina zapada, i to na nesreću gotovo jedino rđavih. Nismo još
uspeli da zamenimo tursku kaldrmu boljom i gazimo bla-
to gore no u Turskoj a već je u Beogradu uhvaćena jedna
podzemna družina koja je po skupe pare prodavala kokain.
(21. XI 1923.)

Preksinoć oko 8 časova u kafani "Kod Ladne vode", koja
inače uvek raspolaže sa dosta rakije sviju vrsta, došlo je do
svađe pa posle i do tuče između žandarma iz obližnje stanice.
Žandarmi ili neka druga viša vlast naredili su da ova tuča ču-
vara javne bezbednosti ostane tajna, i raja, stvorena da sluša,
mora da sluša. (6. XII 1923.)

Juče pre podne upao je u usijanu peć i izgoreo ložać Narodnog pozorišta Nikola Mačkić. (19. I 1924.)

Sezona u Vrnjačkoj banji dostigla je ovih dana svoj vrhunac. Čim su primili julsku platu činovnici su krenuli na željezničku stanicu da dadu stvari na gepek jer u ovu banju se ne dolazi bez svojih posteljina i drugih stvari. Osim dva primitivna izvora i dva mala kupatila nema nikakvih drugih instalacija. Eto, imamo banju na kojoj bi nam pozavideo svet a mi ništa. A takva je banja naročito potrebna u otadžbini paprike, slanih jela i rakije, za narod koji u masama boluje od tuberkuloze i sifilisa, za ljude upropašćene tolikim ratovima. (22. VII 1924.)

Aspirin tablete "Bajer" rado imitiraju. Zato vazda zahtevajte originalni omot. (8. IX 1924.)

...

7

U rano avgustovsko veče, kada je staklorezac Nikola Marković zatvorio svoju radnju i krenuo pored Bajloni pijaće peške kući, nekoliko ljudi je ogromnim šmrkovima pralo pijaćni prostor. Nanosi otpadaka i svakojakog đubreta taložili su se u gomilama na rešetkama kanalizacije. Podzemni krvotok grada raznosio je otpatke dana dalje, kao što nevidljivi telefonski saobraćaj sabire reči hiljada razgovora što su otpočinjali i okončavali se u vrelini avgustovske večeri. Ogromna deponija koju je punilo džinovsko oko i džinovsko uho, deponija započetih priča i romana, privremeno okončanih i uramljenih, kao što su to preci i potomci Danice Stojković na porodičnoj mapi uramljenoj u staklorezačkoj radnji Nikole Markovića, lebdela je u vazduhu grada. Milioni kretnji i gestova, reči i šumova, gradilo je nevidljivu arhitekturu na pozornici grada. A tek snovi? Čitav jedan neocarinjani život proticao je u nepomičnim glavama spavača, još jedan grad određen refleksima sa jave, pamćenjem tela

koje tek u snu stiće svoju slobodu, razlivao se u neomeđenim prostorima. Tamo na javi meteorološke stanice beležile su preciznim instrumentima podatke o još jednom danu koje će obraditi statističari možda neznatno menjajući tabele u budućim bedekerima grada. Ali, u neporubljenom prostoru snova zidao se, ritmom spavača, jedan drugi grad u kojem su Dunavom i Savom u istom času plovili jedrenjaci i parobrodi, a po Carigradskom drumu kretali se karavani konja i kamila, kolone automobila i kamiona. Tulile su ratničke trube i sirene vatrogasnih vozila, smenjivao se topot konja sa bukom automobilskih motora, premeštale su se crkve i kule, parkovi i trgovi. U tom galimatijasu dozidanih gradova, kao sa dna duboke vode, ocrtavao se onaj jedini, postojeći grad, grad koji iščezava svakoga dana i svake noći menjajući podatke o sebi, krivotvoreći vlastiti lik u milionima tamnih komora. Iščezavao je preko rubova ramova, pod točkovima tramvaja, u mrljama dotrajalih ogledala. Mermerne ploče potiskivale su mrtve još dublje, među rekvizite iščezlih epoha, u tamu budućih muzeja. Razbojnici i avanturisti smešili su se u odorama heroja u sigurnim zatonicama stihova. Lanci rečenica izgovoreni zaboravljenim akcentima, iskrsavali su pod tastaturama pisanih mašina, na plavičastim ekranima kompjutera, u sluhu usnulih. Sa rešetki kanalizacionih otvora klize ostaci još jednog dana.

...

8

Snop baterijske lampe skenira bravu zlatare, poluga lomi bravu, alarm pod anestezijom, knjigovođa turističke agencije "Mediterran" koriguje račune, u zoološkom vrtu lav sanja antilopu, umorni putnik drema na drvenoj klupi stanične čekaonice, kelner u bašti "Madere" prima porudžbinu za sedmoro gostiju, na periferijskim raskrsnicama trepuću narandžasta svetla isključenih semafora, noćni leptir sklopljenih krila, kao žilet, dopisuje dezen kravate u prodavnici "Jugoexporta" na Trgu Republike, iz pokvarenog frižidera

za sladoled curi voda po jednoj kalemegdanskoj stazi, petnaestogodišnjak na mansardi u Dositejevoj ulici prvi put navlači prezervativ, mala Cigančica zahvalno prima novac za prodatu ružu u kafani “Ima dana”, na aerodrom Surčin sleće avion iz Atine, u Žarkovu automobil udara u kamion, sa devetog sprata bolnice VMA dežurni bolničari spuštaju liftom u mrtvačnicu tek preminulog pacijenta, na vratima dežurne apoteke kod “Londona” jedan mladić pritiska taster zvona, neispravni autobus zaustavlja se na Terazijama, noćni čuvari “Jugobanke” u Ulici Kralja Petra igraju šah, jedan štićenik azila u Drajzerovoj ulici pada u komu, čopor pasa lualica prelazi raskrslu kod Topčiderske zvezde, Danica Stojković zaliva cveće na balkonu svoga stana u Dušanovoj ulici, patrola milicije zaustavlja automobile na Avalskom putu, staklovezac Nikola Marković zamišljen gricka olovku zagledan u pet praznih kvadrata pod brojem 3, horizontalno, i onda pod 2, vertikalno, upisuje ime lekovite biljke: uva, na prvom spratu zgrade u Braće Nedića, iznad butika “David”, jedan mladić ispisuje belešku u svom dnevniku, prodavac bostana na Kalenića pijaci pokriva šatorskim krilom gomilu lubenica i dinja, spremačica u kafani “Proleće” slaže oprane tanjire u orman, jedna devojka u Cvijićevoj ulici plače držeći za ruku mladića, crtač u građevinskom birou u Ulici Majke Jevrosime unosi podatke u kompjuter, iz puknute cevi u Ulici Rifata Burdževića lipti voda, vozač tramvaja Marko Nikolić ulazi u trinaesti sat boljeg života.

...

Beograd

1

Beograd leži:	44° 49' 14" severno 20° 27' 44" vzhodno
Površina:	3221,85 km ²
Ožje območje mesta:	358,77 km ²
Nadmorska višina:	min 66,6 m max 512 m
Podnebje:	zmerno kontinentalno
Povprečna temperatura:	11,6 °C januar: 0,2 °C julij: 22,0 °C
Čas:	srednjeevropski
Število prebivalcev:	1,628.000
Ožje območje mesta:	1,186.000

...

2

Pravzaprav vse manjka: podatki o številu deževnih dni za preteklo leto, desetletje, stoletje, tisočletje: koliko deževnih dni je bilo leta 1054? Podatki o sončnih dneh, vetrovih, nevihtah, višini snežne odeje. Manjkajo podatki o atentatih, nočnih napadih, umorih, vlomih, vojnah, revolucijah.

Biografije mesta ni brez popisa kinematografov, ki so obstajali ali še vedno obstajajo na njegovem območju, brez dolgega seznama filmov, ki so se vrteli v temi kinematografskih dvoran, grimas gledalcev in smeri, v katere so se odpravili po končani predstavi, zatem popisa sekvenc, v katerih so postali junaki, stranski ali glavni, in nadaljevali življenja protagonistov zunaj celuloida.

Manjkajo rojstne matične knjige in matične knjige umrlih, katastrske situacije celotnih četrti, sheme vodovoda in kanalizacije, položaji kopanih vodnjakov, dvomestne telefonske številke, potni nalogi, policijske kartoteke, zgodovine

bolezni, poti konjenikov, kočij, omnibusov, avtobusov, tramvajev, trolejbusov, avtomobilov.

...

3

Predstavljajmo si velikansko uho velikosti največjega teleskopa, ki dan in noč vsesava milijarde besed, izgovorjenih na območju mesta, jih vestno zapisuje in deponira. V brezno tega slušnega aparata ne legajo zgolj besede mnogih jezikov, temveč tudi vzdih, kriki, smehi. Predstavljajmo si velikansko oko velikosti največjega ledeniškega jezera, na katerega kristalno površje se vtiskujejo obrazi, kretnje, geste, tiki, široki plani in prizori, ujeti skozi ključavnice. Predstavljajmo si velikansko odlagališče, ki nastaja z delom velikanskega ušesa in velikanskega očesa, odlagališče, s katerega začne neskončni material drseti po sedlih, ki jih vzpostavljajo stavki, se za hip ustavi pred zapornicami in se napoti prek kretnic žarečih možganov na perone zgodb in romanov. In še globlje v noč Zgodovine.

...

4

Karavana kamel je Beograd nazadnje prečkala leta 1854 in iz Serresa prinesla tobak v balah za trgovca Anastasa Hristodula.

Prvi telegram je v Beograd prispel iz Aleksinca 12. aprila 1855.

Prve jušne žlice so v Beograd prinesli leta 1827. Isto leto se je v Beogradu pojavil prvi ženski sončnik.

Dve leti zatem, leta 1829, se je v Beogradu pojavil tudi prvi plašč.

Pivo je prispelo iz Zemuna leta 1834, točili so ga na Manojlovem vrtu v četrti Zeleni venec.

Meteorološka opazovanja so začeli zapisovati leta 1847, vodil jih je Dragutin Karlovanski, lastnik Prvega srbskega plavališča in kopališča pod Kalemegdanom. Tri leta zatem je Dragutin Karlovanski odprl špecerijo, v kateri je prodajal

prašek proti bolham, vse vrste barv, švicarski sir in slanike. Karlovanski je poleg tega tudi zdravil hemoroide.

Leta 1844 je v Beograd prišel prvi krojač ženskih oblek, Pavle Temeljkić. Isto leto se je v Beogradu pojavil prvi cirkus. Dve leti zatem je v Beograd prispel prvi učitelj glasbe, Aleksandar Skrodilis, po rodu iz Trsta.

Leta 1847 se je v Beogradu nastanil prvi zobozdravnik, Moritz Leifner, ki »piškave zobe z neko zmesjo zamašuje«.

Prvi ugleševalec klavirjev se je v Beogradu pojavil leta 1850. To je bil Imro Penović, ki je oslepel in se v Pešti slep izučil za ugleševalca.

Prvo parno kopališče v Beogradu je bilo odprto leta 1850.

...

5

Tramvaj na krožni progi 2 se je ustavil na obračališču nad pristaniščem. Voznik je izstopil in počasi odšel v barako, za sabo je priprl vrata. V tramvaju je bilo dvaindvajset potnikov, sedem z ožjega območja mesta, dvanajst s širšega, preostali, trije, pa so bili potniki, ki so tisto jutro pripotovali v Beograd. Vrata barake so se odprla. Voznik je izstopil in odšel v pritlično stavbo, nadzorno točko mestnega prometa. Čez pet minut se je prikazal na vratih stavbe, v roki je imel list papirja. Vozniku je bilo ime Marko Nikolić. Ni vedel, da sta bila takrat v tramvaju še dva Marka Nikolića, ki se nista poznala. Nihče ne ve, koliko ljudi z imenom in priimkom Marko Nikolić živi v Beogradu. In koliko Markov Nikolićev leži na beograjskih pokopališčih.

Tramvaj je speljal, se rahlo nagnil v ovinku in pri bencinski črpalki, ko je presekala asfaltni trak ceste, povečal hitrost in se ob vznožju kalemegdanskega pobočja vzpenjal proti Mestni knjižnici. Potniki, ki so sedeli na desni strani vozila, so videli stavbo avstrijskega veleposlaništva, stavbo francoskega veleposlaništva, salon Muzeja sodobne umetnosti. O mislih teh ljudi ne moremo vedeti nič. Pogled tistih, ki so sedeli na levi strani, se je potapljaj v zelenje Kalemegdanskega parka. Zaradi odsotnosti

širokega plana njihove misli najbrž niso bile v nikakršni zvezi s prizori, ki so jih videle njihove oči. Čez pol minute se je tramvaj ustavil na postajališču pri Mestni knjižnici. In tu je konec neke možne pripovedi. Razpršena je zgodba, ki bi se vsekakor razvila, če se tramvaj nekaj ur ne bi ustavljal. V tem vozilu nikoli več ne bo teh dvaindvajset potnikov. Eden od trojice Markov Nikolićev, carinik v beograjskem pristanišču, je izstopil s tramvaja in se odpravil na sprehod po Kalemegdanskem parku. Drugi Marko Nikolić je izstopil na naslednjem postajališču, v Dušanovi ulici, in se peš odpravil v bližnjo zeliščno lekarno po gornikov čaj. Na odru možne zgodbe je ostal samo Marko Nikolić, voznik tramvaja, ki je potrpežljivo čakal, da bo Nikola Marković, lastnik stekloreške delavnice v Ulici Đorđa Jovanovića 13, blizu Bajlonijeve tržnice, pritekel do odprtih vrat vozila. Zdaj je bilo v tramvaju petintrideset potnikov. Njihova imena so ostala za vedno neznana, prav tako razlogi, zaradi katerih so se tistega vročega avgustovskega jutra odpravili tja, kamor so že morali prispeti.

Za voznika Marka Nikolića, leta in leta na krožni progi 2, že zdavnaj ni bilo presenečenj v znanem mestnem pejzažu. Poznal je vse položaje trafik na obeh straneh ulic, prepoznaval je nekatere avtomobile, parkirane na pločnikih, izložbe trgovin ob tramvajskih postajališčih, drevesa, fasade hiš, celo fiziognomije nekaterih potnikov. Njegove misli so se plazile v skrite kote, odpirale skrivne predale zamišljenih polic. Tako se je zabaval v dolgočasnih urah vožnje. Predstavljal si je prizore za okni hiš, mimo katerih je vozil. Včasih je zgodaj zjutraj zvonil po Dušanovi ulici, užival v svoji porednosti in si zamišljal zaspane stanovalce okoliških hiš, ki jih je iz kdove kakšnih sanj zbudil rezek zvok tramvajskega zvonca. Včasih se je zabaval s premišljevanjem, koliko denarja trenutno posedujejo potniki v vozilu, koliko let življenja je še pred vsemi, koliko je star najstarejši in koliko najmlajši potnik in ali je za katerega od njih to morda zadnja vožnja. Mesto, po katerem je leta in leta vozil tramvaj, ga je spominjalo na velikansko križanko, ki ne bo nikoli rešena do konca.

Voznik tramvaja Marko Nikolić, ki je v mislih sešteval zamišljeni denar potnikov, je tistega 18. avgusta 1998 ob 10.45 zapeljal skozi rdečo luč na vogalu Dušanove in Zmaj Jovove ulice ter trčil v avtomobil, ki mu je presekala pot. Ker je prepozno zavrl, ga je vrglo s sedeža, s čelom je prebil steklo in na kraju nesreče umrl, preštel pa je le tretjino denarja v žepih potnikov.

Z balkona svojega stanovanja je prizor nezgode opazovala gospa Danica Stojković, rojena Nikolić, ko je ravno trgala suhe liste z lončnic. O vsem, kar je videla tisto jutro, je pol ure zatem pripovedovala steklorezcu Nikoli Markoviću, v čigar delavnico je prišla prevzet uokvirjeno shemo s fotografijami svojih prednikov in potomcev. Steklarezec Nikola Marković seveda niti za hip ni pomislil, da bi bil pred voznikom tramvaja, o čigar žalostni usodi mu je ravnokar pripovedovala gospa Stojković, povsem drugačen režim semaforjev, če le tisto jutro ne bi čakal, da je on, Nikola Marković, tekel čez Dušanovo ulico. Steklarezec Nikola Marković se sploh ni spomnil, da je tisto jutro tekel čez cesto, niti si ni zapomnil ljubeznive geste voznika tramvaja.

Ko je gospa Danica odšla, se je steklorezec Nikola Marković prepustil svojemu dnevnemu ritualu: prelistal je časopis in nato pozorno začel brati svojo priljubljeno rubriko *Listajoč Politiko*.

...

6

Naša prestolnica dobiva vsak dan vse večje število značilnosti zahoda, in sicer žal skoraj samo slabih. Ni nam še uspelo zamenjati turškega kamnitega tlaka z boljšim in tacamo po blatu huje kot v Turčiji, v Beogradu pa so že prijeli neko podzemno bratovščino, ki je za drag denar prodajala kokain. (21. 11. 1923)

Predsinočnjim okrog osmih je v gostilni Pri mrzli vodi, v kateri je sicer vedno na razpolago veliko žganja vseh sort, prišlo do prepira, pozneje pa tudi do pretepa med žandarji iz

bližnje postaje. Žandarji ali kaka druga višja oblast so ukazali, naj ta pretep varuhov javne varnosti ostane skrivnost, in narod, ustvarjen, da uboga, mora ubogati. (6. 12. 1923)

Včeraj dopoldne je v žarečo peč padel in zgorel kurjač Narodnega gledališča Nikola Mačkić. (19. 1. 1924)

Sezona v Vrnjački banji je te dni dosegla vrhunec. Takoj ko so uradniki dobili julijsko plačo, so se odpravili na železniško postajo oddat prtljago, saj se v te toplice ne hodi brez lastne posteljnine in drugih stvari. Razen dveh primitivnih izvirov in dveh majhnih kopalnic ni nobenih drugih inštalacij. Na, imamo toplice, kakršne bi nam zavidal svet, mi pa nič. Take toplice pa so še posebej potrebne v domovini paprike, slanih jedi in žganja, za ljudstvo, ki množično zboleva za jetiko in sifilisom, za ljudi, uničene v tolikšnih vojnah. (22. 7. 1924)

Aspirin tablete Bayer radi posnemajo. Zato vedno zahtevajte originalni zavitek. (8. 9. 1924)

...

7

V zgodnjem avgustovskem večeru, ko je steklorezec Nikola Marković zaprl svojo delavnico in se mimo Bajlonijeve tržnice odpravil domov, je nekaj ljudi z velikanskimi cevmi spiralo tržnico. Nanosi odpadkov in vsakršnih smeti so se kopičili na kanalizacijskih rešetkah. Podzemni krvotok mesta je raznašal odpadke dneva naprej, kakor je nevidni telefonski promet zbiral besede tisočev pogovorov, ki so se začeli in končevali v vročini avgustovskega večera. Velikanska deponija, ki sta jo polnili velikansko oko in velikansko uho, deponija začelih zgodb in romanov, začasno končanih in uokvirjenih, kakor predniki in potomci Danice Stojković na družinski shemi, uokvirjeni v delavnici steklorezca Nikole Markovića, je lebdela v zraku mesta. Milijoni krenenj

in gest, besed in šumov so oblikovali nevidno arhitekturo na odru mesta. Kaj pa šele sanje? Eno célo, neocarinjeno življenje je potekalo v nepremičnih glavah spalcev, še eno mesto, določeno z refleksi iz resničnosti, se je s spominom telesa, ki šele v spanju doseže svobodo, razlivalo v neomejenih prostorih. Tam v resničnosti so meteorološke postaje z natančnimi instrumenti beležile podatke o še enem dnevu, ki ga bodo obdelali statistiki in morda neznatno spremenili tabele v prihodnjih turističnih vodnikih mesta. V neobrobljenem prostoru sanj pa se je z ritmom spalcev zidalo neko drugo mesto, v katerem so po Donavi in Savi v istem trenutku pluli jadrnice in parniki, po Carigrajski poti pa so se premikale karavane konj in kamel, kolone avtomobilov in tovarnjakov. Tulile so trobente vojščakov in sirene gasilskih vozil, izmenjeval se je topot konjev s hrupom avtomobilskih motorjev, premeščali so se cerkve in stolpi, parki in trgi. V tem galimatiasu dozidanih mest se je kakor z dna globoke vode izrisovalo tisto edino, obstoječe mesto, mesto, ki izginja vsak dan in vsako noč ter spreminja podatke o sebi in ponareja lastno podobo v milijonih fotografskih temnic. Izginjalo je prek robov okvirjev, pod kolesi tramvajev, v madežih dotrajanih ogledal. Marmorne plošče so potiskale mrtve še globlje, med rekvizite izginulih obdobj, v temo bodočih muzejev. Razbojniki in avanturisti so se smehljali v oblačilih herojev v varnih zatoni verzov. Verige stavkov, izgovorjenih s pozabljenimi naglasi, so vznikale pod tipkovnicami pisalnih strojev, na modrikastih zaslonih računalnikov, v sluhu zaspalih. Z rešetak kanalizacijskih odprtin so drseli ostanki še enega dne.

...

8

Snop baterijske svetilke skenira ključavnico zlatarne, vzvod zlomi ključavnico, alarm je pod anestezijo, knjigovodja turistične agencije Mediteran popravlja račune, v živalskem vrtu lev sanja o antilopi, utrujeni potnik drema na leseni klopi postajne

čakalnice, natakara na vrtu gostilne Madeira sprejema naročilo za sedem gostov, na križiščih na obrobju mežikajo oranžne luči izključenih semaforjev, večša s stisnjenimi krili, kakor britvica, dopisuje dizajn kravate v prodajalni Jugoexport na Trgu republike, iz pokvarjenega hladilnika za sladoled curlja voda po neki kalemegdanski stezi, petnajstletnik v mansardi v Dositejevi ulici si prvič natika kondom, mala Cigančica hvaležno sprejema denar za prodano vrtnico v gostilni Dni je dovolj, na letališču Surčin pristaja letalo iz Aten, v Žarkovu avtomobil trči v tovornjak, iz devetega nadstropja bolnišnice Vojaško-medicinske akademije dežurni bolničarji z dvigalom peljejo v mrtvašnico ravnokar preminulega pacienta, na vratih dežurne lekarne pri stavbi London neki mladenič pritiska na zvonec, pokvarjen avtobus se ustavlja na Terazijah, nočni čuvaji Jugobanke v Ulici kralja Petra igrajo šah, neki varovanec azila v Dreiserjevi ulici pade v komo, trop potepuških psov prečka križišče pri Topčiderski zvezdi, Danica Stojković zaliva rože na balkonu svojega stanovanja v Dušanovi ulici, patrolja milice ustavlja avtomobile na Avalski poti, steklorezec Nikola Marković zamišljeno grizlja svinčnik in gleda v pet praznih kvadratkov pod številko 3 vodoravno, in nato pod 2 navpično, vpiše ime zdravilne rastline: gornik, v prvem nadstropju stavbe v Ulici bratov Nedić, nad butikom David, neki mladenič nekaj zapiše v svoj dnevnik, prodajalec bučevk na Kalenićeve tržnici s šotorskim krilom pokriva kup lubenic in melon, pomi- valka v gostilni Pomlad zлага pomite krožnike v omaro, neko dekle v Cvijićeve ulici joka in drži za roko mladeniča, risar v gradbeni pisarni v Ulici matere Jevrosime vnaša podatke v računalnik, iz počene cevi v Ulici Rifata Burdževića brizga voda, voznik tramvaja Marko Nikolić stopa v trinajsto uro boljšega življenja.

...

Prevedla Đurđa Strsoglavec

Kratka zgodba »Beograd« je bila objavljena v zbirki *Beograd i druge priče (Beograd in druge zgodbe; Stubovi kulture, 2009)*.

Belgrade

1

Latitude:	44° 49' 14" N
Longitude:	20° 27' 44" E
Area:	3,221.85 km ²
Metropolitan Belgrade:	358.77 km ²
Altitude above sea-level:	min. 66.6 m max. 512 m
Climate:	moderately continental
Average temperature:	11.6°C January: 0.2°C July: 22.0°C
Time zone:	Central European
Population:	1,628,000
Urban Area:	1,186,000

...

2

Everything is, in fact, missing: figures for the number of rainy days in the past year, decade, century, millennium; how many rainy days were there in 1054? Figures for the number of sunny days, for the winds, storms, thick blankets of snow. Figures are missing for assassinations, nocturnal assaults, murders, burglaries, wars, revolutions.

A city cannot have a biography without having a record of the movie theatres that existed or still exist on its territory, without a long list of the movies that played in the darkness of the theatres, the grimaces of the audience and the roads taken after the movies were over, without a list of the scenes in which they became the heroes and heroines, in leading or supporting roles, and continued to live the life of the protagonists off screen.

Missing are the records of birth and death, the cadastres for entire neighbourhood, maps of the water supply and sewage systems, the position of artesian wells, double

digit telephone numbers, travel orders, police files, medical records, the routes taken by horsemen, carriages, omnibuses, buses, trams, trolleys, automobiles.

...

3

Imagine a gigantic ear the size of the biggest telescope which day and night absorbs the billions of words spoken within the city limits, meticulously recording and storing them. Settling in the abyss of this hearing aid are not only the words of many languages, but also sighs, cries, laughter. Imagine a gigantic eye the size of the biggest glacial lake and imprinted on its crystal surface are the faces, movements, gestures, tics, views and scenes espied through the keyhole. Imagine the enormous depot holding this gigantic ear's and this gigantic eye's work, a depot from which endless material begins to run along the curves and bends laid by sentences, stopping for a moment at barriers, and then, its tracks switched by fired-up brains, travelling to the waiting platforms of stories and novels. And deeper still into the night of History.

...

4

The last time a caravan of camels passed through Belgrade was in 1854, bringing bales of tobacco from the Macedonian city of Serez for the merchant Anastas Hristodul.

The first telegram to arrive in Belgrade was from Aleksinac on April 12, 1855.

The first soup spoons were brought to Belgrade in 1827. That same year the first parasol came to the city.

And two years later, in 1829, the first overcoat appeared in Belgrade.

In 1834 beer came from Zemun, the town across the Danube then in Austria-Hungary and was served in Manojlo's Garden near the Zeleni venac market.

Meteorological observations started being recorded in 1847 by Dragutin Karlovanski, the owner of the “First Serbian Swimming Pool and Bath” at the foot of The Kalemegdan park and fortress. Three years later, Dragutin Karlovanski opened a general store selling insect powder, all kinds of paints, Swiss cheese and herring. Mr. Karlovanski also treated haemorrhoids.

In 1844 the first dressmaker, Pavle Temeljkić, came to Belgrade. That same year the first circus appeared in town. Two years later the first music teacher, Aleksandar Skrodilić, a native of Trieste, arrived in Belgrade.

The first dentist, Morris Lefner, who “plugs hollow teeth with some sort of matter,” settled in Belgrade in 1847.

The first piano tuner appeared in Belgrade in 1850. He was Imro Penović, who, having gone blind, had learned the piano tuner’s trade in Pest.

The first steam bath opened in Belgrade in 1850.

...

5

The number 2 tram on the circle line stops at the terminal above the docks. The driver steps down from the tram, walks, his gait slow, to the shack, and shuts the door behind him. There are twenty-two passengers on the tram, seven from the city proper, twelve from the wider city area and three who had arrived in Belgrade that morning. The door to the shack opens. The driver comes out and walks toward a single-storey building, the city’s transport control centre. Five minutes later he reappears at the door of the building, a sheet of paper in his hand. The driver’s name is Marko Nikolić. He does not know that at that very moment two other Marko Nikolićs, unknown to each other, are sitting on the tram. No one knows how many people named Marko Nikolić live in Belgrade. Or how many Marko Nikolićs have found their resting place in the cemeteries of Belgrade.

The tram sets off, leaning slightly into the curve, past the gas station, crossing the asphalt stretch of road, picking up speed as it hugs the slope of Kalemegdan on its way to the City Library. Passengers sitting on the right side of the tram see the Austrian embassy, the French embassy, the gallery of the Museum of Modern art. We cannot know what is in these people's minds. The view of passengers sitting on the left side of the tram is submerged in the greenery of Kalemegdan park. In the absence of panoramic vistas, their thoughts are probably entirely unconnected to what their eyes behold. Half a minute later, the tram stops at the City Library. And there ends one possible tale. For this a wide-flung story which, if the tram were to drive on for several hours, would certainly develop. These twenty-two passengers will never be together on the same tram again. One of the three Marko Nikolices, a customs officer at Belgrade's port authority, steps off the tram for a stroll through Kalemegdan park. The other Marko Nikolic will get off at the next stop, in Dusanova Street, and walk to the nearby herbalists to buy bearberry tea. Left standing on the stage of this possible story is Marko Nikolic, the tram-driver. He is patiently waiting for Nikola Markovic, owner of the glazier shop in Djordje Jovanovic Street number 13, near the Bajloni market, who is running to catch the tram before its doors close. By now there are thirty-five passengers on the tram. Their names will remain forever unknown, as will the reasons why they were heading for their destinations on that sweltering August morning.

For Marko Nikolic, the tram driver, who had been working the number 2 circle line for years, the familiar urban landscape had long since ceased holding any surprise. He knew where every tobacco shop stood on either side of the street, he recognized cars parked on the sidewalk, the shop windows by the tram stops, trees, houses, even the physiognomy of some of the passengers. His thoughts retreated into hidden recesses, opening the secret compartments of imaginary drawers. This is how he would amuse himself during

the tedium of driving. He would imagine scenes behind the windows of the houses he drove by. Sometimes, of an early morning, he would ring the bell going down Dusanova Street, and, revelling in his mischief, would imagine the sleeping inhabitants of the surrounding houses, being roused from who knows what kind of dreams by the strident ring of the tram's bell. Sometimes he would entertain himself by imagining how much money passengers on the tram were carrying, how many years of life they had left to live, how old the oldest was, and how young the youngest, and whether for some of them this might not be their last tram ride. The city in which he had been driving his tram for so many years reminded him of a huge never-to-be-completed crossword puzzle.

Engrossed in adding up the sum total of money he imagined to be in the possession of his passengers, at 10:45 on that morning of August 18, 1998 Marko Nikolic, the tram-driver, ran a red light at the corner of Dusanova and Zmaj Jovina streets, crashing into a car that was cutting across the road. Braking too late, he was thrown from his seat, his head shattering the glass, and instantaneously killed, having counted only one third of the money in the pockets of his passengers.

Watching the accident from the balcony of her apartment, where she was stripping the dead leaves off her potted flowers, was Mrs. Danica Stojkovic, nee Nikolic. Half an hour later she related everything she had seen that morning to Nikola Markovic, the glazier, at his shop where she had gone to pick up a framed map with photographs of her ancestors and descendants. Of course, it did not for a moment occur to Nikola Markovic, the glazier, that Nikola Markovic, the tram driver, whose sorry fate Mrs. Stojkovic had just described to him, would have encountered quite a different set of traffic lights had he not waited that morning for his glazier namesake to run across Dusanova Street. Nikola Markovic, the glazier, did not even remember having run across the street that morning, nor did he remember the kind gesture of the tram driver.

After Mrs. Stojkovic departed, Nikola Markovic, the glazier, lapsed into his daily routine: he leafed through the newspaper and then carefully began reading his favorite column *Leafing through "Politika"*.

...

6

With each passing day, our capital is adopting more and more western ways, and unfortunately, they are almost only the bad ones. We have still not managed to replace Turkish cobblestones with something better and are stepping in mud worse than in Turkey, but an underground gang selling cocaine for good money has already been caught in Belgrade. (November 21, 1923).

At approximately eight o'clock on the night before last, at the Cold Water Cafe, which always has a variety of brandies on offer, an argument which subsequently turned into a brawl broke out between policemen from the nearby police station. The police, or some other higher voice of authority, decreed that news of this fight among the guardians of public order should be kept secret and the common people, born to obey, must do so. (December 6, 1923)

Yesterday morning, Nikola Mackic, the National Theater's stoker, fell into the red hot oven and burned to death. (January 19, 1924)

The season has been peaking in the spa Vrnjacka Banja. As soon as they received their July salaries, office workers headed for the railway station to check in their luggage because this is not a spa where you go without taking your own bed linen and other items. Except for two primitive springs and two small baths, it has no other facilities. So, we have a spa which the world would envy us, yet we sit idle. And such a spa is particularly necessary in the homeland of peppers,

savoury foods and brandy, for a people who suffer in large number from tuberculosis and syphilis, for people ruined by so many wars. (July 22, 1924)

Imitations of Bayer aspirin are all around. So always ask for the original packaging. (September 8, 1924)

...

7

Early one August evening, when Nikola Markovic, the glazier, closed his shop and started walking home past the Bajloni market, several people were washing down the market with huge hoses. Carried by the water, drifts of refuse and varieties of garbage piled up in the drainage grates. The city's underground circulation system transported the day's refuse onwards, in the same way that invisible telephone traffic collected the words of thousands of conversations that had been inaugurated and finished in the heat of that August evening. The huge depot filled by the gigantic eye and gigantic ear, a depot of stories and novels begun, temporarily finished and framed, like the ancestors and descendants of Danica Stojkovic on the family map framed at Nikola Markovic's glazier shop, hovered in the air above the city. Millions of movements and gestures, words and murmurs, formed an invisible architecture on the stage of the city. And what about dreams? A whole duty-free life unfolded in the motionless heads of the sleeping, a second city determined by the reflexes of consciousness, by the memory of the body which gains its freedom only in sleep, spilled into unconfined spaces. Out there in the conscious world, meteorological stations, using precise instruments, recorded details about yet another day which statisticians would process, perhaps making minor adjustments on the tables of future guides to the city. But in the unhemmed space of dreams, another town was being built to the rhythm of the sleeper, one where sailboats and steamboats glided along the Danube and Sava, while caravans of

horses and camels, and columns of cars and trucks travelled along the Constantinople road. The trumpets of war and sirens of fire trucks wailed, the hoofbeat of horses mingled with the roar of car engines, churches and towers alternated with parks and squares. Appearing in this confusion of appended towns, as if rising from the bottom of the deepest waters, was the only existing town, a town which disappeared every day and every night, changing its statistics, falsifying its own face in millions of dark chambers. It disappeared across the rims of picture frames, under the wheels of trams, in the stains of old mirrors. Marble tiles pressed the dead still deeper down, among the props of bygone ages, into the darkness of future museums. Bandits and adventurers, clad in the robes of heroes, laughed in the safe havens of verses. Chains of sentences spoken in forgotten accents surfaced from the keyboards of typewriters, on the blue screens of computers, in the hearing of those sleeping. The remains of yet another day spilled through the drainage grates.

...

8

The beam of a flashlight cuts across the lock of a jewellery store, a bar breaks the lock, the alarm is sedated, the accountant at the Mediterranean travel agency is correcting the bills, at the zoo the lion is dreaming of an antelope, a tired traveller is dozing on the wooden bench in the waiting room of the station, the waiter at the Madera restaurant garden is taking orders from seven customers, the traffic lights are not working and are flashing yellow at intersections on the outskirts of town, a moth, its folded wings making it look like a razor blade, completes the pattern on the tie at the Jugoexport store at Republic Square, a broken-down ice-cream cart is leaking water onto a path in Kalemegdan park, in an attic in Dositejeva Street a fifteen-year-old boy is rolling on a condom for the first time, a little Gypsy girl gratefully accepts money for the rose she has sold at the Ima Dana café, the plane from

Athens lands at Surcin airport, in Zarkovo a car crashes into a truck, orderlies on duty at the VMA Military Hospital are in the elevator taking a deceased patient from the ninth floor to the morgue, a young man is pressing the doorbell of the duty pharmacy at “London”, a broken down bus stops at the Terazije Square, the night watchmen at Jugobanka in Kralja Petra Street are playing chess, a drug addict at the rehab centre in Drajzerova Street falls into a coma, a pack of stray dogs trots across the intersection at Topcidarska zvezda, Danica Stojkovic is watering the flowers on her balcony in Dusanova Street, a police patrol stops a car on the Avala Road, Nikola Markovic, the glazier, chews his pencil as he gazes thoughtfully at the five empty squares under 3 across and 2 down, and he writes in the name of the medicinal herb: bearberry, on the first floor of a building in Brace Nedica Street, above the David boutique, a young man is writing in his diary, the melon vendor at the Kalenic market covers a pile of watermelons and melons with canvas, the cleaning woman at the Prolece café is putting the clean dishes away in the cupboard, a girl in Cvijiceva Street is holding hands with a young man and crying, the draftsman at the civil engineering bureau in Majka Jevrosima Street is logging figures into the computer, water is gushing from a broken pipe in Rifata Burdzevica Street, Marko Nikolic, the tram-driver, is entering the thirteenth hour of a better life.

...

Translated by Christine Žorić Pribićević

The story Beograd (Belgrade) was published in the short story collection *Beograd i druge priče* (Belgrade and Other Stories; Stubovi kulture, 2009).

Gostje Vilenice 2025
Vilenica Guests 2025

Miha Obit

Foto © M. Crisma

Miha Obit / Michele Obit (Ludwigsburg, 1966) je italijansko-slovenski pesnik in prevajalec, danes živi v Vidmu. Zaposlen je kot glavni urednik dvojezičnega časnika *Novi Matajur*. Od leta 1994 je štiriindvajset let skrbel za literarna srečanja v sklopu festivala Postaja Topolove, zdaj pa organizira pesniška srečanja v Krajinskem in pripovednem muzeju SMO v Špetru ter sodeluje pri organizaciji literarne prireditve Mittelibro v Čedadu. Doslej je objavil več pesniških zbirk, največ v italijanščini, med njimi pa jih je nekaj tudi dvojezičnih ali v slovenščini, npr. *Leta na oknu* (Založništvo tržaškega tiska, 2001) in *Marginalia / Marginalije* (KUD France Prešeren, 2010). V italijanščino je prevedel številne slovenske pesnike in pisatelje, med katerimi so Boris Pahor, Srečko Kosovel, Aleš Steger, Miha Mazzini, Miljana Cunta in Bronja Žakelj.

Michele Obit / Miha Obit (Ludwigsburg, 1966) is an Italian-Slovenian poet and translator who lives in Udine. He is employed as the editor-in-chief of the bilingual newspaper *Novi Matajur*. Since 1994, he has been organizing literary meetings as part of the *Postaja Topolove* festival for 24 years, and now he organizes poetry meetings at the SMO Landscape and Narrative Museum in San Pietro and participates in the organization of the literary event *Mittelibro* in Cividale. He has published several collections of poetry, most of them in Italian, but some of them are bilingual or in Slovenian, e.g. *Years on the Window* (Založništvo tržiškega tiska, 2001) and *Marginalia / Marginalije* (KUD France Prešeren, 2010). He has translated numerous Slovenian poets and writers into Italian, including Boris Pahor, Srečko Kosovel, Aleš Steger, Miha Mazzini, Miljana Cunta, and Bronja Žakelj.

(menjavati hiše)

Treba bi bilo nenehno menjavati hiše,
tudi ko nismo sami
in naveličani
in nam je dobro.

Treba bi bilo menjavati hiše
nenehno, in s seboj nositi slike,
radio in šotore,
menjavati hiše, ker tako se
spreminjamo, noseč
malo orožja in veliko prtljage,
odhajajoč,
tudi ko nismo sami
in naveličani
in si mislimo, da nam je dobro.

Italijan, mi pravijo.
In od tam: Slovenec.

Stoletja so trosili jalovo seme
in zaklepali ograde pripadnosti,
najboljše usedline te dežele,
pastirji blodnih življenj – glodavci
slanega zrna –, nevedni ljudje
pred seboj in lastno nedolžnostjo.

(Gnoj namesto vrtnice
je najslabši med vonjavami,
a najboljši za gnojilo
in limfo – torej za življenje
kake druge stvari.)

In premagani in nepriljubljeni v večnem snegu
majhnosti – potrebujoč oddaljenost – in izgubljeni
zaradi drugačnosti, so štirje bradati starci,
prasketajoč z besedami,
zanetili ogenj in naslikali
plamene rži in ropota.

(Slovani – s š-jem – neznosno breme.
Si plačal? To sem storil za vse svoje življenje
in za življenji svojega očeta in svojega sina,
zaznamovana s kakršnimkoli zrcalom,
ki izkrivlja neskončno linijo ali točko.)

Tako sem Michele in Miha
in meni je prav,
da sem le še Michael in vse drugo
in da bi ime ne bilo vse
– odkrita dvojezična tabla,
kjer bi kromosomi lahko pluli na pamet.

So strani, ki naj bi jih brali
s sladkostjo
in ljubili nič drugače.
Sam sem na primer nekoč
po naključju bral pesem Gustava Januša
v nekem slovenskem časopisu,
jo izrezal in
jo leta nosil s seboj
v denarnici.

Med bankovci in zvenečimi listi,
med izginotjem in lažno blaginjo
sem ohranil teh nekaj vrstic,
ki so govorile o mrtvih listih
in o ljudeh, komaj kdaj živih.

Ko potujemo od otoka do otoka,
čutim te razdalje kot niti dihanja,
kot prazne prostore, ki vodijo
od konca verza
na začetek naslednjega:
zasopli so, in to mi omogoča ljubiti
poezijo – če se le pusti ljubiti.

Par prizorov in močan veter,
ljudje, ki z obeh strani
(nevidnega) zidu
nalagajo svoje stvari,

zdi se, da bi radi prišli na drugo stran,
stopajo čez, čeprav stojijo na mestu
– voz na obali, ki ga vleče konj
in rezgeta v slanem pršcu,

in kupi palestinske zemlje
pod težkimi nogami, v praznem
pogledu tistih, ki se ne srečajo z obzorjem,
o katerem bi sanjali – in močan veter.

(Zabardo)*

Vzel so za sabo korito – samuo rana
ji je ostala – an tisto potriebo letat
od adnega kona do družega sanožet – letat
kar si viedu, de če je bluo kiek dobrega, ki bi ti ratalo
je bluo samuo se zaplest – imaš sedam liet
v roko ti dajo grabje, ki so velike glih
za toje lieta – misliš, de je ku življenje:
zbieraš senuo nardiš adno majhano kopo
ji stopneš gor an vse postane bujt majhano an se posuje.

* Pesem je napisana v slovenskem beneškem narečju.

(Changing house)

You should always change house
even when you are not alone
and not tired
and you feel good.

You should always change house
and take with you the paintings
the radio and the curtains
change house because that is how
you change
taking the few weapons and the many bags
going away
even when you are not alone
and not tired
and you think you feel good.

Italian – they tell me.
And over there: Slovenian.

They have for centuries scattered a useless seed
and locked up in the fences of belonging
the best scum of this earth
shepherds of wandering lives – rodents
of salted grain – men unaware
of themselves and their own candor.

(Dung instead of a rose
is the worst of smells
but the best if it can give
fertilizer and sap – therefore life
to everything else.)

And beaten and hated in the perennial snow of
poverty – needing distance and lost
because different – four young men spat
out of beards have lit a fire
and painted flames of rye and crackling
rhombuses of words.

(Slavs – with the “š” – the unbearable weight.
Have you paid? I have and for all my life
and that of my father and my son
branded by any mirror that distorts
the infinite line or the point.)

So, I am Michele and Miha
and I’m fine with
it as long as it’s also Michael and everything else
and that the name isn’t everything
– a transparent bilingual table
where the chromosomes can navigate by sight.

There are pages that need to be read
with sweetness
and loved equally.
For example, I once
by chance read a poem by Gustav Januš
in a Slovenian newspaper
and cut it out
carrying it for years
in my wallet.

Amidst sheets of money and folded sheets
between evanescence and false well-being
I kept those few verses
that spoke of dead leaves
and of men who were almost never alive.

Since it is from island to island that we go
I feel these distances like threads to breathe
like the empty spaces that go
from the end of a line
to the beginning of the next:
they are the panting that makes me love
a poem – if it makes itself loved.

Some images and a strong wind
of people who on this side and
on the other side of a wall (that you can't see)
gather their things

seem to want to move on
they walk on but they stay still
– on the beach a cart pulled
by a horse that neighs saltiness

and piles of ground from Palestine
are crushed by heavy feet
with those empty looks that don't meet
any horizon to dream about – and a strong wind.

(Zabardo)

They took the fountain – now there's
a scar – and that need to run
from one side of the meadows to the other – running
knowing that the only good thing that
can happen to you is to stumble – you're seven years old
they give you a rake proportionate
to your age – you think it's like life:
you gather the hay and make a small sheaf of it
and you step on it and everything gets smaller and falls.

Translated by the author

Gostje Vilenice 2025
Vilenica Guests 2025

Veronika Simoniti

Foto © Laura Sozi

Veronika Simoniti (Slovenj Gradec, 1967) je prevajalka, lektorica in pisateljica. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je študirala italijanščino in francoščino. Objavila je vrsto prevodov iz italijanščine in francoščine (npr. Italo Calvino, Claudio Magris, Salvatore Niffoi, Andrea Camilleri, Tzvetan Todorov, Umberto Galimberti). Pisateljsko kariero je začela kot avtorica pravljič za Radio Slovenija. Doslej je objavila tri zbirke kratkih zgodb – *Žasukane storije* (2005), *Hudičev jezik* (2011) in *Fugato* (2019) – ter romana *Kameno seme* (2014) in *Ivana pred morjem* (2019). Slednji je bil nominiran za nagrado modra ptica za najboljši rokopis (2017) in nagrado kritiško sito Društva slovenskih literarnih kritikov (2020), prejel pa je nagrado kresnik za najboljši slovenski roman leta 2020. Pomemben del ustvarjanja Veronike Simoniti je kulturna izmenjava med Slovenci in Italijani, med drugim je urednica dvojezičnega spletnega bloga za italijansko-slovensko literarno izmenjavo *La casa di carta / Papirnata hiša*. Za zgodbo »Šestdeset odstotkov« je leta 2013 prejela nagrado Ženskega sveta občine Trst. Njena besedila so prevedena v šestnajst jezikov in objavljena v številnih mednarodnih antologijah.

Veronika Simoniti (Slovenj Gradec, 1967) is a translator, editor, and writer. She studied Italian and French at the Faculty of Arts in Ljubljana. She has published a number of translations from Italian and French (e.g., Italo Calvino, Claudio Magris, Salvatore Niffoi, Andrea Camilleri, Tzvetan Todorov, Umberto Galimberti). She began her writing career as an author of fairy tales for Radio Slovenia. To date she has published three short story collections – *Twisted Stories* (2005), *The Devil's Tongue* (2011) and *Fugato* (2019) – as well as two novels, *The Stone Seed* (2014) and *Ivana in Front of The Sea* (2019). The latter was nominated for Modra ptica Prize for best manuscript and for the Kriški Soto Prize of the Slovene Literary Critics' Association. It also won the Kresnik Prize for best Slovenian novel in 2020. An important part of Veronika Simoniti's work is the cultural exchange between Slovenians and Italians. Among other things, she is the editor of a bilingual online blog for Italian-Slovenian literary exchange, *La casa di carta / Papirnata hiša*. In 2013, she received the Women's Council of Trieste Award for her story "Sixty Percent." Her texts have been translated into sixteen languages and published in numerous international anthologies.

Šestdeset odstotkov

Moj sin je vsenavzoč. Je tukaj in tam in tu zgoraj in spodaj, predvsem pa je na štirih koncih. »Imamo namreč sekundarne in primarne jame,« mi pojasni vodja.

Rekla bi mu, svojemu sinu, če bi stal pred mano, *teci, fant moj, teci, tvoja sapa preglaša vso grozo gozda, katerega rob je bil samo od daleč priča strašni zgodbi, teci, prišel boš do ozemlja, ki ga nadzorujejo naši, teci, in Alah naj ti pomaga, teci, mogoče ti bo kakšno drevo vrglo zlat sadež, sočno jabolko, da si boš omočil presušena usta, da si boš pognal novih moči po žilah.*

»Primarne jame so tiste, kamor so padli,« mi pravi vodja skupine za izkopavanja. »Sekundarne jame so tiste, kamor so jih prekopali, pravzaprav so jih tja skupaj z zemljo prenesli kar z bagri in tovornjaki.«

Ne glej nazaj, bi mu rekla, svojemu sinu, če bi stal pred mano, prišla bi ga za roko in mu rekla, *mogoče so za tabo, mogoče vejo, da si se samo pretvarjal, mogoče vejo, da si živ in zdaj hitiš skozi čarobni gozd, ki te skriva v okrilje črnega veselja, teci, levi čevelj skoraj nima več podplata, kamni bolijo, dračje se zasekava v stopalo, bolečina ti pomaga, vsaj delno prekriva tisti prizor z jase, teci, teci za soncem, ki pada in pada, ko ga dohitiš, ga lahko vprašaš, zakaj je dovolilo vse to, in zdaj beži, tam doli nekje je morje, vanj potone oranžasta krogla, teci, teci, fant moj, da ga dohitiš.*

»Zakaj bi kdo hotel prekopavati, s tem je samo delo?« vprašam. Vodja skupine me čudno pogleda. »Zato, gospa, ker so ameriški sateliti odkrili primarne jame.«

Nič mi ni jasno. Kakšni ameriški sateliti? Kaj je sploh to, satelit? Jaz vem samo, da bi sina nežno porinila v beg, *teci, sin moj, da prideš do morja, da te volkovi drinski ne dobijo v pest, pusti, da te mrcvarijo ostre skale, kot pa da bi te trpinčili tigri arkanovski in bi te kraljica smrti ovijala okrog svojih prstov in nategovala na natezalnici svoje roke, teci, teci, rajši izgini v krošnjo ali se skrivenči v korenino, odrevéni v grčasto lubje,*

škrati ti bojo pomagali, če so dobri, če je sploh še kakšno dobro bitje na svetu, zlij se v lužo, izhlápi v oblak, skristaliziraj se v nočni zrak ali pa samo teci, teci, teci ...

»Sateliti so takšne naprave, gospa, ki iz vesolja opazujejo zemljo. Prej, na primer, so na območju blizu Zvornika posneli lepo zeleno travo, čez nekaj mesecev pa so opazili, da je tam vse razkopano. To je sumljivo.«

Verjetno misli, da je sumljivo, ker so tja nekaj prekopali.

»Razumete, gospa?«

Nisem prav prepričana. Ampak kako so lahko na poti izgubili kose mojega sina? In če imamo primarno in sekundarno grobišče, sta to samo dve jami. Ostanke mojega sina pa so našli na štirih koncih in jih znosili skupaj. Štiri minus dve je dve, manjkata še dve jami. Ali pa so v vsaki od jam našli na primer po dva uda?

»Ko so videli ameriške satelitske posnetke, jih je zgrabila panika, razumete, gospa, in da bi zakrili sledi, so začeli prenašati vsebino grobišč na več krajev.«

Vsi štirje deli se sestavijo pred mojimi očmi in pokrpanemu sinu, ki mu manjka kos lobanje, leva dlan in desna noga od kolena navzdol, rečem: *že slišiš bolečino, že čutiš rjutje, že čakaš angele, že poješ smrtne pesmi, že mečkaš v dlani prst pokopa, že vohaš grob, že vonjaš kabur, ne misli več, fant moj, samo teci, teci, prišel boš k dobrim ljudem, Alah-birum, prišel boš k ljudem z nebom in soncem in luno v očeh, k tistim, ki nič ne vedo, k tistim, ki jim je bilo prihranjeno, ne sprašuj jih, ne bojo ti znali odgovoriti, začudeno te bojo pogledali in se ti prizanesljivo nasmehnili, rekli bojo, poln si muh in komarjev in drugih žuželk, rekli bojo, očisti se, tak ne moreš v naše čiste hiše, naših hiš ni nič omadeževalo, ti pa na sebi nosiš čebeljo kri in osji žolč, umij se, preden pres-topiš naš prag, umij se, da nam ne prineseš te golazni v dom, pojdi za hišo in speri vso umazanijo s sebe, in ti boš šel za hišo in odprl prho in si slekel cape in se drgnil in nazadnje boš skrušeno še zmeraj umazan stopil pred ljudi, ki imajo še zmeraj nebo in sonce in luno v očeh, in jim priznal, da si za*

večno umazan, in oni bojo zmajali z glavo in rekli, bolje bo, da greš, strah nas je te umazanije iz podzemlja, iz ahireta, bojimo se te, rajši teci!

Ampak zakaj ga nočejo pokopati? Zakaj ga moram siliti, da teče še zdaj, ko ga ni več?

»Je pač tako, gospa, takšna navodila imamo.«

Ne vem, če mu lahko zaupam, vodji skupine za izkopavanja, *sin moj, rajši teci, da te tisti, ki so ti to naredili, ne dobijo, teci, ahbab, teci, bojo rekli ljudje, ki imajo še zmeraj nebo in sonce in luno na jeziku, in boš hotel ugovarjati, saj nisem bil v podzemlju, na jasi sem bil, ampak ne boš jih mogel prepričati in spet boš stekel, s svežo sapo si boš utiral pot na jug, da prideš do morja, v katerem sonce zahaja, da pride tema, da pride akšam, da pride zlodej, da pride šejtan, takrat boš zaslišal tevhid, molitev za umrlimi, ki jo žežnjajo samo ženske, samo one so ostale za obrisi mož, in ti, ki bi moral z njimi v ahiret, ti si ušel izpod njihovih uvelih udov in zdaj kot prikazen tavaš po svetu in še teptaš to zemljo sredi gozda, teci, teci, prišel boš k reki, pa tudi ta te ne bo očistila, ne bo znala sprati preteklosti, rešiti sedanjosti, oplemenititi prihodnosti, zato rajši teci skozi to krajino, legende so strašne, in tudi na mine pazi, da ne raznese tvoje zgodbe.*

»Je pač tako, navodilo imamo, da moramo najprej izolirati DNK, potem pa smemo posmrtno ostanke pokopati, šele ko zberemo najmanj šestdeset odstotkov okostja. Prej ne.«

Deenká ... En odstotek je en del od sto. Kako naj seštejem, koliko odstotkov že imajo? Kako naj to vprašam? Zame je moj sin tisočodstoten. *Ne verjemi nikomur, sin moj, rekli ti bojo, da te ni dovolj, da bi te pokopali, strašili te bojo, da te bo mrčes požrl, razgrizel tvojo zgodbo, s sabo vzemi venec rožni, drži tespih v razrezanih dlaneh, drži svoj strah, mogoče ti še prav pride, ker te zgodbe ne boš mogel pripovedovati, ta zgodba je resnična, resnice pa nikoli ne moremo povedati, to že dobro veš zdaj, ko prispeš k obali in je tam brezdanje morje in stopiš vanj, da bi se umil, da bi si spral kraste in spraskal s sebe vso to skorjo, pod njo utripa skeleče meso, sonce ga žge, poiskati si*

*moraš votlino, da se skriješ in si ušesa zamašiš pred žebranjem
žalujočih žensk in pred cvrčanjem žuželk, teci, teci, najdi vot-
lino, tam daleč daleč.*

Vodja skupine za izkopavanje grobišč me čudno gleda, ampak jaz vem, da je moj sin vsenavzoč, tako kot bog. Je tukaj in tam in tu zgoraj in spodaj, predvsem pa na štirih koncih zemlje, kot je Alah navzoč na štirih straneh neba.

Sixty Percent

My son is all-present. He is here and there and above and below, but most of all he is in four places. Because there are secondary and primary pits, the head explains.

I'd tell him, my son, if he was standing here before me, *Run, my boy, run, your breath out screams the horror of the forest whose edge witnessed the terrible story from a distance, run, you'll come to the territory under our control, run, may Allah help you, run, maybe a tree will toss you a golden fruit, a juicy apple to moisten your parched mouth, to send new vigor coursing through your veins.*

"The primary pits are those they fell into," explains the head of the excavation group. "The secondary pits are where they were reinterred, well, actually just carted there by diggers and trucks, together with the soil."

Don't look back, I'd tell my son if he was standing here before me, I'd take his hand and tell him, Maybe they're after you, maybe they know you were just pretending, maybe they know you're alive and hurrying through the magic forest which enfolds you in black joy, run, your left shoe has practically no sole left, stones are hurting you, dried twigs are hacking into your foot but the pain is helping you because it's at least partly blotting out that scene in the clearing, run, run after the sun that keeps falling, falling, and when you catch up with it, you can ask why it allowed all that to happen and then ran away, somewhere below is the sea, it's there that the orangey ball sinks, run, run, my boy, to catch up.

"Why would anyone want to reinter them, it's just extra work," I ask. The head of the group gives me an odd look. "Because the primary pits were discovered by American satellites, ma'am."

I'm all at sea. What American satellites? What is a satellite, anyway? All I know is that I'd gently push my son into flight, *Run, my son, till you reach the sea, then the Drina Wolves won't get you in their clutches, better to be torn by*

sharp cliffs than tortured by Arkan's Tigers and twisted by the queen of death around her fingers and stretched on the rack of her hand, run, run, better vanish into a tree top or wizen into a root, better freeze into gnarled tree bark, elves will help you if they are kind, if there is any kind creature left in the world at all, pour yourself into a puddle, evaporate into a cloud, crystallize into the night air or just run, run, run...

"Satellites are machines, ma'am, that watch the earth from space. Earlier, for instance, they'd taken pictures of neat green grass in the area near Zvornik, and some months later they noticed that everything was dug up. That's suspicious."

He probably means that it's suspicious because something has been newly buried there.

"Do you understand, ma'am?"

I'm not sure. But how could they have lost pieces of my son on the way? And if we've got a primary and a secondary burial site, that makes only two pits. Now the remains of my son were found in four places and brought together. Four minus two makes two, two pits are still missing. Or have they found, say, two limbs in each?

"When the Serbs saw the American satellite images they panicked, ma'am, you see, and started transporting the contents of the burial sites to different spots, to cover the traces."

All four pieces click together before my eyes and I tell my patched-up son who is missing a piece of the skull, his left hand and his right leg below the knee: *You're hearing pain already, you're feeling the roars, you're waiting for angels, you're singing death songs, you're crumpling the burial soil in hand, you're smelling the grave, the kabur, stop thinking, my boy, just run, run, you'll come among good people, Allah-birum, God knows, you'll come among people with the sky and the sun and the moon in their eyes, among those who know nothing, those who have been spared, ask them nothing, they won't know the answers, just look at you in surprise and give you a forbearing smile, they'll say, You're full of flies and mosquitoes and other*

bugs, they'll say, Clean yourself up, you can't enter our clean houses looking like this, our houses have never been sullied and you are covered with bees' blood and wasps' gall, wash up before you cross our thresholds, wash up so that you don't carry this vermin into our homes, go behind the house and wash away all the filth, and you'll go behind the house and turn on the shower and take off your rags and scrub and scrub, and at last, still dirty, you'll shuffle before the people who still carry the sky and the sun and the moon in their eyes and admit that you're dirty forever, and they'll shake their heads saying, You'd better go, we're afraid of that filth from the underworld, from the ahiret, we're afraid of you, better run!

But why won't they bury him? Why must I press him to keep running even now when he's no more?

"Those are the rules, ma'am, we have our orders."

I don't know if I can trust him, this head of the excavation group, *My son, better run or you'll get caught by those who did this to you, run, ahbab, friend, run, will say the people who still carry the sky and the sun and the moon on their tongues, and you'll want to protest, I wasn't in the underworld at all, I was in a clearing, but you won't convince them and you'll start running again, with fresh breath you'll make your way south through Bosnia till you reach the sea in which the sun sets, till darkness falls, till aksham falls, till Satan comes, till Sheitan comes, and then you'll hear the tehid, the prayer for the dead that is chanted only by women, for only they are left behind their husbands' outlines, and you, who were meant to go with them to the ahiret, you've escaped from the pile of their wilted limbs and are roaming the world like a phantom, still trampling this forest soil, run, run, you'll come to the river but not even the river will cleanse you, it won't know how to wash out the past, save the present, ennoble the future, so you better run through this landscape, the legends are terrible, and watch out for mines too, or your story might be blown up.*

"Those are the rules, we have orders to isolate the DNA first, and interment is allowed only when at least sixty percent

of the skeleton have been assembled. No earlier.”

Dee-en-ay... One percent is one part out of a hundred. How do I calculate how many percent they already have? How do I ask that? For me, my son is a thousand percent. *Don't believe anyone, my son, they'll tell you that there isn't enough of you to bury, they'll try to faze you with talk of how you'll be picked apart and your story chewed up by vermin, take your prayer beads with you, clasp the tesbih in your cut hands, clasp your fear, it may prove useful yet because you won't be able to tell this story, this story is true and truth can never be told, you know that well by now, when you come to the coast and the boundless sea is there and you wade in to wash, to clean away the clots of blood and scrub away all that caked dirt, there's smarting flesh pulsing underneath, it's being burnt by the sun, you have to find yourself a cave to hide in and block your ears from the chant of mourning women and chirping of insects, run, run, find a cave, somewhere far, far away.*

The head of the group for burial site excavation is giving me odd looks, but I know that my son is all-present, like God. He is here and there and above and below, but most of all he is present in four places in the earth, just as Allah is present in the four directions of the sky.

Translated by Nada Grošelj

**Dosedanji udeleženci
in nagrajenci Vilenice**
*Previous Participants and
Vilenica Prize Winners*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1986 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1986 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Fulvio Tomizza

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jože Pirjevec

V publikaciji *Vilenica 1986* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1986* and took part in the literary readings:

Péter Esterházy, Reinhard P. Gruber, Ingram Hartinger, Żbigniew Herbert, Gert Hofmann, Tadeusz Konwicki, Lojze Kovačič, Slavko Mihalič, Gerhard Roth, Milan Rúfus, Eva Schmidt, Jan Skácel, Wisława Szymborska, Fulvio Tomizza, Istvan Vas, Igor Židič

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1987 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1987 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Peter Handke

Utemeljitev nagrade / Laudation: Erich Prunč

KRISTAL VILENICE 1987 / 1987 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Gregor Strniša

V publikaciji *Vilenica 1987* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1987* and took part in the literary readings:

Ivan Aralica, Tandori Dezső, Lúbmír Feldek, Carmela Fratantonio, Erzsébet Galgóczi, Peter Handke, Bohumil Hrabal, Geda Jacolutti, Drago Jančar, Alfred Kolleritsch, Ryszard Krynicki, Andrzej Kuśniewicz, Giuliana Morandini, Agnes Nemes Nagy, Jan Skácel, Gregor Strniša, Wisława Szymborska, Dominik Tatarka, Veno Taufer, Pavle Ugrinov, Adam Zagajewski, Vitomil Župan

DISPUT / DISPUTATION: *Claudio Magris: Ewaldova bakla / Ewald's Torch*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1988 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1988 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Péter Esterházy

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jože Hradil

KRISTAL VILENICE 1988 / 1988 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Ewa Lipska

V publikaciji *Vilenica 1988* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1988* and took part in the literary readings:

Birgitta Arens, Francesco Burdin, Sándor Csoóri, Jaroslav Čejka, Miroslav Červenka, Milan Dekleva, Danijel Dragojević, Benedikt Dyrlich, Vlado Gotovac, Marian Grześczak, Klaus Hoffer, Anton Hykisch, Gert Jonke, László Lator, Ewa Lipska, Marcelijus Martinaitis, Vesna Parun, Erica Pedretti, Richard Pietrass, Ilma Rakusa, Christoph Ransmayr, Renzo Rosso, Jarosław Marek Rymkiewicz, Ryszard Schubert, Tomaž Šalamun, Rudi Šeligo, Josef Šimon, Aleksandar Tišma, Judita Vaičiunaite, Tomas Venclova, Giorgio Voghera, Josef Winkler, Dane Žajc, Štefan Žary

DISPUT / DISPUTATION: *Czestaw Miłosz: Četrta učna ura / The Fourth Teaching Lesson*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1989 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1989 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Jan Skácel

Utemeljitev nagrade / Laudation: Albina Lipovec

KRISTAL VILENICE 1989 / 1989 CRYSTAL VILENICA AWARD – Dubravka Ugrešić

V publikaciji *Vilenica 1989* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1989* and took part in the literary readings:

H. C. Artmann, Jan Beno, Volker Braun, Gino Brazzoduro, Jan Buzásky, Paola Capriolo, Sándor Csoóri, Miroslav Dudok, Bogumil Duzel, Petar Gudelj, Christoph Hein, Milan Jesih, Gert Jonke, Eugeniusz Kabac, Danilo Kiš, Ivan Klíma, Jurij Koch, Kajetan Kovič, Gabriel Laub, Florjan Lipuš, Miklos Meszöly, Emil Mikulenaite, Adolph Muschg, Tadeusz Nowak, Josip Osti, Tone Pavček, Kornelijus Platelis, Ingrid Puginigg, Miroslav Putik, Alojz Rebula, Carlo Sgorlon, Werner Sollner, Andrzej Szczypiorski, Antonio Tabucchi, Dubravka Ugrešić, Miroslav Valek, Dragan Velikić, Ljigjo Žanini

DISPUT / DISPUTATION: *György Konrád: S sredine / From the Centre*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1990 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1990 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Tomas Venclova

Utemeljitev nagrade / Laudation: Veno Taufer

KRISTAL VILENICE 1990 / 1990 CRYSTAL VILENICA AWARD – Aleš Debeljak

V publikaciji *Vilenica 1990* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1990* and took part in the literary readings:

Alexandra Berková, Andrej Blatnik, Leon Briedis, Miroslav Červenka, Aleš Debeljak, Nedeljko Fabrio, András Fodor, Branko Gradišnik, Niko Grafenauer, Reinhardt P. Gruber, Maja Haderlap, Paweł Huelle, Anton Hykisch, Eugenius Ignatavičius, Antanas Jonynas, Lubomír Jurík, Diana Kempff, Michael Köhlmeier, Tomas Saulius Kondrotas, György Konrád, Miroslav Košuta, Stelio Mattioni, Libuše Moníková, Péter Nádas, Gáspár Nagy, Boris Pahor, Miodrag Pavlović, Giorgio Pressburger, Eva Schmidt, Knuts Skajenieks, Jože Snoj, Andrzej Szczypiorski, Ján József Szecsepański, Susanna Tamaro, Ladislav Ťažký, Goran Tribuson, Božena Trilecová, Ludvík Vaculík, Joachim Walter, Anka Žagar

DISPUT / DISPUTATION: Věno Täufer: Izziv ali zgaga? / Challenge or Hassle?

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1991 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1991 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Zbigniew Herbert

Utemeljitev nagrade / Laudation: Niko Jež

KRISTAL VILENICE 1991 / 1991 CRYSTAL VILENICA AWARD – Lajos Grendel

V publikaciji *Vilenica 1991* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1991* and took part in the literary readings:

Ladislav Ballek, Andrej Brvar, Lenka Chytilová, Heinz Czechowski, István Eörsi, Lajos Grendel, Fabjan Hafner, Reto Hänni, Ivanka Hergold, Andrej Hieng, Alois Hotschnig, Vit'azoslav Hronec, Anna Jókai, Donaldas Kajokas, Milan Kleč, Mirko Kovač, Lojze Krakar, Vít Kremlička, Bronisław Maj, Laura Marchig, Štefan Moravčík, Luko Paljetak, Oskar Pastior, Jure Potokar, Hans Raimund, Rolandas Rastauskas, György Somlyó, Mario Suško, Ivo Svetina, Susanna Tamaro, Arvo Valton, Szabolcs Várady, Bite Vilimaitė, Alena Vostrá, Joachim Walther, Ernest Wichner, Josef Winkler

DISPUT / DISPUTATION: Vlado Gotovac: Skica o Atlasu / Sketch of the Atlas

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1992 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1992 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Milan Kundera

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jaroslav Skrušný

KRISTAL VILENICE 1992 / 1992 CRYSTAL VILENICA AWARD – Endre Kukorelly

V publikaciji *Vilenica 1992* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1992* and took part in the literary readings:

Alexandra Berková, Vytautas Bložė, Branko Ćepec, Slavenka Drakulić, Gustav Januš, Dušan Jovanović, Ferenc Juhász, Ryszard Kapuściński, Marie-Thérèse Kerschbaumer, Eftim Kletnikov, Krzysztof Koehler, Uwe Kolbe, Mirko Kovač, Endre Kukorelly, Krzysztof Lisowski, Drahošlav Machala, Vytautas Martinkus, Ivan Minatti, Libuše Moniková, Boris A. Novak, Lajos Parti Nagy, Aarne Puu, Gerhard Roth, Štefan Strážay, Jana Štroblová, Marjan Tomšič, Miloslav Topinka, Dragan Velikić, Jani Virk, Peter Waterhouse

DISPUT / DISPUTATION: *Evgen Bavčar: Univerzalizmi in njihova Facies Hypocritica / Universalisms and Their Facies Hypocritica*

Péter Esterházy: Postmoderni barbarizem ali Evropa brez lastnosti / Postmodern Barbarism or Europe with No Characteristics

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1993 JE PREJELA / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1993 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Libuše Moniková

Utemeljitev nagrade / Laudation: Neva Šlibar

KRISTAL VILENICE 1993 / 1993 CRYSTAL VILENICA AWARD – Francesco Micieli

V publikaciji *Vilenica 1993* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1993* and took part in the literary readings:

Žsófia Balla, József Baran, Roberto Dedenaro, Helmut Einsendle, Alojz Ihan, Dževad Karahasan, Matjaž Kocbek, Vlastimil Kovalčík, Marko Kravos, Žyvonko Maković, László Márton, Robert Menasse, Francesco Micieli, Marjeta Novak Kajzer, Paul Parin, Denis Poniž, Daina Prancietytė, Carlo Sgorlon, Arvo Valton, Michal Viewegh, Piotr Woiciechowski, Ifigenija Žagoričnik Simonović

DISPUT / DISPUTATION: *Georges-Arthur Goldschmidt, Vlado Gotovac, László Krasznahorkai, Antonin J. Liehm: Edvard Kocbek – Palica / Edvard Kocbek – The Stick*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1994 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1994 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Josip Osti

Utemeljitev nagrade / Laudation: Denis Poniž

KRISTAL VILENICE 1994 / 1994 CRYSTAL VILENICA AWARD – Slavko Mihalić

V publikaciji *Vilenica 1994* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1994* and took part in the literary readings:

Marjorie Agosin, Edoardo Albinati, Arni Bergmann, Miloš Biedrzycki, Christa Dericum, Janko Ferk, Antonio Fian, Antanas Gailius, Vlado Gotovac, Egyd Gstättner, Gunnar D. Hansson, Daniel Hevier, Viťazoslav Hronec, Paweł Huelle, Richard Jackson, Goran Ignjatije Janković, Dževad Karahasan, Lubor Kasal, Thomas Kling, Majda Kne, Miklavž Komelj, Jurgis Kunčinas, Feri Lainšček, Phillis Levin, Svetlana Makarovič, Giuseppe Mariuz, János Marno, Mateja Matevski, Andrej Medved, Slavko Mihalič, Dušan Mitana, Grzegorz Musiał, Aleksander Peršolja, György Petri, Juan Octavio Prenz, Lenka Procházková, Gianfranco Sodomaco, Matthew Sweeney, Tomaž Šalamun, Igor Škamperle, Jachým Topol, Urs Widmer, Uroš Župan

DISPUT / DISPUTATION: *Alain Finkielkraut: Intelektualci, politika in vojna / Intellectuals, Politics and War*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1995 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1995 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Adolf Muschg

Utemeljitev nagrade / Laudation: Vesna Kondrič Horvat

KRISTAL VILENICE 1995 / 1995 CRYSTAL VILENICA AWARD – Marzanna Bogumiła Kielar

V publikaciji *Vilenica 1995* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1995* and took part in the literary readings:

Jovica Aćin, Kurt Aebli, Marjorie Agosin, Eugenijus Ališanka, Marcin Baran, Arni Bergmann, Krzysztof Bielecki, Dariusz Bittner, Loredana Bogliun, Berta Bojetu-Boeta, Tereza Boučková, Lucas Cejpek, Róža Domašcyna, Erik Groch, Gunnar D. Hansson, Nora Ikstena, Richard Jackson, Marzanna Bogumiła Kielar, Rade Krišić, Phillis Levin, Tonko Maroević, Manfred Moser, Danielius Mušinskas, Radovan Pavlovski, Tone Perčič, Sibila Petlevski, Juan Octavio Prenz, Raoul Schrott, Žorko Simčič, Rudolf Sloboda, Andrzej Stasiuk, Matthew Sweeney, Tomaž Šalamun, Ján Štrasser, Zsuzsa Tákács, Dezső Tandori, Jaromír Typl, Miloš Vacík, Saša Végri, Pavel Vilikovský, Ernest Wichner, Ciril Zlobec, Vlado Žabot, Aldo Žerjal

DISPUT / DISPUTATION: *Lojze Kovačič: Ali pisatelj potrebuje svet, ki njega ne potrebuje? / Does a Writer Need the World Which Doesn't Need Him?*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1996 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1996 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Adam Zagajewski

Utemeljitev nagrade / Laudation: Niko Jež

KRISTAL VILENICE 1996 / 1996 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Kača Čelan

V publikaciji *Vilenica 1996* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1996* and took part in the literary readings:

Lothar Baier, Uldis Berzinš, Petr Borkovec, Magda Carneci, Karol Chmel, Claude Michel Cluny, Branko Ćepec, Kača Čelan, Žita Čepaitė, Stefano Dell'antonio, Ljiljana Dirjan, Dušan Dušek, Milan Đorđević, Menna Elfyn, János Háry, Ann Jäderlund, Antanas A. Jonynas, Julian Kornhauser, András Ferenc Kovács, Vladimir Kovačič, Friederike Kretzen, Enzo Martines, Lydia Mischkulnig, Brane Mozetič, Boris A. Novak, Izток Osojnik, Žarko Petan, James Ragan, Ales Razanov, Hansjörg Schertenleib, Triin Soomets, Karel Šiktanc, Aleš Šteger, Thorgeir Thorgeirson, Maja Vidmar, Mártniš Želmenis

DISPUT / DISPUTATION: *Svoboda imaginacije – imaginacija svobode / Imagination of Freedom – Freedom of Imagination*

Branko Miljković: Poezijo bodo vsi pisali / Everybody Will Be Writing Poetry

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 1997 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1997 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Pavel Vilikovský

Utemeljitev nagrade / Laudation: Andrej Rozman

KRISTAL VILENICE 1997 / 1997 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Nicole Müller

V publikaciji *Vilenica 1997* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1997* and took part in the literary readings:

Attila Balázs, Pauls Bankovskis, Peters Bruweris, Stefan Chwin, Gillian Clarke, Vittorio Cozzoli, Vera Čejkowska, Liutauras Degėsys, Evald Flisar, Franjo Frančič, Niko Grafenauer, Marianne Gruber, Aime Hansen, Jože Hudeček, Hanna Johansen, Vanda Juknaitė, Mila Katič, Doris Kareva, István Kovács, Katja Lange-Müller, Kristina Ljaljko, Peter Macsofský, Herbert Maurer, Neža Maurer, Christopher Merrill, Nicole Müller, Ewald Murrer, Miha Obit, Albert Ostermaier, Pavao Pavličić, Delimir Rešicki, Brane Senegačnik, Abdulah Sidran, Andrzej Sosnowski, Pierre-Yves Soucy, Ragnar Strömberg, Olga Tokarczuk, Alta Vášová, Anastassis Vistonitis, Anatol Vjarcinski, Andrew Zawadzki

DISPUT / DISPUTATION: *Daimon zapeljevanja / Daimon of Temptation*
Rainer Maria Rilke: Orfej • Evridika • Hermes / Orpheus • Eurydike • Hermes

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 1998 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1998 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Péter Nádas

Utemeljitev nagrade / Laudation: Orsolya Gállos

KRISTAL VILENICE 1998 / 1998 CRYSTAL VILENICA AWARD – Peter Semolič

V publikaciji *Vilenica 1998* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1998* and took part in the literary readings:

Amanda Aizpuriete, Andrei Bodiú, Jan Čukvin, France Forstnerič, Natasza Goerke, Felicitas Hoppe, Žoë Jenny, Arne Johnsson, Jiří Kratochvíl, José Jorge Letria, Vida Mokrin Pauer, Maja Novak, Osamljeni tekači, Hava Pinhas Coen, Ilma Rakusa, Izet Sarajlić, Peter Semolič, Marko Sosič, Alvydas Šlepikas, Slobodan Šnajder, Pia Tafdrup, Veno Taufer, László Villányi, Milan Vincetič, Hugo Williams, Andrea Zanzotto

DISPUT / DISPUTATION: *Timothy Garton Ash: Konec stoletja, začetek tisočletja / The End of the Century, the Beginning of the Millennium*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 1999 JE PREJELA / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 1999 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Erica Pedretti

Utemeljitev nagrade / Laudation: Vesna Kondrič Horvat

KRISTAL VILENICE 1999 / 1999 CRYSTAL VILENICA AWARD – Angelo Cherchi

V publikaciji *Vilenica 1999* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 1999* and took part in the literary readings:

Neringa Abrutytė, Angelo Cherchi, Lelo Cjanton, Richard Flanagan, Marius Ivaškevičius, Richard Jackson, Jana Juránová, Jaan Kaplinski, Dražen Katunarič, Taja Kramberger, Ryszard Krynicki, Franco Loi, Miha Mazzini, Miloš Mikelin, Mimmo Morina, Andrej Morovič, Amir Or, Răzvan Petrescu, Asher Reich, Christopher Reid, Kathrin Röggla, Ljudmila Rubljėvska, Anna Santoliquido, Armin Senger, Sande Stojčevski, Vojko Šindolič, Adriana Škunca, Ottó Tolnai, Bogdan Trojak, Nenad Veličković, Karen Volkman, Dane Zajc

DISPUT / DISPUTATION: *Trst na začetku 20. stoletja: futuristična utopija ali možni model za nadnacionalno in ustvarjalno sožitje v združenih (Srednji) Evropi / Trieste at the Beginning of the 20th Century: A Futuristic Utopia or Realistic Model of Trans-National and Creative Coexistence of People in the Common (Central) Europe*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2000 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2000 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Slavko Mihalić

Utemeljitev nagrade / Laudation: Veno Taufer

KRISTAL VILENICE 2000 / 2000 CRYSTAL VILENICA AWARD – István Vörös

V publikaciji *Vilenica 2000* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2000* and took part in the literary readings:

Žoran Ančuški, Peter Božič, Uke Bucpapaj, Aleš Čar, Primož Čučnik, Jacques Darras, Lidija Dimkowska, Mircea Dinescu, Michael Donhauser, Janis Elsbergs, Leopold Federmaier, Mila Haugová, Željko Ivanković, Liudvikas Jakimavičius, Urs Karpf, Georgiu Konstantinov, Hasso Krull, Gary Lawless, Umberto Mangani, Erik Menkveld, Jaume Perez Mowwntaner, Imre Oravec, Silvana Paletti, Katherine Pierpoint, Angelina Polonskaya, Milorad Popović, Ana Ristović, Sudeep Sen, Marcin Sendeci, Ronny Someck, Marjan Strojman, Brina Švigelj Mérat, Yörgos Veis, Istvan Vörös, Gerald Zschorsch

DISPUT / DISPUTATION: *Friederike Kretzen: Vloga in pomen literature danes / The Meaning and the Role of Literature Today*

Niko Grafenauer: Pisatelj v ekscentru časa / Writer in the Off-Centre of Time

Régis Debray, Zdenko Vidlovec: Literatura in mediji / Literature and the Media

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKEH PISATELJEV ZA LETO 2001 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2001 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Jaan Kaplinski

Utemeljitev nagrade / Laudation: Veno Taufer

KRISTAL VILENICE 2001 / 2001 CRYSTAL VILENICA AWARD – Nattalka Bilocerkevica

V publikaciji *Vilenica 2001* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2001* and took part in the literary readings:

Esad Babačić, Mohammed Bennis, Nattalka Bilocerkevica, Casimiro de Brito, Richard Burns, Peteris Cedrinš, Robert Davis, Michel Deguy, Ferida Duraković, Andreas Ehin, Hans Eichhorn, Mauro Faccioni Filho, Michael Farrell, László Garaczi, Greg Gatenby, Adam Globus, Adela Greceanu, Petr Hruška, Valdo Immovilli, Dragan Jovanović Danilov, Laurynas Katkus, Vladimir Kavčič, Katica Kjulavkova, Barbara Korun, Maruša Kresc, Roman Ludva, Sonja Manojlović, Narlan Matos, Marián Milčák, Ban'ya Natsuishi, Claudio Pozzani, Matthew Rohrer, Erik Stinus, Franco Supino, Vivienne Vermes, Thor Vilhjálmsen, Hans van de Waarsenburg, Adam Wiedemann

DELAVNICE / WORKSHOPS: *Prevajanje poezije, O estetski komponenti vsakdanjega življenja / Translating Poetry, On the Aesthetic Component of the Everyday Life*

MLADA VILENICA 2001 / 2001 YOUNG VILENICA AWARD – Špela Poljak

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2002 JE PREJELA / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2002 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Ana Blandiana

Utemeljitev nagrade / Laudation: Lidija Dimkovska

KRISTAL VILENICE 2002 / 2002 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Pál Závada

V publikaciji *Vilenica 2002* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2002* and took part in the literary readings:

Jorge Enrique Adoum, Dritëro Agolli, Andriy Bondar, Snežana Bukal, Bora Ćosić, Jozefina Dautbegović, Tanja Dückers, Oswald Egger, Chuah Guat Eng, Jakša Fiamengo, Ioan Flora, Janice Gallo way, Sinan Gudžević, Michál Hvorecký, Anatol Kudravec, Anatolij Kudrjavicki, Leena Lander, Franco Manzoni, Maciej Melecki, Dušan Merc, Petr Mikeš, Vinko Möderndorfer, Herta Müller, Patricia Nolan, Knut Odegård, Justo Jorge Padron, Monika Van Paemel, Ratimir Pavlović, Janis Rokpelnis, Ken Smith, Glen Sorestad, Luan Starova, Vidosav Stevanović, Lucija Stupica, Tone Škrjanec, Willem Van Toorn, Pál Závada

DELAVNICE / WORKSHOPS: Prevajanje poezije, O literaturi na internetu, O vizualni in literarni podobi / On Translating Poetry, On Literature on the Internet, On Visual and Literary Image

MLADA VILENICA 2002 / 2002 YOUNG VILENICA AWARD –
Ana Šalgaj

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2003 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2003 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Mirko Kovač

Utemeljitev nagrade / Laudation: Josip Osti

V publikaciji *Vilenica 2003* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2003* and took part in the literary readings:

Constantin Abăluță, Hana Andronikova, Kostas Assimacopoulos, Vladimír Balla, Marek Bieńczyk, Boris Biletić, Gordana Mihailova Bošnjakoska, Nicole Brossard, René de Ceccatty, Paulo da Costa, John F. Deane, Paulette Dubé, Lynn Emanuel, Pavle Goranović, Norbert Gstrein, Jacques Izoard, Rutger Kopland, Herkus Künēus, Taras Luchuk, Donal McLaughlin, Tom Petsinis, Vivienne Plumb, Gregor Podlogar, Alek Popov, Stella Rotenberg, Paolo Ruffilli, Fiona Sampson, Ljudka Silnova, Andrej E. Skubic, Eira Stenberg, James Tate, Krisztina Tóth, Suzana Tratnik, Christian Uetz, Vladimir Vertlib, Erika Vouk, Juli Zeh

DELAVNICE / WORKSHOPS: Prevajanje poezije, Prostori transgresije, Revija v reviji / Translating Poetry, Places of Transgression, Review In Review

MLADA VILENICA 2003 / 2003 YOUNG VILENICA AWARD –
Žiga Mohorič, Agata Venier

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSKE PISATELJEV ZA LETO 2004 JE PREJELA / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2004 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Brigitte Kronauer

Utemeljitev nagrade / Laudation: Neva Šlibar, Vesna Kondrič Horvat

KRISTAL VILENICE 2004 / 2004 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Valžina Mort

V publikaciji *Vilenica 2004* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the *Vilenica Almanac 2004* and took part in the
literary readings:

*Jan Balabán, Muharem Bazdulj, Eric Brogniet, Štefan Caraman, Daša Drndić, Martin
Fahrner, Edward Foster, Georgi Gospodinov, Gintaras Grajauskas, Daniela Kapitáňová,
Vojislav Karanović, Artjom Kavalevski, Juris Kronbergs, Alain Lance, Sydney Lea, Vasyľ
Makhno, Katarina Marinčič, Txema Martínez Inglés, Valžina Mort, Novica Novaković, Gino
Pastega, Szilárd Podmaniczky, Aleksandar Prokopiev, Barbara Simoniti, Peter Steiner, Anni
Sumari, Vladimir P. Štefanec, Cai Tianxin, Krzysztof Varga, Peter Weber, Andrea Zanzotto*

PREVAJALSKA DELAVNICA / TRANSLATION WORKSHOP: *Mererid
Puw Davies, Louis De Paor, Helena Sinervo*

DISPUT / DISPUTATION: *Primer Edvard Kocbek in svoboda izražanja danes / The
Edvard Kocbek Case and the Freedom of Expression Today*

MLADA VILENICA 2004 / 2004 YOUNG VILENICA AWARD –
Eva Rener, Brigita Berčon

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSKE PISATELJEV ZA LETO 2005 STA PREJELA / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2005 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Ilma Rakusa in Karl-Markus Gauß

Utemeljitev nagrade / Laudation: Vesna Kondrič Horvat, Drago Jančar

KRISTAL VILENICE 2005 / 2005 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Vladas Braziūnas

V publikaciji *Vilenica 2005* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the *Vilenica Almanac 2005* and took part in the
literary readings:

*Carlos A. Aguilera, Veljko Barbieri, Juras Barisevič, Vladas Braziūnas, Anna Maria Carpi,
Theodora Dimova, Jure Jakob, Janez Kajzer, Viliam Klimáček, Olivera Korvežirovska,
Cvetka Lipuš, Jaan Malin, Jim McGarrah, Anna Mitgutsch, Sinéad Morrissey, Duško
Novaković, Gregor Papež, Leung-Ping Kwan, Jean Portante, Zsuzsa Rakovszky, Ralf
Schlatter, Stephanos Stephanides, Faruk Šehić, Magdalena Tulli, Miloš Urban, Liliana Ursu*

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: *»Možnosti sobivanja različnih kultur v Evropi in
proces iskanja nove kulturne paradigme« / 'The Possibilities of Coexistence of Different
Cultures in Europe and the Process of Searching a New Cultural Paradigm'*

MODERATOR: *Aleš Debeljak*

MLADA VILENICA 2005 / 2005 YOUNG VILENICA AWARD –
Rožana Švara, Eva Mohorič

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2006 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2006 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Miodrag Pavlović

Utemeljitev nagrade / Laudation: Veno Taufer

KRISTAL VILENICE 2006 / 2006 CRYSTAL VILENICA AWARD – Mojca Kumerdej

V publikaciji *Vilenica 2006* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2006* and took part in the literary readings:

Inga Abele, Michál Ajvaz, Venko Andonovski, Lindita Arapi, Alhierd Bacharevič, Szilárd Borbély, Yiorgos Chouliaras, Daiva Čepauskaitė, Ervin Fritz, Tatjana Gromača, Brian Henry, Oto Horvat, Nora Iuga, Iva Jevtić, Ekaterina Jossifova, Ždenko Kodrič, Márius Kopcsay, Miran Košuta, Mojca Kumerdej, Terézia Mora, Birgit Müller-Wieland, Tõnu Õnnepalu, Claudio Pozzani, Gabriel Rosenstock, Goran Samardžić, Ostap Slyvynsky, Breda Smolnikar, Olga Tokarczuk, Marko Uršič, Raphael Urweider

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSION AT VILENICA: *»Kdo sliši sosedovo zgodbo?«* / *'Who Can Hear One's Neighbour's Story?'*

MODERATORKA / MODERATOR: Simona Škrabec

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2006 / 2006 CEI FELLOWSHIP WINNER: Goce Smilevski, Makedonija / Macedonia

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Sodobna baskovska književnost / Contemporary Basque Writing: Barnardo Atxaga, Harkaitz Cano, Miren Agur Meabe, Rikardo Arregi, Kirmen Uribe*

MLADA VILENICA 2006 / 2006 YOUNG VILENICA AWARD – Dita Škalič, Aljaž Ferencek, Miroslava Furtkevičová

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2007 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2007 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Goran Stefanovski

Utemeljitev nagrade / Laudation: Lidija Dimkovska

KRISTAL VILENICE 2007 / 2007 CRYSTAL VILENICA AWARD – Piotr Sommer

SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2007 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2007 – Milan Dekleva

V publikaciji *Vilenica 2007* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2007* and took part in the literary readings:

David Albahari, Attila Bartis, Ataol Behramoğlu, Balša Brković, Gentian Çoçoli, Dumitru Crudu, Vytautas Dekšys, Dagnija Dreika, Kristina Ehin, Carolyn Forché Mattison, Nejc Gazvoda, Sonja Harter, Ioana Ieronim, Andrej Kurkov, Meta Kušar, Ermis Lafazanovski,

Agi Mishol, Senadin Musabegović, Aleš Mustar, Dennis O'Driscoll, Maja Panajotova, Roberto Pazzi, Monika Rinck, Edi Shukriu, Piotr Sommer, Igor Štiks, Jan Štrasser, Sami Tchak, Tomas Tranströmer, Christina Viragh, Matjaž Župančič, Barys Žančak

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: ›(Samo)cenzura danes: literarna cenzura v luči
politične korektnosti / '(Self)Censorship Today: Literary Censorship in the Light of Political
Correctness'

MODERATORKA / MODERATOR: *Alenka Puhar*

DOBITNICA ŠTIPENDIJE SEP 2007 / 2007 CEI FELLOWSHIP WINNER:

Mariana Kijanovska / Marianna Kiyonovska, Ukrajina / Ukraine

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-
KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Sodobna književnost
v irščini / Contemporary Literature in Irish: Celia de Fréine, Tomás Mac Stomóin, Dairena
Ní Chinnéide, Michéál Ó Conghaile, Cathal Ó Searcaigh, Gabriel Rosenstock*

MLADA VILENICA 2007 / 2007 YOUNG VILENICA AWARD –
Katja Lavrenčič, Matic Može

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2008 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2008 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Andrzej Stasiuk

Utemeljitev nagrade / Laudation: *Jana Unuk*

KRISTAL VILENICE 2008 / 2008 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Andrej Hadanovič

SLOVENSKA AVTORICA V SREDIŠČU 2008 / SLOVENIAN AUTHOR
IN FOCUS 2008 – *Svetlana Makarovič*

V publikaciji *Vilenica 2008* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the *Vilenica Almanac 2008* and took part in the
literary readings:

*Jurij Andruhovič, Laslo Blašković, Cvetanka Elenkova, Izток Geister, Andrej Hadanovič,
Kica Kolbe, Florin Lăzărescu, Arian Leka, Yang Lian, Diego Marani, Jean-Michel
Maulpoix, Irina Nekit, Imre Oravecz, Marina Palej, Ulrich Peltzer, Ivana Sajko, Peter
Stamm, Magdalena Svetina Terčon, Dušan Šarotar, Bina Štampe Žmavc, Jüri Talvet, Zoé
Valdés, Andrea Winkler, Yō Yō, Inga Žolude*

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: ›Avtor med tekstom in kontekstom / 'The Author
between Text and Context'

MODERATOR: *Marko Uršič*

DOBITNICA ŠTIPENDIJE SEP 2008 / 2008 CEI FELLOWSHIP WINNER:

Ivana Sajko, Hrvaška / Croatia

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-
KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Sodobna litovska
književnost / Contemporary Lithuanian Writing: Eugenijus Ališanka, Birutė Jonuškaitė,
Sigita Parulskis, Kornelijus Platelis, Tomas Venclova*

MLADA VILENICA 2008 / 2008 YOUNG VILENICA AWARD –
Liam Visentin, Ana Šemrov

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2009 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2009 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Claudio Magris

Utemeljitev nagrade / Laudation: Veronika Simoniti

KRISTAL VILENICE 2009 / 2009 CRYSTAL VILENICA AWARD – Luljeta Lleshanaku
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2009 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2009 – Boris Pahor

V publikaciji *Vilenica 2009* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2009* and took part in the literary readings:

Jana Beňová, Ines Cergol, Kalin Donkov, Umberto Galimberti, Forrest Gander, Andrea Grill, Miljenko Jergović, Štefan Kardoš, Yasmina Khadra, Herkus Kunčius, Alejandra Laurencich, Luljeta Lleshanaku, Dan Lungu, Tone Partljič, Jana Putrle Srdić, Peter Rezman, Victor Rodríguez Núñez, Maria Šleahitišči, Ewa Sonnenberg, Vlada Urošević, Oksana Žabužko

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSION AT VILENICA: ›Izbira med svobodo in zapovedjo: literarna avtonomija in mehanizmi izbora‹ / ›Choice between Freedom and Command: Literary Autonomy and the Mechanics of Choice›

MODERATOR: Andrej Blatnik

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2009 / 2009 CEI FELLOWSHIP WINNER: Dragan Radovančević, Srbija / Serbia

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Flandrija na Vilenici / Flanders at Vilenica: Miriam Van Hee, Stefan Hertmans, Monika Van Paemel, Peter Verhelst*

MLADA VILENICA 2009 / 2009 YOUNG VILENICA AWARD – Jana Stekar, Gaja Rupnik Caruso

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2010 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2010 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Dževad Karahasan

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jana Unuk

KRISTAL VILENICE 2010 / 2010 CRYSTAL VILENICA AWARD – Goran Vojnović
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2010 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2010 – Tomaž Šalamun

V publikaciji *Vilenica 2010* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2010* and took part in the literary readings: *Max Blauelich, Jacek Dehnel, Kristin Dimitrova, Veronika Dintinjana, Aris Fioretos, Ludwig Hartinger, Enes Karić, Blaže Minevski, Salvatore Nifföi, Radoslav*

Petković, Taras Prohasko, Viktória Radics, Maja Razboršek, Joachim Sartorius, Ilja Sin, Octavian Soviany, Veronika Šikulova, Jáchym Tópol, Suzana Tratnik, Goran Vojnović, C. D. Wright, Agnė Žagrakalytė

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: »O branju: bralna izkušnja in njene oblike v sodobnem času« / 'On Reading: Reading Experience and its Forms in Modern Times'

MODERATORKA / MODERATOR: *Tanja Lesničar Pučko*

DOBITNICA ŠTIPENDIJE SEP 2010 / 2010 CEI FELLOWSHIP WINNER:
Maja Hrgović, Hrvaška / Croatia

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-
KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Wales na Vilenici / Wales at Vilenica: Lloyd Jones, Siân Melangell Dafydd, Wiliam Owen Roberts, Angharad Price*

MLADA VILENICA 2010 / 2010 YOUNG VILENICA AWARD –
Nina Rozman, Rok Muhič, Lidija Magdevska

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2011 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2011 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Mircea Cărtărescu

Utemeljitev nagrade / Laudation: *Lidija Dimkovska*

KRISTAL VILENICE 2011 / 2011 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Dan Coman

SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2011 / SLOVENIAN AUTHOR IN
FOCUS 2011 – *Drago Jančar*

V publikaciji *Vilenica 2011* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the *Vilenica Almanac 2011* and took part in the
literary readings:

Pavel Brycz, Pierluigi Cappello, Sarah Clancey, Dan Coman, Ivan Dobnik, György Dragomán, Jean-Michel Espitalier, Xavier Farré Vidal, Guy Helminger, Stanka Hrastelj, Ljiljana Jokić Kaspar, Gorazd Kocijančič, Tatjana Komissarova, Alain Lance, Vesna Lemaic, Vladimir Levčev, Nikola Madžirov, Alberto Manguel, Aleksander Peršolja, Edo Popović, Angelika Reitzer, Tomasz Różycki, Lubica Somolayová, Ognjen Spahić, Agron Tufa, Arturas Valionis, Jan Wagner

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: »Berl me v živo« / 'Read Me Live'

MODERATOR: *Gregor Podlogar*

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2011 / 2011 CEI FELLOWSHIP WINNER:
Ognjen Spahić, Črna gora / Montenegro

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-
KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Turčija na Vilenici / Turkey at Vilenica: Nazlı Eray, Nedim Gürsel, Mehmet Yaşın*

MLADA VILENICA 2011 / 2011 YOUNG VILENICA AWARD –
Julija Železnik, Teja Gerjovič, Lara Ružič Povirk

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2012 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2012 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

David Albahari

Utemeljitev nagrade / Laudation: Andrej Blatnik

KRISTAL VILENICE 2012 / 2012 CRYSTAL VILENICA AWARD – Rumen Leonidov
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2012 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2012 – Boris A. Novak

V publikaciji *Vilenica 2012* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2012* and took part in the literary readings:

Antonia Arslan, Miljana Cunta, László Darvasi, Dimitré Dinev, Dušan Dušek, Žineb el Rhazoui, Maja Haderlap, Petr Hruška, Igor Isakovski, Erica Johnson Debeljak, Colm Keegan, Rumen Leonidov, Dorota Mastowska, Indrek Mesikepp, Miroslav Mićanović, Paul Muldoon, Ioana Nicolaie, Tom Petsinis, Sebastijan Pregelj, Pino Roveredo, Monique Schwitter, Bekim Sëranović, Dmitrij Stoccev, Kārlis Vērdinš, Gian Mario Villalta, Jiaxin Wang, Aldo Žerjal

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: *Avtorji nomadič* / 'Nomadic Writers'

MODERATORKA / MODERATOR: Iva Kosmos

DOBITNICA ŠTIPENDIJE SEP 2012 / 2012 CEI FELLOWSHIP WINNER:

Ajla Terzić, Bosna in Hercegovina / *Bosnia and Herzegovina*

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Hebrejska književnost na Vilenici* / *Hebrew literature at Vilenica: Hana Amichai, Sami Michael, Hava Pinhas-Cohen, Nurit Zarchi*

MLADA VILENICA 2012 / 2012 YOUNG VILENICA AWARD – Tilka Namestnik, Marta Radić, Veronika Martinčič

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2013 JE PREJELA / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2013 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Olga Tokarczuk

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jana Unuk

KRISTAL VILENICE 2013 / 2013 CRYSTAL VILENICA AWARD – Tanja Maljarčuk
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2013 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2013 – Florjan Lipuš

V publikaciji *Vilenica 2013* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2013* and took part in the literary readings:

Anna Auziņa, Mauro Covacich, Silviija Čoleva, Radka Denemarková, Rodica Draghinescu, Miriam Drev, Katharina Hacker, Olli Heikkinen, Brian Henry, Ignacy Karłowicz, Vladimir Kopiel, Tone Kuntner, Gerry Loose, Tanja Maljarčuk, Alan McMonagle, Tomislav Osmanli, Vanja Pegan, Ana Pepelnik, Katja Perat, Milan Rakovac, Zhao Si, Martin Solotruk, Brita Steinwendtner

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: »Nadih meja« / 'Inspiration of Borders'

MODERATORKA / MODERATOR: *Vesna Humar*

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2013 / 2013 CEI FELLOWSHIP WINNER:
Artem Čapaj / Artem Chapeyev, Ukrajina / Ukraine

MANJ POZNANE KNJIZEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-
KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Švica na Vilenici /*
Switzerland at Vilenica: Lukas Bärfuss, Arno Camenisch, Pietro de Marchi, Michel Layaz,
Ilma Rakusa

MLADA VILENICA 2013 / 2013 YOUNG VILENICA AWARD –
Ajda Furlan, Jerneja Rupnik, Eva Salopek

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2014 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2014 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

László Krasznahorkai

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jutka Rudaš

KRISTAL VILENICE 2014 / 2014 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Liliana Corobca

SLOVENSКИ AVTOR V SREDIŠČU 2014 / SLOVENIAN AUTHOR IN
FOCUS 2014 – Marko Sosič

V publikaciji Vilenica 2014 in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the Vilenica Almanac 2014 and took part in the
literary readings:

Ivan Antić, Gabriela Babnik, Marica Bodrožić, Liliana Corobca, Artem Čapaj, Patrick
deWitt, Ivana Dobrakovová, Enes Halilović, Elsa Korneti, Asko Künnap, János Lackfi,
Fiston Mwanza Mujila, Andrej Nikolaidis, Tomislav Osmanli, Ioana Pârvolescu, Tone
Peršak, Alek Popov, Stanislava Repar, Jaroslav Rudiš, Roman Simić Bodrožić, Linda
Spalding, Dimitra Xidou, Visar Žhiti

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: »Iz jezika v jezik« / 'From Language to Language'

MODERATORKA / MODERATOR: *Erica Johnson Debeljak*

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2014 / 2014 CEI FELLOWSHIP WINNER:
Mirko Božić, Bosna in Hercegovina / Bosnia and Herzegovina

MANJ POZNANE KNJIZEVNOSTI EVROPE NA VILENICI / LESSER-
KNOWN LITERATURES OF EUROPE AT VILENICA: *Luksemburg na Vilenici*
/ Luxembourg at Vilenica: Alexandra Fixmer, Guy Helminger, Nico Helminger, Pol Sax

MLADA VILENICA 2014 / 2014 YOUNG VILENICA AWARD –
Lota Martinjak, Patricija Kavčič, Lara Ružič Povirk

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2015 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2015 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Jáchym Topol

Utemeljitev nagrade / Laudation: Alenka Jensterle-Doležal

KRISTAL VILENICE 2015 / 2015 CRYSTAL VILENICA AWARD – Blerina Rogova Gaxha in Polona Glavan
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2015 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2015 – Milan Jesih

V publikaciji *Vilenica 2015* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2015* and took part in the literary readings:

Claire-Louise Bennett, Stefano Benni, Mirko Božić, Sylvia Chutnik, Goran Ferčec, Órfhlaith Foyle, Antanas Gailius, Polona Glavan, Aleksandar Hemon, Karlo Hmeljak, Andrej Hočevar, Elgar Keret, Elke Laznia, Artis Ostups, Blerina Rogova Gaxha, Christoph Simon

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: 'Odzven prostora' / 'Reflections of Place'

MODERATOR / MODERATOR: Boštjan Narat

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2015 / 2015 CEI FELLOWSHIP WINNER:

Katerina Kalitko / Kateryna Kalytko, Ukrajina / Ukraine

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES AT VILENICA: *Indija na Vilenici / India at Vilenica: Sitanshu Yashaschandra, K. Satchidanandan*

MLADA VILENICA 2015 / 2015 YOUNG VILENICA AWARD – David Čop, Kiara Sara Knafelc, Chiara Lepore, Lina Malovič, Špela Zadel

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2016 JE PREJELA / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2016 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Dubravka Ugrešić

Utemeljitev nagrade / Laudation: Đurđa Strsoglavac

KRISTAL VILENICE 2016 / 2016 CRYSTAL VILENICA AWARD – Katerina Kalitko
SLOVENSKA AVTORICA V SREDIŠČU 2016 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2016 – Suzana Tratnik

V publikaciji *Vilenica 2016* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2016* and took part in the literary readings:

Adisa Bašić, Alexandre Bergamini, Aleš Berger, Jana Bodnárová, Julja Cimafejeva, Patricija Dodič, Martin Dyar, Dana Grigorcea, Jovica Ivanovski, Katerina Kalitko, Cvetka

Lipuš, Valerio Magrelli, Aksinija Mihajlova, Carlos Pascual, Ülar Ploom, Gábor Schein, Robert Schindel, Korana Serdarevič, Mariusz Sieniewicz, Bogdan Suceavă, Kateřina Tučková, Les Wicks

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: »Literatura in etika« / 'Literature and Ethics'

MODERATOR / MODERATOR: *Carlos Pascual*

DOBITNICA ŠTIPENDIJE SEP 2016 / 2016 CEI FELLOWSHIP WINNER:
Tanja Bakić, Črna gora / Montenegro

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN
LITERATURES AT VILENICA: *Latvija na Vilenici / Latvia at Vilenica: Ingmāra Balode, Artis Ostups, Arvis Vīguls*

MLADA VILENICA 2016 / 2016 YOUNG VILENICA AWARD –
Miša Gregorič, Nejka Vratnik, Ekaterina Mihajloska, Aljaž Primožič, Lara Ružič Povirk, Alja Tursunović, Eric Renzi, Lota Martinjak, Tomi Petek

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2017 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2017 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Jurij Andruhovič

Utemeljitev nagrade / Laudation: Aleš Šteger

KRISTAL VILENICE 2017 / 2017 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Antonella Bukovaz

SLOVENSKA AVTORICA V SREDIŠČU 2017 / SLOVENIAN AUTHOR
IN FOCUS 2017 – *Maja Vidmar*

V publikaciji *Vilenica 2017* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the *Vilenica Almanac 2017* and took part in the
literary readings:

*Tanja Bakić, Andrej Blatnik, Antonella Bukovaz, Rumena Bužarovska, Anja Golob, Alenka
Jensterle Doležal, Boris Jukić, Esther Kinsky, Vladimir Pištalo, Delimir Rešicki, Samir
Sayegh, Fahredin Shehu, Hedi Wyss, Kerrie O'Brien, Iain Reid*

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSION AT VILENICA: »Literatura, ki spreminja svet, ki spreminja literaturo«
/ 'Literature That Changes the World That Changes Literature'

MODERATORKA / MODERATOR: *Iva Kosmos*

DOBITNIK ŠTIPENDIJE SEP 2017 / 2017 CEI FELLOWSHIP WINNER:
Andrij Ijubka / Andriy Lyubka, Ukrajina / Ukraine

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN
LITERATURES AT VILENICA: *Norveška na Vilenici / Norway at Vilenica: Inger
Elisabeth Hansen, Torgeir Schjervén*

MLADA VILENICA 2017 / 2017 YOUNG VILENICA AWARD –
Rebeka Deželak, Sara Lindič, Una Ljubin, Laura Markič, Nika Mravljja, Vesna
Muzek, Laura Vuga

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2018 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2018 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Ilya Troyanov

Utemeljitev nagrade / Laudation: Vesna Kondrič Horvat

KRISTAL VILENICE 2018 / 2018 CRYSTAL VILENICA AWARD – Šota Iatašvili
SLOVENSKA AVTORICA V SREDIŠČU 2018 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2018 – Mojca Kumerdej

V publikaciji *Vilenica 2018* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2018* and took part in the literary readings: *David Bandelj, Petre Barbu, Éilis Ní Dhuibhne, Wioletta Grzegorzewska, Brian Henry, Šota Iatašvili, Noémi Kiss, Uršula Kovalyk, Andriy Ljubka, Karin Peschka, Primož Repar, Stuart Ross, Simona Semenič*

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSION AT VILENICA: »Pisati in preživeti« / 'Writing and Surviving'

MODERATOR / MODERATOR: *Aljoša Harlamov*

PREJEMNICA PISATELJSKE NAGRADE SEP 2018 / 2018 CEI AWARD FOR WRITERS IN RESIDENCE: *Maria Paula Erizanu, Moldavija / Moldova*
MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES AT VILENICA: *Malta na Vilenici / Malta at Vilenica: Clare Azzopardi, Norbert Bugeja, Immanuel Mifsud, Lorraine Vella*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSКИH PISATELJEV ZA LETO 2019 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2019 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Dragan Velikić

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jutka Rudaš

KRISTAL VILENICE 2019 / 2019 CRYSTAL VILENICA AWARD – Manjola Nasi
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2019 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2019 – Esad Babačić

V publikaciji *Vilenica 2019* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2019* and took part in the literary readings:

Mohamad Abdul Al Munem, Petar Andonovski, Ayesha Chatterjee, Maria Paula Erizanu, Jasmin B. Frelih, Žvonko Karanović, Enes Karić, Nataša Kramberger, Jonas Lüscher, Ace Mermolja, Amanda Mihalopulu, Manjola Nasi, Sverrir Norland, Carolina Pihelgas, Elizabeth Reapy, Ivana Šojat

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSION AT VILENICA: »Ego in fabula«

MODERATOR: *Andrej Pleterski*

PREJEMNIK PISATELJSKE NAGRADE SEP 2019 / 2019 CEI AWARD FOR WRITERS IN RESIDENCE: *Ivan Šopov / Ivan Shopov, Severna Makedonija / North Macedonia*

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES AT VILENICA: *Sodobna italijanska poezija na Vilenici / Contemporary Italian Poetry at Vilenica: Silvia Brè, Maria Grazia Calandrone, Claudio Damiani, Gian Mario Villalta*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2020 JE PREJELA / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2020 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Mila Haugová

Utemeljitev nagrade / Laudation: Andrej Pleterski

KRISTAL VILENICE 2020 / 2020 CRYSTAL VILENICA AWARD – Sibila Petlevski

SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2020 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2020 – Vinko Möderndorfer

V publikaciji *Vilenica 2020* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2020* and took part in the literary readings: *Thomas Antonić, Mary Costello, Krystyna Dąbrowska, Nina Dragičević, Volha Hapčeva, Aušra Kaziliūnaitė, Marko Kravos, Miroslav Lajuk, Elena Medel, Sibila Petlevski, Marek Śindelka, Kaja Teržan*

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSION AT VILENICA: *»Evropa se širi in krči. Quo vadis?« / 'Europe is expanding and shrinking. Quo vadis?'*

MODERATOR: *Luka Novak*

PREJEMNIK PISATELJSKE NAGRADE SEP 2020 / 2020 CEI AWARD FOR WRITERS IN RESIDENCE: *Jasen Vasilev / Yassen Vasilev, Bolgarija / Bulgaria*

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES AT VILENICA: *Islandija na Vilenici / Iceland at Vilenica: Ragnar Helgi Ólafsson, Kristín Ómarsdóttir, Bergþóra Snæbjörnsdóttir*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2021 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2021 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Josef Winkler

Utemeljitev nagrade / Laudation: Amalija Maček

KRISTAL VILENICE 2021 / 2021 CRYSTAL VILENICA AWARD – Jazra Khaleed

SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2021 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2021 – Milan Dekleva

V publikaciji *Vilenica 2021* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The

following are represented in the Vilenica Almanac 2021 and took part in the literary readings:

Žoltán Danyi, Matthias Göritz, Kristina Hočevar, Jazra Khaleed, Larissa Lai, Jani Oswald, Lena Ruth Stefanović, Nenad Veličković

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSIONS AT VILENICA: »Evropa se širi in krči. Strah in pogum« / »Europe is expanding and shrinking. Fear and courage«

MODERATOR: Aljoša Harlamov, Luka Novak

PREJEMNIK PISATELJSKE NAGRADE SEP 2021 / 2021 CEI AWARD
FOR WRITERS IN RESIDENCE: Stefan Bošković, Črna gora / Montenegro

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN
LITERATURES AT VILENICA: Portugalska na Vilenici / Portugal at Vilenica:
Sandro William Junqueira, Álvaro Seça

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSkih PISATELJEV ZA LETO 2022 JE PREJELA / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2022 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Amanda Aizpuriete

Utemeljitev nagrade / Laudation: Aljoša Harlamov

KRISTAL VILENICE 2022 / 2022 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Gail McConnell

SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2022 / SLOVENIAN AUTHOR IN
FOCUS 2022 – Andrej Blatnik

V publikaciji *Vilenica 2022* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The
following are represented in the *Vilenica Almanac 2022* and took part in the
literary readings: *Katia Sophia Ditzler, Dejan Dukovski, Hanna Komar, Gail McConnell,*
Kristian Novak, Renato Quaglia, Natalka Snjadanko, Ivo Stropnik, Tatiana Țibuleac

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE
DISCUSSIONS AT VILENICA: »Evropa se širi in krči. Pisatelj in njegov habitus« /
»Europe is expanding and shrinking. The writer and their habitus«

MODERATOR: Aljoša Harlamov, Nina Jerman

PREJEMNICA PISATELJSKE NAGRADE SEP 2022 / 2022 CEI AWARD
FOR WRITERS IN RESIDENCE: *Luiza Bouharaoua, Hrvaška / Croatia*

MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN
LITERATURES AT VILENICA: *Estonija na Vilenici / Estonia at Vilenica: Kätlin*
Kaldmaa, Igor Kofjuh

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA
SLOVENSkih PISATELJEV ZA LETO 2023 JE PREJEL / THE
SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2023 VILENICA
INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Ottó Tolnai

Utemeljitev nagrade / Laudation: Jutka Rudaš

KRISTAL VILENICE 2023 / 2023 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Shpëtim Selmani
SLOVENSKA AVTORICA V SREDIŠČU 2023 / SLOVENIAN AUTHOR
IN FOCUS 2023 – Barbara Korun

V publikaciji *Vilenica 2023* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2023* and took part in the literary readings:

Jake Buttigieg, Marij Čuk, Ariane Koch, Gašper Kralj, Wojciech Kuczok, Shpëtim Selmani, Jan Škrob, Tonia Tzirita Zaharatu

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSIONS AT VILENICA: »Raznoliki obraz Evrope« / »The Diverse Face of Europe«
MODERATOR: *Aljoša Harlamov*

PREJEMNICA PISATELJSKE NAGRADE SEP 2023 / 2023 CEI AWARD FOR WRITERS IN RESIDENCE: *Tijana Rakočević, Črna gora / Montenegro*
MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES AT VILENICA: *Avstrija in Nemčija na Vilenici / Austria and Germany at Vilenica: Silke Scheuermann (Nemčija / Germany), Max Sessner (Nemčija / Germany), Thomas Stangl (Avstrija / Austria), Andreas Unterweger (Avstrija / Austria)*

MEDNARODNO LITERARNO NAGRADO VILENICA DRUŠTVA SLOVENSKIH PISATELJEV ZA LETO 2024 JE PREJEL / THE SLOVENE WRITERS' ASSOCIATION AWARDED THE 2024 VILENICA INTERNATIONAL LITERARY PRIZE TO

Miljenko Jergović

Utemeljitev nagrade / Laudation: *Đurđa Strsoglavac*

KRISTAL VILENICE 2024 / 2024 CRYSTAL VILENICA AWARD –
Dominik Srienč
SLOVENSKI AVTOR V SREDIŠČU 2024 / SLOVENIAN AUTHOR IN FOCUS 2024 – Dušan Šarotar

V publikaciji *Vilenica 2024* in na literarnih prireditvah so sodelovali / The following are represented in the *Vilenica Almanac 2024* and took part in the literary readings:

Lamija Begagić, Ryan Falzon, Efstatia Paliodzika, Paolo Rumiz, Robert Šerban, Muanis Sinanović, Dominik Srienč, Jernej Županič

OKROGLA MIZA SEP NA VILENICI / CEI ROUND TABLE DISCUSSIONS AT VILENICA: »Ikar 2.0« / »Icarus 2.0«
MODERATOR: *Aljoša Harlamov*

PREJEMNICA PISATELJSKE NAGRADE SEP 2024 / 2024 CEI AWARD FOR YOUNG WRITERS: *Monika Herceg, Hrvaška / Croatia*
MANJ POZNANE KNJIŽEVNOSTI NA VILENICI / LESSER-KNOWN LITERATURES AT VILENICA: *Česka na Vilenici / Czech Republic at Vilenica: Petr Hruška, Dora Kaprálová, Lenka Kuhar Daňhelová*

Člani žirije 2025

Jury Members 2025

Gregor Podlogar, predsednik žirije, pesnik / president of the jury, poet
Aljaž Koprivnikar, podpredsednik žirije, pesnik, literarni kritik / vice-president of the jury, poet, literary critic

Veronika Dintinjana, pesnica / poet

Ludwig Hartinger, urednik, prevajalec, pesnik / editor, translator, poet

Martin Lissiach, literarni posrednik / literary mediator

Aleš Mustar, pesnik, prevajalec / poet, translator

Tone Peršak, pisatelj / prose writer

Sašo Puljarevič, prevajalec, urednik / translator, editor

Diana Pungeršič, literarna kritičarka, prevajalka / literary critic, translator

Jutka Rudaš, izredna profesorica za madžarsko književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru / Associate Professor of Hungarian literature at the Faculty of Arts, University of Maribor

Đurđa Strsoglavac, izredna profesorica za južnoslovanske književnosti in prevajanje v slovenščino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani / Associate Professor of South Slavic Studies and translation into Slovenian at the Faculty of Arts, University of Ljubljana

Konzultanti 2025

Consultants 2025

Lindita Arapi, pisateljica, prevajalka (Albanija, Nemčija) / writer, translator (Albania, Germany)

Agneszka Będkowska-Kopczyk, prevajalka, docentka na Tehniško-humanistični akademiji v Bielsko-Biały (Poljska) / translator, senior lecturer at the Academy of Technology and Humanities in Bielsko-Biała (Poland)

Ljudmil Dimitrov, prevajalec, urednik (Bolgarija) / translator, editor (Bulgaria)

Orsolya Gállos, prevajalka (Madžarska) / translator (Hungary)

Alenka Jensterle Doležal, docentka za slovensko književnost na Filozofski fakulteti v Pragi (Češka) / senior lecturer in Slovene literature at the Faculty of Arts in Prague (Czech Republic)

Erica Johnson Debeljak, pisateljica, prevajalka, publicistka (Slovenija) / writer, translator, columnist (Slovenia)

Andreja Kalc, prevajalka, lektorica (Slovenija) / translator, proofreader (Slovenia)

Arian Leka, pisatelj, pesnik, prevajalec, urednik revije Poeteka (Albanija) / writer, poet, translator, editor of Poeteka (Albania)

Valžina Mort, pesnica, prevajalka (Belorusija) / poet, translator (Belarus)

Klemen Pisk, pisatelj, prevajalec (Slovenija, Češka) / writer, translator (Slovenia, Czech Republic)

Kornelijus Platelis, pesnik, prevajalec (Litva) / poet, translator (Lithuania)

Marjeta Prelesnik Drozg, bibliotekarka, prevajalka (Slovenija) / librarian, translator (Slovenia)

Ilma Rakusa, pisateljica, predavateljica na Univerzi v Zürichu (Švica) / writer, lecturer at the University of Zürich (Switzerland)

Judit Reiman, prevajalka, predavateljica na Univerzi v Budimpešti (Madžarska) / translator, lecturer at the University of Budapest (Hungary)

Jüri Talvet, predavatelj na Univerzi v Tartuju (Estonija) / lecturer at the University of Tartu (Estonia)

40. Mednarodni literarni festival Vilenica

40th Vilenica International Literary Festival

Vilenica 2025

Uredil / Edited by
Aleš Učakar

Žaložilo in izdalo Društvo slovenskih pisateljev, Tomšičeva 12, 1000 Ljubljana
Žanj Marij Čuk, predsednik

Issued and published by the Slovene Writers' Association, Tomšičeva 12, 1000 Ljubljana
Marij Čuk, President

Vprašanja za nekdanje nagrajence pripravil /
The questionnaire for past laureates prepared by
Gregor Podlogar

Jezikovni pregled / Proofreading
Aleš Učakar, Jason Blake

Prelom in oblikovanje naslovnice / Layout and cover design
Igor Ribič

Tisk / Print
Dravski tisk

Naklada / Print run
200 izvodov / 200 copies

Ljubljana, avgust 2025 / August 2025

Tiskano na papirju Holmen Book 80 g, vol. 1,8
Printed on Holmen Book 80 g Vol. 1,8